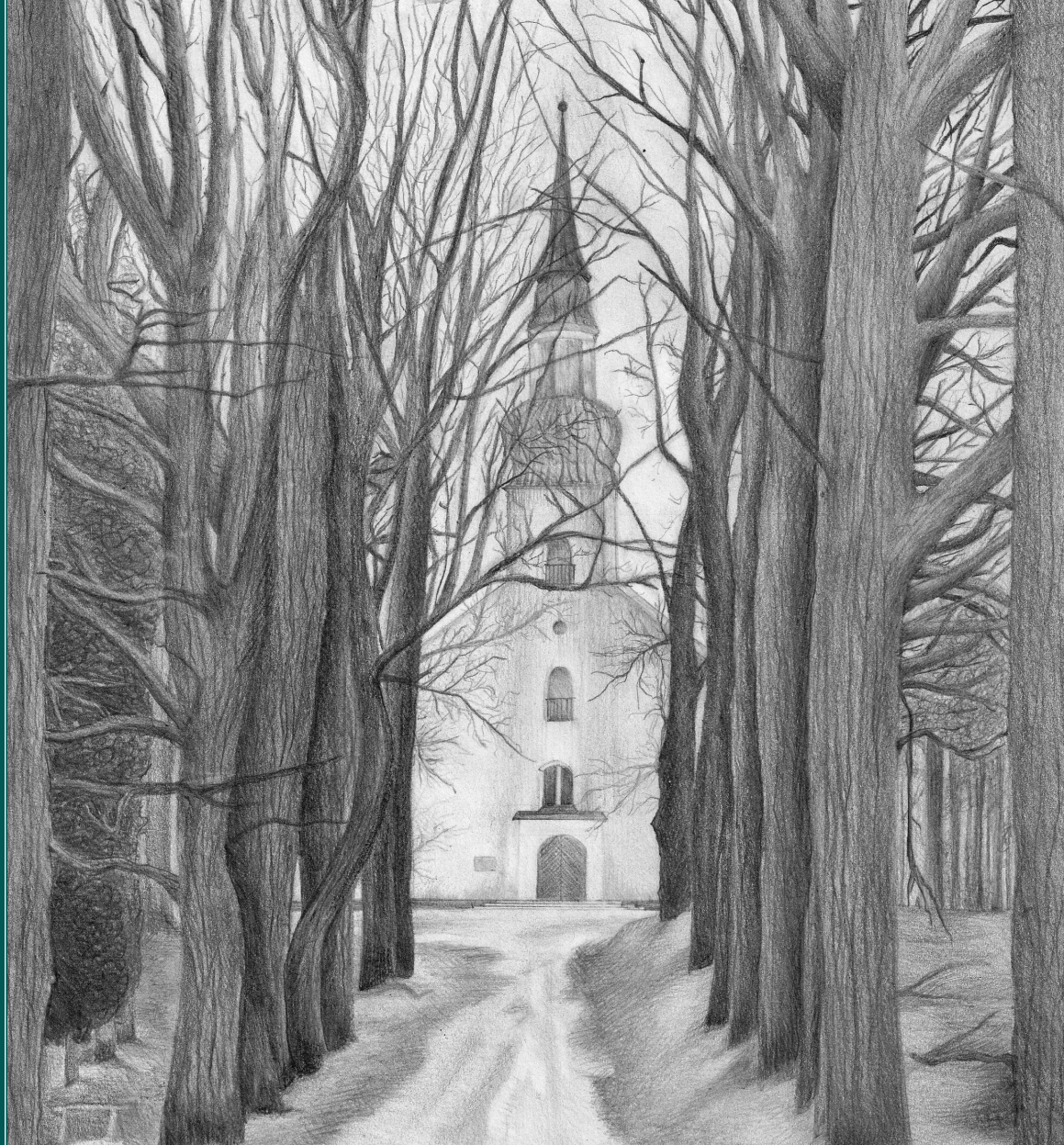

Dace Markus

**Izloksnes
Latvijas-Igaunijas pierobežā:
Jaunlaicene un Veclaicene**

DACE MARKUS

IZLOKSNES LATVIJAS-IGAUNIJAS PIEROBEŽĀ: JAUNLAICENE UN VECLAICENE

Recenzenti:

Dr. phil. Dzintra Bonda (*Zinny Bond*),
Ohio Universitātes emeritus profesore, ASV

Dr. philol. Karls Pajusalu (*Karl Pajusalu*),
Tartu Universitātes profesors, Igaunija

Dr. philol. Anna Stafecka,
Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta vadošā pētniece,
Latvija

Rīga 2025
RTU izdevniecība

Markus D. Izloksnes Latvijas-Igaunijas pierobežā: Jaunlaicene, Veclaicene.

Zinātniska monogrāfija. Rīga: RTU izdevniecība, 2025, 256 lpp.

Zinātniskā monogrāfija apstiprināta izdošanai Rīgas Tehniskās universitātes Zinātnes padomes 2025. gada 29. septembra sēdē (protokols Nr. 04000-3-e/11).

Finansiālais atbalsts saņemts Vidzemes plānošanas reģiona "Vidzemes kultūras programmā 2025", kas tiek īstenota Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammā "Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma".

Finansējums piešķirts biedrības "Radošie malēnieši" monogrāfijas izdošanas projektam.

Monogrāfija izstrādāta ar RTU Liepāja Humanitāro un mākslas zinātņu centra un studenšu korporācijas "Spīdola" finansiālu atbalstu.

Zinātniskā redaktore

Dr. philol. Anna Vulāne

Angļu kopsavilkuma tulkotājs

Dr. Uldis Balodis

Literārā redaktore

Inga Gulbe

Vāka zīmējuma autore

Nellija Markus

Maketētājs

Vilnis Laizāns

<https://doi.org/10.7250/9789934372162>

ISBN 978-9934-37-216-2 (pdf)

ISBN 978-9934-37-215-5 (print)

© Rīgas Tehniskā universitāte, 2025

© Dace Markus, 2025

© Nellija Markus, vāka zīmējums, 2025

Markus, D. Latvian Subdialects on the Latvian–Estonian Border: Jaunlaicene and Veclaicene. Scientific monograph. Riga: RTU Press, 2025, 256 p.

The scientific monograph was approved for publication by the Scientific Council of Riga Technical University at the meeting 29 September 2025, Minutes No. 04000-3-e/11.

The monograph received financial support within the framework of the Vidzeme Planning Region's program "Vidzeme Culture Program 2025", which is implemented within the State Cultural Capital Fund's target program "Latvian Historical Lands Development Program".

Funding was awarded to the "Radošie malēnieši" Association's project of publishing a monograph.

The monograph has been developed with the financial support of the RTU Liepāja Humanities and Arts Centre, Student Corporation "Spīdola".

Scientific Editor

Dr. philol. Anna Vulāne

English summary translation

Dr. Uldis Balodis

Literary Editor

Inga Gulbe

Cover drawing

Nellija Markus

Layout

Vilnis Laizāns

<https://doi.org/10.7250/9789934372162>

ISBN 978-9934-37-216-2 (pdf)

ISBN 978-9934-37-215-5 (print)

© Riga Technical University, 2025

© Dace Markus, 2025

© Nellija Markus, cover drawing, 2025

SATURS

PRIEKŠVārds	6
IEVADS	7
I. TEMATA IZVĒLE, INFORMANTI UN METODIKA	14
II. STĀSTĪJUM	34
2.1. Jaunlaicenes izloksne	34
2.1.1. Maija Pilskalniete un viņas stāstījums	34
2.1.2. Stāstījums vienkāršotajā fonētiskajā transkripcijā	35
2.1.3. Pirmie secinājumi – stimulē sarunu turpināšanai	44
2.1.4. Stāstījuma turpinājums	45
2.1.5. Noras Sudares papildinājums stāstījumam par iesvētībām	49
2.1.6. Stāstījumi pilnajā fonētiskajā transkripcijā	52
2.2. Veclaicenes izloksne	61
2.2.1. Jānis Udrass un viņa stāstījums	61
2.2.2. Jāņa stāstījums vienkāršotajā fonētiskajā transkripcijā	65
2.2.3. Baibas Berkoldes stāstījums	73
2.2.4. Stāstījumi pilnajā fonētiskajā transkripcijā	74
III. JAUNLAICENES UN VECLAICENES IZLOKŠŅU ANALĪZE	83
3.1. Fonētika	83
3.1.1. Zilbes intonācijas	83
3.1.2. Vokālisms	84
3.1.3. Konsonantisms	106

3.2. Morfoloģija	120
3.2.1. Lietvārdi	120
3.2.2. Īpašības vārdi	134
3.2.3. Skaitļa vārdi	137
3.2.4. Vietniekvārdi	139
3.2.5. Darbības vārdi. Divdabji	144
3.2.6. Apstākļa vārdi	159
3.2.7. Saikļi, partikulas un prievārdi	161
3.3. Sintakse	164
3.4. Leksika	167
IV. MALĒNIEŠU LEKSIKAS SARAĶSTS	176
V. NOBEIGUMS	234
LITERATŪRA	241
SUMMARY. LATVIAN SUBDIALECTS ON THE LATVIAN-ESTONIAN BORDER: JAUNLAICENE AND VECLAICENE	245

PRIEKŠVārds

Monogrāfijā “Izloksnes Latvijas-Igaunijas pierobežā: Jaunlaicene un Veclaicene”, balstoties uz izlokšņu runātāju stāstījumiem, aprakstīti un analizēti vairāki ģeolingvistikā, latviešu dialektoloģijā un sociolingvistikā aktuāli jautājumi. Valodas kā nacionālās identitātes nozīmīgumu te pastiprina Ziemeļaustrumvidzemē esošais pierobežas faktors, kas mudina domāt ne tikai par valodas krāšņumu tās dažādajās izloksnēs, bet arī par valodas, t. sk. izlokšņu, noturīgumu valodu mijiedarbības un paaudžu maiņas apstākļos. Kaut arī izlokšņu dati ir vākti visā Latvijas teritorijā, tomēr tieši Ziemeļaustrumvidzemē runātā malēniešu varianta materiāli organizētās ekspedīcijās nav tikuši vākti. Pati Malēnija kā vietējā kultūrtelpa 2020. gadā pirmoreiz parādīta Latvijas kultūrvēsturiskā iedalījuma kartē. 2023. gada 13. decembrī Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisija sāka skatīt jautājumu par Malēnijas nosaukumu. Malēnijas definīcija tika apstiprināta Latviešu valodas ekspertu komisijā 2024. gada 10. janvārī.

Paldies malēniešu valodas nometņu dalībniekiem par interesi un iesaistīšanos Malēnijas kultūras mantojuma apzināšanā un spodrināšanā! Paldies Ziemera pagasta folkloras kopai par atbalstu! Liels paldies malēnisko izlokšņu runātājiem Maijai Pilskalnietei, Jānim Udrasam, Baibai Berkoldei, Norai Sudarei un Monvīdam Šteinertam! Paldies Ilzei Briedīnai, Vizmai Supei, Annai Vulānei, Daigai Udrasei, Kristīnei Kuropatkinai, Uldim Balodim, Lienei Markus-Narvilai, Kārlim Markum, Jānim Markum, Uldim Markum, Nellijai Markui, Santai Usānei, Jānim Prangelam, Maijai Rozītei, Ivetai Udrasei, Maijai Bleifertei, Agnesei Eglonei, Ildzei Klesmanei, Lindai Lazdai, Edmundam Trumpam, Anetei Ozolai, Evitai Aplokai un Ivitai Pelnēnai par atsaucību grāmatas tapšanas procesā! Paldies Tartu Universitātes profesoram Karlam Pajusalu par radošu sadarbību Malēnijā un monogrāfijas recenzēšanu! Paldies recenzentēm Annai Stafeckai un Dzintrai Bondai! Pateicos studentu korporācijai “Spīdola” par atbalstu monogrāfijas sagatavošanas periodā un biedrībai “Radošie malēnieši” par startēšanu Vidzemes plānošanas reģiona konkursā! Pateicos kolēģiem RTU par sapratni monogrāfijas publicēšanai nepieciešamā finansējuma meklējumos!

Monogrāfijas mērķis bija izstrādāt augšzemnieku dialekta dziļo latgalisko izlokšņu malēniešu varianta raksturīgo pazīmju kompleksu, balstoties uz divu Latvijas-Igaunijas pierobežas izlokšņu analīzi. Sākot īstenot monogrāfijas iecerī, tika izstrādāti uzdevumi pētīt:

- izloksnes saglabāšanos vs. zaudēšanu diglosijā ar literāro valodu,
- izloksnes lietojumu paaudžu un ģimenes locekļu saziņā,
- izloksnes saglabāšanos vs. zaudēšanu, mainot dzīves vietu uz citas izloksnes teritoriju,
- blakus izlokšņu līdzību un atšķirību malēniešu variantā,
- saskari ar citu, īpaši ar igauņu valodu,
- lingvistiskās pazīmes malēniešu variantā atšķiršanai no citām dziļajām latgaliskajām izloksnēm, ko runā Latgalē.

Uzdevumi pārniedza tradicionāli šauru izloksnes dialektoloģisko analīzi un aprakstu, bet tika pildīti dialektoloģijas, ģeolingvistikas un sociolingvistikas aspektā, vienlaikus iepazīstot arī kultūrvēsturisko kontekstu un gūstot priekšstatu par valodas parādību statistiku vs. dinamiku laika gaitā.

Laikā no 2021. līdz 2023. gadam kopā ar Ziemera izloksnes runātāju Vizmu Supi tika izmēģināts latviešu dialektoloģijā neierastāks veids – pierakstīt stāstu par vienas ģimenes dzīvi vienkāršotajā fonētiskajā transkripcijā un latviešu tradicionālajā fonētiskajā transkripcijā, kam sekoja izloksnes analīze (Supe, Markus, 2023). Grāmatas recenzenti uzsvēra šāda izklāsta veida kultūrvēsturisko un sociolingvistisko nozīmi, jo tā tiek saglabāti un popularizēti ne tikai dialektālie fakti, bet rādīta arī sadzīve, darba gaitas, iedzīvotāju savstarpējās attiecības un vērtības (Regīna Kvašīte, Vilma Šaudiņa), tādējādi grāmatai kļūstot par svarīgu informācijas avotu visiem, kam ir interese par dzīvu latviešu valodu un tās izloksnēm (Igoris Koškins). Pētnieku un Ziemeļaustrumvidzemes izlokšņu runātāju savstarpējās saskarsmes nepārtrauktību pēdējos gados sekmējusi sadarbība ar Ziemera pagasta folkloras kopu (sk. 1. att.), bet jo sevišķi biedrības “Radošie malēnieši”

organizētās trīs Malēniešu valodas nometnes 2018., 2022. un 2023. gadā, kurās kopā ar iedzīvotājiem krāti materiāli un pārrunātas augšzemnieku dialekta dziļo latgalisko izlokšņu atšķirības Latgalē un Ziemeļaustrumvidzemē. Šajā grāmatā analīze tiek turpināta, dziļāk iepazīstot Jaunlaicenes un Veclaicenes izlokšni dialektoloģijas, sociolingvistikas un ģeolingvistikas aspektā, rādot arī kultūrvidi un tās izmaiņas izlokšņu runātāju dzīves laikā.

1. attēls.

Ziemera pagasta
folkloras kopa,
Valsts prezidents
Egils Levits un viņa
kundze Jaunlaicē
2023. gada pavasarī

Savas 1951. gadā izdotās “Latviešu valodas gramatikas” priekšvārdā Jānis Endzelīns rakstījis: “Es tātad gribēju izpētīt izlokšnes, cik daudz vien varēdams, vismaz to pamatvilcienos. Bet ceļojuma apstākļu dēļ mēs ļoti bieži vienā vietā varējām uzturēties tikai kādu stundu vai vēl mazāk. Daudzkārt ļaudis bija arī pārāk nodarbināti, lai varētu ar mums ilgāk parunāties. Tāpēc varējām vienkārši klausīties, bet palaikam bijām spiesti uzdot šim nolūkam konstruētus jautājumus, uz kuriem atbildot visdrīzāk būtu dzirdamas mūs interesējošās formas. Visur mēs, protams, raudzījām atrast kādu iztaujāšanai derīgu cilvēku, t. i., kādu personu, kuras vecāki jau bija tai pašā vietā piedzimuši un uzauguši un kura maz bija lasījusi un maz atstājusi savu dzīves vietu; visvairāk tādos gadījumos mums bija darīšana ar vecākās paaudzes pārstāvjiem” (Endzelīns, 1951, 1–2).

Monogrāfijā “Izlokšnes Latvijas-Igaunijas pierobežā: Jaunlaicene un Veclaicene” analizētie materiāli krāti jau vairākus gadu desmitus, bet grāmatai par pamatu izmantotas ar fotoattēliem ilustrētas sarunas ar diviem lieliskiem minēto izlokšņu pratējiem, par ekspertiem pieaicinot vēl arī citus malēniešu

izlokšņu runātājus. Grāmatas saturu veido informantu stāstījumi, atbildes uz konkrētiem jautājumiem, valodnieciskā analīze, rezultātu apkopojums, izmantotās literatūras saraksts, kopsavilkums angļu valodā un sarunu laikā pierakstītās malēniešu leksikas uzskaitījums, norādot piemēru izrunu un nozīmi. Uzmanība pievērsta arī tam, ka abas pētāmās izloksnes tiek runātas tuvu Latvijas robežai ar Igauniju. Veclaicenes gadījumā robeža ar Igauniju ir tieša un pat garāka nekā ar citiem Latvijas pagastiem.

Pēc informācijas, ko no abu pagastu bibliotēku datiem apkopojusi Alūksnes novada pašvaldības sabiedrisko attiecību speciāliste Evita Aploka, uzzināms, ka mūsdienās Jaunlaicenes pagasta teritorija aizņem 52,2 km² un tajā ir 391 iedzīvotājs (PMLP, 2025), savukārt Veclaicenes pagasta teritorija aizņem 72,3 km², tajā ir 306 (PMLP, 2025) iedzīvotāji. Abos pagastos darbojas bibliotēkas, ir vairāki kultūras kolektīvi, tomēr iedzīvotāju skaits sarūk, zema dzimstība, apkaimē nav nevienas skolas. Skumji, kad atceramies, ka pašreizējā Jaunlaicenes pagasta teritorijā Apukalna pakājē savulaik bijusi viena no trijām Ernsta Glikas 17. gs. beigās pirmajām dibinātajām latviešu skolām.

Jaunlaicenes pagasts robežojas ar Veclaicenes, Ziemera, Alsviķu pagastiem un Smiltenes novada Apes pagastu. Tā centrs izveidojies Jaunlaicenes muižas teritorijā, kur 18. gadsimtā valdījusi fon Volfu dzimta, līdz mūsdienām saglabājušās tajā laikā celtās ēkas. Jaunlaicenes pagastā atrodas daļa Alūksnes augstienes augstākā paugura – Dēliņkalna (271 m v. j. l.) ar 27 augstu skatu torni, kā arī Apukalns (235 m v. j. l.), uz kura celtā Opekalna evaņģēliski luteriskā baznīca ir visaugstākā baznīca virs jūras līmeņa Latvijā. Pagasts ir bagāts ar krāšņām ainavām, nelieliem ezeriem, strautiem, daudz purvu. Pagastā atrodas dabas lieguma “Dēliņkalns” daļa, kas ietilpst aizsargājamo ainavu apvidū “Veclaicene”. Opekalna baznīca, baronu fon Volfu dzimtas kapsēta un kapliča, Jaunlaicenes muižas apbūve, Vārņu ezermītne un Ķauķu senkapi ir ievērojami kultūras, vēstures un dabas pieminekļi. Vietējas nozīmes arhitektūras piemineklis ir Jaunlaicenes muižas parks, kas sākts veidot 18. gadsimtā. Vērtīgi apskates objekti ir arī Alūksnes novada muzeja struktūrvienība Jaunlaicenes muižas muzejs “Malēnieša pasaule”, kurā var iepazīties ar materiāliem par muižas apbūvi, muižas apsaimniekošanu, sadzīvi, baroniem un vietējiem iedzīvotājiem – malēniešiem.

Veclaicenes pagasts robežojas ar Jaunlaicenes un Ziemera pagastu, Smiltenes novada Apes pagastu un Igaunijas Republiku. Tagadējā pagasta teritorija bijusi apdzīvota sen. Veclaicenes pagastā bijuši trīs muižu centri: Romeškalns, Korneti un Veclaicene. 19. gs. beigās izbūvēta Rīgas-Pleskavas šoseja, gar ceļiem turpinājuši veidoties gan krogi (tagadējā Veclaicenes pagasta teritorijā bija septiņi krogi), gan zirgu pasta stacijas (iepretim Romeškalnam). Veclaicenes pagastā īpaši izjūtams Alūksnes augstienes paugurainais reljefs. Tas ir gleznaini skaists, bet arī vairākkārt sagādājis grūtības lauku apstrādātājiem. Te ir gan Latvijā stāvākais pilskalns – Drusku (Kornetu) pilskalns –, gan gleznainā Kornetu-Peļļu grava, kas ar tās ezeriem, gravām, paguriem un akmeņiem ir subglaciālās iegultnes dabas liegums. Ārpus lieguma ir Palpiers ezers, kā arī Naudas akmens un Zīmju akmens. Ja par Opekālņa baznīcu ir nostāsts, ka tās spīdošais torņa gailis saulainā dienā maldinot kuģotājus Baltijas jūrā, tad par Drusku kalnu ir taisnība, ka no tā virsotnes var saskatīt Igaunijas augstāko vietu Munameģi. Ievērojami vēstures, kultūras un dabas pieminekļi pagastā vēl ir Mauliņu, Ķempju, Kūriņkalna, Tilmaņu un Zeņģu senkapi, Vosvu Dieva kalns un Māras pēdas akmens, kas atzīts par senu kulta vietu, Veclaicenes pareizticīgo baznīca, vecās Rīgas-Pleskavas šosejas (19. gs.) posmi ar diviem mūra tiltiem, Romeškalna muižas kungu ēka un piemiņas zīmes karavīru kapu vietās.

Pirmās elektrolīnijas te ievilkta tikai 20. gs. sešdesmito gadu sākumā. Ciemu vai pagastu robežas un administratīvā piederība rajonam vai novadam politisku lēmumu rezultātā, protams, ir bijusi mainīga. Piemēram, kā jau pierobežā, vēl 1920. g. rezolūcijā par Latvijas un Igaunijas valsts robežu ticis noteikts, ka Veclaicenes pagasta divi ziemeļu sektori turpmāk piederēs Igaunijai. 21. gs. sākumā abi pagasti iekļauti Alūksnes novadā. Jau 2010. gadā, vairāk rakstot par malēniešiem Ziemera pagastā, atzinām, ka “neatkarīgi no valdošās varas, no progresīvākiem vai regresīvākiem virzieniem, no ticības, no atšķirīgiem mācītājiem un viņu darbiem, par spīti muižniecības nievām, skolu, skolotāju un grāmatu trūcumam un iedzīvotāju nabadzībai, malēnieši katrā laikmetā izmantoja iespējas pilnveidoties, tiecās pēc gudrības un dzīves saskaņā ar lielisko Ziemeļaustrumvidzemes dabu” (Markus, Raipulis, 2010, 55–56).

“*Svaika boušana!*” > [“*svaīk^a boušan^a!*”] `sveika būšana!` Šis malēniešiem raksturīgais sveiciens iederas grāmatas atvēršanā. Un tad

var novēlēt dzīvot tālāk ar “*Dzeivaj nūst!*” > [“*žeīvài nūst!*”] `dzīvo nost!` Malēnieša tēlā lasītāju varētu ievadīt arī daži citi tur noklausīti izteicieni.

“*Eistam malenīšam likumi nav drukuoti, runaj, kuo grib!*” > [“*èistām malenīšām likumⁱ nàu drukuôti, runài, kuô grib!*”] `īstam malēnietim likumi nav drukāti, runā, kā grib!` Arī šīs grāmatas tapšanas laikā bija jāsecina, ka malēniešu runā saklausāms daudz variantu, ko sekmējusi gan literārās valodas ietekme, gan dažādu izlokšņu mijiedarbība pat vienā ģimenē, kā arī igauņu valoda kaimiņzemē un arī Malēnijā.

Malēniešiem nostāstos un literāros darbos piedēvētas dažādas dīvainības, kas mijas ar jokiem un neparastām atziņām. Kāds nolējis daļu no nododamā piena, piena vedējs skatās kannā: “*Nav nej vairuok, nej mozuok, bet riktīgi nav!*” > [“*nàu nēi vāiruôk, nēi mozuôk, bet riktīgi nàu!*”] `nav ne vairāk, ne mazāk, bet riktīgi nav!` Tas izpaužas arī vārdu spēlēs. Kāds nokritis no jumta: “*Vasals, vasals, bet nadzeivs gon!*” > [“*vasàls, vasàls, bet nazeīvs gòn!*”] `vesels, vesels, bet nedzīvs gan!`

Ir arī skarbāki teicieni un vispārinājumi. “*Nataisi ūtru gudru, kū tu pots darīsi!*” > [“*nataisⁱ ūtr^u gudr^u, kū tu poc darīsⁱ!*”] `netaisi otru gudru, ko tu pats darīsi!`

“*Grouši struoduot? A kas ta maiza bez gorūzas!*” > [“*gròušⁱ stròuduôt? a kas ta màiz^a bez gorûz^as!*”] `Grūti strādāt? A kas tad maize bez garozas!`

“*Agruoki veirīši lobuok bodā nūspruoga, kuo iesti taisija, tagad – kurs struodaj, tod ūtram muojas dorbi.*” > [“*agruôkⁱ vèirīšⁱ lobuôk bodâ nūspruôg^a, kuô iêstⁱ tàisij^a, tag^{at} – kùrs strùodài, tod ùtrām mùoj^as dořbⁱ”] `agrāk vīrieši labāk badā nomira, kā ēst taisīja, tagad – kurš strādā, tad otram mājas darbi.`*

“*Laukūs nū soudīm zaltu taisa, a Reigā nū zalta soudus vuora.*” > [làu^kūs nù sòudīm zàlt^u tàis^a, a Rèigā nù zàlt^a sòud^s vùor^a.] `laukos no sūdiem zeltu taisa, a Rīgā no zelta sūdus vāra.`

“*Vîns roucîns, un Gaujai gols.*” > [“vîns ròucîns, ùn Gàujài gòls.”]
`viens rūciens, un Gaujai gals.`

Un neiztikt bez malēniskās asprātības. “*Uz kū nu kuram tis ķierins – vīnam uz rieķinuošanu, ūtram uz spīeliēšanu, citam uz maitu ķeršanu!*” > [“us kū nu kurām tis ķiērins – vīnām uz rieķinuošān^u, ūtrām us spīeliēšan^u, citām uz maīt^u ķēršan^u!”] `uz kuo nu kuram tas ķēriens – vienam uz rēķināšanu, otram uz spēlēšanu, citam uz meitu ķeršanu!`

“*Vusa pasaula zin, ka malenīši ir muļķi, bet tū, ka mes esam gudri, zinām tikai mes paši.*” > [“vus^a pasāul^a zīn, ka maleniši ir muļķi, bet tū, ka mes esām gudri, zinām tikai mes paši.”] `visa pasaule zina, ka malēnieši ir muļķi, bet to, ka mēs esam gudri, zinām tikai mēs paši.`

Pēc šī teiciena iederas Jāņa Udrasa atstāstītais par malēniešu daudzvalodību: “*Malzūbu Pītarīša muosa Anna sacīja, ka tik lepnuos bīries nav neikur citur beisa, kur sešuos volūduos runuo – latvīšu, malenīšu, igauņu, Veru, krīvu un vuocu. Tais bīries baiguos kopu racejs viel nūsacīja: “Gott mit uns!”*” > [Mālzūb^u Pītarīš^a mūs^a Ānn^a sacīj^a, ka tik lepnuoš bīriēs nāu nēi·kūr citūr beīs^a, kūr sešuoš volūduoš runuô – latviš^u, maleniš^u, igauņ^u, Ver^u, krīvu ùn vūoc^u. taīs bīriēs baiguoš kop^u racēis viēl nūsacīj^a: “Gott mit ūns!””] `Melzobu Pēterīša māsa Anna sacīja, ka tik lepnās bērēs nav nekur citur bijusi, kur sešās valodās runā – latviešu, malēniešu, igauņu, Veru, krievu un vācu. Tajās bērēs beigās kapu racējs vēl nosacīja: “Gott mit uns!”`

Ir iegaumēti arī pārpratumi un speciāla spēlēšanās, klausoties igauņu valodu, piemēram:

Gustav, tule siia! `Gustav, nāc šurp!` ticis tulkots kā `Gustav, turies pie sijas!` *Ellagu eesti!* `Lai dzīvo Igaunija!` pārtulkots kā `ellīgi ēdīs`.

Šie teicieni nav jāuzskata par valodniecībā sauktajiem “viltus draugiem” (sk., piem., Sarkanis, 2024, 244–273), drīzāk gan tā ir šķelmīga jokošanās ar kaimiņu valodas elementiem. Ir izjokošana, bet **ciešie sakari ar igauņiem noteikti ir pieskaitāmi pie kultūrvēsturiskām vērtībām.**

Vairāki Alūksnes novada malēniešu teicieni agrāk apkopoti grāmatā “Radošie malēnieši un viņu valoda” (Markus, Raipulis, 2010) un Jaunlaicenes muižas muzeja izdotajā grāmatā “No Apukalna veroties” (2018).

2002. gadā, kad vēl nebija oficiāli apstiprināts Malēnijas nosaukums un uz šo teritoriju bieži attiecināja Malienas vārdu, vietējā laikraksta žurnāliste Daina Siņeļņikova rakstīja: “Tu vari ikdienā strādāt ANO, NATO vai vēl kādā globālajā organizācijā, brīvi runāt vairākās pasaules valodās, bet, tiklīdz tu esi pārkāpis tēva vai vecātēva mājas sliekšni Malienas pusē, mēle pati aiziet brīvsolī izlokšnes pārļu ganībās” (Siņeļņikova, 2002, 5).

I. TEMATA IZVĒLE, INFORMANTI UN METODIKA

Nevarētu teikt, ka Ziemeļaustrumvidzemes iedzīvotāju runa vispār nebūtu aprakstīta un pat analizēta, – individuāli augstskolu studentu, docētāju un institūtu zinātnieku pētījumi veikti visā Latvijas teritorijā, tomēr pēdējā laikā lielākas dialektologu ekspedīcijas organizētas Kurzemē (Liepājas Universitātes dialektologi un studenti) un Latgalē (Latvijas Universitātes valodnieki un studenti). Arī viens no pēdējiem Latvijas Universitātē Edmunda Trumpas vadītais darbs ESF projektā “Savs kaktiņš, savs stūrītis zemes – Latvijas lauku iedzīvotāju attīstības stratēģijas un kultūrvides pārmaiņas” (2010–2012), kas atspoguļots grāmatā “Latviešu ģeolingvistikas etīdes” (Trumpa, 2012), veikts Latgalē. Varbūt tieši apjomīgu kolektīvu pētījumu trūkums Ziemeļaustrumvidzemē sekmējis faktu, ka šejienes iedzīvotāju runā joprojām rodami atklājumi un jaunas likumsakarības kopā ar interesantiem stāstiem par novada vēsturi un sadzīvi, par malēniešiem. Šo izlokšņu atšķirības no Latgalē runātajām ir pamats, lai uzskatītu, ka Ziemeļaustrumvidzemē tiek runāts augšzemnieku dialekta dziļo latgalisko izlokšņu malēniešu variants. No iedzīvotāju nosaukuma veidojot teritorijas vārdu, skaidrs, ka malēnieši dzīvo Malēnijā (sk. arī Markus, Raipulis, 2010, 12–14; Markus, 2012a). Šī teritorija ar īpatnējo valodu un Alūksnes novadu centrā pirmoreiz tikai 2020. gadā kā vietējā kultūrtelpa ar nosaukumu *Malēnija* parādīta Latvijas kultūrvēsturiskā iedalījuma kartē (sk. 2. att.), bet 2024. gada 10. janvārī Malēnijas definīcija apstiprināta Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijā. Esam gandarīti, ka vairākkārt uzsvērtās malēniešu izlokšņu atšķirības no Latgalē runātajām izloksnēm ir pamanītas un varētu cerēt uz pētījumu paplašinājumu un padziļinājumu. Te vietā Veltas Rūķes-Draviņas¹ cerīgi rakstītais par latviešu izlokšņu pētīšanu

¹ Citātos saglabāta autore rakstība.

jau no 1918.– 1938. gadam: “Latviešu patstāvīgā valsts ar latviešu valodu kā valsts valodu dod

- 1) morālisko atbalstu pētījumiem, kas saistās ar latviskā gara kultūru, tamlīdz valodai resp. izloksnēm kā vienam no katras tautas un novada izcilākajiem gara dzīves paudējiem;
- 2) sagatavojot universitātē no pašu latviešu vidus izlokšņu pētīšanai spējīgus cilvēkus un
- 3) arī materiāli nākot talkā šo pētījumu sekmēšanai un publicēšanai, piem., Kultūras fonda pabalstu veidā” (Rūķe-Draviņa, 2017, 295).

Tātad Ziemeļaustrumvidzemes teritorija, kurā runā augšzemnieku dialekta dziļās latgaliskās izloksnes, ir Malēnija (Laganovskis, 2020). Tā aptver gandrīz visu Alūksnes novadu (izņemot Liepnas pagastu), Gulbenes novada austrumdaļu un tagadējā Smiltenes novada ziemeļaustrumu daļu (bijušo Apes novada lauku teritoriju). Tieši malēniešu runa ir centrālais jēdziens, ar kuru saistās uzskati, dzīvesveids, vide un Malēnijas vēsture. Dialektoloģijas sakarā varam teikt, ka augšzemnieku dialektā bez Latgales dziļajām latgaliskajām izloksnēm ir arī Vidzemes dziļās latgaliskās izloksnes, kuras apzīmējam kā īpašu dziļo latgalisko izlokšņu variantu – malēniskās izloksnes.

Par augšzemnieku dialekta dziļo latgalisko izlokšņu izplatību un īpatnībām atgādināts Daces Markus un Annas Vulānes rakstā “Kā loka darbības vārdus *ēst* un *gulēt* dažās dziļajās latgaliskajās izloksnēs”: “Latvijas austrumos runātais augšzemnieku dialekts izplatīts Vidzemes ziemeļaustrumu daļā, Augšzemē un visā Latgalē. Tas būtiski atšķiras no latviešu literārās valodas, no vidus un lībiskā dialekta gan ar intonācijām, dažādiem skaņu pārveidojumiem, gan ar gramatiskajām īpatnībām, vārdu krājumu un to semantiku, kā arī sintaktiskajām konstrukcijām. [...] Arī dziļās latgaliskās izloksnes neveido leksiski un gramatiski vienotu grupu – atšķirības vērojamas ne tikai leksiskajā, bet arī fonētiskajā, derivatīvajā un morfoloģiskajā līmenī” (Markus, Vulāne, 2023, 426–444). Savulaik uz šādām atšķirībām norādījis Antons Breidaks, īpaši uzsverot, ka latgalisko izlokšņu pamatā ir pavisam cita fonētiskā un fonoloģiskā sistēma (Breidaks, 1996, 5). “Augšzemnieku dialekta latgalisko izlokšņu fonētikas atlantā” viņš piedāvājis dalījumu Latgales un Ziemeļaustrumu Vidzemes dziļajās latgaliskajās izloksnēs (Breidaks, 1996, 9). Silvija Raģe vairāk

interesējās par Ziemeļvidzemes izloksnēm, un viņas rakstā “Ērgemes, Lugažu un Valkas izloksnes fonētika un morfoloģija” atrodams interesants informanta K. vērtējums par valodu, ko runā Ziemeļaustrumvidzemē, Malēnijā: “tuōs tūr, kas žīvuō pīe Opes un Alūksnes, ne·maz nevār saprast, tā jāu ne·maz vaīrs nāu mūsu runa” (Raģe, 2003 [1964], 154). Tiešām, Ziemeļaustrumvidzemē dzirdamās izloksnes atšķiras ne tikai no Latgalē, bet arī no pārējā Vidzemē dzirdamā. Līdzīgi apgalvojumi dzirdēti par latgaliešu runu, dažreiz arī par citām izlokšņu grupām. Tomēr, padzīvojot Malēnijā vismaz dažas dienas un uztverot galvenos skaņu pārveidojumus, šī runa kļūst labi saprotama. Protams, leksikā rodami arī specifiski vārdi, tomēr tā mēdz būt ne tikai atšķirīgu dialektu vai izlokšņu runātājiem, bet pat dažādu dzimtu vai ģimeņu locekļiem. Cilvēki vienmēr ir bijuši radoši! Kaut arī literārā valoda un izloksne netiek pretstatīta, izloksnes prasme jaunākajā paaudzē mazinās, tomēr saglabājas lepnums gan par piederību Latvijai, gan arī Malēnijai, tātad – būt latvietim un malēnietim. Arī vairāku no Igaunijas ieceļojušo ģimeņu locekļi vai viņu pēcteči apguvuši ne tikai latviešu literāro valodu, bet arī vietējo malēnisko izloksni.

Tradicionāli izlokšņu savstarpējo atšķirību iemesli ģeolingvistikā tiek meklēti atkarībā no migrācijas, no piederības dažādām draudzēm, tās var sekmēt norobežojošas upes, lieli mežu masīvi un citi dabas objekti, kas ierobežo iedzīvotāju sakarus. Atšķirības valodā var ietekmēt mācīšanās dažādās skolās, iedzīvotāju nodarbošanās, dzīves vietas maiņa, kaimiņu dialekti vai valodas. Pētītajās izloksnēs mūsdienās tiek novērots arvien pieaugošs specifisko parādību sporādiskums pat vienas izloksnes runātāju valodā. To sekmē daudzveidīgu sakaru palielināšanās, kā rezultātā vērojama izlokšņu sadura vienas izloksnes teritorijā un pat ģimenē (Markus referāts “Izlokšņu sadura ģimenē”, 2024). Malēnijas centrālā daļa ir Alūksnes novads, tomēr būtiski, ka izloksnēm noteicošais ir kultūrvēsturiskais, nevis administratīvais iedalījums, jo savulaik Alūksnes rajonā, tagad – Alūksnes novadā ietilpstošajā Liepnas pagastā, kas ir Latgales teritorijā, nevis Vidzemē, runā no malēniešu varianta atšķirīgu latgalisko izloksni.

Pētījumu turpinājumā būtu vērtīgi pievērsties arī Alūksnes novadā ietilpstošā Pededzes pagasta iedzīvotāju runas analīzei, jo Pededzes pagastam ir robeža arī ar Krieviju un pagastā vienmēr bijis daudz krieviski runājošu iedzīvotāju. Ar pašreizējā Pededzes pagasta teritorijas vēsturi, Krievijas un Igaunijas ietekmi, piederēšanu dažādiem pagastiem, iedzīvotāju vēlmi būt Latvijas pavalstniekiem un ieviest skaidrību robežjautājumā starp Vidzemi un Latgali u. c. iespējams iepazīties apjomīgā aprakstā par Pededzes pagasta Petričeku dzimtu (Gundare, 2015), kurā apkopotas šīs dzimtas pārstāvju atmiņas un pārdomas. Piemēram, raksturīgās Jevgeņija Petričeka atmiņas par Latgales puses teiku un tās skaidrojums: “Robeža starp Latgali un Vidzemi bijusi tālāk uz rietumiem – Pededzes upe, bet Vidzemes baroni tumšā rudens naktī īsto Krustakmeni uz paša Pededzes krasta iegruduši upē un tur nogremdējuši, ka nesaredzams, tā nokrāpdami garu joslu no Latgales. Fantastisko stāstu par akmeņa gremdēšanu varētu izskaidrot daudz vienkāršāk – ka Vidzemes muižniekiem Krievijas galmā ir bijis liels svars un pie guberņu robežu vilkšanas viņi saviem brāļiem tās likuši izdevīgāk un iecirtuši Krustakmeņa zīmes tālāk no Pededzes upes” (Gundare, 2015, 168).

Ir tikusi aprakstīta malēniešu izlokšņu prosodija (Markus, 1997), kopā ar Jēkabu Raipuli esam rakstījuši par radošajiem malēniešiem un viņu valodu (Markus, Raipulis, 2010). Pēdējā laikā kopā ar Vizmu Supi kompleksāk analizējām Ziemera izloksni, jo Ziemera ciemā bijām pavadījušas lielu daļu

skolas un jaunības gadu (Supe, Markus, 2023). Jaunlaicenes un Veclaicenes izlokšņi pētījuši studenti Ruta Amoliņa (Amoliņa, 1965), Ruta Bormane (Bormane, 1966), Zigfrīds Bērziņš (Bērziņš, 1967), Velga Vaļģe (Vaļģe, 1972), to fonētikas analīze iekļauta Apukalna un Alūksnes izlokšņu pētījumos (Ābele, Lepika, 1928; Ābele, 1930; Briediņa, 1974). Vairākus malēniešu runas piemērus var atrast alūksniešu valodas aprakstos un analīzē (Brencis, 1911, 1914; Balode, 2000, 2008, 2016, 2018), kā arī latviešu valodas dialektu atlantos (LVDA, 1999; LVDA, 2021; LVDA, 2022) un daudzos pētījumos par augšzemnieku dialekta dziļajām latgaliskajām izlokšņiem un latviešu valodu kopumā. Šajā monogrāfijā veiktais salīdzinājums ar iepriekšējiem aprakstu materiāliem parāda izlokšņu dinamiku, to lietojuma izmaiņas gadu gaitā.

Malēniešu valodas nometnēs vienmēr piedalījās aktīvi runātāji no tuvākajiem pagastiem, tomēr tikai tad, kad monogrāfijā plānotajam pētījumam tika uzaicināti tieši Jaunlaicenes un Veclaicenes pārstāvji Maija Pilskalniete un Jānis Udrass (sk. 3. att.), kļuva zināms, ka tieši starp jaunlaiceniešiem un veclaiceniešiem kādreiz ir bijušas arī tradicionālas sacensības.

3. attēls.

Dace Markus,
Jānis Udrass un
Maija Pilskalniete
Jaunlaicenes muižas
parkā 2023. gada
pavasārī
(M. Rozītes foto)

- **Maija Pilskalniete** dzimusi Karvā 1962. gadā, kopš 10 gadu vecuma dzīvo Jaunlaicenes pagastā, precējusies ar jaunlaiceniešu. Gan Karva, gan Jaunlaicene ir Alūksnes novada pagasti Ziemeļaustrumvidzemē, kur runā augšzemnieku dialekta dziļo latgalisko izlokšņu malēnisko

variantu. Maijas dzimtā vismaz trīs paaudzēs visi ir latvieši. Maijai ir divas meitas, viena dzīvo Madonā, otra – Jaunlaicē, bet neviena malēniski nerunā.

- Arī **Jānis Udrass** ir malēniskās izloksnes runātājs, dzimis 1941. gadā un visu mūžu dzīvo Veclaicenes ciemā, tagad pagastā. Jāņa vecākiem Pēterim Udrasam un Olgai (dzimusi *Kanasts*) Udrasei bijuši pieci bērni, Jānis – visjaunākais (sk. 7. att.). Pa mātes līniju visi radi latvieši – vecāmāte Anna (dzimusi *Raibekazs*) Kanasts, vecaistēvs Toms Kanasts, savulaik vecvectēvs Andrejs un vecāmāte Jete Kanasti nopirkuši māju Veclaicē, kur Jānis dzīvo joprojām. Tēva radi Jānim visi ir igauņi – vecāmāte Marī (*Org*) Udrass, vecaistēvs Karl Udrass.

Sarunas malēniski ar J. Udrasu bijušas kopš 2012. gada, kad veicām ierakstus filmai “Viena diena ar malēniešiem” (Markus, 2012b). Maija, Jānis, kā arī vēlāk pieaicinātie Nora Sudare, Baiba Berkolde un Monvīds Šteinerts bija Malēniešu valodas otrās nometnes dalībnieki 2022. gadā (sk. 4. att.).

4. attēls. Malēniešu valodas 2. nometnes dalībnieki Māriņkalnā 2022. gadā. Sēž otrais no labās Monvīds Šteinerts, priekšpēdējā – biedrības “Radošie malēnieši” vadītāja Santa Usāne, stāv 1. rindā trešais no labās Jānis Udrass, ceturtā Nora Berkolde, piektā Vizma Supe, tālāk biedrības “Radošie malēnieši” pārstāves, desmitā Ilze Briediņa, vienpadsmitā Maija Rozīte, divpadsmitā Dace Markus, stāv 2. rindā no labās ceturtā Maija Pilskalniete, septītā Baiba Berkolde

Jānis Udrass piedalījās arī pārējās nometnēs 2018. un 2023. gadā, pēdējās nometnes dalībnieks bija arī veclaicenie Jānis Prangels, ar kuru risinājās sarunas par igauņu valodas pēdām Veclaicē (sk. 5. att.). Veclaicenes pagastā ir ievērojama igauņu diaspora, šo ģimeņu bērni iekļāvušies Latvijas izglītības sistēmā, apmeklējot dzīves vietai tuvākās skolas latviešu valodā, ģimenēs saglabāta arī igauņu valoda, tāpēc daži izvēlas pēc vidusskolas doties studēt Igaunijas augstskolās.

5. attēls.

Tikšanās ar
Jāni Prangelu
2023. gada
ziemā
Veclaicenes
tautas namā
(M. Rozītes foto)

Sarunās ar izlokšņu runātājiem paveras iepriekšējo laiku ainas: lauku vide, sadzīve ar radniekiem un kaimiņiem, skološanās, humors, tradīcijas un svinības, arī čaklais un pieticīgais dzīvesveids – bez žēlošanās. Kā Maijas stāstījumā par iešanu uz Opekalna kapusvētkiem: “*Tā kā bej juoīt cauri mežam pa garu, rosainu zuoli, tod jaunos kuorpas kuojā natika vilktas, bet pa ceļu tika īts ar vacuom zeķiem, kuojas puorāva, ka tika tivjuoki kopsātai*” > [“tuô kuô bèi jùoît càuri mežam pa gar^u, rosaîn^u zuôlⁱ, tod jaûnûos kûorp^s kûojâ natik^a vilkt^{as}, bet pa ceļ^u tik^a îc âr vacuôm zeķiêm, kûoj^{as} pûorâv^a, ka tik^a tiujuôkⁱ kopsâtâi.”] `tā kā bija jāiet cauri mežam pa garu, rasainu zāli, tad jaunās kurpes kājā netika vilktas, bet pa ceļu tika iets ar vecām zeķēm, kājas pārāva, kad tika tuvāk kapsētai`, kā arī viņas teiktajā par labi padarīto darbu: “*Man ļūti patika tai sajouta, ka vusa kopsāta bej sakūpta un smaržā piec zīdīm, bej īstuojīs mīrs moužu duorzā leidz nuokušajīm kopusvātkīm.*” > [“mân ļûtⁱ patik^a tâi sajout^a, ka vus^a kopsât^a bèi sakūpt^a ûn smafžâ piēc zīdīm, bèi īstuôjīs mīrs mouž^u dûorzâ lèiz nuokušajīm kopusvātkīm.”] `man ļoti patika tā sajūta, ka visa kapsēta

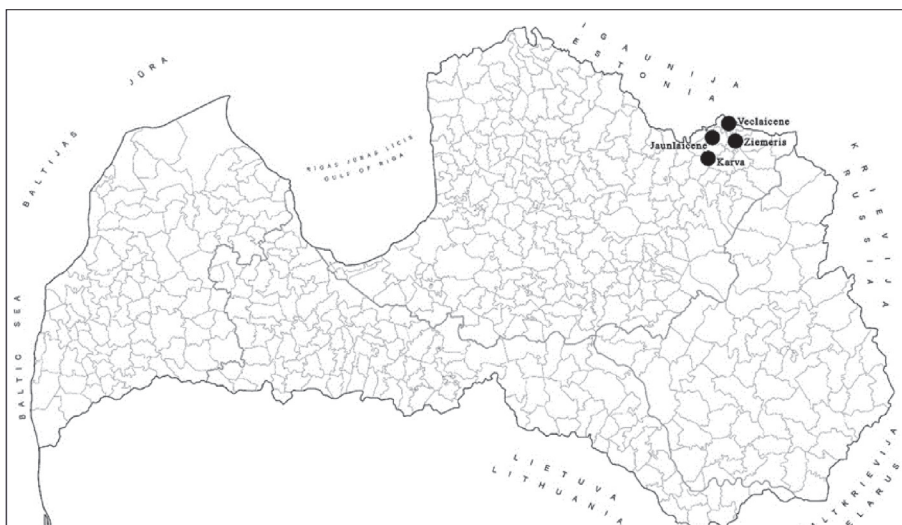
bija sakopta un smaržoja pēc ziediem, bija iestājies miers mūža dārzā līdz nākošajiem kapusvētkiem.'

Lai mēģinātu pēc valodas noteikt, vai tiek runāta kāda no malēniskajām izloksnēm, piemēram, Jaunlaicenes, Veclaicenes, Ziemera (sk. 6. att.), vispirms jākonstatē, vai analizējamā runā skan augšzemnieku dialekta latgaliskajām izloksnēm raksturīgās divas zilbes intonācijas: krītošā (piemēram, [dũm^{as}]) un lauztā (piemēram, [iēst]). Tālāk jāpārbauda, vai runā dzird dziļajām latgaliskajām izloksnēm raksturīgo divskaņa *ie* monoftongizāciju par *ī* (piemēram, *diena* > [dĩn^a]) un divskaņa *o* [uo] monoftongizāciju par *ū* (piemēram, *skola* > [skũl^a]). Kad tas ir ievērots, atliek konstatēt galvenās raksturīgās kopīgās malēniešu izlokšņu pazīmes, kas atšķir tās no Latgalē runātajām dziļajām latgaliskajām izloksnēm:

- malēniešu runā piedēklī *aiz-* un prievārdā *aiz* divskanis *ai* pārsvarā aizstāts ar *oi*, piemēram, *aiziet* > [òizĩt], *aizrādītšana* > [òizrũodĩšan^a], *aizgājuši* > [òizgaĩšš], *aiz cerīnu* > [òis cĩrĩn^u], *aiz Apes* > [òiz Op^{as}], *aiz Opekālņa* > [òiz Opukol^a];
- nav mīkstinātu jeb palatalizētu līdzskaņu;
- nav velarizētā līdzskaņa *l* un patskaņa *y*;
- šaurais patskanis *e* > *a* un *ē* > *ā* ne tikai piedēkļos, bet arī lietvārdu galotnēs, piemēram, *drēbe* > [drieb^a], *kurpes* > [kũorp^{as}], *kotletes* > [kotlat^{as}], *Jaunlaicene* > [Jaũnlāican^a], kas raksturīgs arī Dienvidigaunijas izlokšņu runātājiem (Pajusalu, 2014, 35–49);
- supīna gadījumos novērojama pakaļējo-priekšējo vokāļu harmonija, kas raksturīga arī Dienvidigaunijas izloksnēm (Markus, Vulāne, 2023, 441; Parve, 1998);
- garais patskanis *ū* augšzemnieku dialekta dziļajās latgaliskajās izloksnēs parasti tiek diftongizēts, bet atšķiras pārveidojumu raksturs, jo malēniešu variantā tas pārvēršas par *ou*, piemēram, [joũs, moũs^u, còuk^a], bet Latgales izloksnēs *ū* vietā ir *iu* vai *yu*, piemēram, [jiũs, myũs^u, cȳuk^a];
- ar piedēkli atvasinātajos darbības vārdos atgriezeniskais formants *-īs* malēniešu variantā tiek pievienots nenoteiksmes formas beigās, piemēram, [òizgulātĩs, pĩāstĩs], savukārt Latgalē atgriezeniskais formants *-sa-*, *-za-* parasti tiek iesprausts aiz piedēkļa, piemēram, [āizagul'āt-, pĩzaā's't-], kaut gan mūsdienās

Latgalē jaunākas paaudzes runātāji bieži vien mēdz izmantot abus variantus (Markus, Vulāne, 2023, 433);

- pie malēnisko izlokšņu īpatnībām pieskaitāms arī negācijas pārveidojums *ne-* > *nei-*, kuru nav izdevies saklausīt Latgalē runātajās izloksnēs, tomēr J. Endzelīna konstatējums: “Apukalna, Alūksnes, Augulienas, Trapenes u. c. augšz. izloksnēs saka, piem., *nei-vīns*, (resp. *nei-kas*, *nei-kuōds*) *nadūd* (ar austr. *na-* < *nē-*), kā lei. *neī vienas* (resp. *niēkas*) *nedúoda*..” (Endzelīns, 1951, 549) lika aizdomāties – ja šis pārveidojums sastopams vēl vismaz nedziļajās latgaliskajās izloksnēs (Trapenē), varbūt, ka aiz *u. c.* paslēpusies arī kāda augšzemnieku dialekta sēliskā izloksne. Tomēr pretēji malēniešu lietotajam atkārtotajam saiklim *nei* – *nei* M. Rudzīte sēliskajās izloksnēs norādījusi vienojamo saikli *nij* – *nij* un Latgales dziļajās augšzemnieku izloksnēs saikli *ni* – *ni* (Rudzīte, 1964, 400), bet nekur citur ārpus malēniešu izloksnēm negācijas marķieris ar *nei-* vai *nei* nav saklausīts;
- malēniešu variantā nav Latgalē runātā deminutīvpiedēkļa *-eņ-*, bet tiek lietots literārajā valodā tradicionālais *-iņ-*, piemēram, [mìenastiņš] ‘mēnestiņš’, [dārziņš], [maītiņ^a] ‘meitiņa’, [grāmatiņ^a].

6. attēls. Aplūkotās malēniešu izloksnes Latvijas kartē (autore L. Markus-Narvila)

Vienmēr jāpatur prātā arī tas, ka pētāmās izloksnes tiek runātas Igaunijas pierobežā, tāpēc iespējams atklāt arvien daudzveidīgāku igauņu valodas ietekmi. Ir taču gudra doma iekļaut J. Udrasa teiktajā: “*Kod muota latvīta un tāvs nū igauņīm sanuok kūpā, tod iznuok malenīts!*” > [“kod mūt^a latvīt^a un tāvs nū igauņīm sanuok kūpā, tod iznuok malenīc!”] ‘kad māte latviete un tēvs no igauņiem sanāk kopā, tad iznāk malēnietis’ (sk. 7. att.).

7. attēls.
J. Udrasa
(stāv pirmais no
labās) vecāki,
brāļi un māsas
(J. Udrasa arhīvs)

Jau 1987. gadā Aina Blinkena norādījusi uz izlokšņu materiālu nozīmīgumu valodu sakaru pētījumos: “Latviešu valoda, būdama ciešā kontaktā ar dažādu saimju valodām – vistuvāk radniecisko lietuviešu valodu, ar tālāk radnieciskajām slāvu valodām (krievu, poļu, baltkrievu), kā arī ar ģermāņu (vācu, angļu) un ģenētiski svešajām somugru (lībiešu, igauņu) valodām –, laika gaitā kaut ko pārņēmusi no katras no tām. [...] Tomēr lielu daļu citvalodu ietekmju glabā vairs tikai izloksnes un vecāki rakstu avoti” (Blinkena, 1987, 5).

Pieredze rāda, ka izlokšņu pētnieki joprojām precizē vai sniedz jaunu informāciju, papildina faktus, rāda valodas izmaiņas laika gaitā, nereti pārsteidz arī ar iepriekš neapzinātām parādībām un likumsakarībām. V. Rūķe-Draviņa rakstījusi: “Sava nepilnīguma dēļ ne visi izlokšņu apraksti sniedz vienmēr visas nepieciešamās ziņas, jo nereti kāda parādība pilnīgi noklusēta, bet parādības neminēšana vēl nedod tiesību secināt tās neeksistēšanu” (Rūķe-Draviņa, 2017 [1939], 350).

Šoreiz izvēlēto izlokšņu analīze balstīta uz grāmatas autores iniciētiem izlokšņu runātāju stāstījumiem, kā arī atsevišķu vārdu vai to locīšanas paradigmu piemēriem, tomēr monogrāfijas tapšanā bija noderīga arī iepriekšēja iepazīšanās ar atsevišķām tautsaimniecības nozarēm veltītiem darbiem, piemēram, Ilgas Jansones “No cepurēm un lakatiem līdz salām un ārēm” (2007), Inetas Kurzemnieces “Žogu nosaukumi latviešu valodas izloksnēs” (2008), Brigitas Bušmanes “Piena vārdi” (2007), “*Dravanta, svilpene, circeņu zupa* un citi putru resp. zupu nosaukumi latviešu valodas izloksnēs” (2019), Elgas Kagaines “Lokālie somugrismi latviešu valodas Ziemeļrietumvidzemes izloksnēs” (2004), Benitas Laumanes “Zivju nosaukumi latviešu valodā” (1973), “Zeme, jūra, zvejvietas” (1996), “Smalki lija zelta lietus” (2005), Antoņinas Reķēnas “Amatniecības leksika dažās Latgales dienvidu izloksnēs un tās sakari ar atbilstošajiem nosaukumiem slāvu valodās” (1975), Ievas Ozolas un Lienes Markus-Narvilas “Valoda. Laiks. Lejaskurzeme” (2021), kā arī ar Nellijas Jokubauskas sastādīto augšzemnieku izlokšņu tekstu krājumu (1983) un vairākiem rakstiem, kas mudināja sīkāk paaugstināties par tajos minētiem piemēriem.

Laikā no 2022. līdz 2024. gadam īpaši biežas bija tikšanās daudzās nestrukturētās intervijās ar Maiju Pilskalnieti un Jāni Udrasu gan Jaunlaicē, gan Veclaicē, kas būtiski papildināja iepriekšējos izlokšņu materiālu vākus. Jautājumu un problēmu gadījumos izmantoti arī citu Jaunlaicē, Veclaicē, Karvas un Ziemera izloksnes un īgauņu valodas pratēju piemēri.

Malēniešu Maijas Pilskalnietes, Jāņa Udrasa un Vizmas Supes runas vairāki piemēri jau salīdzināti referātā “Izlokšņu sadura ģimenē” (Markus, 2024). Arī iepriekšējās publikācijās norādīts, ka atsevišķas parādības var atšķirties vienas izlokšņu grupas blakus izloksnēs, piemēram, *perēklis* > [pērkl'is] Maijas (Jaunlaicē) runā ar kontrakciju un tai sekojošu diftongizāciju vai [perakl'is] Jāņa (Veclaicē) izrunā ar *ē* > *a*, gan vienas izloksnes teritorijā, piemēram, [kač'is] vai [kač'is] Ziemera izloksnē, un pat vienā ģimenē, piemēram, [kà] vai [kâ] un [zâl^e] vai [zâl^e] grāmatas autores ģimenē, tomēr malēniešu izlokšņu pamatpazīmes kopumā tiek saglabātas. Izvēli tieši par M. Pilskalnietes un J. Udrasa runas analīzes apkopojumu un salīdzinājumu šajā grāmatā noteica tas, ka abi pārstāv vienas izlokšņu

grupas blakus izlokšnes, kā arī stāstījumu tematiskā ievirze, jo Maija ilgi bijusi Opekālņa baznīcas zvanītāja, tāpēc varēja pastāstīt par notikumiem un tradīcijām sakarā ar Opekālņa baznīcu (sk. 8. att.) un kapsētu, savukārt Jānis kā muzikāli apdāvināts un kultūras dzīvē aktīvs iedzīvotājs labprāt stāstīja gan par bērēm, gan citiem sadzīves un kultūras pasākumiem. Baznīca un draudze pēc valstiskās neatkarības atgūšanas atjaunojusi veco nosaukumu un jāsauca par *Opekālņa* draudzi un baznīcu, izloksnē sauktu [Opukol̥^a]. J. Endzelīns “Latviešu valodas gramatikas” pielikuma vietvārdu sarakstā iekļāvis formu *Apukalns*, kas sākas ar patskani *a* (Endzelīns, 1951, 1077; Jansone, 2014, 122), tāds mūsdienās ir arī autobusa pieturas uzraksts pie kalna un oficiālā baznīcas adrese. Daudzi Jaunlaicenes un Veclaicenes izlokšņu runātāju senči apglabāti Apukālņa kapos. Kapusvētkos te tiekas viņu radnieki un kaimiņi. Opekālņa baznīca ir visaugstāk (235 m) virs jūras līmeņa uzceltā baznīca Latvijā, un tai ir ievērojama vieta pētāmo izlokšņu runātāju dzīvē; 12. klases skolnieces Nellijas zīmētais baznīcas attēls simboliski skatāms uz monogrāfijas vāka. Mācītājs Bruno Fromholds-Treijs, pievēršot uzmanību šejieniešu valodai, jau 1863. gadā publicējis rakstu “*Der Oppekalnsche Dialekt*” (Fromhold-Treu, 1863, 21–29).

8. attēls. Skats uz Opekālņa baznīcu, 2024. gada 29. martā (D. Markus arhīvs)

9. attēls. Plāksne pie Opekālņa baznīcas (D. Markus arhīvs)

Iznāk, ka, izloksnē sakot [Opukoļls] vai [Opukoļs], paņemta daļa jeb patskanis *o* no Opekalna vārda un patskanis *u* no Apukalna nosaukuma varianta. Ja arī nerunā izloksnē, tautā pazīstams Opekalna, nevis Apukalna vārds, kas sakrīt ar plāksnē pie baznīcas rakstīto (sk. 9. att.).

Pirms stāstījumu pieraksta un analīzes būtiski pateikt, ka gan jaunlaiceniets, gan veclaicenieta runā konstatējamas daudzas līdzības, piemēram, viņi pilnībā vienādi dažādās laika formās locīja darbības vārdu [ît] 'iet', kura formās citās latgaliskajās izloksnēs vērojama samērā liela dažādība.

Tagadne	Nākotne	Pagātne
[es îm ^u] [mes îmām]	[es îš ^u] [mes îsām]	[es gùoj ^u] [mes gùojām]
[tu ài] [joûs aj ^{at}]	[tu îs ⁱ] [joûs îs ^{at}]	[tu gùoj ⁱ] [joûs gùoj ^{at}]
[vîņš, vîņ ^a ît]	[vîņš, vîņ ^a îs]	[vîņš, vîņ ^a gùoj ^a]
[vîņ ⁱ , vîņ ^a s ît]	[vîņ ⁱ , vîņ ^a s îs]	[vîņ ⁱ , vîņ ^a s gùoj ^a]

Arī lietvārdu *govs*, kura locīšanas paradigmās bieži tiek demonstrētas gan *ē*-celma, gan *i*-celma formas, bet dažkārt pat paglābušās līdzskaņu celma atliekas (Raģe, 2003 [1964], 61), abi intervētie izlokšņu runātāji locīja vienādi ar *i*-celma formām, daudzskaitļa ģenitīvā arī ar līdzskaņu miju.

Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas? [gùs]	[gùs]
Ģ. kā? [gùs]	[gùv ^u]
D. kam? [gùv ⁱ]	[gùvîm]
A. ko? [gùv ⁱ]	[gùs]
I. ar ko? [àr gùv ⁱ]	[àr gùvîm]
L. kur? [gùvî]	[gùvîs]

Gan Maija, gan Jānis vienādi izrunāja un locīja arī vietniekvārdu *pats* > [poc], kuram tikai nominatīvā ir pārveidojums *a* > *o*. Šajā paradigmā citās malēniešu izloksnēs bija dzirdami arī atšķirīgi varianti, ko konstatējam, jau rakstot grāmatu par Ziemera izloksni kopā ar Vizmu Supi (Supe, Markus, 2023).

Vizma Supe dzimusi 1954. gadā, visu mūžu dzīvojusi Alūksnes novadā, kur runā malēniešu izloksnes. Vīrs latgalietis. Meitas izloksni neprot.

Vēlāk secinājām, ka Vizmas runā vietniekvārdiem [poc] < *pats* un [sòus] < *savs* arī citos locījumos *a* > *o*, piemēram, [poš^a] < *paša* un [sov^a] < *sava*, kas nav raksturīgs Vidzemē dzīvojošajiem malēniešiem, jo arī pārējie aptaujātie te runāja nepārveidotu *a*, piemēram, *paša*, *sava*, *pašam*, *savam* u. tml. Pārveidoto *a* > *o* runā Latgales izloksnēs, tāpēc šo vārdu locīšanā Vizmai varētu būt dzīvesbiedra latgalieša ietekme, ar kuru kopā nodzīvoti 50 gadi.

Piemēri rāda, ka viena un tā pati valodas vienība mēdz atšķirties arī blakus izloksnēs, kaut tās visas pieder ne tikai pie viena (augšzemnieku) dialekta vienas (dziļo latgalisko izlokšņu) grupas, bet pat pie viena (malēniešu) varianta. Līdzīgi sakritību, kā arī atšķirību gadījumi tika konstatēti vairākkārt.

Jānis un Maija vienādi demonstrēja lietvārdu *kurpe* un *kārpa* locīšanu. Abi rādīja, ka nozīmes atšķirības šiem vārdiem var noteikt tikai pēc konteksta, vai arī pēc atšķirībām vairākos locījumos, jo nominatīvā izlokšņu skanējums sakrīt abos gadījumos gan vienskaitlī, gan daudzskaitlī: [kùorp^a] un [kùorp^{as}].

	Vienskaitlī		Daudzskaitlī	
	<i>kurpe</i>	<i>kārpa</i>	<i>kurpes</i>	<i>kārpas</i>
N. kas?	[kùorp ^a]	[kùorp ^a]	[kùorp ^{as}]	[kùorp ^{as}]
G. kā?	[kùorp ^{as}]	[kùorp ^{as}]	[kùorpj ^u]	[kùorp ^u]
D. kam?	[kùorpài]	[kùorpài]	[kùorpiēm]	[kùorpuôm]
A. ko?	[kùorpi]	[kùorp ^u]	[kùorp ^{as}]	[kùorp ^{as}]
I. ar ko?	[àr kùorp ⁱ]	[àr kùorp ^u]	[àr kùorpiēm]	[àr kùorpuôm]
L. kur?	[kùorpiê]	[kùorpâ]	[kùorpiês]	[kùorpuôs]

Par to, ka šādu lietvārdu locīšanā tiek variētas (*i*)ā-celma, ē-celma un *i*-celma locījumu formas, rakstījusi arī Marta Rudzīte: “Bez fonētiskajām īpatnībām augšzemnieku izlokšņu vienā daļā šo celmu (ē-celmu – D. M.) deklinācijā ir vērojamas arī morfoloģiskas īpatnības. [...] notikusi seno formu jaukšanās ar *i*- un *i*ā-celmu formām” (Rudzīte, 1964, 338). Abu informantu runā lietvārds *kurpe* > [kùorp^a] tika locīts kā ē-celma vārds, tikai ievērojot fonētiskās pārmaiņas, bet lietvārds *kārpa* > [kùorp^a] – kā (*i*)ā-celma vārds, arī ievērojot fonētiskās pārmaiņas, *i*-celma formu gan te nebija. Par citiem iespējamiem pārpratuma gadījumiem līdzīgas izrunas dēļ lasāms aprakstā par leksiku šīs grāmatas nodaļā “Jaunlaicenes un Veclaicenes izlokšņu analīze”.

Ir jau rakstīts par to, ka vārds [cèitars] < *cītars* `cītara` malēniešu izloksnēs ir vīriešu dzimtes lietvārds, kas vienskaitļa nominatīvā, ģenitīvā un datīvā tiek locīts kā *io*-celma lietvārds, bet akuzatīvā, instrumentālī un lokatīvā iegūst (*i*)*io*-celma formas (Markus, 2024, 61).

Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas? [cèitars]	[cèitār ⁱ]
Ģ. kā? [cèitar ^a]	[cèitār ^u]
D. kam? [cèitarām]	[cèitārīm]
A. ko? [cèitar ⁱ]	[cèitār ^{us}]
I. ar ko? [ār cèitar ⁱ]	[ār cèitārīm]
L. kur? [cèitārī]	[cèitārūs]

M. Rudzītes monogrāfijā “Latviešu dialektoloģija” lasāma norāde, ka, vienskaitļa nominatīvā zūdot *i* skaņai -s priekšā, daļai *io*- un (*i*)*io*-celmu radās fonētiski ļoti tuvas formas, gan arī tas, ka augšzemnieku izloksnēs (*i*)*io*-celmu vienskaitļa datīvā saklausāmas arī formas ar galotni -ām. “Tādēļ arī izloksnēs sakrita *io*-celmi un (*i*)*io*-celmi, pie kam vienā daļā uzvarējusi *io*-celmu, otrā daļā (*i*)*io*-celmu deklinācija” (Rudzīte, 1964, 333). Mūsu gadījumā abi informanti, ievērojot skaņu pārmaiņas, locīja šo vārdu vienādi arī daudzskaitlī. Tā kā pētītajās izloksnēs nav ne palatālā jeb mīkstā, ne mīkstinātā jeb palatalizētā līdzskaņa *r*, šajā vārdā neredz pēc *o*-celmu parauga veidotu vienskaitļa datīva formu ar galotni -am, kuras priekšā ir līdzskaņu mija (sk. arī LVDA, 2021, 46), kādu ļoti labi dzird, lokot lietvārdu *brālis* > [brùols], kas vienskaitļa datīvā ir [brùoļām].

Pirms stāstījumu pieraksta un analīzes vēl šķiet vērtīgi norādīt arī uz abu Jaunlaicenes un Veclaicenes informantu runā vērojamām atšķirībām (detalizētāk par to nodaļā “Morfoloģija”), piemēram, aizgūto lietvārdu dzimte abiem runātājiem ne vienmēr sakrita, piemēram, Jānis vārdus *aptieka* un *formas* lietoja sieviešu dzimtē – [aptik^a], [fořm^as], bet Maija teica vīriešu dzimtē – [aptik^{is}], [fořmⁱ]. Lietvārdu *mašīna* Jānis lietoja sieviešu dzimtē, bet Maija un veclaicenieta Baiba Berkolde – vīriešu dzimtē.

	M. Pilskalniete		J. Udrass	
	Vienskaitlī	Daudzskaitlī	Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas	[mašĩṅš]	[mašĩṅ ⁱ]	[mašin ^a]	[mašin ^{as}]
Ģ. kā?	[mašĩṅš]	[mašĩṅ ^u]	[mašin ^{as}]	[mašin ^u]
D. kam?	[mašĩṅàm]	[mašĩṅĩm]	[mašinài]	[mašĩnuôm]
A. ko?	[mašĩṅ ^u]	[mašĩṅ ^{us}]	[mašin ^u]	[mašin ^{as}]
I. ar ko?	[àr mašĩṅ ^u]	[àr mašĩṅĩm]	[àr mašin ^u]	[àr mašĩnuôm]
L. kur?	[mašĩṅâ]	[mašĩṅûs]	[mašinâ]	[mašĩnuôs]

Lai dialektologu pieraksti būtu saprotami arī valodniecību nestudējušiem interesentiem, publikācijās mēdz izmantot vienkāršoto fonētisko transkripciju. Šajā grāmatā turpmāk izlokšņu runātāju stāstījums vispirms dots vienkāršotajā fonētiskajā transkripcijā, kurā nav norādīta zilbes intonācija un pozicionālās skaņu pārmaiņas, piemēram, *sanuokušs, oizgoišs, izciertumā, paruodīts, dīvkalpajums* u. c. Lai ēšanu nesajauktu ar iešanu, arī vienkāršotajā fonētiskajā transkripcijā vienīgajā gadījumā dubultots š, rakstot *ieššana* > [iēššan^a] `ēšana`. Pozicionālo skaņu pārmaiņu nerādīšana vienkāršotajā fonētiskajā transkripcijā saskanēja ar izlokšņu runātāju vēlmi vārdos ar pilnīgu vai daļēju vokalizāciju rakstīt attiecīgo līdzskani *j* vai *v*: *juosakapaj, bej, ļaunijs, taisijs, tāvs, vactāvs, nav, savs, izvadītajs*, nevis nezilbisko patskani vai divskani. Nav rādīta līdzskaņu asimilācija balsīguma ziņā ne kontaktā, ne atstatumā, ne arī līdzskaņa zudums, piemēram *izskatās, sastdina, ikdīnai, iz kaimiņu, daudz cilvēku*, netiek rādīta arī afrikātas *c* rašanās, piemēram, *atvasts, puorvārsts, tuods* u. c., nav atspoguļota kvantitatīvā redukcija neuzsvērtās gala zilbēs, piemēram, *bedra, muoja, kopsāta, savus mašīņus, ilgi, dzeivaisa*, netiek skaidroti no literārās valodas atšķirīgi vārdi un nozīmes, kā arī netiek norādīti locījumi, izņemot gadījumus, kad varētu rasties pārpratums, piemēram, *zīdu* (no lietvārda *zieds* – D. M.), *soļotāja* (Ģ. – D. M.) > [sūluôtā]. Rakstība ir bez īpašajiem fonētiskās transkripcijas simboliem un zīmēm, piemēram, *dzeivas* `dzīves`, *vacijs tāvs* `vecais tēvs`, tikai divskanis *o* arī vienkāršotajā fonētiskajā transkripcijā rakstīts kā *uo*, lai varētu to atšķirt no īsā vai garā patskaņa *o*.

Tomēr pilnībā iepazīt tipiskas Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksnes īpatnības iespējams, tikai lasot tekstu pilnajā fonētiskajā transkripcijā, kas

izmantota otrajā pieraksta variantā. Tas ir skrupulozs un laikietilpīgs izrunas atspoguļojums, bet tikai tādā pierakstā var spriest gan par augšzemnieku dialekta dziļajām latgaliskajām izloksnēm piemītošajām, gan no tām atšķirīgajām malēniešu varianta pazīmēm, kā arī saskatīt parādības, kas raksturīgas Dienvidigaunijā runātajām izloksnēm neatkarīgi no tā, vai attiecīgā malēnieša trīs paaudžu radu rakstos bijis kāds igaunis. Grāmatā lietota Latvijā biežāk lietotā latviešu tradicionālā, nevis starptautiskā fonētiskā transkripcija. Cenšoties tomēr arī šo pierakstu darīt saprotamāku ne tikai valodniekiem, turpmāk dots detalizētāks paskaidrojums, jo fonētiskajā transkripcijā tiek izmantoti gan speciāli simboli un zīmes, gan dažkārt arī atšķirīga rakstība.

Pilnajā fonētiskajā transkripcijā rakstītie analizējamie vārdi tradicionāli likti kvadrātiekvās, bet garākos tekstos dialektologi nelieto kvadrātiekvās, lai nesaraibinātu tekstu. Izmantoti tradicionālajā fonētiskajā transkripcijā apstiprinātie simboli un zīmes *dz* > [ɟ] un *dž* > [ʤ], lietoti tradicionālie latviešu valodas zilbes intonāciju apzīmējumi t. s. garajās zilbēs: krītošajai intonācijai – gravis, piemēram, [è], lauztajai – jumtiņš, piemēram, [ê], kontrahētajai (savilktajai), kas līdzinās stieptajai, vairumā gadījumu – cirkumflekss, piemēram, [ẽ]. Divskaņos un diftongiskajos savienojumos krītošā zilbes intonācija atbilstoši noteikumiem atzīmēta virs pirmā komponenta, piemēram, [ie], [âl], bet lauztā un kontrakcijas gadījumos retāk saklausāmā stieptā intonācija – virs otrā komponenta, piemēram, [aî], [uî], [iẽ], [aĩ]. Lai nerastos pārpratums par patskaņa garumu, transkripcijā lietota garumzīme, ja krītoši intonēts garais patskanis atrodas it kā tautosillabiska jeb diftongiska savienojuma pozīcijā ar sekojošu skaneni (*l, Ļ, m, n, ņ, r*), piemēram, *bērna* > [bãrn^a], *vienmēr* > [vînumâr], *pārvērsts* > [pùorvârsc], *gadījums* > [gadîns], *speciāls* > [speciâls], *Toms* > [Tûms], *bārt* > [bãrt]. Fonētiskajā transkripcijā lielos burtus raksta tikai īpašvārdos, piemēram, [Op^as pîlsâtâ] `Apes pîlsētâ`, [zvon^u Zènt^a] `zvanu Zenta`, tādēļ teikumi sākti ar mazo burtu. Pētāmo izloksņu pārstāvju runā nebija nosakāms precīzs fonēmas /n/ variants *k* un *g* priekšā, tā izruna svārstījās no skaidra [n] līdz [ŋ], bet dažkārt atgādināja kaut ko vidēju starp šiem abiem variantiem, tādēļ fonētiskajā transkripcijā variants [ŋ] netika rādīts. J. Endzelīna gramatikā ievietota norāde: “Tikai Laicenes, Gulbenes, Lubānas, Viļakas, Baltinavas, Ciblas, Bērzpils, Barkavas, Varakļānu, Viļānu, Ludzas, Dagdas, Naujenes u. c. austrumizloksnēs (par ko V. Rūķe FBR XIX 154 sk.), varbūt krievu valodas ietekmē, arī *k*, *g* priekšā sastop dentālo *n*”

(Endzelīns, 1951, 206). Uz to vārdā *kungs* norādīts arī rakstā “Par Apukalna izloksnēm” (Ābele, Lepika, 1928, 40). Turpmākos pētījumos ieteicams sekot *n* izrunai vai tās maiņām minētajā pozīcijā un veikt instrumentālu pārbaudi.

Tā kā fonētiskajā transkripcijā atspoguļo izrunu, tad kvantitatīvā redukcija neuzsvērtās gala zilbēs rādīta ar patskani kā indeksu, piemēram, *asins desas* > [aš^a das^as], bet gadījumos, kad divi vārdi tiek savilkti kopā kā saliktenī ar otrās vai trešās zilbes uzsvaru, tie rakstīti kopā, norādot uzsvara vietu ar punktu mazo burtu augstumā, piemēram, *kaut kādas* > [kaû·kuôd^{as}], *kaut kādu* > [kaû·kuôd^u], *kaut kādi* (*kaut kādā veidā*) > [kaû·kuôd^{is}]. Tāda pati zīme lietota arī citos vārdos, kuros uzsvērtā ne pirmā zilbe, piemēram, *nekāda*, [nèi·kuôd^a], *nemaz* > [nèi·moz], *divarpustonnīgais* > [divār·pustònnîgijs], *tikpat* > [tik·pat] (šo vārdu dažreiz runā arī ar pirmās zilbes uzsvaru [tikp^at]). Ja uzsvara pārnese uz otro zilbi nenotiek, bet runāti tiek divi vārdi, tos raksta bez uzsvara zīmes, jo katrs vārds ir ieguvis savu uzsvaru, piemēram, [kaû kas] ‘kaut kas’, [kaû kuô] ‘kaut kā’, [kaû kuôc] ‘kaut kāds’, [kaû kùr] ‘kaut kur’. Novērots, ka šādos gadījumos otrais vārds ir vienzilbīgs. Lai nerastos pārpratumi, dažos gadījumos zilbes robeža norādīta ar defisi, piemēram, *neiekrita* > [na-îkrita], *pārbaidījies* > [pùorbaîdi-îs], *neiedomājami* > [na-îdùmà^mî]. Fonētiskajā transkripcijā rādītas visa veida skaņu pārmaiņas, arī vēsturiskās, kas redzamas jau vienkāršotajā fonētiskajā transkripcijā – gan pilnīgas, gan daļējas, gan kontaktā, gan atstatumā, gan pielīdzinot vai nomainot, gan samainot vietām, gan skaņai zūdot, gan pieliekot lieku, pagarinot vai saīsinot, piemēram, *divdesmitā* > [diudasmîtâ], *izvadītājs* > [izvadîtâis], *jāstāv* > [jùostâu], *uzvārds* > [uzvùorc], *iets* > [îc], *izšuvumiem* > [iššovumîm], *sestdienas* > [sazdin^{as}], *atceros* > [accerrûs], *ceriņu* > [ciriņ^u], *izauguši* > [izaûgušš], *priekšā* > [priškâ], *saimnieks* > [saiminîks], *manis* > [maîs], *nedrīkstēja* > [nadrèistâ], *līdz šai* > [lèic šâi], bet *līdz desmit* > [lèiz desmît] u. tml.

Izlokšņu analīzes daļā mēģināts izmantot valodas piemērus tādos locījumos, kā runātāji tos lietojuši, bez īpašas vajadzības nepārveidojot pamatformās. Izņēmums ir, ja jāparāda vārda locīšana, piemēram, ja vārds lietots reti vai atšķiras no potenciāli gaidītā. Tad salīdzinājumam ievietota pilna locīšanas paradigma. Plašāki locīšanas paradigmu piemēri ar tajos sastopamo formu savstarpējo jaukšanos atrodami nodaļā “Morfoloģija”. Kad no literārās valodas atšķirīga izruna bija saklausāma tikai vienā stāstījumā, tika lūgts arī

otram informantam izrunāt nepieciešamo vārdu. Ja informants lietoja dažādus viena priekšmeta vai parādības nosaukumus, centāties noskaidrot, kurš no tiem lietots biežāk, kurš ir vecāks, kā arī to, vai ir kāda nozīmes nianse, kas atšķir šos nosaukumus.

Grāmatas tapšanas laikā sarunās tika papildus pieaicināti vēl citi malēnieši.

10. attēls. Ar Noru Sudari Jaunlaicē 2024. gada jūnijā (I. Briediņas foto)

Jaunlaicenes izloksnes runātāja, Opekalna baznīcas arhīva glabātāja **Nora Sudare** (sk. 10. att.), dzimusi 1954. gadā Jaunlaicē, visu mūžu pavadījusi šajā vietā, arī vecāki bijuši jaunlaicēnieši. Pašai ir vidusskolas izglītība. Vīrs bijis no Jaunlaicenes, ir divas meitas un dēls, bērni zina dažus vārdus malēniski.

11. attēls. Ar Baibu Berkoldi 2024. gada vasarā (I. Briediņas foto)

Veclaicēnē bērnību pavadījusi **Baiba Berkolde** (sk. 11. att.), dzimusi 1943. gadā Veclaicēnē, kur dzīvojis tēvs, vēlāk pārcēlušies uz Karvu, bet saikni ar Veclaicēni un Jaunlaicēni nezaudēja. Absolvējusi vācu filoloģijas studiju programmu Latvijas Universitātē. Vīrs, trīs bērni un seši mazbērni malēniski nerunā.

Karvas izloksnes runātājs **Monvīds Šteinerts** (sk. 4. att.), dzimis 1941. gada 14. jūnijā un visu mūžu pavadījis Karvā, tur skolā beidzis septiņas klases. Viņš tika uzrunāts, kad vajadzēja pārliecināties, vai jaunlaicnietes Maijas runā nav saglabātas Karvas izloksnes pazīmes, kur pavadīta bērnība.

Lai precizētu igauņu valodas un izlokšņu saskari ar malēniskajām izloksnēm, notika konsultācijas ar veclaicnieti **Jāni Prangelu** (sk. 12. att.), kurš dzimis 1960. gada 23. aprīlī Veclaicenes ciema “Muceniekos” un arī dzīvo Veclaicē. Tā kā viņa tēvs bijis igauņš, māte – latviete, Jānim pasē ierakstījuši tautību igauņš, bet mātai – latviete. Jānis brīvi runā gan latviešu, gan igauņu valodā, visbrīvāk – Veru dialektā. Malēniski runā fragmentāri. Sieva ir jaunlaicniete, ir viena meita, kas studējusi Igaunijā. Jānim ir vidējā speciālā izglītība, profesija – celtnieks. Par vienu no Dienvidigaunijas dialektiem J. Prangelam sava atziņa: *“Pīrūbažā ir tuodi paši igauņu malēnīši – verinīši jeb vōrukeze”* > [“pīrūbažā ir tuōdī pašī igāuņ^u malēnīši – verinīši jeb vōrukez^e”] `piero-bežā ir tādi pašī igauņu malēnieši – verinieši jeb vōrukeze`.

12. attēls. Ar Jāni Prangelu
Veclaicē 2024. gada jūnijā

II. STĀSTĪJUMI

2.1. Jaunlaicenes izloksne

2.1.1. Maija Pilskalniete un viņas stāstījums

13. attēls. Ar Maiju Pilskalnieti Jaunlaicēnē 2024. gada vasarā (I. Briediņas foto)

Maija (sk. 13. att.) raiti runāja izloksnē, mūsu kopīgās sarunās trīs gadu laikā veidojās viņas stāstījums, kas vispirms dots vienkāršotajā fonētiskajā transkripcijā. Tas tika papildināts ar fotogrāfijām arī no Maijas arhīva. Pirmos desmit dzīves gadus Maija (Ontensone) pārsvarā dzīvojusi ar vecmammu, pēc tam vecmamma, mamma un Maija pārcēlušās uz Jaunlaiceni un sākušas dzīvot kopā. Mamma strādājusi fermā par slaucēju. Skolas gaitas Maija sākusi Vaidavas pamatskolā Karvā, tad mācījusies Apes vidusskolas jaunākajās klasēs, Veclaicenes astoņgadīgajā skolā, vēlāk turpinājusi mācīties Apes

vidusskolā, bet to nepabeigusi un sākusi strādāt Apē par adītāju. 1984. gadā Maija apprecējusies ar Imantu Pilskalnieti no Jaunlaicenes un sākusi strādāt Jaunlaicenes krejotavā. Vīrs dzimis 1956. gada 2. maijā Jaunlaicenes pagasta “Tīlānos”, miris 2016. gada 11. martā un apglabāts Opekalna kapos.

1987. un 1991. gadā ģimenē piedzima meitas Kristīne un Renāte, viņas malēniskās izloksnes nav apguvušas. Dažādi likvidācijas procesi skāruši Jaunlaiceni. Kad slēdza krejotavu, Maija sākusi strādāt pastā un arī kapsētā par uzraudzi, kur palīdzējis arī vīrs. Tad kā kapu uzraudzei nācies būt arī par Opekalna baznīcas zvanītāju. Kad likvidēja arī pastu, abi turpināja strādāt kapsētā, bet Maija – arī vietējā Tautas namā gadījuma darbos. Dzīvojot

Jaunlaicēnē, Maija iesaistījās kultūras pasākumos, dejoja tautas deju kolektīvā, spēlēja teātri, kuram 2025. gadā atzīmēja 25 gadus, kā arī piedalījās folkloras kopā, kuras sastāvā folkloras skatē runāja tekstu malēniski.

2.1.2. Stāstījums vienkāršotajā fonētiskajā transkripcijā

Muns suokums Korvā

Mani sauc Maija Pilskalniete, maliniski tis boutu Pilskallīta, muns dzimtijs uzvuords ir Ontensone. Es ešu dzimusa 1962. godā Korvā “Reču” muojuos (sk. 14. att.). Tai muojā es pavadiju savas bārnu dīnas apmāram leids desmit godu vacuum. Muoja bej dīzgon dziļūs laukūs. Iz tuvukijīm kaimiņīm beja juoīt dīzgon līls gobals.

14. attēls. Dzimtās mājas “Reči” (M. Pilskalnietes arhīvs)

Muoja ir calta 1923. godā. Muna vacmamma saniema muojai četrapadsmīt pouravītas zemas nū sava tāva kuo mantajumu muojas celšanai. Vacasmammas tāva muojas atradās turpat natuoļi, saucās “Ūzulnīki”. Prīkš muojas celšanas tāvs leidszā bej devs 25 baļķus. Ar tū muojas celšanu vuss nagoja tik labi, kuo bej dūmuots. Vacasmammas veirs beja īnuocs nū Reigas Korvas pusie kuo kolpa puisss pī saiminīkīm. Tuo viņi kuodā lauku škounī

15. attēls. Vecāsmātes kāzas
(M. Pilskalnietes arhīvs)

16. attēls. Maija ar vecmāti Annu
(M. Pilskalnietes arhīvs)

ballie iepazīnās un vieļuoķi apprecās. Kuozu klaita gon viņai beja malla, laikam nabej jau todas rūcības, lai šoutu citu (sk. 15. att.).

Dzeiva neimoz nagoja tik vīģļi. Veirs izruodījās dīzgon līls dzeivas baudītajs, tuopiec muojas celšana dīzcik vīģļi nagoja. Tāva dūtūs baļķus puordeva, kuo saka, par brandanu. Muojas celšanai beja juomekļie citi matriāli, kas beja stipri švakuoki. Tuopiec baigu golā nū paradzātuos muojas tuoda butķiņa vin sanuoca. Lai naboutu juopamat muojas baļķi pliki, tūs apsita ar skaiduom. Tis skaitijās muojas apšovums. Muojas jumts tika likts nū papa – ruberoida. Zīmuos īškā bej brīsmīgs aukstums, grouši beja sakurinuot. Pa vusuom šķierbuom pouta īškā vieju. Tuods ir stuosts par munuom bārnu dīnu muojuom. Lai nu kuo tur beja, bet tai bej meīļa vīta, kur paguoja muni agrī bārna godi.

Līluokū daļu savas biernības es dzeivaju ar vacuumammu (sk. 16. att.).

Munu vacuumammu sauca Anna, viņa runā tikai maliniski, un tuopiec muna pirmuo volūda beja maliniska. Man ir pruoṭā, kuo vacuumamma ģierbās un kuodi beja viņas īradumi. Viņai mugarā beja

gari bruņči, raiba blūza, vīnumār sieja golvā lokatu un lika širci prīškā. Nū reitīm sakluoja gultu, viersā iz deķīm kluoja dīnasdeķi un čisinus salika augstā kaudzie citu citam viersā. Par dīnu nadreistā gultā nej kuopt īškā, nej siediet. Vacamamma sacija, ka siediešanai ir dūmuoti krāsli. Tod, ka nuoca sastdina, svātdina vai kuodi svātki, tod gultu kluoja boltu un pati ar lika boltu lokatu golvā un sieja boltu širci ar izšovumīm prīškā. Tuodos raizies man likās, ka vusa pasaula ir tik bolta, tik teira, man bārnai tai bej ļūti līla laimas pillā sajouta. Kuodu raizi ar vacuummu braucam iz Oluksni, tod gon man sacija, ka pilsātā bous juorunuo pa gruomatas mūdai, bet es jau neimoz nazinaju, kuo tis ir, tuopiec laikam pilsātā neimoz narunaju.

Obas bīži guojam iz kaimiņu muojuom cīmā, tur ar līluokū daļu vusi runā maliniski. Apkuortajuos muojuos vairuok dzeivā tikai vaci cilvaki, bārnī beja izaugušs un oizgoišs savuos dzeivies. Un tod vīnā raizie nūtika tuoda līta, ka nūmira kaimiņu muoju saiminīks. Tod man apmāram beja kuodi pīci godi, tis man kuo bārnai beja pavusam kas jauns, naradzāts un munam bārna pruotam nasaprūtams.

Iz bieriem guoja muna vacamamma ar un mani niema leidzā. Nū reita vusi guojam iz tuom muojuom. Zārķis bej īlikts klietiņā. Vusi tī, kas beja sanuokušs, ieda brūkasti. Piec tam zārķi lika iz pogalma, nuoca izvadītajs un tod suokās bieru runas. Vacamamma stāvā pašā prīškā, un man beja juostāv blokuom, tis man napatika un beja gondreiž bailas nū tuo vusa. Tis izvadītajs ar man napatika. Viņš beja tuods – pliku golvu un leiku dagunu. Nu un tod, ka izvadītajs savu runāmū bej nūrunais, tod ciela zārķi mašiņā un veda uz Opukollu. Mani leidzā naniema iz kopīm, es paliku muojā ar viel kuodīm cilvakīm, kuri nabrauca leidzā. Es tikai nūskatījūs, kuo oizbrauc mašiņš ar zārķi, man nebeja neikuodas saprašanas nej par kopīm, nej par tū, kas tur tuoļuok nūtiks. Un tod, ka vuss tis tur Opukollā baidzās, tod brauca atpakaļ iz muojuom (sk. 17. att.), kur suokās bieru mīlasts. Tis man otkal ļūti patika. Iz golda bej vusvusuodi iedini, svīsta vuovaras, ķirbizi, līlūs gobalūs grīzti, vuss kaut kas tuods, kū ieda tikai svātku raizies. Tuo vusi kaimiņi siedā, ieda un puorsvarā par dzeivī un oizguojaju ... Tuoda beja muna pirmuo pīredza ar bieriem. Tod es viel neimoz nabeju beisa kopsātā, nazinaju, kas tur nūteik. Es tūraizi navaraju īdūmuotīs, ka Opukolla kopsātai un baznīcai munā dzeivie bous līla vīta.

17. attēls. Brauciens no kapsētas (M. Pilskalnietes arhīvs)

Man beja kuodi seši godi, ka pirmū raizi tiku namta leidzā iz kopusvātkīm. Tuo kuo kopusvātki ir jaukā laikā, vidu vosarā, iz kopsātu guojam ar kuojuom. Gobals beja dīzgon gars. Suokam īt jau agri nū reita. Man beja nūpierкта jauna klaitīta un jaunas kuorpas. Bet tuo kuo bej juoīt cauri mežam pa garu, rosainu zuoli, tod jaunuos kuorpas kuojā natika vilktas, bet pa ceļu tika īts ar vacuom zeķiem. Kuojas puorāva, ka tika tivjuoki kopsātai. Kopūs beja daudz cilvaku, bufatas, kur puordeva vusvusuodus gordumus. Vusliluokijs gordums, kas man ir palics pruotā leidz šai dīnai, ir saldejums ar rozīniem. Saldejumu puordeva tuoduos papeira tūtiņuos, kas beja juoād ar tuodu kūka lāpstiņu. Tai ir kopusvātku garša nū bārnu dīnuom. Man tika stuostīts, ka kopusvātki ir svātki tīm, kas jau ir citā pasaulie. Es tod ar savu bārna dūmuošanu izdūmajū, ka tai cita pasaula ir apuškā zam zemas, kur ar vusi dzeivuo tuopat kuo mes. Nu un tuo tai kopu darīšana jau nū bārna godīm pī mans ir kluot beisa.

Laiks guoja un pīnuoca skūlas godi. Skūlā es suoku īt Korvā, beja tuoda Vaidavas pamatskūla (sk. 18. att.).

18. attēls. Vaidavas pamatskola (M. Pilskalnetes arhīvs)

Tis man otkal beja kas jauns. Es vusu laiku beju dzeivaisa vīna pati pa muojuom un tagad neimoz navaraju īdūmuotīs, kuo tis bous, ka juosuok īt skūlā ar citīm bārnīm kulā. Mamma nūpierka skūlas sūmu, skūlas formu, tūraizi bej tuodi skūlas formi: zili bruncīši, boltas blūzas svātkīm, straipainas – ikdīnai. Tika nūpierkta ābeca ar gaili iz vuoka, zeimuļi, burtnīcas. Pirmijā septambarī ar mammu guoju iz skūlu. Skūla likās tuoda līla un sveša vīta. Oizguojam skūlā, tur jau beja citi bāрни un bej divas skūluotās. Vusi sasiedamies sūlūs pa savuom klasiem. Skūluotā stuostija, kuo bous juomuocās, kas bous skūlā vuss juodara. Un tod mousīm skūluotā lika lasīt. Bet tur otkal bej tuoda līta, ka juolasa beja pa zilbiem, bet es jau muocaju lasīt riktīgi un es tū vusu vuordu izlasiju iz raizas, skūluotā oizruodija, un es nasapratu, kū viņa nū mans grib. Un tod bej gondreiž tuo, ka juosuok bej rauduot, un dūmaju, ka man neimoz tai skūlas darīšana napatiks. Un viel bej ar tuoda līta, ka skūla atradās nū muojuom dīzgon tuoļi, un tod beja juopaleik dzeivuot internatā. Tis man neimoz napatika, dzeivuot svešā vītā, bet beja vin juodzeivuo, juopīrūd pī dūmas, ka kotru dīnu ceļš vad tuoļuok un tuoļuok nū dzimtuos muojiņas.

Korvā skūlā es nūmuocijūs divus godus, tod skūlu likvidā. Suoku muocītīs Opas vidusskūlā. Tur otkal bej jauni nūtikumi un pīdzeivajumi. Vīns nū jaunumīm beja tis, ka nū skūlas iz muojuom tika braukts ar vilcini. Tūraiži vilcins guoja nū Gulbanas leidz Volkai un otkal atpakaļ, tuo mes tikam braukaišs nū Opas leidz Korvai.

Tuvuok Opukollam

Dzeiva tuo īgrūzijās, ka mes nū Korvas puorcielamīs dzeivuot iz Jaunlaicani. Mousīm dzeivas vītu īruodija natuoļi nū Opukolla. Tod beja tuo, ja kuods prasija: “Kur jous dzeivāt?”, tod vīnumār sacijam: “Nu, tur lajā oiz Opukolla.” Tai muoja patīšuum atradās lajā nū kolla. Es tod suoku muocītīs Vacleaicanie Ruomaša skūlā. Tūraiži Opukols beja stipri apdzeivuota vīta. Tur beja aptīķis, kur apkuortajīm cilvēkīm nūpierkt zuolas, iz vītas beja felšars, un nedaļā vīnu raizi brauca zūbu doktars. Tuo kuo vuss napīcīšamīs beja iz vītas.

Bej ar tuoda līta, ka nedaļā vīnu raizi brauca autobūda. Iz būdi sanuoca daudzi cilvēku, vusas apkuortajū muoju tantītas. Kamar gaidija būdi, tikam puorrunā vusuodus dzeivas nūtikumus. Es ar mammu ar guoju iz būdi un tur nūklausijūs tuos runas. Raiziem bej tuodi teiri smīklīgi stuosti nū dzeivas. Atcerūs tuodu sarunu. Opukollā dzeivā tuoda Zenta, vusa apkuortna viņu zinā, juo viņa zvanija baznīcā bieru laikā, tuopiec cilvēki viņu beja īsaukušs par zvonu Zentu. Nu un vīnā tuodā raizie vosaras vidā vusas tantītas pierk cukuru, bet Zenta napierk. Citas suok prasīt: “Zentīt, kuopiec tu napiere cukura?” Zenta saka: “Nu, kū ta es pierkšu, nav jau tik daudz naudas, neivīns tok namierst!” Vusas apkuortstāvušuos vecanas palika gondreiž bez volūdas. Tai vusā līta bej tuoda, ka par zvanīšanu bieries moksā pīcus rubļus un par tū varā nūpierkt dīzgon daudzi. Nu un, ja neivīns namira, tod ar tuodas līkuokas naudas nabej. It kuo nūpītis gadīns, bet golu golā tīk puorvārsts jūkā.

Vīnu raizi otkal stuostija tuodu gadīnu, kū beja pīdzeivais vīns cilvēks, kas bej guojs agri nū reita garam kopsātai. Nūtics tuo, ka sastdinas reitā kopa racaji bej jau agri atnuokušs iz kopsātu, lai suoktu rakt kopu. Nūdūmaišs pirms rakšanas drusku atpoustīs, pasiediet iz kopsātas akmiņu velvas oiz ciriņu krouma. Ešut bejs dīzgon patimss, miglains rudans reits. Taišņi tuo sagadijīs, ka, cilvēkam tai vītai pa ceļu garam īmut, kopa racaji ar nūdūmaišs

suokt struoduot un savā storpā sarunaišis: “Celsamīs nu auški un suoksam struoduot!” Cilvaks tuo puorbaidiīs, ka gondreiž vai pašam čārusa trīka. Piec tuo stuosta man ar, ja krās laikā gadijās īt garam tam ciriņu kroumam, gribās ar tuo kuo ātruok paskrīt garam. Tai nu tik tuoda īdūma, sevs beidinošana.

Beja viel tuoda līta, ka tai pašā muojā pī Opukolla nūmira muna vacamamma. Tai beja brīsmīgi auksta un dziļa zīma. Dziļuo snīga piec navarā neimoz ar mašinu ībraukt muojā ar zārķi, tuopiec vacuummu ar zirgu ragavuos veda auški kollā iz kapliču vai, kuo sacija, iz vacū kambartiņu (sk. 19. att.).

19. attēls. Vecmammās bērns pie kambartiņa (M. Pilskalniētes arhīvs)

Tur ar mašīnu jau bej atvasts zārķis. Tod tur vusu sakuortā, īlika vacuumammu zārķī un turā kambartiņā leidz bieru dīnai. Piec bieriem bieru vakariņas tika āstas pī Zentas. Tūs laikūs tai muojā speciāl beja tuoda līla ustaba, kurā bej paradzāts reikuot bieru gūdus. Runajut par kapliču, ir tuo, ka tur īškā bej tuoda bedra, kas paradzāta vosaras korstā laikā īlaist zārķi, lai stāvātu leidz bieru dīnai. Tuodu saldātavu jau nabej un kaut kuodīs bej juoizdūmuo, kuo tū lītu atrisinuot.

Par laiku, kod struodaju Opukollā par kopsātas uzraugu

Kopsātā suoku struoduot divi toukstužijā godā. Kopsāta līla beja, daudz vusuodu dorbu. Vādzā lasīt kritušūs zorus, kasīt galvanūs celiņus. Beja tuodi kopī, par kurīm ar kopsātas uzraugam vādzā turiet bādu, pīmāram, sūļuotā Līpaskolla kops, muocītaju Treiju dzimtas kopī un viel vīna karaveira

kops. Kas tik vuss natika darīts! Līpaskolla kopa pīminaklis beja apaudzs ar sounuom un laika gaitā palics teiri mals. Pīminakli dabiju mozguot ar vešas zīpiem. Zīpas beja breinumains leidzaklis, piec mozguošanas pīminaklis speidā kuo jauns. Vusuodūs dorbūs kopsātā veirs ar nuoca paleigā. Ar rūkas izkaptīm plāvam zuoli pa vusu kopsātu. Tūraiz bej ar tuo, ka nabeja tuodu firmu, kas rūk kopus. Tū dorbu īsuoka muns veirs. Vosarā izraka kopu vīns pots, zīmā gon niema kuodu paleigā. Raiziem zema beja tuo sasalusa, ka iznuoca rakt vai divi dīnas.

Bej jau ar tuodi, kas meklā, kas rūk nū molas kopu kuods, un bei tuods gadīns, ka Opukollā zvanītā Zenta raka ar vīnu onkulīti divatā kopu. Raka vai divi dīnas, un abi jau tuodi pavaci un švaki, un to Zenta tuo i sacija: “Nu puoruok dziļi naraksam, drusku paraksam un pītiks, tod vairuok nā.” Tagad jau Opukollā ir karta. Agruok jau raka, kur nu kotris gribā, tagad jau var atrast, kur rakt.

Ar bieru mīlastīm ar bej tuo, ka pī zvonu Zentas vairs navarā reikuot bieras. Tū īsuoka aptīķa muojā, tur vīna ustaba tika atvālāta, kur sanuokt bierinīkīm piec bieriem. Nou un tod nū reita jau agri beja juosuok kurinuot kruoss. Līluokū tīsu tuo ar jau iznuoca, ka bieras vairuok bej zīmā (sk. 20. att.).

20. attēls. Bēres ziemā (M. Pilskalnetes arhīvs)

Bieries jau ar vusuods tika pīradzāts. Bieru ceremonija suokās kapličā, kur sanuoca pīderīgī, lai atvadītūs nū sava tuvinīka. Tod tur ar kuo nu kuru raizi tī pīderīgī izvedās. Atcerūs vīnu tuodu gadīnu. Ar vuordu sakut, bej nūmirs vīns pavacuoks veirs.

Iznuok, ka viņam moužā ir beišs divas sīvas un obas ir īradušuos iz bieriem. Obas ar jau vacas tuodas smolkas kundzītas ar ierkaluotuum capurītiem golvuos, izskatijās varan smolkas. Nou un obas grib tū nalaiķi kotra pa savai mūdai zārķī pīķibinuot, lai boutu šmukuoki. Iznuoca tuo, ka gondreiži suoka obas pliestīs, kura nu labuok pīkuortuos nalaiķi piedīgijam ceļam.

Nu vussvairuok dorba jau beja tod, ka nuoca kopusvātki. Vādzā izpļaut un izkasīt kotru kopsātas stouri. Tika appļauti un apkasīti tī kapiņi, kam vairs nav pīderīgū.

Liluokijs dorbs beja kopusvātku nedaļā. Tod, ka nuoca sastdina, tod jau nū agra reita bej juobout kopsātā. Brauca zīdu (ziedu – D. M.) tierguotaji, tīm vādzā īruodīt vītas, kur stāviet. Tuopat sastdinā brauca kuoda bufata ar tierguotīs. Svātdinas reitā iz kopsātu obi ar veiru braucam ap sašīm, jau agri vin. Vādzā sakuortuot vusu kopusvātkīm.

Nū baznīcas tika nasta kancala. Kancali lika pī muocītaju Treiju kopīm, kur muocītajs nūturā kopusvātku runu. Viel ar šņūriem bej juonūrūbažuo vītas, kur cilvakīm likt savus mašīņus. Vusuodu dorbu beja gona.

Baidzās kopusvātki, otkal vusu vādzā nūvākt. Vīna daļa cilvaku toulīt, kuo baidzās kopusvātki, brauca prūjuom, bet beja, kas satikās ar rodīm un viel kuodu laiciņu pakavās atmiņu sarunuos.

Mes nū kopsātas braucam prūjuom tod, ka vusi jau oizbraukušs. Viel izguojam cauri kopīm paskatītīs, kuo vuss izskatās. Man ļūti patika tai sajouta, ka vusa kopsāta bej sakūpta un smaržā piec zīdīm. Beja īstuojis mīrs moužu duorzā leidz nuokušajīm kopusvātkīm.

Viel jau gon rudanī svecīšu vokars.

2.1.3. Pirmie secinājumi – stimulē sarunu turpināšanai

Ar katru tikšanos un stāstījumu materiāli papildinājās gan ar interesantu leksiku, gan fonētikas un gramatikas parādībām, kas raksturoja gan visas augšzemnieku dialekta dziļās latgaliskās izloksnes, gan arī tikai minēto malēniešu variantu. Ļoti skaidri valodā bija pamanāms runātājas plašākas vai šaurākas nodarbošanās iespāids. Iepriekšējā pētījumā (2022–2023), sarunājoties ar ziemeļietī Vizmu Supi, tika konstatēts, ka viņas runā ir arī ne mazums tādu vārdu, kurus mūsdienās uzskatām par žargonismiem vai izplatītiem apvidvārdiem, turklāt lielāko tiesu tie bija aizgūti no krievu vai vācu valodas. Radās atziņa, ka, “piemēram, no slāvu valodām varētu būt aizgūti vārdi [gaškʲ] ‘ciemiņi’ (sal. *зочу*), [krutums] ‘stāva vieta, stāvums’ (sal. *крытой, крыча*), [rozgʲ] ‘žagari, pēriens’ (sal. *розгу*), [braŋʲs] ‘rājiens, bāriens’ (sal. *брань, браниться*), [krilʲs] > [krilcs] ‘pakāpieni durvju priekšā’ (sal. *крыльцо*), *pod* > [poc] ‘krāsns pamatne, arī klons’ (sal. *под*), [klukvʲa] ‘skāba jāņogu vai kādu citu ogu sula’ (sal. *клюква* ‘dzērvenes’), [vatagʲa] ‘(zosu) rinda’ (sal. *ватага* ‘daudz cilvēku, bars’), [blāgums] ‘nepaklausība, palaidnība; arī niknums, dusmas, vājums’ (sal. *благов*), [etažerʲ] > [etažers] ‘mēbele – vairāki plaukti, kas novietoti cits virs cita uz balstiem’ (kr. val. kā starpvaloda, sal. *этажерка*), [hutors] > [kutars] ‘viensēta’ (sal. slāvu *хутор*), bet vārdam [grenʲ] ‘govs mēslu plācenis’ radniecību varētu meklēt gan motivētārvārdā *гренъ*, gan varbūt ēdiena nosaukumā *гренки*). Leksikologiem te varētu būt liels darba lauks. No krievu valodas pazīstamais vārds [prokvasti] ‘blēņdari’ (krievu sarunvalodā lamuvārds *прохвост*), iespējams, ir senāks ģermānisms, aizguvums varētu būt sarunvalodā lietotais [čut, čut] ‘tik tikko’ (sal. *чуть–чуть*) ..” (Supe, Markus, 2023, 77).

Pētījumu turpinājumā tika pierakstīts ne mazums aizguvumu no vācu valodas, no kuriem vairāki jau bija fiksēti arī Ziemera izloksnē. Šo uzskaitījumu dāsnī papildināja Jānis, piemēram, [ģeorgʲinʲ] > [jōrjʲinʲ] ‘dālija’, [pujenʲ] ‘peonija’, [trekters] ‘piltuve’, [špāseīgʲa] ‘jociģa, dīvaina, savāda’, *ēkelēt* > [iekeliēt] ‘tamborēt’, *lateris* > [laters] ‘pārnēsājamais lukturis, vējlukturis’, [pletzēlzʲs], arī [pletizērs] ‘gludeklis’, *puktīgs* > [bukteīks] ‘dusmīgs’, [šōumʲs] ‘putas’, [šōumejʲa] ‘putoja’, [pērvʲ] ‘krāsa’, *pontags* > [pōntʲaks] ‘olu kultenis’, [štrippītʲ] ‘saite, lencīte, siksnīņa’, [fāltʲ] ‘ieloce’, [luftʲ] ‘svaigs gaiss’, *mantelis* >

[màntèls] `mētelis`, *munsturēt* > *munsterēt* > [mùnsteriēt] `krāmēties, mēģināt izlabot lietas`, [lùozber^a lop^a] > [lùzber^a lop^a] `lauru lapa`, *pucnazis* > [pucnæss] `bārdas nazis`, [pušširs] `kļūme`, *riktīga* > [rikteīg^a] `īsta, pareiza`, *šīberis* > [šèibèrs] `krāsns, plīts dūmvada aizšaujamaiss`, *šķiņķot* > [šķiņķât] `dāvināt`, [šùplād^e] > [šòuplùod^e] `atvilktne`, [štàbel^e] `kārtās sakrauta grēda`, [ustacīt] `uzasināt, uztrīt`, [štrùnti] `sīkumi, krāmi`, [gogèlmogèls] `olu dzeltenuma un cukura putojums`, [bràndvīns] > [bràndàns] `degvīns`, *smeķē* > [smečèi] `garšo`, [drukeri] `spiedpogas`, [zapt^e] un [zapt] `ievārtījums`, *porūzis* > [pùròuss] `pieliekamaiss` (sal. arī Supe, Markus, 2023, 78). Maijas stāstījumā aizgūto vārdu bija mazāk nekā pārējiem sarunu dalībniekiem.

Katra saruna ar izlokšņu runātājiem papildināja arī tādu vārdu un formu klāstu, par kurām šobrīd varētu domāt tikai kā par vienas ģimenes mantojumu. Arī tas mudināja turpināt un turpināt sarunas, lai iegūtu pēc iespējas plašākus izlokšņu piemērus. Kad vairāku tikšanos laikā Maija jau bija pastāstījusi par savu bērnību un darbiem kapsētā, tika lūgts pakavēties laikā, kad viņai tika uzticēta zvanīšana Latvijā visaugstāk novietotajā Opekalna evaņģēliski luteriskajā baznīcā, kuras oficiālā adrese ir “Apekalns”, Jaunlaicenes pagastā, Alūksnes novadā, bet draudze saglabājusi seno Opekalna draudzes un baznīcas nosaukumu. Vietējiem iedzīvotājiem zināma teika, ka saulainā laikā baznīcas gailis tik ļoti spoži spīd, ka Baltijas jūrā kuģi nomaldās, uzskatot to par bākas uguni. Tālāk Maijas stāstījuma turpinājums vienkāršotajā fonētiskajā transkripcijā.

2.1.4. Stāstījuma turpinājums

Ar Opekolla baznīcu saistīti citi Maijas pīnuokumi un nūtikumi

Laikā, kod beju par kopsātas uzraugu, tiku zvanīsa baznīcas zvonu bieru laikā. Tis nūtika tuo, ka īprīškīs zvanītajs vairs nagribā zvanīt. Beja jau par vacu, un drūši vin palika par groutu kuopt pa stuovuom trepiem leidz zvonam.

Man īruodija, kuo tis ir darams. Tai lītā ar vāg bout savai zīnuošānai, navar zvona šnūri tuopat vin raustīt. Kotrā zvanīšanā ir savi nūtaikumi. Pīmāram, pirms dīvkalpajuma, kod suokās baznīcā Dīva vuordi, juozvana kuodas pīcas

minutas dīzgon ātrā gaitā, lai zvona skaņa napazoud. Bieries otkal zvons skan lieņuoķi, leikās, ka skaņa pazoud tuoļumā. Lai nasajauktu zvona skaņas ilgumu, ir juoskaita leidzā, lai iznuok vīnuodīs starp sitinīm ar zvona mieli pa zvonu.

Kuodu raizi bej juozvana zvons dviesalai. Tis nūzeimie, ka cilvēks beja nūmirs. Pīderīgi gribā, lai īzvana par dviesali. Dviesalas zvonam ar bej sava nūzeima un zinuošana. Jaunīm cilvēkīm dviesali īzvana nū reita pusas leidz pusdīnai, vacīm cilvēkīm vokarpusie. Īzvana kuodas desmit minutas.

Muna pirmuo raiza bieru zvanīšanā iznuoca dīzgon troka. Beja jau paruodīts un izstuostīts, kuo juodara, bet dzeivie neimoz tik vīnkārši naiznuoca. Zinaju, ka zvons juozvana tik ilgi, kamar zārķis teik īlaists kopā un kops oizbārts cī. Bet līta bej tuoda, ka izvadīšana nūtika nū kapličas un nū baznīcas tur neikas nabeja redzams, juo prīškā ir kopsātas kūki.

Es nūzvaniju nūruodītū laiku, cik beja sacīts, kuopu lajā nū zvona un nuocu uorā nū baznīcas. Tok sanuocs bej tuo, ka tai bieru padarīšana kapličā bej īvilkusies garuoka, kuo paradzāts. Redzaju, ka bierinīki viel tik nuoca nū kapličas iz kopa vītu. Ar vuordu sokut, bieras bej viel tikai pusie. Navaraju saprast, kū nou lai īsuok darīt. Skrieju vin atpakaļ auški pī zvona un zvaniju tuoļuok leidz vuss riktīgi baidzās.

Nu tuo man guoja pirmijā zvanīšanas raizie. Vieļuok jau tai līta īguojās un varā zvanīt bez līlas pīdūmuošanas.

Nū tuos pirmuos zvanīšanas raizas tiku zvanīsa gondreiž divdesmit godus. Daudzas dviesalas pa tīm godīm tika pavadītas ar zvona skaņuum.

Citu raizi piec dorbīm kopsātā, ka beja breivs laiks, tod braucam sienies. Nū Jaunlaicanas tod braucam uz Vilku kollīm lasīt siens. Tas ir, ka brauc nū Korvas pusas uz Opi pa šosiju un tod nūgrīžās pī Līpaskolla pīminakļa. Leidzā beja gon grūzi, gon spaņgi, kuo nu kuram. Tur bej vusuodas siens, vussvairuoki gailanas, coucanas, bārzlopas un bokas. Citu raizi lasijam ūgas. Tod, ka nuoca ūgu laiks, lasijam mežā mellanas un broukšanas. Meža zemanas un aušķanas bej izciertumā. Kod trauki beja pilli, guojam uorā nū meža un braucam muojā – es ar veiru un kaimiņu muoju cilvēkīm vīnā mašiņā.

Īsvietības

Ar vacuumammu tikam runaišs par īsvietībuom. Cik atcerūs, viņa stuostija, ka tis ir bejs līls un prēcīgs nūtikums kotra jauna puiša un maitas dzeivie. Tai beja tuoda kuo rūbaža nū bārnu dīnuom iz jaunību un līla cilvēka dzeivi. Tuodam nūtikumam ar nūpītņi taisijās. Maitas guoja pī skrūdaļa šout klaitas. Šova boltu klaiti, kuo nu kuruo gribā – cita iksuoku klaiti, cita garu leidz zemai (sk. 21. att.). Bet ir beis tuo, ja maitai beja nūmirusa muota, tod tika šouta timsa klaita (sk. 22., 23. att.).

21. attēls.
Pēc iesvētībām
Opekalna baznīcā
(M. Pilskalnietes
arhīvs)

22. attēls.
Iesvētību dienā.
Fotogrāfijai otrā
pusē rakstīts "Atmiņu
tēls lai vienmēr cēls.
Anna."
(N. Sudares arhīvs)

23. attēls.
Meiteņu iesvētību gājiens uz Opekalna
baznīcu 1953. gadā. Melnā kleitā Gaida Lācupe
(Bukaldere), kam 1953. gadā mirusi māte
(No Intas Muriņas arhīva iedevusi Iveta Udrase)

Puiši jau ar šova jaunus ancūgus, lai tai dīnā boutu lepni (sk. 24. att.).

24. attēls.
Jauniešu iesvētību
gājiens uz
Opekalna baznīcu
(M. Pilskalnetes
arhīvs)

Beja tuoda līta, ka pirms īsvietībuom bej juoīt pī muocītā muocībā, laikam kuodu mienasi. Maitas muocībā guoja atsevišķi un puiši atsevišķi. Drūši vin pa tū laiku, kamar guoja muocībā, jaunī cilvēki dzeivā muocītā muojā. Īsvietības nūtika Vosarassvātkūs. Tod gon maitas un puiši guoja vusi kūpā. Tik guojinī maitas guoja pa prīšku un puiši oiz maituom. Nū baznīcas vusa aleja beja pilla ar īsvietamīm, tik daudz beja jaunū cilvēku. Piec īsvietībuom baznīcā kotris savā muojā taisija īsvietību balli, lai atzeimātu līlū dzeivas nūtikumu.

2.1.5. Noras Sudares papildinājums stāstījumam par iesvētībām

Īsvietību muocības jaunīšim bej muocītajmuižā Vaclaicanas pogastā vai cīmā. Un tod pošas īsvietības Opukollā. Guojins suokās nū Opukolla draudzas skūlas. Maitanas guoja pirmuos, tod jaunīši, pa prīšku guoja muocītajs. Tikai 1995. godā Vasarsvātkūs bej munas īsvietības. Tod jau bejam vairs tikai četri. Runajam vusi raizie Tāvaraizi un Grāksūdzi.

Muns tāvs Juons Meistars tika īsvietīts 1927. goda 10. aprīlī (sk. 25. att.), muocītajs Augusts Dombrovskis.

25. attēls. N. Sudares tēva J. Meistara iesvētības dienas dokuments (N. Sudares arhīvs)

Jaunlaicanīšim bej savs orķestris, tas spielā baznīcas svātkūs kūpā ar ierģaliem, tur bej vaļā lūgs, bet vīnolga nagojoja kūpā tūņkuortas.

Opukolla baznīca bej dīzgon slavana, tū zeimā uz kartiņuum (sk. 26. att.).

Viel gon soutītas apsveikuma kartītas ar barona Volfa bulli (sk. 27. att.).

26. attēls.
Apsveikuma
kartīte
(N. Sudares
arhīvs)

27. attēls.
1911. gadā
sūtīta
apsveikuma
kartīte ar
barona
Volfa bulli
(N. Sudares
arhīvs)

Par muocītajīm, tāvu un dālu, Treijīm (Bruno Fromholds-Treijs un Oskars Fromholds-Treijs) daudz rokstu, ir Beldava gruomata (Beldavs, 1937), munas vacuosmuotas Mariannas Upmalīts īsvietību dīnas dokumentu parakstījs muocītajs Bruno Fromholds-Treijs (sk. 28. att.).

Četrus pāudzies Opekollā beīšs zvanītaji Vilciņi: Madis un Gusta; Kārlis un Alvīne (sk. 29. att.), Juons (attēlā klēpī) un Zenta; viņu pīnamts dāls Pēters. 2024. goda vosarā šķeiramīs nū piedīgā.

28. attēls. N. Sudares vecāsmātes iesvētību dokuments (N. Sudares arhīvs)

29. attēls. Alvīne un Kārlis Vilciņi, klēpī dēls Jānis (N. Sudares arhīvs)

2.1.6. Stāstījumi pilnajā fonētiskajā transkripcijā

Tagad iespējams salīdzināt stāstīto tekstu iepriekš dotajā vienkāršotajā fonētiskajā transkripcijā ar to pašu pilnā fonētiskajā transkripcijā.

mùns suòkùms Kòrvâ

manⁱ sàuc Màij^a Pilskaļniet^e, maliniskⁱ tis boût^u Pilskaļlit^a. mùns žimtijs uzvòrc ìr Òntènsòn^e. es eš^u žimus^a 1962. godâ Kòrvâ “Reč^u” mùujuòs (sk. 14. att.). tai mùojâ es pavadij^u sav^as bārⁿu dìn^as apmàràm lèiz desmⁱt god^u vacuumàm. mùoj^a bèi dizgòn žiļūs làukûs. is tuvuòkijîm kàimiņîm bej^a jùoît dizgòn lîls gobàls.

mùoj^a ìr caļt^a 1923. godâ. mun^a vacmàmm^a saniêm^a mùojai četrapacmⁱt pòuravit^as zem^as nù sav^a tàv^a kuò mântajum^u mùoj^as celšânai. vacasmàmm^as tàv^a mùoj^as atradâs tūr·pat natuôļi, sàucâs “Ūzùlnikⁱ”. priks mùoj^as celšan^as tãus lèizâ bèi dèus 25 bālķ^us. àr tû mùoj^as celšan^u vuss nagùoj^a tik labⁱ, kuò bèi dùmuòc. vacasmàmm^as vèirs bej^a inùocs nù Rèig^as Kòrv^as pusiê kuò kòlp^a pùiss pì sàiminikîm. tuò viņi kuòdâ làuk^u škòunî bállîe ipazinâs ùn viêļuòkⁱ apprecâs. kùoz^u klàit^a gòn viņai bej^a máll^a, làikàm nabèi jàu tuòd^as rùcîb^as, lài šòut^u cit^u (sk. 15. att.).

žeiŋ^a nèi·moz nagùoj^a tik viļļi. vèirs izrùodijâs dizgòn lîls žeiŋ^as bàudîtâis, tùopiêc mùoj^as celšan^a discik viļļi nagùoj^a. tàv^a dùtùs bālķ^us pùordev^a, kuò sak^a, pàr bràndan^u. mùoj^as celšanai bej^a jùomekliê citi matriâlⁱ, kas bej^a stipri švakuòkⁱ. tùopiêc bāig^u golâ nù paražâtùos mùoj^as tuòd^a butkiņ^a vìn sanùoc^a. lài naboût^u jùopam^{at} mùoj^as bālķi plikⁱ, tûs apsit^a àr skaïduôm. tis skàitijâs mùoj^as apšovùms. mùoj^as jùmc tik^a likc nù pap^a – ruberòid^a. žimuòs iškâ bèi brismîks àukstùms, gròušⁱ bej^a sakurinuòt. pa vusuôm škierbuôm pòut^a iškâ viej^u. tuòc ìr stuòsc pàr munuôm bārⁿu dìn^u mùujuôm. lài nu kuò tûr bejâ, bet tai bèi mèiļ^a vit^a, kùr pagùoj^a munⁱ agri bārⁿa godi.

liluòkù daļ^u sav^as biernîb^as es žeiŋvaj^u àr vacuumàmm^u (sk. 16. att.).

mun^u vacamàmm^u sàuc^a Ànn^a, viņa runā tikāⁱ maliniskⁱ, ùn tūopiēc mun^a piŕmùo volūd^a bej^a malinisk^a. mǎn ìr prùotā, kuô vacmàmm^a ģierbās ùn kuôdⁱ bej^a viņ^as ìradumⁱ. viņai mugarā bej^a garⁱ brūņčⁱ, rāib^a blūz^a, vīnumār siej^a goļvā lokat^u ùn lik^a šīrci priškā. nū reītīm sakluōj^a gūlt^u, vīersā iz deķīm kluōj^a dīnasdeķⁱ ùn čisin^us salik^a aūkstā kàuziē cit^u citām vīersā. pār dīn^u nadreistā gūltā nēi kuōpt īškā, nēi siēdiēt. vacamàmm^a sacij^a, ka siēdiēšanai ìr dùmuōtⁱ krāslⁱ. tot, ka nūoc^a vuss·liluōkijs, svādin^a vāi kuôdⁱ svātkⁱ, tod gūlt^u kluōj^a bōlt^u ùn patⁱ ār lik^a bōlt^u lokat^u goļvā ùn siej^a bōlt^u šīrcⁱ ār iššovumīm priškā. tuōduōs rāiziēs mǎn likās, ka vus^a pasāula ìr tik bōlt^a, tik tēir^a, mǎn bārnām tǎi bēi lūtⁱ lil^a lāim^us pill^a sajout^a. kōuod^u rāizⁱ ār vacumàmm^u brāucām iz Oluksnⁱ, tod gōn mǎn sacij^a, ka pilsātā bōūs jūorunūo pa grūomat^us mūdāi, bet es jāu nēi·moz nazinaj^u, kuô tis ìr, tūopiēc lāikām pilsātā nēi·moz narunaj^u.

ob^us bižⁱ ģuōjām is kàimiņ^u mūojuōm cimā, tūr ār liluōkū daļ^u vusⁱ runā maliniskⁱ. apkūortajuōs mūojuōs vāiruōk zeīvā tikāi vacⁱ cīlvakⁱ, bārnⁱ bej^a izaūg^ušš ùn oizgoišš savuōs zeīviēs. ùn tod vīnā rāiziē nūtik^a tuōd^a lit^a, ka nūmir^a kàimiņ^u mūoj^u sàiminīks. tod mǎn apmārām bej^a kuôdⁱ pīcⁱ godⁱ, tis mǎn kuô bārnām bej^a pa·vusām kas jāūns, naražāc ùn munām bārn^a prùotām nasaprūtāms.

iz bieriēm ģuōja mun^a vacamàmm^a ār ùn manⁱ niēm^a lēizā. nū reīt^a vusⁱ ģuōjām is tuōm mūojuōm. zārķⁱs bēi ilikc klietiņā. vusⁱ tī, kas beja sanūok^ušš, iēda brūkastⁱ. piēc tām zārķⁱ lik^a is pogālm^a, nūoc^a izvadītāis ùn tot suōkās bier^u run^us. vacamàmm^a stāvā pašā priškā, ùn mǎn bej^a jūostāu blokuōm, tis mǎn napatik^a ùn bej^a gōndrēiž baīl^us nū tūo vus^a. tis izvadītāis ār mǎn napatik^a. viņš bej^a tuōc – plik^u goļv^u ùn lēik^u dagun^u. nu ùn tot, ka izvadītāis sav^u runāmū bēi nūrunāis, tot ciēl^a zārķⁱ mašiņā ùn ved^a iz Opukoll^u. manⁱ lēizā naniēm^a is kopīm, es palik^u mūojā ār viēl kuōdīm cīlvakīm, kurⁱ nabràuc^a lēizā. es tikāi nūskatijūs, kuô oizbrāuc mašiņš ār zārķⁱ, mǎn nebej^a nēi·kuōd^us saprašān^us nēi pār kopīm, nēi pār tū, kas tūr tuōļuōk nūtⁱks. ùn tot, ka vuss tis tūr Opukollā bāizās, tod brāuc^a atpakāļ iz mūojuōm (sk. 17. att.), kūr suōkās bier^u mīl^usc. tis mǎn otkāl lūtⁱ patik^a. iz goīd^a bēi vuss·vusuōdⁱ iēdinⁱ, svīst^a vūovar^us (cieta sviesta vāveru figūras – D. M.), ķīrbizⁱ (ķīrbji – D. M.), lilūs gobalūs grīstⁱ, vuss kaūt kas tuōc, kū iēd^a tikāi svātk^u rāiziēs. tuō vusⁱ kàimiņⁱ siēdā, iēd^a ùn pūorsvarā pār zeīvⁱ ùn oizģuōjaj^u... tuōd^a bej^a mun^a piŕmùo pīrež^a ār bieriēm. tod es viēl nēi·moz nabej^u beīs^a kopsātā, nazinaj^u, kas tūr nūtēik. es tūrāizⁱ

navaraj^u idumuôtis, ka Opukoll^a kopsàtài ùn baznîcài munâ zeîviê boûs lil^a vit^a.

màn bej^a kuôdi sešⁱ godⁱ, ka piřmù ràizi tik^u namt^a lèizâ is kopusvatkîm. tuô kuô kopusvatkⁱ ir jaûkâ làikâ, vid^u vosarâ, is kopsat^u guôjâm àr kùojuôm. gobâls bej^a dizgòn gârs. suôkâm ít jâu agrⁱ nù reît^a. màn bej^a nùpiert^a jaûn^a klàitît^a ùn jaûn^as kùorp^as. bet tuô kuô bèi jùoît càurⁱ mežâm pa gar^u rosâin^u zuôlⁱ, tod jaûnuôs kùorp^as kùojâ natik^a vilkt^as, bet pa ceļ^u tik^a ic àr vacuôm zeķiêm. kùoj^as pùorav^a, ka tik^a tiujuôkⁱ kopsàtài. kopûs bej^a dàuc cîlvak^u, bufat^as, kùr pùordev^a vuss·vusuôd^{us} gořdum^{us}. vuss·liluôkijs gořdums, kas màn ir pal'cs prùotâ lèic šai dinài, ir saldejums àr roziniêm. saldejum^u pùordev^a tuôduôs papèir^a tùtiņuos, kas bej^a jùoâd àr tuôd^u kùk^a lâpstiņ^u. tòi ir kopusvatk^u gařš^a nù bårn^u dinuôm. màn tik^a stuôstîc, ka kopusvatkⁱ ir svatkⁱ tîm, kas jâu ir citâ pasauliê. es tod àr sav^u bårn^a dùmuôšan^u izdumaj^u, ka tòi citâ pasaul^a ir apuškâ zàm zem^as, kùr àr vusⁱ zeîvùo tuô·pat kuô mes. nu ùn tuô tòi kop^u darišan^a jâu nù bårn^a godîm pi mañs ir kluôt beîs^a.

làiks guôja ùn pînùoc^a skùl^as godⁱ. skùlâ es suôk^u ít Kòrvâ, bej^a tuôd^a Vaidav^as pamatskùl^a (sk. 18. att.).

tis màn otkâl bej^a kas jaûns. es vus^u làik^u bej^u zeîvaîs^a vîn^a patⁱ pa mùojuôm ùn tag^ad nèi·moz navaraj^u idumuôtis, kuô tis boûs, ka jùosuôk ít skùlâ àr citîm bårnîm kulâ. màm^a nùpiert^a skùl^as sùm^u, skùl^as fòm^u, tùràizi bèi tuôdi skùl^as fòmⁱ: zili bruncîši, bôlt^as blûz^as svatkîm, stràipain^as – igdinài. tik^a nùpiert^a àbec^a àr gaîlⁱ iz vuôk^a, zèimuļⁱ, bûrtnîc^as. piřmijâ zeptâmbari àr màm^u guôj^u is skùl^u. skùl^a likâs tuôd^a lil^a ùn sveš^a vit^a. òizguôjâm skùlâ, tùr jâu bej^a citⁱ bårnⁱ ùn bèi div^as skùluôtâs. vusⁱ sasiêdamiês sûlûs pa savuôm klassiêm. skùluôtâ stuôstij^a, kuô boûs jùomuôcâs, kas boûs skùlâ vuss jùodar^a. ùn tod moûsîm skùluôtâ lik^a lasît. bet tùr otkâl bèi tuôd^a lit^a, ka jùolas^a bej^a pa zilbiêm, bet es jâu muôcaj^u lasît riktîgⁱ ùn es tù vus^u vùord^u izlasij^u iz·ràiz^as, skùluôtâ òizrùodij^a, ùn es nasapat^u, kù viņ^a nù mañs grib. ùn tod bèi gòndrèiž tuô, ka jùosuôk bèi raûduôt ùn dùmaj^u, ka màn nèi·mos tòi skùl^as darišan^a napat^{iks}. ùn viêl bèi àr tuôd^a lit^a, ka skùl^a atradâs nù mùojuôm dizgòn tuôļⁱ, ùn tod bej^a jùopalèik zeîvuôt intèrnatâ. tis màn nèi·moz napatik^a, zeîvuôt sveš^a vitâ, bet bej^a vîn jùozeîvùo, jùopirùd pi dùm^as, ka kotr^u òin^u cèļs vad tuôļuôk ùn tuôļuôk nù žimtùos mùojin^as.

Kòrvâ skùlâ es nùmuôcijûs div^{us} god^{us}, tot skùl^u likvidâ. suôk^u muôcîtîs Op^{as} vidusskùlâ. tûr otkâl bèi jaûnⁱ nùtikumⁱ ùn pîzeîvajumⁱ. vîns nù jaûnumîm bej^a tis, ka nù skùl^{as} iz mùojuôm tik^a bràukc àr vilcinⁱ. tûràizⁱ vilcîns guòj^a nù Gulban^{as} lèiz Vòlkâi ùn otkâl atpakâl, tuô mes tikâm bràukaîšš nù Op^{as} lèic Kòrvâi.

tuvuôk Opukoîlâm

zeîv^a tuô ìgrùzîjâs, ka mes nù Kòrv^{as} pùorciêlamîs zeîvuôt iz Jaûnlàicanⁱ. moûsîm zeîv^{as} vit^u ìrùodij^a natuôlⁱ nù Opukoîl^a. tod bej^a tuô, ja kuôc prasij^a: “kùr joûs zeîvât?”, tod vînumâr sacijâm: “nu, tûr lajâ òiz Opukoîl^a.” tàì mùoj^a pa·tišuôm atradâs lajâ nù kôl^a. es tot suôk^u muôcîtîs Vaclàicaniê Rùomaš^a skùlâ. tûràizⁱ Opukoîls bej^a stiprⁱ apzeîvuôt^a vit^a. tûr bej^a aptîk^{is}, kùr apkùortajîm cîlvakîm nùpièrkt zuôl^{as}, iz vit^{as} bej^a fêlšârs, ùn nedaîlâ vîn^u ràizⁱ bràuc^a zùb^u doktârs. tuô kuô vuss napicîšamîs bej^a iz vit^{as}.

bèi àr tuôd^a lit^a, ka nedaîlâ vîn^u ràizⁱ bràuc^a àutòbùd^a. iz bùdⁱ sanuoc^a dàužⁱ cîlvak^u, vus^{as} apkùortajù mùoj^u tàntît^{as}. kamâr gàidij^a bùdⁱ, tikâm pùorrunâ vusuôd^{us} zeîv^{as} nùtikum^{us}. es àr màmm^u àr guòj^u iz bùdⁱ ùn tûr nùklâusijûs tûos run^{as}. ràiziêm bèi tuôdⁱ tèirⁱ smîklîgⁱ stuôstⁱ nù zeîv^{as}. accerûs tuôd^u sarun^u. Opukoîlâ zeîvâ tuôd^a Zènt^a, vus^a apkùortn^a viņ^u zinâ, jùo viņ^a zvanij^a baznîcâ bier^u làikâ, tùopiêc cîlvakⁱ viņ^u bej^a isàukušš pâr zvon^u Zènt^u. nu ùn vînâ tuôdâ ràiziê vosar^{as} vidâ vus^{as} tàntît^{as} pièrk cukur^u, bet Zènt^a napîerk. cit^{as} suôk prasît: “Zèntît, kùopiêc tu napîerc cukur^a?” Zènt^a sak^a: “nu, kù ta es pièrkš^u, nàu jàu tik dàuž naûd^{as}, nèi·vîns tok namierst!” vus^{as} apkùortstàvušuos vecan^{as} palik^a gòndrèiž bez volûd^{as}. tai vusâ lit^a bèi tuôd^a, ka pâr zvanîšan^u bieriês moksâ pic^{us} rubl^{us}, ùn pâr tû varâ nùpièrkt dizgòn dàužⁱ. nu ùn ja nèi·vîns namir^a, tod àr tuôd^{as} likuôk^{as} naûd^{as} nabèi. it kuô nùpîtn^s gadîns, bet gol^u golâ tik pùorvârsce jùkâ.

vîn^u ràizⁱ otkâl stuôstij^a tuôd^u gadîn^u, kù bej^a pîzeîvâis vîns cîlv^{aks}, kas bèi guòj^{is} agrⁱ nù reît^a garâm kopsâtâi. nùt^{cs} tuô, ka sazdin^{as} reîtâ kop^a racajⁱ bèi jàu agrⁱ atnùok^ušš is kopsât^u, lài suôkt^u rakt kop^u. nùdùmaîšš pîrîms rakšan^{as} drusk^u atpòustîs, pasiêdiêt is kopsât^{as} akmiņ^u vèlv^{as} òis cîriņ^u kroûm^a. eš^{ut} bèis dizgòn patîmss, miglâîns rudâns reîc. tàišņⁱ tuô sagadijîs, ka, cîlvakâm tàì vitâi pa ceļ^u garâm îmt^u, kop^a racajⁱ àr nùdùmaîšš suôkt strùoduôt ùn savâ stoîpâ sarunaîšîs: “celsamîs nu aûškⁱ ùn suôksâm strùoduôt!” cîlv^{aks} tuô pùorbaîdîis,

ka gòn·drèiž vâi pašâm çârus^a trik^a. piêc tùo stuôst^a mân àr, ja krâslâikâ gadijâs ît garâm tâm cîrîñ^u kroûmâm, gribâs àr tuô kuô àtruôk paskrît garâm. tâi nu tik tuôd^a îdùm^a, seûs beîdinuôšan^a.

bej^a viêl tuôd^a lit^a, ka taî pašâ mùojâ pî Opukôll^a nùmîr^a mun^a vacamâmm^a. tâi bej^a brîsmîgⁱ àukst^a ùn zîl^a zîm^a. zîl^uo snîg^a piêc navarâ nèi·moz àr mašin^u îbrâukt mùojâ àr zârķîⁱ, tùopiêc vacumâmm^u àr zîrġ^u ragavuôs ved^a aûşkî kollâ is kapliç^u vâi, kuô sacij^a, iz vacù kâmbârîñ^u (sk. 19. att.).

tùr àr mašin^u jâù bèi atv^asc zârķîs. tot tùr vus^u sakùortâ, îlik^a vacuomâmm^u zârķî ùn turâ kâmbârîñâ lèiž bîer^u dinâi. piêc bîeriêm bîer^u vakarîñ^as tik^a âst^as pî Zènt^as. tùs lâikûs taî mùojâ speciâl bej^a tuôd^a lîl^a ustab^a, kurâ bèi parazâc rèikuôt bîer^u gùd^us. runaj^{ut} pâr kapliç^u, îr tuô, ka tùr îškâ bèi tuôd^a bedr^a, kas parazât^a vosar^as koîrstâ lâikâ îlaîst zârķî, lài stâvât^u lèiž bîer^u dinâi. tuôd^u sâldâtav^u jâù nabèi ùn kaût kuôdîs bèi jùoizdùmùo, kuô tù lît^u atrîsinuôt.

pâr lâik^u, kot strùodaj^u Opekôllâ pâr kopsât^as uzràug^u

kopsâtâ suôk^u strùoduôt divⁱ tòukstužijâ godâ. kopsât^a lîl^a bej^a, dàuz vusuôd^u doîrb^u. vâžâ lasît kritușûs zor^us, kasît gaîlvânûs celiñ^us. bej^a tuôdⁱ kopⁱ, pâr kurîm àr kopsât^as uzràugâm vâžâ turiêt bàd^u, pîmârâm, sûlûotâ Lîpaskôll^a kops, muôcîtaj^u Trèij^u zîmt^as kopⁱ ùn viêl vîn^a karavèir^a kops. kas tik vuss natik^a darîc! Lîpaskôll^a kop^a pîminaklîs bej^a apaûcs àr soûnuôm ùn lâik^a gâitâ palîcs tèirⁱ mâls. pîminaklî dabij^u mozguôt àr veșș^as zîpiêm. zîp^as bej^a brèinumâîns lèižaklîs, piêc mozguôšan^as pîminaklîs speîdâ kuô jaûns. vusuôdûs doîrbûs kopsâtâ vèirs àr nùoc^a palèigâ. àr rûk^as iskaptîm plâvâm zuôlî pa vus^u kopsât^u. tùràiz bèi àr tuô, ka nabej^a tuôd^u firm^u, kas rûk kop^us. tù doîrb^u isuôk^a mûns vèirs. vosarâ izrak^a kop^u vîns poc, zîmâ gòn niêm^a kuôd^u palèigâ. ràiziêm zem^a bej^a tuô sasalus^a, ka iznùoc^a rakt vâi divⁱ dîn^as.

bèi jâù àr tuôdⁱ, kas meklâ, kas rûk nù mol^as kop^u kuôc, un bèi tuôc gadîns, ka Opukôllâ zvanîtâ Zènt^a rak^a àr vîn^u ònkulîtî divatâ kop^u. rak^a vâi divⁱ dîn^as, ùn abî jâù tuôdⁱ pavacî ùn švakî, ùn to Zènt^a tuô î sacij^a: “nu pùoruôk zîlî naraksâm, drusk^u paraksâm ùn pîtîks, tod vâiruôk nâ.” tag^{ad} jâù Opukôllâ îr kârt^a. agruôk jâù rak^a, kùr nu kotrîs gribâ, tag^{ad} jâù vâr atr^ast, kùr rakt.

àr bièr^u mìlastîm àr bèi tuô, ka pì zvon^u Zènt^{as} vairs navarã rèikuôt bièr^{as}. tù ìsuôk^a aptîķ^a mùojâ, tùr vîn^a ustab^a tik^a atvâlât^a, kùr sanùokt bìerinikîm piêc bìeriêm. nòu ùn tod nù reît^a jàu agrⁱ bej^a jùosuôk kurinuôt kruôss. lîluôkù tîs^u tuô àr jàu iznùoc^a, ka bièr^{as} vairuôk bèi zîmâ (sk. 20. att.).

bieriês jàu àr vusuôc tik^a pîrazâc. bièr^u ceremonij^a suôkâs kapliçâ, kùr sanùoc^a pîderîgî, lài atvadîtûs nù sav^a tuvinîk^a. tot tùr àr kuô nu kur^u ràizⁱ tî pîderîgî izvedâs. accerûs vîn^u tuôd^u gadîn^u. àr vùord^u sak^{ut}, bèi nùmîrs vîns pavacuôks vèirs.

iznùok, ka viņâm moužâ ìr beîšš div^{as} sîv^{as} ùn ob^{as} ìr ìradušuôs iz bìeriêm. ob^{as} àr jàu vac^{as} tuôd^{as} smôķ^{as} kùnģît^{as} àr ìerkaluôtuôm (*ērkelētām* ‘tamborētām’ – D. M.) capurîtiêm goľvuôs, isskatijâs varân smôķ^{as}. nàu ùn ob^{as} grip tù nalâiķⁱ kotr^a pa savài mùdài zārķî pîķibinuôt, lài boût^u šmukuôķⁱ. iznùoc^a tuô, ka gòn·drèižⁱ suôk^a ob^{as} pliêstîs, kur^a nu labuôk pîkùortuôs nalâiķⁱ piêdîģijâm ceļâm.

nu vuss·vairuôk dořb^a jàu bej^a tot, ka nùoc^a kopusvâtķi. vāžã isplàut ùn iskasît kotr^u kopsât^{as} stòurⁱ. tik^a applàutⁱ ùn apkasîtⁱ tî kapiņⁱ, kâm vairs nàu pîderîgù.

lîluôkiis dořps bej^a kopusvâtķ^u nedaļâ. tot, ka nùoc^a sazdîn^a, tod jàu nù agr^a reît^a bèi jùoboût kopsâtâ. bràuc^a zîd^u tierguôtajⁱ, tîm vāžã ìrùodît vît^{as}, kùr stàviêt. tuô·pat sazdînâ bràuc^a kuôd^a bufat^a àr tierguôtîs. svàdîn^{as} reîtâ is kopsât^u obⁱ àr vèir^u bràucâm ap sašîm, jàu agrⁱ vîn. vāžã sakùortuôt vus^u kopusvâtķîm.

nù baznîc^{as} tik^a nast^a kâncal^a. kâncalⁱ lik^a pì muôcîtaj^u Trèij^u kopîm, kùr muôcîtaijs nùturã kopusvâtķ^u run^u. viêl àr šņuriêm bèi jùonùrùbažùo vît^{as}, kùr cîlvakîm likt sav^{us} mašîņ^{us}. vusuôd^u dořb^u bej^a gon^a.

baižâs kopusvâtķⁱ, otkâl vus^u vāžã nùvâkt. vîn^a daļ^a cîlvak^u toûlît, kuô baižâs kopusvâtķⁱ, bràuc^a prûjuôm, bet bej^a, kas satikâs àr rodîm ùn viêl kuôd^u làiciņ^u pakavâs atmiņ^u sarunuôs.

mes nù kopsàt^as bràucàm prôjuôm tot, ka vusⁱ jàu òizbràukušš. viêl izgùojàm càurⁱ kopîm paskatîtis, kuô vuss isskatâs. mản lùtⁱ patik^a tòi sajòut^a, ka vus^a kopsàt^a bèi sakùpt^a ùn smâržã piêc zîdîm. bej^a istuôjîs mîrs mouž^u dùorzâ lèiz nùokušajîm kopusvâtkîm.

viêl jàu gòn rudanî svecîš^u vokârs.

àr Opekôl^a baznîc^u sàistîti citⁱ Màij^as pînùokumⁱ ùn nùtikumⁱ

làiikâ, kod bej^u pâr kopsàt^as uzràug^u, tik^u zvanîs^a baznîc^as zvon^u bier^u làiikâ. tis nùtika tuô, ka ipriškîs zvanîtais vâirs nagribã zvanît. bej^a jàu pâr vac^u, ùn drùšⁱ vîn palik^a pâr gròut^u kuôpt pa stùovuôm trepiêm lèiz zvonàm.

mản ìrùodij^a, kuô tis ìr daràms. taî litâ àr vâg boût savài zinuôšanài, navâr zvon^a šnùrⁱ tuôp^{at} vîn raústît. kotrâ zvanîšanâ ìr savⁱ nùtàikumⁱ. pîmàràm, pîrms diukàlpajum^a, kot suôkâs baznîcâ Dìv^a vùordⁱ, jùozvan^a kuôd^as pîc^as minut^as dìzgòn àtrâ gaitâ, lài zvon^a skaŋ^a napazòud. bieriês otkâl zvòns skàn lîeŋuôkⁱ, lèikâs, ka skaŋ^a pazòud tuôlùmâ. lài nasajàukt^u zvon^a skaŋ^as ilgum^u, ìr jùoskàit^a lèizgâ, lài iznùok vînuôdîs starp sitinîm àr zvon^a mieli pa zvon^u.

kuôd^u ràizⁱ bèi jùozvan^a zvòns dvîesalài. tis nùzèimie, ka cîlv^aks bej^a nùmîrs. pîderîgî gribã, lài ìzvan^a pâr dvîesalⁱ. dvîesal^as zvonàm àr bèi sav^a nùzèim^a ùn zinuôšan^a. jaûnîm cîlvakîm dvîesalⁱ ìzvan^a nù reît^a pus^as lèic puzdinài, vacîm cîlvakîm vokàrpusiê. ìzvan^a kuôd^as desmît minut^as.

mun^a pîrmùo ràiz^a bier^u zvanîšanâ iznùoc^a dìzgòn trok^a. bej^a jàu parùodîc ùn isstuôstîc, kuô jùodar^a, bet zeîviê nèi·moz tik vînkâršⁱ nàiznùoc^a. zinaj^u, ka zvòns jùozvan^a tik ilgⁱ, kamâr zârķⁱs tèik îlaîsc kopâ ùn kops òizbârc cî. bet lit^a bèi tuôd^a, ka izvadîšan^a nùtik^a nù kapliç^as ùn nù baznîc^as tûr nèi·kas nabej^a redzâms, jùo priškâ ìr kopsàt^as kùkⁱ.

es nùzvanij^u nùrùodîtù làik^u, cik bej^a sacîc, kuôp^u lajâ nù zvon^a ùn nùoc^u uôrâ nù baznîc^as. tok sanùocs bèi tuô, ka tòi bier^u padarîšan^a kapliçâ bèi ìvilkusiês garuôk^a, kuô paražâc. rezaj^u, ka bîerinîkⁱ viêl tik nùoc^a nù kapliç^as is kop^a vit^u. àr vùord^u sok^{ut}, bîer^as bèi viêl tikâi pusiê. navaraj^u sapr^ast, kù nòu lài isuôk darît. skriēj^u vîn atpakâl aûškⁱ pî zvon^a ùn zvanij^u tuôlùok lèiz vuss riktîgⁱ bairgâs.

nu tuô mán guòj^a pírmijâ zvanîšan^a ràiziê. viêluôk jâu tàì lit^a ìguòjâs ùn varâ zvanît bez lil^a pidùmuôšan^a.

nù tûos pírmûos zvanîšan^a ràiz^as tik^u zvanîs^a gòn·drèiž diudesmît god^{us}. dàuž^as dviesal^as pa tím godîm tik^a pavadît^as àr zvon^a skaņuôm.

cit^u ràizⁱ piêc dořbîm kopsâtâ, ka bej^a brèiŭs làiks, tod bràucàm sieniês. nù Jaûnlàican^as tod bràucàm uz Vîlk^u kollîm lasît siens. tas îr, ka bràuc nù Kòrv^a pus^as uz Opⁱ pa šosij^u ùn tod nùgrîžâs pì Lîpaskoll^a pîminakl^a. lèizâ bej^a gòn grûzⁱ, gòn spànġⁱ, kuô nu kuràm. tûr bèi vusuôd^as siens, vuss·vairuôkⁱ gaîlan^as, còucan^as, bârzlop^as ùn bok^as. cit^u ràizⁱ lasijàm ùg^as. tot, ka nùoc^a ûg^u làiks, lasijàm mežâ mèllan^as ùn bròuklan^as. mež^a zeman^as ùn aûškan^as bèi isciertumâ. kot tràukⁱ bej^a pillⁱ, guòjàm uôrâ nù mež^a ùn bràucàm mùojâ – es àr vèir^u ùn kâimiņ^u mùoj^u cîlvakîm vînâ mašiņâ.

îsvietîb^as

àr vacuumàmm^u tikàm runaîšš pâr îsvietîbuôm. cik accerûs, viņ^a stuôstij^a, ka tis îr bèis lîls ùn prîcîks nùtikûms kotr^a jaûn^a pûiš^a ùn maît^as zeîviê. tàì bej^a tuôd^a kuô rûbaž^a nù bârñ^u dînuôm iz jaûnîb^u ùn lil^a cîlvak^a zeîvⁱ. tuôdàm nùtikumàm àr nùpîtnⁱ tàisijâs. maît^as guòj^a pì skrûdaļ^a šòut klàit^as. šov^a bòlt^u klàitⁱ, kuô nu kurûo gribâ – cit^a iksuôk^u klàitⁱ, cit^a gar^u lèiž zemai (sk. 21. att.). bet îr bèis tuô, ja maîtai bej^a nùmirus^a mùot^a, tot tik^a šòut^a tîms^a klàit^a (sk. 22., 23. att.).

pûiši jâu àr šov^a jaûn^{us} àncûg^{us}, lài taî dînâ boût^u lepnⁱ (sk. 24. att.).

bej^a tuôd^a lit^a, ka pírms îsvietîbuôm bèi jùoît pì muôcîtâ muôcîbâ, làikàm kuôd^u mîenasⁱ. maît^as muôcîbâ guòj^a atseviškⁱ ùn pûišⁱ atseviškⁱ. drûšⁱ vîn pa tû làik^u, kamâr guòj^a muôcîbâ, jaûnî cîlvakⁱ zeîvâ muôcîtâ mùojâ. îsvietîb^as nùtik^a Vosarassvâtkûs. tod gòn maît^as ùn pûiši guòj^a vusⁱ kûpâ. tik guòjinî maît^as guòj^a pa prišk^u ùn pûiši òiz maîtuôm. nù baznîc^as vus^a alej^a bej^a pill^a àr îsvietamîm, tik dàuž bej^a jaûnî cîlvak^u. piêc îsvietîbuôm baznîcâ kotrⁱs savâ mùojâ tàisij^a îsvietîb^u ballⁱ, lài adzèimât^u lîlû zeîv^as nùtikum^u.

Noras Sudares papildinājums stāstījumam par iesvētībām

īsvietīb^u muocīb^as jaūnīšim bēi muocītāimūižā Vaclāican^as pogastā vai cīmā. ūn tot poš^as īsvietīb^as Opukoļlā. guojīns suokās nū Opukoļlā drauz^as skūl^as. maītan^as guoj^a pīrmūos, tod jaūnīšⁱ, pa prišk^u guoj^a muocītāis. tikai 1995. godā Vasārssvātkūs bēi mun^as īsvietīb^as. tod jau bejām vairs tikai četrⁱ. runajām vusⁱ rāiziē Tavarāizⁱ ūn Grāksūzⁱ.

mūns tāus Jūons Mēistārs tik^a īsvietīc 1927. god^a 10. aprīlī (sk. 25. att.), muocītāis Aug^usc Dòmbròusk^{is}.

jaūnlāicanīšim bēi sāus ōrķestr^{is}, tas spēlā baznīc^as svātkūs kūpā ār ierģaliēm, tūr bēi vaļā lūks, bet vīn^olg^a nagūoj^a kūpā tūņkūort^as.

Opukoļl^a baznīc^a bēi dīzgòn slavan^a, tū zēimaj^a us kārtnūom (sk. 26. att.).

viēl gòn sòutīt^as apsvaīkum^a kārītīt^as ār baron^a Vòlf^a bùllⁱ (sk. 27. att.).

pār muocītājīm tāv^u ūn dāl^u Trējīm (Brunò Fròmhòlc-Trèijs ūn Oskārs Fròmhòlc-Trèijs – D. M.) dāuz rokst^u, īr Bēldav^a grūomat^a (Beldavs, 1937). mun^as vacuòsmuot^as Mariānn^as Upmalīc īsvietīb^u dīn^as dokumēt^u parakstijs muocītāis Brunò Fròmhòlc-Trèijs (sk. 28. att.). četruòs pāuziēs Opekoļlā beīšš zvanītajⁱ Vilciņⁱ: Mad^{is} ūn Gust^a; Kārļ^{is} ūn Ālvīn^e (sk. 29. att.), Jūons (attēlā klēpī) ūn Zēnt^a; viņ^u pīnaīc dāls Pētērs. 2024. god^a vosarā šķēiramīs nū piēdīgā.

2.2. Veclaicenes izloksne

2.2.1. Jānis Udrass un viņa stāstījums

30. attēls. Jānis Udrass (pirmais no kreisās)
Alūksnes novada vokālo ansambļu skatē 2024. gada 18. februārī
(J. Udrasa arhīvs)

Veclaicenie Jānis ir optimistisks, enerģisks, atraktīvs runātājs un joprojām arī aktīvs dziedātājs (sk. 30. att.), dzimis 1941. gadā. Viņš beidzis septiņas klases Veclaicenes pamatskolā (sk. 31. att.).

31. attēls.
Veclaicenes pamatskolas kolektīvs
(J. Udrasa arhīvs, gads nezināms)

Dzīves laikā spēlējis Veclaicenes pūtēju orķestrī novadā leģendārā un ļoti talantīgā muzikanta un mūzikas instrumentu izgatavotāja Rūdolfa Pakalna vadībā (sk. 32. att.), kura formālā izglītība bija nepabeigta 1. klase,

bet Ziemeru skolas pūtēju orķestris R. Pakalna vadībā vienmēr tika sagatavots gan vietējām skatēm, gan Vispārējiem Dziesmu un deju svētkiem. Jānis dziedājis dažādos kolektīvos un dejojis tautasdejas, vienlaikus arī kopis savu individuālo saimniecību, kuras teritorija tieši saskaras ar Igaunijas robežu.

32. attēls.

Kādās bērēs.
J. Udrass stāv
pirmais no
labās, blakus sēž
R. Pakalns
(J. Udrasa
arhīvs)

Jānis ir liels smējējs, prot gan latviešu literāro valodu un Veclaicenes izloksni, gan igauņu valodu, atšķirot vairākus vārdus igauņu literārajā valodā un Veru izloksnē. Viņš atzina, ka brīvi runāt Veru izloksnē ir grūtāk. Tas atgādina Ulda Baloža rakstīto par Ludzas igauņiem: “Valodas zināšanas šodien vairs parādās tikai atsevišķu vārdu apjomā, piemēram, prasmē skaitīt vai sasveicināties Ludzas igauņu valodā. Dažreiz atmiņā no kāda veca radnieka teiktā vairs spilgti saglabāties tikai viens otrs vārds” (Balodis, 2017, 127). Apbrīnojama ir Jāņa prasme visdažādākajās nozarēs – lauksaimniecības (sk. 33. att.) un būvniecības darbos, lopu kopšanā un ēdiena gatavošanā. Viņš daudz zināja stāstīt par baznīcas notikumiem, izglītības vēsturi un kultūru novadā. Kordiriģents Gido Kokars man savulaik teica, ka malēnietis – tas ir tīrradnis. Attiecinot to arī uz pašiem brāļiem Imantu un Gido Kokariem, jāpiekrīt, ka man zināmie malēnieši ir apbrīnas vērti tautas talanti, katrs apzinīgs sava darba darītājs, lai kādā amatā arī būtu.

33. attēls.

J. Udrass savā
saimniecībā
(J. Udrasa arhīvs)

Tā kā Jāņa dzimtā pa mātes līniju ir igauņi, viņš ik pa brīdim izsakās igauņiski, pats salīdzina to ar Veru izloksni un veido asprātīgus teicienus malēniešu mēlē. Dažreiz izteicieni ir mazliet nekaunīgi, piemēram, kā stāsts par cilvēka trīs vārdiem Alnis, Kārlis, Namejs, kuru skolēni pārveidojuši par *Alni, Kārli, nameiz!* Tas atsauc atmiņā “Latvijas radio” savulaik pārprotami saklausāmo *Alnis Zaķis “Mājup no medībām”*.

Mūsu kopīgo sarunu laikā radušies stāstījumi tika ierakstīti un pēc tam atšifrēti rakstos. Par asimilāciju balsīguma ziņā un runu malēniski Jānis skaidroja, ka *skūlā muocija – kur seko tis skanīgijs* (domāts balsīgais līdzskanis – D. M.)..., *bet kod maleniski parunā, tod tuo kuo punkts uz ī, par kū liks, par tū i runuošu, ir jau golvā gon* > [skūlā muôcij^a – kūr sekùo tis skanîgijs..., bet kod maleniskⁱ parunà, tot tuô kuô pùnkce uz ì, pàr kū liks, pàr tū i runuôš^u, ìr jàu goľvâ gòn] `skolā mācīja – kur seko tas skanīgais..., bet kad malēniski parunā, tad tā kā punkts uz i, par ko liks, par to i runāšu, ìr jau galvā gan`.

Vienmēr centāties iesaistīt vārdus teikumos, bet abi informanti lieliski prata locīt malēniski arī atsevišķus vārdus, tikai Jānim ik pa brīdim patika pajokot vai pielikt kādu pieredzes stāstiņu, piemēram, uz jautājumu, kā būs akuzatīvā (ko?) vietniekvārds [poc] < *pats*, Jānis smēja, ka *pots sevi spīgalī redzu* > [poc sevⁱ spīgalī rez^u] `pats sevi spogulī redzu`. Un arī piebilda, ka *tod, kod nūkāva couku, saka, ka pašīm bous, bet ir gon Ķauķīšam populars teicins:*

“vīns pots naišu cītumā, nemšu brigadīru ar leidzi” > [tot, kod nùkâv^a còuk^u, sak^a, ka pašim boūs, bet ir gòn Ȳaũķīšām populārs tēicīns: “vīns poc na-iš^u cītumā, nemš^u brigadīr^u àr lèizī.”] `tad, kad nokāva cūku, saka, ka pašiem būs, bet ir gan Ȳauķīšām populārs teiciens: “viens pats neiešu cietumā, ņemšu brigadieru ar līdzi”. Pēdējā grāmatas tapšanas gadā Jānis šad un tad zvanīja pats un sāka ar teicienu: “*Man viel īnuoca pruotā vīns vuorc...*” > [“màn viēl īnùoc^a prùotā vīns vùorc...”] `man vēl ienāca prātā viens vārds`. Iespējams, ka Jāņa stāstīto būs grūtāk lasīt pat vienkāršotajā fonētiskajā transkripcijā, jo viņš runāja emocionāli, brīžiem pārtraucot domu, iespraužot kādu lieku vārdu vai frāzi. Pierakstā runa saglabāta oriģinālā.

Pārdomas par pierakstu bija ne tikai tad, kad tika saklausīts *atkal* > [okkāl], kad *t* > *k* sekojošā *k* ietekmē, bet arī atšķirot Jāņa bieži runātā vārda *atkal* > [otkāl] vai [otkāl] pierakstu, lai pārliecinātos, vai tas tiešām lietots kā parazītvārds pauzes aizpildīšanai (ar garāku *l* izrunu) vai ar darbības atkārtšanas nozīmi (ar īsu *l*), piemēram, *man vecaistēvs ir igaunis un, atkal, nācis no Igaunijas* > [màn vaciis tavs ir igāuns ūn, otkāl, nùocs nù Igāunij^as] un *baznīcas zvani šeit, atkal, itai pusē bija tādi* > [baznīc^as zvonī šit^e, otkāl, itai pusiē bēi tuōdī], bet *līdz Valkai un atkal atpakaļ* > [lèiz Vòlkai ūn otkāl atpakāl].

Līdzīga pieraksta problēma bija, kad Jānis runāja atsevišķus vārda beigās piespraustus patskaņus, piemēram, *i, ī, a, e*, kurus varētu klasificēt kā aizpildītās pauzes, ko “runātāji izmanto, ja nav pārliecināti par sacīto, vai cenšoties kontrolēt sarunu laikā, kamēr domā, ko tālāk teikt. Aizpildītās pauzes nesniedz jaunu informāciju (vienīgi parāda runātāja vilcināšanos, domāšanas procesu) un nemaina teikuma nozīmi” (Auziņa, 2014, 7–8). Tomēr, izlasot, ka “aizpildīto pausi veido vilcināšanās vai svārstīšanās trokšņi, piemēram, *mm...*, *ēē...* u. tml. (VPSV, 1997, 291), jāatzīst, ka Jānim nav ne svārstīšanās, ne vilcināšanās, bet šī ir viņam raksturīga runas maniere, piemēram, dažkārt pēc troksneņa vārda beigās it kā piesprausts īss patskanis – *tas molotovs* > [tis(i) molotòus(i)] `iedzīvotāju dots automašīnas nosaukums`, *ielaiests* > [ilaisc(e)] u. c. Otra individuāla īpatnība bija reizēm pagarināts un daļēji arī palatalizēts pēdējais skanenis vārdā un dažreiz arī pēc tā piesprausts patskanis, piemēram, [otkāl] vai [otkāl(e)], [ūnn] vai [ūnn(e)], piemēram, *un tā, atkal* > [ūnn(e) tuō, otkāl(e)]. Šādu vārda [otkāl] izrunu, kā arī dažādas skaņas vai to virknējumus Jānis runāja arī parazītvārdu funkcijā. Tas rādīts pilnajā fonētiskajā transkripcijā,

savukārt, ja vārds beidzās ar līdzskani *t*, Jānis dažreiz it kā apstājās tā izrunā un arī daļēji to palatalizēja, piemēram, [kott tis vacijs Tūms nū·mir^a], transkripcijā tas nav īpaši atzīmēts. Atceroties, ka Jāņa dzimtā ir arī igauņi un viņš prot Veru dialektu, kaut arī pats visu mūžu dzīvojis Veclaicē, ļoti iespējams, ka šīs izrunas īpatnības ir igauņu valodas ietekmē, kad tiek pagarināta līdzskaņa izruna. Jānis Prangels apstiprināja, ka Veru dialektā igauņi ne tikai skaneņus, bet arī nebalsīgos līdzskaņus *t*, *k*, *p*, *s* runā mīkstāk un garāk.

Jānim ir laba valodas prasme, precīzāk – laba valodas izjūta, kaut pamatskolā mācījies tikai septiņus gadus. Viņš jokoja par lielo burtu un pieturzīmju nozīmi, piemēram: “*Runā jau komatu nalīk, tod kuo saprassi taicinu “Aita, aunam kuojuos!”*” > [“runā jau komat^u nalīk, tot kuô saprassiⁱ taicin^u “ait^a, aunam kùojuôs!”] Bez komata iznāktu, ka ‘aita aunam kājās’, bet ar komatu būtu saprotams ‘ejiet, aujam kājās’. Aktuāli šķelmīgs skatiens Jānim bija, sakot “*Cik brīsmīgs putins!*” > [“cik brīsmīks putins!”] ‘cik briesmīgs putenis,’ un piebilstot: “*Es zinu, ka ir lilī un mozī burti...*” > [“es zin^u, ka ir lilī ùn mozi burtⁱ...”] ‘es zinu, ka ir lielie un mazie burti’. Arī grāmatas autore tika eksaminēta malēniešu izrunā ar jautājumu, vai saprotu, “*kuo ūda ūda uoda* > [kuô ûd^a ûd^a uôd^a]” ‘kā oda oda āda’.

2.2.2. Jāņa stāstījums vienkāršotajā fonētiskajā transkripcijā

Nū kura gola lai suok? Krūnlaicana ar Igaunijas rubežā tuopat, Krabu pusie, un tur ir sava skūla un posta nūdaļa pat beisa kuodraiz. Un šite ar pīnuoca vēstulas uzraksts “Caur Krūnlaicani”. Un tei ir pīdaraisa caram, Krūnlaicana. Un tai krūņa skūlā mamma kuo guoja, tuo ar iznuok četrpadsmītu godā vai kuo. Tis skūlātais bej cara bildi ruodījs un tikai tam vīnīgam klausut, cīnut un klausut. Un nuoca tei revolucija, cars kuo guosts, tuo, otkal, vīnā naktī tei bilda pazudusa bez vuordīm. Puorai daļai ir muižas zemas. Šitai muoja ar ir pierkta ap deviņi simtū godu vai kau kas tuo. Un tod tai ir nū Vaclaicanas muižas. Kuo tai Kornata muiža, otkal beisa, tū ar es nazinu. Vaclaicanie bej divas muižas, a Jaunlaicanie vīna muiža, tur i kau kas palics. Šite nū Kornata muižas, veku, tik i skuorsteņi palikušs. Vaclaicanas muižā ar tur bej minerāļu nūliktava kolkoza laikā, un kliets. Un tuos muižas ar vairuok tur nav. Tur laikam kouts kau kuodas beišs un tis pūdiņu cehs tūs padūmjū laikā. Tei

Vaclaicanas muiža bej..., tur krīvu baznīca ir, vai pareizticīgū, vēl bišku uz prīšku uz kalliņa auškā tur. Tagad, i, esat braukušs, i tod pī radio, na radio, bet telefona tuorņi divi tur i, īprīkši. Īprīkš pagrīzina uz Oluksni un ūtris oizīt pa kraisi uz Laucenīku (*Luutsniku*, vieta Igaunijā – D. M.), uz Verīm.

Vaclaicanas cīmam ar vusuodas izmaiņas bej, tis bej Opas rajunā un 1946. vai 47. godā tū sadalija Vaclaicanas cīmā un Drusku cīmā. Drusku pilskols bej tur īškā. Tūreiz Drusku cīmā bej treis muojas. Vacijs muoju vuords bej “Brangas”. Zemas rullī īrakstija kuo treispacmitijs, četrpacmitijs un pīcpacmitijs. Tuo bej leidz 1952. godam, tod apvīnās atpakaļ vusi Vaclaicanas cīmā.

Kod pareizticīgū baznīcā bej izvadeišana, mousīm bej poušana. Un tīm bej tuoda paraža, ka reitā lai ūtru sauli mirušīs naredz. Muocītajs tai raizie, tis Oluksnas pops, bej atsacejs un tod kau kuoc fermenders, vai kau kuo sauc, tod tis bej. Un nesa baznīcā īškā viel, Roudiņš (orķestra vadītājs – D. M.) nūrunaja, ka mousīm juopouš i, kod baznīcā īškā nes. A uz tū bej, otkal, dusmīgi. Viņīm paraža, ka svātuokijs breids, ka, otkal, baznīcā nes īškā, neikuoda trūkšņa nadreikst taisīt. Par tū jau ta bej oizruodišana. Citu raizi bieries vīns īpouta pauzie un pots soka: “Nu gon soudi iznuoca!” A Roudiņš mīrinaja: “Kur jau ir soudi, tur augs kvīši!” Un kopūs, i, viņīm, otkal, bej kuo krīvīm tei paraža tū svietītū, kuo viņi sauc tū iedīnu, reiss ar rozīnēm, tū. Un tod šnabis bej ar, tis tot..., ticība nāizlīdza, un tū jau riktīgi švunkā vusi, un īsaukti tika muojuos ar viel. Oizguojam muojuos, un tur a kaņdža bej kārtīga un pī golda, ka dzīduošana, man blokus gadijās ar vīns tuods večuks tei, un tam bej tuoda, kuo malenīši saka – padziers, riktīga uoža bolss, tis tur brieca, otkal, es pīpoutīs smīklu jau pils ar tū “fu, fu, fu”. Tod tis izvadītajs vai kas tis bej tuods, tis jau vieluok man, otkal, puormeta, ka es tuods naticīgijs tod tur otkal ālajīs. Pots jau viel šudin dzīdu, be... Muosa bej dzīduotaja, ūtra muosa tuo kuo vai kaunajās vai tuo kuo nā. Un Reigas bruols, tū i daudzi nazina, tikpat jau dzīdaja tis ar, bet vacuokijs bruols, tis, otkal, muzikants ar tik bej.

Kotrā pogastā bej misiņa grauzeji, pouteji. Jaunlaicanie vadija Cukurkols, a mousim Vaclaicanie Rūdiņš, Pīkaļļa Rūdiņš. Vuorda nabeja, tik cīma orķestris un bej. Teiri daudzi bej instrumenti, es poutu S (ess) bassi, ūtra bej B (bē) bassa, zamuoka viel un tod baritons bej, tis tenors, alti un kornetes. Un tei klarnete, kau kuo tuo. Saksafonu ar citreiz pīpouta Šķepasta Volda

dāls, bundzinīks ar, pī poutejīm nu nabej, bet ta sauca Buliņu ar, viņam eistijs vuords bej Volcīts, mousīm bungas sita. Jaunlaicanas sacensībuos tī arī, otkal, pouta kaukuodu sarežģītu valsi, bet kas mousim bej, ka Rūdiņš bej paniems? Un ka poutam labuoki par tū. Un Jaunlaicaniē kas tur – kūrs bej, šite ar kau kuods bej tūmer, tis Kļaviņš vadija vai tai raiziē, tis pūdiņu ceha... Te kau kur viel Ilzei (pašreizējā kora un ansambļa vadītāja – D. M.) bej juomuoca tei Kļaviņa dzīsma. Tei sacensība bej tikai tīm divīm cīmīm, tei socsacensības nabej, tis bej atsevišķi. Iedina gatavuoataji ar. Vai tai raizie dancuotaji bej? Es gon nabeju dancuotajūs vai..., nazinu, tuopat jau dancuotaji suoka pirmī, ta varbout ī beju dancuotajūs ar? Un iedina gatavuošana, tur ka skatīsīs tikai iedina kvalitāti, bet tū nūformejumu naskatīsīs, šita jau otkal ar smagū mašinu veda tūs iedinus, kas tur – galerts bej un tuodi kau kuodi... Bej citi vuordi ar – aukstuo gaļa vai muzikantu gaļa. Muzikantu gaļa bej samolta teļa vai aitas golvas un kuoju aukstuo gaļa. Tī reidzinīki, tī vairuok sacija žilcgaļa. Vaclaicanai bej uz prostīm talvarķīm, a tei žūrija, vai kas nu tur bej viņi..., ka tik prosti sataisīti, krita cauri, a Jaunlaicanai tur bej stikla. Vusu puorejū kulturu kod vinnām, tod jaunlaicanīši bej milzīgi pikti uz mousīm. Baidzās jau nu, kuo tis Kulakovs “Īvā” saka, ka palaida rūkas, rūku palaišana mousīm gon nanūtika. Vuspar munā laikā ballies tuoda rūku palaišana nabej. Raizi vīsūs bejam tur, Krabūs, kluba vadītās veirs, tod tis tur ar igauņīm sakasijās, bet mes tī dancuotaji un vusi izšķeiram uz daļuom. Krabi ir oiz Igaunijas rūbažas puzūtra voi divi kilometri.

Man vacijs tāvs ir igauņš un, otkal, nuocs nū Igaunijas, kau kur uz tū pusi – oiz Opas tei pilsāta. Tod, i..., bej pareizticīgījs i pareizticībā īstuojās igauņi daudz, nū Igaunijas nuokušs. Tuopē īstuojušīs pareizticībā, ka liešuoki zema puordūta. Baznīca atbalstīsa īpierkšanā, Latvijā kas nuoca. Baznīcas zvoni šite, otkal, itai pusie bej tuodi: Cilmers, kod lilijs zvons ”*Cillmer – Cillmer...*”, a tei, otkal, mozī zvoni ”*Kepasti Voltje, Sāre Vaņā, Druskā Nurkja, Sāre Koļa*”. Nūzeimē tū, ka uzvuordi, tuods Cilmers igauņš un tas Volts ar igauņš un Sāra, otkal, Jānis, bet viņu par Vaņu sauca, Drusku Nurks, Sāra Koļa..., tuopie, ka pareizticīgī. Zvoni aicināja uz baznīcu, paši igauņi suoka tuo skaitīt.

Jānis Prangels šo zvanu skaņu skaitījumu vēl papildināja: ”*Legeni Janson, Puormeister!*” ”Leģenu Jansons, Pormeisters”.

Tur divi zvoni – lilijš zvons tuopat kuo Pečorūs, nūteikti ir dzierdēts, otkal, ka tī zvoni – lilijš bommej, un ta tī mozī zvoni “tirvirir” tur vuora. Vacijs tāvs man gul..., Gaigalnīca saucās. Tei ir ar turpat, i, muižai pretī gondreizi, Vaclaicanas muižai. Oiz baznīcas viņš iznuok bišku, vusi rodi oiz pareizticīgū baznīcas. Tei ir ceļa molā, kur uz Bišu muzeju brauc. Nū muotas pusas gul Opukollā.

Par Opukolla kopīm un par tuodu kaimiņu..., dzeivā vīns vacpuiss, i, viņš i mammai brālens viel, bet tur vusa ģimene. Bet viņi kau kuodi savuodņi bej. Ešut, vej, viņa muotas tāvs nūlādāts, ešut tīsās guojs par līcenīku, kuo vāg runuot par moksū, un tod tī nūluodaišs un tuo tuodi īpatņi bej tī vusi, un neivīna bārna nabej, bet paši treis bruoļi bej un vīna maita. Un tuo, otkal, ka nūmira, tod tika vadīts tuo, ka vusi rodi pusigauņi un kaprači tai raizie jau, otkal, tuodu firmu nabej, tod vusi kaimiņi raka. Tuo, ka piedijs un nabadzeigi dzeivaja, bieries kapračīm deva... vīnu pudali nū muojenīkīm, a tī jau, otkal, kotris savu pudali paņem leidzi. Un gadās viel tuods, ka, ekur, tei feldšere, Minjona bej, un tai vuorda dīna divdasmitā decembrī, tod savu polšu nūdzārušs un oizgaišs tur, otkal, pī tuos, tū sveikt viel un kuodu polšu tur leidzi. Un tei uzlīk viel, i, pudali atškaidītu spirtu, krūdumu, kur saka, nagatavijs spirts vai kau kā..., nateireitijs spirts. Tū atškaidā destilātijs oudans jau ta tur un atškaidā, un ta tū viel dzārušs. Un baiguos tikai man bruols kopu raka, viel teirija, ka tū kopu, baidzamuos luopstas. I puškuots nabej. Un tagad kur nu kurijs pazuds. Vīns oizguojs pī tuos zvonu Zentas, kuo sauca. Tur oizguojs uz mourīņa gulātu. Kur tis ūtris un trešijs...? Vusi gon samaklāti tika, un tagad laiž tū zārku īškā bedrie, labi, kad vīns tis cielajs pots pirmijs naīkrita... Nu, īlaists, kūpiņa cī un tuos saujas matamas, smilšu, treis, i. Tod, otkal, vīns racejs saka: “*Gott mit uns!*” Tot tis nu tuo, igauniski tika runuots, igauņi bej savā storpā Veru volūdā ar, un tis, otkal, kaimiņš pillā riktīgi bej, tod viņš, otkal, ij krīvu muoti paleigā pasauca. Varbout nu es kuodus vuordus ar vai nu muosa, mes jau savā storpā maleniski runām, tod tis maleniski, cits latviski. Man sīva, tei, otkal, baiguos nūsacija: “Cik biedīgi viņš dzeivā, tik jautri pavadīts tika.” Vot, tuodi ī numuri!

Kotru dīnu jau nu nadziera, kuods jau nu..., vīns šofers sacija, ka nadreikst šnaba garšu nū mutas izlaist, bet vīns tuods kolkozā bej – ka nadziera, ta nadziera mienāšīm un ka dziera, to dziera mienāšīm. tis, kas sacija, ka nadreikst šnaba garšu nū mutas izlaist, tik dziera bez ieššanas, a

piec div' nedeļuom bei uz Strenčīm (Strenču psihoneiroloģisko slimnīcu – D. M.) juobrauc. Un vīna ticīguo, tei, otkal, sacija: “Kuo tu tiki Strenčūs?” A tis atbildā cīnīgi: “Kuru kotru jau nanem vus pretī, tik izradzātūs.”

Tuods nūtikums Opas kopūs, tūs Krusta kopūs laikam tod, un tur bierē, un zārks jau īlaists īškā bedriē, a staiguo gar molu tei miļicioņera (kariķēta krievu valodas izruna – D. M.) sīva. Un tei i dūšīga un tei, otkal, īkreit ar vusu, vusuom puķiem uz tuo zārka viersuo. Miļicioņers saka sīvai: “Es tev tok saciju, tod niej uz tuo mālu (kariķēta miliča latviskā runa – D. M.).” Kod saujas... jau kod meta, tod bedre cī ir, tuo. Un vēl jau man ar tuom ticībuom ir...

Tuo kuo pīdzims ešu četradesmit pirmuo goda caturtā martā, un tuo, otkal, kuo Juons vuordā, tuo i dūmaišs tāvs un muota, ka kristīs Juoņa dīnā, bet tod ir taisni tī krīvu bieglī, treis dīnas guojušs, šoseja roukusa vīn – tik polutorkas un ar zirgīm, kuojuom un, kuo nu kurijs. Krīvīm piec kara bej tuoda puzūtrtonnīga automašina ar brezenta, ne brezenta, bet finīra kabīni – puzūtras tonnas. Piec tam nuoca tis, i, molotovs, i, divarpustonnīgijs Gaz-55. Vot, tuo tis, kristabas tod nanūtika un četradesmit pirmā godā taisni oktobra baiguos nūmiers, i, vacuotāvs un tod kau kuods ticīgs onkuls, “Vievaru” (mājas vārds “Vēveri” – D. M.) onkuls mani nūkristijs. Pīdzimu Volkas aprīņķa Vaclaicanas pogastā un tod..., skūlā guoju nū Opas rajuna Drusku cīma un baidzu ar Opas rajunā. Septiņas zīmas, tei muna vusa izgleitība, tikpat jau muocija kau kū, vusmaz Staļina konstitūciju muocija. Un traktorista kursūs ar, ka guoju, tod ar suoku īt Oluksnas rajunā, treis mienaši guoju nū Oluksnas rajuna un baidzu Gulbanas rajunā. Leidz sejdesimal septītam godam bej Gulbanas rajuns. Vacijstāvs jau milzīgi ticīgs, pī golda beis juonūskaite, kuo tur, kuods gobals. Un guliet īšanā ar, otkal: “Nu es gribu gulēt īt, Dīvs slādz munas acis cī.” A muota jau tuo, nu, ticībā bej tai pašā.

Muns garduokijs iedins bej penderputra, tū vuorija nū zarnuom un kuņģa ar kartupaļīm un putraimīm. Ir, kas sacija, ka spītiņa putra, bet vairuok penderputra, malenīšīm vādars ir penders. Piec kara jau nabej kuodi, i, nu, lobuoki kau kuodi apavi bej, tuo ar plikuom kuojuom guojam uz baznīcu te, uz Ruomaša skūlu un tod tur, otkal, uorā. Skūla kau kur septiņi vai ostiņi, deviņi kilometri. Un tod tur pa taisnū, kur īt uz baznīcu. “Ķīrspils” i muoju vuods tuods, ta tur uovam kuojas. Kas viel tur boutu? Kopusvātkūs Opukollā, otkal,

obligāts jau nu nabej, tai raiziē tikai tika apkūpts vacijstāvs, vacuomuota un muotas bruols, un maitanīta ar laikam moza mirusa, muotas muosa.

Kuodu raizi pīdesmitī, seidesmitī godi, to jau, otkal, raka kopu..., vai nu sarunā, vai roda gobali, vai ari kaimiņi tuvuoķī. Tuo jau tuodi veči, otkal, naraka, niema tūs, stipruoki kas bej tī. Zīmas laikā bej ceļš kopsātā juorūk, tod jau četri racaji, un tod jau nu reita teiri agri bej juoceļās. Ap pusdīnu bej, otkal, bieras, tod jau bej kamer izraka kopu. Mirais jau nūvielā: “Tu man raksi kopu!” Ka kau kū vai mozam paleidzais vai... Mikstuokā vītā vīgluoka rakšana.

Es kuo beju poutajūs, tuo, otkal, spielām bieries vīnuos. Agris pavasars, un jau vacuoki tī poutaji, un tī atsiedās uz sūliņa, bet pavasars škidris, zema īgrima – oizmuguras kuojas sūliņam zemā. Un tod vīns, otkal, cielās auški tuo kuo māslu vabula aukstā laikā, kuojas un rūkas kustinā. Ūtris tuopat guļus pouta.

Kod vacijstāvs nūmira, latvīts, vuordā Tūms un... (sk. 34. att.).

Kod tis nūmirs, a, muna mamma raudaisa, nu, tāvu apraud, a vussvacuokijs bruols man, tis, otkal, tics pī kandžas un, tuods puika, tis, otkal,

34. attēls. Vectēva Toma bēres (J. Udrasa arhīvs)

mammai nūskaita: “Osaras kuo spiras bira, kod tis vacijs Tūms nūmira.” Mammai puorgaisa vusa rauduošana, nei nu puiku bārt, nei nu...

Vīnas bieras nūtikušs, tuods vecīts nūmirs un vusi ti rodi vai kas nu tī – pavadītaji puķas nūleik un baiguos pīnuok vīna tantiņa kluot, vai viņa rada gobals vai kas tuods, un suok skaitīt, ka “Tavas biksas jau tis volkuo, tu viel nabeji nūmirs, tavu televizoru tis paniema, tis, otkal, jau kū tur muojā oizvilka vai kū...” Un tuo vusi rodi izjukušs kuo zirga stopari.

Es ar vīnu raizi dabiju kopusvātkūs zvanīt. Vuss bej, otkal, sarunuots spielēt, bet divuos vītuos navar tikt – spielēšanā un zvanīšanā. Un tod viņš man muocija, kuo tur juozvana: tuo, otkal, pīraun un pagaidi, kamar zvons viel skan, skaņa bišku turās, un tod otkal juoraun, tuo.

Vīnu raizi gribaju nūsoutīt telefonā bildi un rokstu, ka lustīgus Zīmassvātkus, bet man telefons tik globā, ka vāg kustīgus. Baiguos maita tur vairuok jiedza un tod spaidija tur pūgas un ta, otkal, dabija, ka lustīgi Zīmassvātki, poc namuoceju. Jū dziļuoki mežā, jū vairuok ūgu.

Var jau par dorbu ar. Tuo vīns večuks ar zemi, zirks jau putās. Un viel tuos bakstas kūž. Agronoms: “Orklu vāg nūstelliet!” Večuks: “Kuo orklis pabriķī ir nūstelliets, tuo viņam juoīt. Tu, puika, turi muti!” Tūs laikūs laukūs brauca ar kūkasu rotīm, rumbas ar bej nū kūka, tik apuškā bej dzelzs, lai nadilst. Pa ceļam salauza bokas, ībuoza rumbā smiera vītā, lai načeikst. Nazinu, kū pavasarī darija, kod boku nabej?

Laukūs jau var dzeivuot, kamar ir spāki. Mežūs aug siens, zoutanas un vieži azarā. Nu jau īradušīs tī Amerikas vieži, tei zorta tuoda. Ir stipruoki un līluoki, neicina vītajūs viežus uorā. Garša gon švakuoka, na tik loba kuo vītajīm. A zivs ir tuodi peikstuļi un tī ruduļi, kas ir ar sorkanīguom acīm, spuras ar sorkanīgas. Tuodi kuo raudas, tik sorkanas acs. Viel ir ļurbas vai ņurņiki, tuos ir viedzalas. Ir asari, brekši, leidakas, leiņi un ķeiši. Zuši gon ir tik Oluksnas azarā, bet lili makani. Nū puiku godīm gon nāšu guojs makšarātu. Bej viel ar auslaji, kuo raudas, tik slaidāki. Meža ūgas ar viel ir – mellanas, dziervanas, broukšanas, meža zemanas, auškanas, kozanas un murakas vai kuomenas. Duorzā jau bej viel ar ieršku ūgas, upanas, auškanas un zemanas.

Beja kozenes, kas sapass ar meža ūgām, ir kuo auškanas, bet ierkšaini kroumi. Mousu muojā nabej daudzi lūpu, bet gūvu kouc gon ir. Vistas, tuos jau ar koutie, bet loktā, kur siltuok pī grīstīm, a vosarā uorā. Man ir suntana, otkal, ir suņa būda ar, a kaķis ustabā pa nakti un zīmas laikā. Citīm ir zirgu stallis ar steliņģi, trušu bouri, aitas vai coukas oizgoldā pī lažuom, koza koutie, bet uorā pīsīn. Nav daudzi zūsu, kuoc teitars, tam sorkani zils koklis paleik, kod pikc. Vīnam bej iezals, tuodu gon daudzi nav.

Te vīns igauns Latvijā bej atnuocs četradesmit septītā godā, bet tuopat luogā latviski narunā. Un tod pillā braucs uz lumpi ar trakturu. Un saiminīks niems un rūkas plietijs prīškā. A tis otkal iznuocs nū traktura voi izliecīs un saka: “Manā priekšā roka nevirinās, kas prauks, tas sinās. Un kas prauks, tas neprauks pirmuo reizi!” !” Beja mousīm kolkoza priekšnīca Juosta Mērija un citi, otkal, kuo dzārušs, beidās nū tuos Mērijas(i), ka brauc priekšnīks. A tis igauns otkal saka: “Kū tu pīsties? es nemaz nepīstuos, lai prauc kaut pac mēris. man nepūs paile!”

Vaclaicanas kolkoza priekšnīks bej igauns Jānis Killi, kurs bejs Sibīrijā. Klietnīks ar bej igauns. Un tur struodā vīna sīvīta, kura gribaisa semočkas (krieviski saulespuķu sēklas – D. M.), a maisi beja oizšouti cī. Klietnīks saka, ka navar bez priekšnīka dūt, lai izprasa priekšnīkam. Sīvīta struodā nakts naktsmaiņā(i), nū reita nu juoprasa, bet klietnīks samuocijs igauniski, lai Veru volūdā prasa seksu: “*Anna mulle nussi.*” Priekšnīks saka: “Tis jau vokarā juodara.” A sīvīta saka: “Es tak īšu muojā, uz raizi juodara, man vāg!” Nu priekšnīks: “Tik troku buobu nāšu ij Sibīrijā redzais!” Klietnīks gon atvielīs graudūs un smiejīs kuo traks.

Šudin gon stipri leist nū poša reita. Kod skūlas poutaji konkursā spielā “Jautrū zemnīku”, komisija Roudiņam (dirigentam – D. M.) sacīsa, ka tis zemnīks tuods biedīgs. A Roudiņš atbildais: “Kuo var bout prīcīgs zemnīks, kod mīti nuok nū gaisa.” Nu, citu raizi jau līti stobūs ar nuok nū gaisa.

Citu raizi es muojā virpaju un dzīdu. Kartupaļus jau sastuodiju. Man ir 1969. goda kartupaļu stuodamuo mašina. Es tik braucajs beju, bieraji bej citi. A kod jau Ilze (ansamblja vadītāja – D. M.) valk, tod ir juodzīd. Šudin dzīdām

Jourmolā un dabijam pirmū pakuopi. Viel muojā juotīk. Puķas zīd, putni dzīd un pašam lustīgs pruots.

Bous juoīt vielātu. Vusi saka, ka juoatdūd bolss, bet tis jau fiziski nav īspiejams.

2.2.3. Baibas Berkoldes stāstījums

Baibai ir vācu filologa izglītība, tādēļ nepārsteidz viņas interese par dzimtās vietas notikumiem vācu baronu laikā. Papildus atbildēm uz jautājumiem Baiba runāja par patriotismu un pastāstīja savas aizdomas par seniem notikumiem saistībā ar viņas ģimeni.

Kas ir Vaclaicana?

Vaclaicanie ir kas – te ir pillīga meilastība uz kopīm. Te nū mozuom dīnuom vusi zinā, ka vīnumār ir juoīt kūpt kopus. Auksts voi silts, vīnumār tentarām vacaimuotai leidzā uz kopīm, juo viņa guoja kotru sastdinu. Vacuomuota sacija, ka tur ir divi mozi puisīši, kas raizie mirušs, saādušs tuo kuo kuorpītas, bet es datūs atradu, ka viņi nav mirušs raizie. Kotris pīdzima, gadiņu nūdzeivā un nūmira, neikur naparuodijās, ka ir kuorpītas saādušs.

Man likās savuodīs tis, ka muižas kolpa dālam Rūdolfam vīns nū muižas īpašnīkīm Volfīm uzdāvinā krūgu pašā šosija molā “Lajaspenķūs”, kod Rūdolfš apprecā Almu ar dieliņu Zigfrīdu, kurs pīdzima kuožu vokarā. Zigfrīds nūdzeivā gadiņu tikai, tod nūmira. Ūtris dieliņš Vilhelms pīdzima jau laulībā un ar nūmira goda vacuumā. Tuoļuok pīdzima muns tāvs Valfrīds, kurs nūdzeivā leidz ostiņdesmit ostiņīm godīm. Man radās dīzgon lilas oizdūmas, kod suoku intrasietīs, kuopiec tuodi vuordi dziļā Vaclaicanie, kur bej Juri, Juorģi, Juoņi, tika likti Zigfrīds, Vilhelms, Valfrīds? Tis man likās dīzgon savuodi. Tis krūgs bej prīkš posta zirgīm un ūrmaņīm. Viņi brauca uz Pleskavu un mainija zirgus. Ūrmaņi nuoca uz krūgu un puorgulā nakti.

Muna dzeiva suokās Liluo pasaulas kara vidā pī pašā liluo kara ceļa – Pleskavas šosija. Tuo kuo es pīdzimu 1943. godā, tod neikuodu atmiņu par karu gon man nav. Bet šausmīguokijs ir tis, ka muna paaudza sagaidīja

jaunu karu, kŭ izraisija daži pustroki valstveiri, ģraunut pasauli pŭstā. Mousu muojuos “Lejaspenķūs” raiziem sanuoca vairuokas tantes, kas sprĭda par nŭtikumĭm. Mammai bei adamĭs mašĭņš, ar tŭ viņa pĭpellijās, juo mousu tāvs jau “ciela komunismu” Urālŭs, nŭmetnie pĭ Kušvas.

Pĭ mousĭm vĭnumār atnuoca Martas tanta, Elvĭras tanta, Jŭlas tanta, Velta un Gaida, kas vĭnumār spielās ar mani. Sacĭja, ka ir sapulcaišĭs vusi maitiski un nav neivĭna puisiska. Vusas tuos tantes runā maleniski. Tai volŭda jau tuopat latvĭšu volŭda vin ir – meĭļa, tiva, cituoda. Godĭm ilgĭ es nabeju nei lĭtaisa, nei atceraisies tŭ ģpatnejŭ skaņu, bet tai bei protā un golvā saglobaisies vusus studĭju godus un dorba godus.

Vaclaicanas skŭlā 1. klasie, kur suoku muocĭtĭs 1950. godā, vairuokas maitanas runā maleniski, bet skŭlātā puorlobā us teiru latvĭšu mieli. Saprŭtu, ka kotris seikums, kas ir saistĭts ar mousu tautas dzeivĭ, ir naĭdŭmāmi svarĭgs.

2.2.4. Stāstĭjumi pilnā fonĕtiskajā transkripcijā

nŭ kur^a gol^a lāi suōk? Krŭnlāican^a ār Igāunij^as rūbežā tuō·pat, Krab^u pusiē, ūnn tŭr ir sav^a skŭl^a ūn post^a nŭdaļ^a pat beĭs^a kuōdrāiz. ūnn šĭt^e ār pĭnŭoc^a vēstul^as uzraksc “cāur Krŭnlāican^a”. ūn tēi ir pĭdaraĭs^a carām, Krŭnlāican^a. ūn taĭ krŭŋ^a skŭlā mām^a kuō guōj^a, tuō ār iznŭok ģetrapacmituō godā vai kuō. tis skŭlātāis bēi car^a bildĭⁱ rūodijs ūnn tikāi tām vĭnĭgām klāus^{ut}, cĭn^{ut} ūn klāus^{ut}. ūnn nŭoc^a tāi revolucĭj^a, cārs kuō guōsc(i), tuō, otkāll, vĭnā naktĭ tēi bild^a pazudus^a bez vŭordĭm. puorāi daļai ir mŭiž^as zem^as. šĭtāi mŭoj^a ār ir pĭerkt^a ab devĭŋⁱ simtŭ god^u vai kaŭ kas tuō. ūnn tot tāi ir nŭ Vaclāican^as mŭiž^as. kuō tāi Kŭrnat^a mŭiž^a, otkāll, beĭs^a, tŭ ār es nazin^u. Vaclāicaniē bēi div^as mŭiž^as, a Jaŭnlāicaniē vĭn^a mŭiž^a, tŭr i kaŭ kas palĭcs. šĭt^e nŭ Kŭrnat^a mŭiž^as, vek^u, tik i skŭorsteŋⁱ palik^ušš. Vaclāican^as mŭižā ār tŭr bēi mineral^u nŭliktav^a kŭlkoz^a lāikā, ūn kliec. ūnn tŭos mŭiž^as ār vāruōk tŭr nāu. tŭr lāikām kŭoc kaŭ·kuōd^as beĭšš ūn tis pŭdĭŋ^u cehs tŭs padŭm^j^u lāikŭs. tēi Vaclāican^as mŭiž^a bēi..., tŭr krĭv^u bazneĭc^a ir, vai parēizticĭgŭ, vĕl bišk^u us prišk^u us kalliŋ^a aŭškā tŭr. tag^{ad}, i, es^{at} brāuk^ušš, i tot pĭ radiŭ, na radiŭ, bet telefon^a tŭorŋⁱ divⁱ tŭr i, ģpriķšⁱ. ģpriķš pagrĭzin^a uz Oluksnⁱ ūn ūtrⁱs ūizĭt pa krāisi uz Lāucenik^u (*Luutsniku*, vieta Igāunijā – D. M.), uz Verĭm.

Vaclàican^as cimàm àr vusuôd^as izmàin^as bèi, tis bèi Op^as rajunâ ùn 1946. vâi 47. godâ tù sadali^ja Vaclàican^as cimâ ùn Drusk^u cimâ. Drusk^u pìlskoìs bèi tùr iškâ. tùràiz Drusk^u cimâ bèi treìs mùoj^as. vaci^js mùoj^u vùorc bèi “Bràng^as”. zem^as rùllì irakstij^a kuô treìspacmiti^js, četrapacmiti^js ùn pìcpacmiti^js. tuô bèi lèiz 1952. godàm, tod apvînâs atpakàļ vusⁱ Vaclàican^as cimâ.

kot parèizticîgù baznîcâ bèi izvadeišan^a, moûsîm bèi pòuššan^a. ùnn tîm bèi tuôd^a paraž^a, ka reitâ lài ùtr^u sàulⁱ mirušis narež(e). muôcîtais taî ràiiziê, tis Oluksn^as pops, bèi atsacèis ùn tot kaû·kuôc fèrmèndèrs, vâi kaû kuô sàuc, tot tis bèi. unn(e) nes^a baznîcâ iškâ viêl, Ròudiņš (orķestra vadītājs – D. M.) nùrunaj^a, ka moûsîm jùopòuš, i, kod baznîcâ iškâ nes. a us tù bèi, otkàll, dumsîgⁱ. viņîm paraž^a, ka svàtuôki^js brèic, ka, otkàll, baznîcâ nes iškâ, nèi·kuôd^a trùkšņ^a nadrèikst tàisît. pâr tù jàu ta bèi òizrùodīšan^a. cit^u ràiizⁱ bieriêš vîns ipòut^a pàuiziê ùn poc sok^a: “nu gòn sòudⁱ iznùoc^a!” a Ròudiņš mîrinaj^a: “kùr jàu ìr sòudⁱ, tùr aûks kvīšⁱ!” ùn kopûs, i, viņîm, otkàll, bèi kuô krivîm tèi paraž^a tù svietîtù, kuô viņⁱ sàuc tù iêdin^u, rèiss àr rozinêm, tù. ùn tot šnab^s bèi àr, tis tot..., ticîb^a nâizlîž^a ùnn tù jàu riktîgⁱ švùnkâ vusⁱ, ùn isàuktⁱ tik^a mùojâs àr viêl. òizgùojàm mùojâs ùn tùr a kânž^a bèi kârtîg^a ùn(i) pì goìd^a, ka zîduôšan^a, mæn blok^us gadijâs(i) àr vîns tuôc več^uks(i) tèi ùn tàm bèi tuôd^a, kuô malenišⁱ sak^a – paziêrs, riktîg^a uôž^a bôlss(e), tis tùr brieç^a, otkàll, es pìpòutîs smîkl^u jàu pìls àr tù “fu, fu, fu”. tot tis izvadîtais vâi kas tis bèi tuôc, tis jàu viêluôk mæn, otkàll, pùormet^a, ka es tuôc naticîgi^js tot tùr, otkàll, àlajîs. poc jàu viêl šudin^u zîd^u, be... mùos^a bèi zîduôtaj^a, ùtr^a mùos^a tuô kuô vâi kâunajâs vâi tuô kuô nâ. ùn Rèig^as brùols, tù i dàužⁱ nazin^a, tik·pat jàu zîdaj^a tis àr, bet vacuôki^js brùols, tis, otkàll, muzikànç àr tik bèi.

kotrâ pogastâ bèi misiņ^a graûzejⁱ, pòutejⁱ. Jaûnlàicaniê vadij^a Cukûrkoìs, a moûsîm Vaclàicaniê Rùdiņš, Pikaļļa Rùdiņš. vùord^a nabej^a, tik cim^a orķestr^s ùnn bèi. tèirⁱ dàužⁱ bèi ìnstrumèntⁱ, es pòut^u S (ess) bassⁱ, ùtr^a bèi B (bē) bassa, zamuôk^a viêl ùn tod baritòns bèi, tis(i) tenòrs, àlti ùn kòrnet^s. ùn tèi klàrnet^c, kaû kuô tuô. saksafon^u àr citrèiz pìpòut^a Škepast^a Vòld^a dâls(i), bûnžiniks àr, pì pòutejîm nu nabèi, bet ta sàuc^a Buliņ^u àr, viņàm èisti^js vùorc bèi Vòlcîc, moûsîm bûng^as sit^a. Jaûnlàican^as sacènsîbuôs tì arî, otkàll, pòut^a kaû·kuôd^u sarežģît^u vâlsⁱ, bet kas moûsîm bèi, ka Rùdiņš bèi paniêms? ùn ka pòutàm labuôkⁱ pâr tù. ùnn(e) Jaûnlàicaniê kas tùr – kûrs bèi, šit^c àr kaû kuôc bèi tùmèr, tis(i) Kļaviņš vadij^a vâi taî ràiiziê, tis pûdiņ^u ceh^a... te kaû

kùr viêl Îlzei (pašreizējā kora un ansambļa vadītāja – D. M.) bēi jūomuôc^a tēi Kļaviņ^a zīsm^a. tēi sacēnsīb^a bēi tikāi tīm divīm cimīm, tēi socsacēnsīb^{as} nabēi, tis(i) atseviškⁱ. iēdin^a gatavuôtajⁱ ār. vai taī rāiziē dāncuôtajⁱ bēi? es gòn nabej^u dāncuôtajūs vai... nazin^u, tuôp^{at} jāu dāncuôtajⁱ suôk^a pīrmi, ta vār·boût i bej^u dāncuôtajūs ār? ūnn(i) iēdin^a gatavuôšan^a, tūr ka skatīsīs tikāi iēdin^a kvalitātⁱ, bet tū nūfoŕmejum^u naskatīsīs(i), šit^a jāu otkāl ār smagū mašin^u ved^a tūs iēdin^{us}, kas tūr – galērc bēi ūn tuôdⁱ kaū·kuôdⁱ... bēi citⁱ vūordⁱ ār – āukstuo gaļ^a vai muzikānt^u gaļ^a. muzikānt^u gaļ^a bēi samòlt^a tel^a vai àit^{as} goļv^{as} ūn kūoj^u āukstuo gaļ^a. tī rēizīnīkⁱ, tī vāiruôk sacij^a žīlcgaļ^a Vaclāicanāi bēi us prostīm tālvarķīm, a tēi žūrij^a, vai kas nu tūr bēi viņi..., ka tik prostī satāisīti, krit^a cāurⁱ, a Jaūnlāicanāi tūr bēi stīkl^a. vus^u pūorejū kùltur^u kod vīnnām, tod jaūnlāicanāišⁱ bēi mīlzīgⁱ pīktⁱ uz moūsīm. bāizās jāu nu, kuô tis(i) Kulakòus “Īvā” sak^a, ka palaīd^a rùk^{as}(i), rùk^u palaīššan^a moūsīm gòn nanùtik^a. vuspār munā laikā bāllies tuôd^a rùk^u palaīššan^a nabēi. rāizⁱ visūs bejām tūr, Krabūs, klub^a vadītās vēirs, tot tis tūr ār igāuņīm sakasijās, bet(i) mes tī dāncuôtajⁱ ūnn vusⁱ išškēirām uz daļuôm. Krabⁱ ir òiz Igāunij^{as} rùbaž^{as} puz·ùtr^a vòì divⁱ kilometrⁱ.

mān(i) vacijs tāus ir igāuns(i) ūnn(i), otkāll, nūocs nū Igāunij^{as}, kaū kùr us tū pusⁱ – òiz Op^{as} tēi pīlsāt^a. tod i..., bēi parēizticīgijs i parēizticībā istuôjās igāuņⁱ dāu3, nū Igāunij^{as} nūokušš. tūopē istuôjušīs parēizticībā, ka liešuôkⁱ zem^a pūordūt^a. baznīc^a adbalstīs^a ipīerkšanā, Latvijā kas nūoc^a. baznīc^{as} zvoni šit^e, otkāll, itaī pusiē bēi tuôdⁱ: Cilmērs, kod lilijs zvòns ”Cillmēr(e) – Cillmēr ...”, a tēi, otkāll, mozi zvoni “*Kepasti Voltje, Sāre Vaņā, Druskā Nurkja, Sāre Koļa*”. nūzēmē tū, ka uzvūordⁱ, tuôc Cilmērs igāuns ūn tas Škepast^u Vòlc ār igāuns ūn Sār^a, otkāll, Jān^{is}, bet viņ^u pār Vaņ^u sàuc^a, tod Drusk^u Nūrks ūn Sār^a Koļ^a..., tūopiē, ka parēizticīgi. zvoni aīcinaj^a uz baznīc^u, pašⁱ igāuņⁱ suôk^a tuô skaitīt.

Jānis Prangels šo zvanu skaņu skaitījumu vėl papildināja: “*Legen Jānsòn, Pùormēistēr!*” “*Legenu Jansons, Pormeisters!*”

tūr divⁱ zvoni – lilijs zvòns tuô·pat kuô Pečorūs, nùtēiktⁱ ir zīerdēc, otkāll, ka tī zvoni – lilijs bòmmei ūnn ta tī mozi zvoni “tīrvīrīr” tūr vūor^a. vacijs tāus mān gul..., Gāigālnīc^a sàucās. tēi ir ār tūr·pat, i, mūizāi pretī gòn·drēizⁱ, Vaclāican^{as} mūizāi. òiz baznīc^{as} viņš iznūok bišk^u, vusⁱ rodⁱ òiz parēizticīgū baznīc^{as}. tēi ir cel^a molā, kùr uz Biš^u muzej^u brāuc. nū mūot^{as} pus^{as} gul Opukollā.

pàr Opukoll^a kopîm ùn pàr tuôd^u kàimiņ^u..., zeivā vîns vacpùiss, i, viņš i māmmai brālens viēl, bet tūr vus^a ģimen^e. bet viņⁱ kaū·kuôdⁱ savuôdņⁱ bēi. eš^{ut}, vēi, viņ^a mûot^{as} tāus nūlādāc, eš^{ut} tisās guoīs pàr licenik^u, kuô vāg runuôt pàr moks^u, ùn tot tì nūluôdaišš ùn tuô tuôdⁱ ipatņⁱ bēi tì vusⁱ, ùnn nēi·vîn^a bār^a nabēi, bet pašⁱ treiš brūolⁱ bēi ùn vîn^a maît^a. ùnn tuô, otkàll, ka nūmir^a, tot tik^a vadīc(i) tuô, ka vusⁱ rodⁱ pusigauņⁱ ùnn kapračⁱ taī rāiziē jāu, otkàll, tuôd^u firm^u nabēi, tod vusⁱ kàimiņⁱ rak^a. tuô, ka piēdijs ùn nabazeīgⁱ zeivaj^a, bieriēs kapračim dev^a... vîn^u pudalⁱ nū mūojenikīm, a tì jāu, otkàll, kotr^s sav^u pudalⁱ paņēm lēižⁱ. ùn gadās viēl tuôc, ka, ekūr, tēi fēldšer^e, Mīnjon^a bēi, ùn tāt vūord^a dīn^a diudasmitā decembrī, tot(i) sav^u pōlš^u nūžārušš ùn ōizgaīšš tūr, otkàll, pì tūs, tū sveikt viēl ùn kuôd^u pōlš^u tūr lēižⁱ. ùn tēi uzlik viēl, i, pudalⁱ atškaīdīt^u spīrt^u, krūdum^u, kūr sak^a, nagatavijs spīrc vāi kaū kâ..., natēireītijs spīrc. tū atškaīdā destilātijs ōūdāns jāu ta tūr ùn atškaīdā, ùn ta tū viēl žārušš. unn bāiguôs tikāi mān brūols(i) kop^u rak^a, viēl tēirij^a, ka tū kop^u, bāizamuos luôpst^{as}. i puškuôc nabēi. ùn tagat kūr nu kurijs pazuc. vîns ōizguoīs pì tūs zvon^u Zēnt^{as}, kuô sāuc^a. tūr ōizguoīs uz mōuriņ^a gulāt^u. kūr tis(i) ūtr^s ùn trešijs...? vusi gōn samaklātⁱ tik^a, ùnn(i) tagad laiž tū zārku^u iškā bedriē, labi, kad vîns tis ciēlāis poc pīrmijs na-īkrit^a... nu, ilaīsc, kūpiņ^a cī ùn tūs sauj^{as} matam^{as}, smilš^u, treiš, i. tod, otkàll, vîns racēis sak^a: “*Gott mit uns(i)!*” tot tis nu tuô, igāuniskⁱ tik^a runuôc, igāuņⁱ bēi savā storpā Ver^u volūdā ār, ùn tis, otkàll, kàimiņš pillā riktīgi bēi, tod viņš, otkàll, i, kriv^u mūotⁱ palēigā pasāuc^a. vārboût nu es kuôd^{us} vūord^{us} ār vāi nu mūs^a, mes jāu savā storpā maleniskⁱ runām, tot tis maleniskⁱ, cic latviskⁱ. mān sīv^a, tēi, otkàll, bāiguôs nūsacij^a: “cik bīedīgⁱ viņš zeivā, tik jāutri pavadīc tik^a.” vot, tuôdⁱ i numurⁱ!

kotr^u dīn^u jāu nu naziēr^a, kuôc jāu nu..., vîns šofērs sacij^a, ka nadrēikst šnab^a garš^u nū mut^{as} izlaīst, bet vîns tuôc kōlkozā bēi – ka naziēr^a, to naziēr^a mīenašīm ùn ka ziēr^a, ta ziēr^a mīenašīm. tis, kas(i) sacij^a, ka nadrēikst šnab^a garš^u nū mut^{as} izlaīst, tik ziēr^a bez iēššan^{as}, a piēc diu` nedeļuôm bēi us Strēncīm (Strenču psihoneirolōģisko slimnīcu – D. M.) jūobrāuc. ùn vîn^a ticīgūo, tēi, otkàll, sacij^a: “kuô tu tikⁱ Strēncūs(e)?” a tis adbīldā cīnīgi: “kur^u kotr^u jāu nanēm vus pretī, tik izrazātūs.”

tuôc nūtikūms Op^{as} kopūs, tūs Krust^a kopūs laikām tod, ùnn(i) tūr bīerē, ùnn zārks jāu ilaīsc(e) iškā bedriē, a stāiguo gār mol^u tēi mīlicioņer^a (kariķēta krievu valodas izruna – D. M.) sīv^a. ùn tēi i dūšīg^a ùn tēi, otkàll,

ikrèit àr vus^u, vusuôm puķiêm us tùo zârk^a vîersuô. mîļicioņers sak^a sîvâi: “es têu tok sacij^u, tod ni-ej us tuô mâl^u (kariķēta miliča latviskā runa – D. M.).” kot sàuj^as... jàu kod met^a, tod bedr^e cî ir, tuô. ùn vêl jàu mán àr tuôm ticîbuôm ir...

tuô kuô pîzîms eš^u četradesmîť pîřmùo god^a catùrtâ mârťâ, ùnn tuô, otkàll, kuô Jùons vùordâ, tuô i dùmaîšš tâuš ùn mùot^a, ka kristîs Jùoņ^a dînâ, bet tod ir tâisnî tî krîv^u biêģlî, treîs dîn^as gùojušš, šosej^a ròukus^a vîn – tik po·lutòrk^as ùn àr zîřģîm, kùojuôm ùnn, kuô nu kurijs. krîvîm piēc kar^a bèi tuôd^a puz·ùtrtònnîģ^a àutomašîn^a àr brezènt^a, ne brezènt^a, bet finîr^a kabîni puz·ùtr^as tònns^a. piēc tàm nùoc^a tis(i) molotòus(i), divâr·pustònnîģijs Gaz 55. vot, tuô tis, kristab^as tod nanùtik^a ùn četradesmîť pîřmâ godâ tâisnî oktòbr^a bàiguôs nùmir^a, i, vacùotâuš ùnn tot kaû kuôc ticîks ònkùls, “Vîevar^u” (mâjas vârdš “Vēveri” – D. M.) ònkùls manî nùkristijs. pîzim^u Vòlk^as aprîņķ^a Vaclâican^as pogastâ ùn tod..., skùlâ gùoj^u nù Op^as rajun^a Drusk^u cîm^a ùn bàiz^u àr Op^as rajunâ. septîņ^as zîm^as, tòi mun^a vus^a izgleîťîb^a, tikp^{at} jàu muôcij^a kaû kù, vusm^{az} Staļîn^a kònstîťucij^u muôcij^a. ùnn traktòrist^a kùrsûš àr, ka gùoj^u, tod àr suôk^u îť Oluksn^as rajunâ, treîs mîenašî gùoju nù Oluksn^as rajun^a ùn bàiz^u Gùlban^as rajunâ. lèiz sèidesmîť septîťâm godâm bèi Gùlban^as rajùns. vaciĳstâuš jàu mîľzîģî ticîks, pî gòld^a beîš jùonùskâit^a, kuô tûr, kuôc gobâls. ùn guliêt îšanâ àr, otkàll: “nu es grib^uguliêt îť, Dîys slâģ mun^as acîs cî.” a mùť^a jàu tuô, nu, ticîbâ bèi tai pašâ.

mùns gârduôķijs iêdîns bèi pèndèrputr^a, tû vùorij^a nù zařnuôm ùnn kùņģ^a àr kârťupaļîm ùn putraîmîm. ir, kas sacij^a, ka spîťîņ^a putr^a, bet vâiruôk pèndèrputr^a, malenišîm vâdârs ir pèndèrs. piēc kar^a jàu nabèi kuôdî, i, nu, lobuôķî kaû·kuôdî apavî bèi, tuô àr plikuôm kùojuôm gùojâm uz baznîc^u te, uz Rùomaš^a skùl^u ùn tot tûr, otkàll, uôrâ. skùl^a kaû kùr septîņî vâi ostîņî, deviņî kilometrî. ùn tot tûr pa tâisnù, kùr îť uz baznîc^u. “Ķîřpîls” i mùoj^u vùorc tuôc, ta tûr ùovâm kùoj^as. kas viêl tûr boût^u? kopusvâťkûš Opukòllâ, otkàll, obligâc jàu nu nabèi, tai râizîê tikâi tik^a apkùpc vaciĳstâuš, vacùomùot^a ùn mùot^as brùols, ùn maîťanîť^a àr lâikâm moz^a mirus^a, mùot^as mùos^a.

kuôd^u râizî pîdesmitî, sèidesmitî godî, to jàu, otkàll, rak^a kop^u..., vâi nu sarunâ vâi rod^a gobalî, vâi arî kâimiņî tuvuôķî. tuô jàu tuôdî večî, otkàll, narak^a, niêm^a tûs(i), stipruôķî kas bèi, tî. zîm^as lâikâ bèi cêļš kopsâtâ jùorùk, tod jàu četrî racajî ùn tod jàu nu reîť^a tòi^a agrî bèi jùoceļâš. ap puzdîn^u bèi, otkàll,

bier^{as}, tod jàu bèi kamèr izrak^a kop^u. miràis jàu nùvielā: “tu mán raksⁱ kop^u!” ka kaù kù vài mozàm palèizàis vài... mikstuôkâ vitâ vîgluôk^a rakšan^a.

es kuô bej^u pòutajūs, tuô, otkàll, spielām bieriēs vînuôs. agrⁱs pavasàrs ùn jàu vacuôkⁱ tì pòutajⁱ, ùn tì atsiédàs(e) us sùlîṇ^a, bet pavasàrs škidrⁱs, zem^a ìgrim^a – òizmugur^{as} kùoj^{as} sùlîṇàm zemâ. ùn tod vîns, otkàll, ciêlās aũškⁱ tuô kuô mās^lu vabul^a àukstâ làikâ, kùoj^{as} ùn rùk^{as} kustinā. ùtrⁱs(i) tuôp^{at} guļ^{us} pòut^a.

kod vaciġstāus nùmir^a, latvīc, vùordâ Tūms un(i)... (sk. 34. att.).

kot tis nùmīrs(i), a, mun^a mām^m raūdaīs^a, nu, tāv^u apraūd, a vuss·vacuôkijs brūols mán, tis, otkàll, tics pì kàṇž^{as} ùnn, tuôc, i, pùik^a, tis, otkàll, mām^mai nùskàit^a: “osar^{as} kuô spir^{as} bir^a, kot tis vaciġs Tūms nù·mir^a.” mām^mai pùorgaīs^a vus^a raūduôšan^a, nèi nu pùik^u bārt, nèi nu...

vîn^{as} bier^{as} nùtikušš(i), tuôc vecīc nùmīrs ùn vusⁱ tì rodⁱ vài kas nu tì – pavadītajⁱ puķ^{as} nùlèik ùn bàiguôs pìnùok vîn^a tàntiṇ^a kluôt, vài viṇ^a rod^a gobāls vài kas tuôc, ùn suôk skàitīt(i), ka “tav^{as} biks^{as} jàu tis vòlkuô, tu viêl nabejⁱ nùmīrs, tav^u televizor^u tis paniēm^a, tis, otkàll, jàu kù tūr mùojâ òizvilķ^a vài kù...” ùn(e) tuô vusⁱ rodⁱ izjuk^ušš kuô zīrg^a stoparⁱ.

es àr vîn^u ràizⁱ dabij^u kopusvātkūs zvanīt(i). vuss bèi, otkàll, sarunuôc spièlēt, bet divuôs vîtuôs navār tikt(i) spièlēšanâ ùn zvanīšanâ. ùn tod(i) viṇš mán muôcij^a, kuô tūr jùozvan^a: tuô, otkàll, pìraûn ùn pagàidⁱ, kamār zvòns viêl skàn(a), skaṇ^a bišk^u turās, ùn tod otkàll jùoraûn, tuô.

vîn^u ràizⁱ gribaj^u nùsòutīt(e) telefonâ bildⁱ ùn rokst^u, ka lustîg^{us} Zimassvātk^{us}, bet mán telefòns tik globā, ka vāg kustîg^{us}(i). bàiguôs maīt^a tūr vàiruôk jìez^a ùn tot spaīdij^a tūr pùg^{as} ùn ta, otkàll, dabij^a, ka lustîgⁱ Zimassvātkⁱ, poc namuôcej^u. jù jīluôk mežâ, jù vàiruôk ūg^u.

vār jàu pàr dorb^u àr(i). tuô vîns več^uks àr zemⁱ, zīrks jàu putās. ùn viêl tùos bakst^{as} kûž. agronòms: “ôrkl^u vāg nùstèlliēt!” več^uks: “kuô ôrklⁱs pabriķī ìr nùstèlliēc, tuô viṇàm jùoît. tu, pùik^a, turⁱ mutⁱ!” tūs làikūs làukūs brāuc^a àr kùkas^u rotīm, rumb^{as} àr bèi nù kùk^a, tik apuškā bèi zèlss, lài nadīlst. pa ceļām

salaûz^a bok^{as}, ibuôz^a rumbâ smier^a vitâ, lài načèikst. nazin^u, kù pavasarî darij^a, kod bok^u nabèi?

làukûs jàu vâ 3eivûôt, kamâr îr spâkⁱ. mežûs aûg siens, zòutan^{as} ùn viêžⁱ azarâ. nu jàu îradušîs tî Amerik^{as} viêžⁱ, tèi zòrt^a tuôd^a. îr stipruôkⁱ ùn lîluôkⁱ, neîcin^a vitajûs viêž^{us} uôrâ. gařš^a gòn švakuôk^a, na tik lob^a kuô vitajîm. a zîus îr tuôdⁱ pèikstuļⁱ ùnn tî ruduļⁱ, kas îr âr sořkanîguôm acîm, spur^{as} âr sořkanîg^{as}. tuôdⁱ kuô raud^{as}, tik sořkan^{as} acs. viêl îr lûrb^{as} vâi ñûrñikⁱ, tûos îr viêžal^{as}. îr asarⁱ, brekšⁱ, leîdak^{as}, lèiñⁱ ùn ķèiřⁱ. zuřⁱ gòn îr tik Oluksn^{as} azarâ, bet lîlⁱ makanⁱ. nù pùik^u godîm gòn nâř^u guôjs(i) makřarât^u. bèi viêl âr(e) âuslajⁱ, kuô raud^{as}, tik slaîdâki. mež^a ûg^{as} âr viêl îr – mèllan^{as}, zîervan^{as}, bròuklan^{as}, mež^a zeman^{as}, aûřkan^{as}, kozan^{as} ùn murak^{as} vâi kùomen^{as}. dùorzâ jàu bèi viêl âr îeřk^u ûg^{as}, upan^{as}, aûřkan^{as} ùn zeman^{as}. bej^a kozan^{as}, kas sap^{as} âr mež^a ûgâm, îr kuô aûřkan^{as}, bet îeřkřaîñⁱ kroûmⁱ. moûs^u mùojâ nabèi dâuzⁱ lûp^u, bet gûv^u kòuc gòn îr. vist^{as}, tûos jàu âr kòutiê, bet loktâ, kûr sîltuôk pî gristîm, a vosarâ uôrâ. mân îr sùntan^a, otkàll, îr suņ^a bùd^a âr(i), a kaķⁱs ustabâ pa naktⁱ ùnn zîm^{as} làikâ. citîm îr ziřg^u stàllⁱs âr stelîņģⁱ, truř^u bòurⁱ, âit^{as} vâi còuk^{as} ôizgoîdâ pî lažuôm, koz^a kòutiê, bet uôrâ pîsîñ. nàu dâuzⁱ zûs^u, kuôc tètars, tàm sořkanⁱ zîls koklⁱs palèik, kot pikc. vînâm bèi îezàls, tuôd^u gòn dâuzⁱ nàu.

te vîns igâuns Latvijâ bèi atnùocs četradesmî septîtâ godâ, bet tuô·pat(i) lùogâ latviskⁱ narunâ. ùn tot pillâ brâucs uz lûmpⁱ âr traktur^u. ùn sâiminîks niêms ùn rûk^{as} plietîjs priřkâ. a tis otkâl iznùocs nù traktur^a vòl izlîecîs ùn sok^a: “manâ priekřâ roka nevirinâs, kas prauks, tas sinâs. un kas prauks, tas neprauks pirmuo reizi!” bej^a moûsîm kòlkoz^a priķřnîc^a Juôst^a Mèrij^a, ùnn citⁱ, otkàll, kuô zârûřš, beîdâs nù tûos Mèrij^{as}(i), ka brâuc priķřnîks. a tis igâuns otkâl sok^a: “kû tu pîsties? es nemaz nepîstuos, lâi prauc kaut pac mēris. man nepûs paie!”

Vaclâican^{as} kòlkoz^a priķřnîks bèi igâuns Jânⁱs Killⁱ, kûrs bēis Sibirijâ. klietnîks âr bèi igâuns. ùn tûr struôdâ vîñ^a sîvîť, kur^a gribaîs^a semočk^{as} (krieviski saulespuķu sēklas – D. M.), a mâisⁱ bej^a ôiřřòutⁱ cî. klietnîks sak^a, ka navâr bes priķřnîk^a dût, lâi ispras^a priķřnîkâm. sîvîť struôdâ nakcmâiñâ(i), nù reîť^a nu jùopras^a, bet klietnîks samuôcijs igâuniskⁱ, lâi Veru volûdâ pras^a seks^u: “*Anna mulle nussi.*” priķřnîks sak^a: “tis jàu vokarâ jùodar^a.” a sîvîť^a sak^a: “es

tak îš^u mùojâ, uz ràizⁱ jùodar^a, man vâg!” nu priksniks: “tik trok^u bùob^u nâšu ij Sibirijâ rezâis!” kļietniks gòn atviēlīs graūdūs ùn smiējīs kuô traks.

šudin gòn stiprⁱ leist nù poš^a reit^a. kot skul^{as} pòutajⁱ kònkùrsâ spielâ “Jaûtrù zèmnik^u”, komisij^a Ròudiņām (dirigētam – D. M.) sacis^a, ka tis zèmniks tuôc biēdīks. a Ròudiņš adbiļdâis: “kuô vār boût prīcīks zèmniks, kod mītⁱ nùok nù gâis^a.” nu, cit^u ràizⁱ jàu lītⁱ stobûs âr nùok nù gâis^a.

cit^u ràizⁱ es mùojâ virpaj^u ùn zīd^u. kartupaļ^{us} jàu sastuodij^u. mân ir 1969. god^a kartupaļ^u stùodamùo mašin^a. es tik bràucâis bej^u, bieraji bèi citⁱ. a kod jàu Īlz^e (ansambļa vadītāja – D. M.) vâlk, tod ir jùozīd. šudin zīdām Jòurmolâ ùn dabijām pirmù pakuôpⁱ. viēl mùojâ jùotik. puķ^{as} zīd, putnⁱ zīd ùn pašâm lustīks prucoc.

boûs jùo-ît viēlât^u. vusⁱ sak^a, ka jùo-addûd bòlss, bet tis jau fiziskⁱ nàu ispiejâms.

kas ir Vaclàican^a?

Vaclàicaniē ir kas – te ir pillīg^a mèilastīb^a us kopīm. te nù mozuôm dinuôm vusⁱ zinâ, ka vīnumâr ir jùo-ît kùpt kop^{us}. âuksc vôi silc, vīnumâr tētarâm vacàimùotâi lèizâ us kopīm, jùo viņ^a gùoj^a kotr^u sazdin^u. vacuomùot^a sacij^a, ka tūr ir divⁱ mozi pùisīšⁱ, kas ràiziē mirušš, saâdušis tuô kuô kùorpīt^{as}, bet es datûs atrad^u, ka viņⁱ nàu mirušš ràiziē. kotr^{is} pìzim^a, gadiņ^u nùzeivâ ùn nùmir^a, nèi·kùr naparùodijâs, ka ir kùorpīt^{as} saâdušis.

mân likâs savuôdīs tis, ka mùiž^{as} kòlp^a dâlâm Rùdolfâm vīns nù mùiž^{as} ipašnikīm Vòlfīm uzdâvinâ krùg^u pašâ šosija^a molâ “Lajaspēņķūs”, kod Rùdòlfs apprecâ Àlm^u âr diēliņ^u Zikfrīd^u, kùrs pìzim^a kùoz^u vokarâ. Zikfrīc nùzeivâ gadiņ^u tikâi, tod nùmir^a. ùtr^{is} diēliņš Vilhēlms pìzim^a jàu lāulībâ ùn âr nùmir^a god^a vacuumâ. tuôļuôk pìzim^a muns tâus Vâlfric, kùrs nùzeivâ lèiz ostīndesmtⁱ ostīņīm godīm. mân radâs dizgòn lil^{as} oizdùm^{as}, kot suôk^u intrasiētīs, kùopiēc tuôdⁱ vùordⁱ ziļâ Vaclàicaniē, kùr bèi Jurⁱ, Jùorgⁱ, Jùonⁱ, tik^a liktⁱ Zikfrīc, Vilhēlms, Vâlfric? tis mân likâs dizgòn savuôdⁱ. tis krùks bèi priķš post^a ziřgīm ùn ūrmaņīm. viņⁱ bràuc^a us Pleskav^u ùn mairij^a ziřg^{us}. ūrmaņⁱ nùoc^a us krùg^u ùn puògulgâ naktⁱ.

mun^a zeîv^a suôkâs Lilùo pasàul^{as} kar^a vidâ pì paš^a lilùo kar^a ceļ^a – Pleskav^{as} šosij^a. tuô kuô es pizim^u 1943. godâ, tod nèi·kuôd^u atmiņ^u pâr kar^u gòn mân nàu. bet šausmîguôkijs ìr tis, ka mun^a pa-aûž^a sagàidij^a jaûn^u kar^u, kù izràisij^a dažⁱ pustrokⁱ vâlscevèirⁱ, ìraûnut pasàulⁱ pùstâ. moûs^u mùojuôs “Lejaspèņķûs” ràiziêm sanùoc^a vàiruôkas tànt^{as}, kas sprîd^a pâr nùtikumîm. màmmài bèi adamîs màisîņš, àr tû viņ^a pìpèllijâs, jùo moûs^u tàus jàu “ciêl^a komunism^u” Uralûs, nùmetniê pì Kušv^{as}.

pì moûsîm vînumâr atnùoc^a Màrt^{as} tànt^a, Èlvîr^{as} tànt^a, Jùl^{as} tànt^a, Vêlt^a ùn Gàid^a, kas vînumâr spîelâs àr manⁱ. sacij^a, ka ìr sapûlcaišîs vusⁱ maîtiskⁱ ùn nàu nèi·vîn^a pùisisk^a. vus^{as} tùos tànt^{as} runâ maleniskⁱ. tàì volûd^a jàu tuôp^{at} latviš^u volûd^a vîn ìr – mèiļ^a, tiv^a, cituôd^a. godîm ilgⁱ es nabej^u nèi lîtaîs^a, nèi acceraîsiês tù ìpatnejù skañ^u, bet tàì bèi protâ ùn golvâ saglobaîsiês vus^{us} studij^u god^{us} ùn doŗb^agod^{us}.

Vaclàican^{as} skulâ 1. klasiê, kùr suôk^u muôcîtîs 1950. godâ, vàiruôk^{as} maîtan^{as} runâ maleniskⁱ, bet skulâtâ pùorlabâ us tèir^u latviš^u mielⁱ. saprùt^u, ka kotrⁱs seîkùms, kas ìr sàistîc àr moûs^u tàut^{as} zeîvⁱ, ìr na-ìdùmàmⁱ svarîks.

III. JAUNLAICENES UN VECLAICENES IZLOKŠŅU ANALĪZE

Šajā grāmatā ievietoto malēniešu izlokšņu aprakstā pārsvarā skaidrotas tās parādības, kas izrunā vai rakstībā atšķiras no latviešu literārās valodas, tomēr pievērsta uzmanību arī latviešu valodā kopumā vērojamām parādībām. Lasītājs ātri pamanīs, ka vārddarināšanas līdzekļos – piedēkļos un piedēkļos – notiek daudz fonētisku pārveidojumu, tādēļ netiek izdalīta atsevišķa vārddarināšanas nodaļa, bet tie ietilpināti nodaļā “Fonētika”.

3.1. Fonētika

Abās pētītajās izloksnēs saklausāmi tie paši patskaņi, divskaņi un līdzskaņi, kas latviešu literārajā valodā, tikai to lietojums reizēm ir atšķirīgs. Lielākie stāstnieki un piemēru sniedzēji bija Maija un Jānis, pārējie papildināja vai skaidroja problemātiskos gadījumus. Tika skatītas ne tikai atsevišķas skaņu pārmaiņas, bet arī vārdformas, kurās notikušas fonētiskās pārmaiņas.

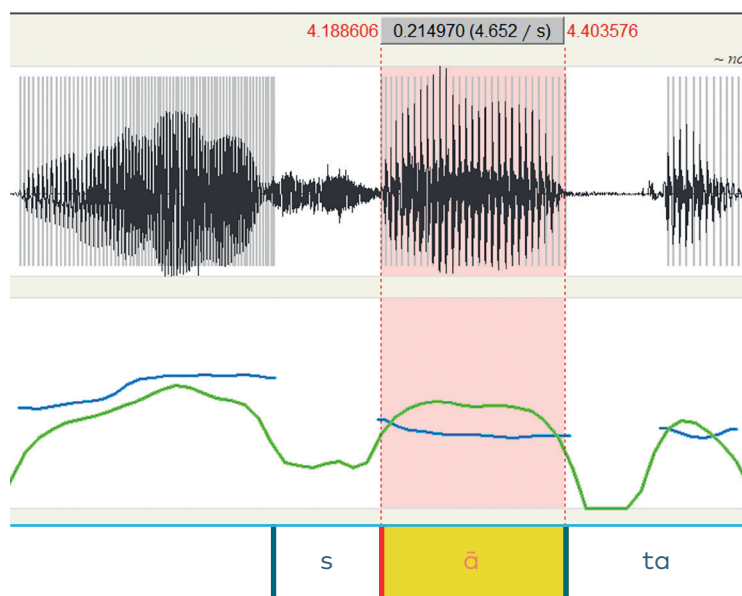
3.1.1. Zilbes intonācijas

Pamatos informanti lietoja dziļo latgalisko izlokšņu grupai raksturīgās zilbes intonācijas. Divos gadījumos Maija un Jānis lietoja atšķirīgas zilbes intonācijas, piemēram, Jānis teica [škūrmūls], bet Maija runāja [škuŕmūls], savukārt Jānis dažādu nomenu daudzskaitļa datīvā runāja [vilcinīm], [gudrīm], [moūsīm], bet Maija teica [vilcinīm], [moūsīm], [gudrīm] u. c. Kaut arī citu vārdu daudzskaitļa datīvā bieži skanēja vienādas intonācijas, bija gadījumi, kad tās nesakrita, it sevišķi, ja locīts tika īpašības vārds ar noteikto galotni. Daudzskaitļa instrumentālī visi informanti bija vienisprātis par laužto zilbes intonāciju, bet datīvā bija vērojamas svārstības, daži gribēja tādu pašu intonāciju kā instrumentālī, bet citi šķīra – datīvā krītošā, bet instrumentālī

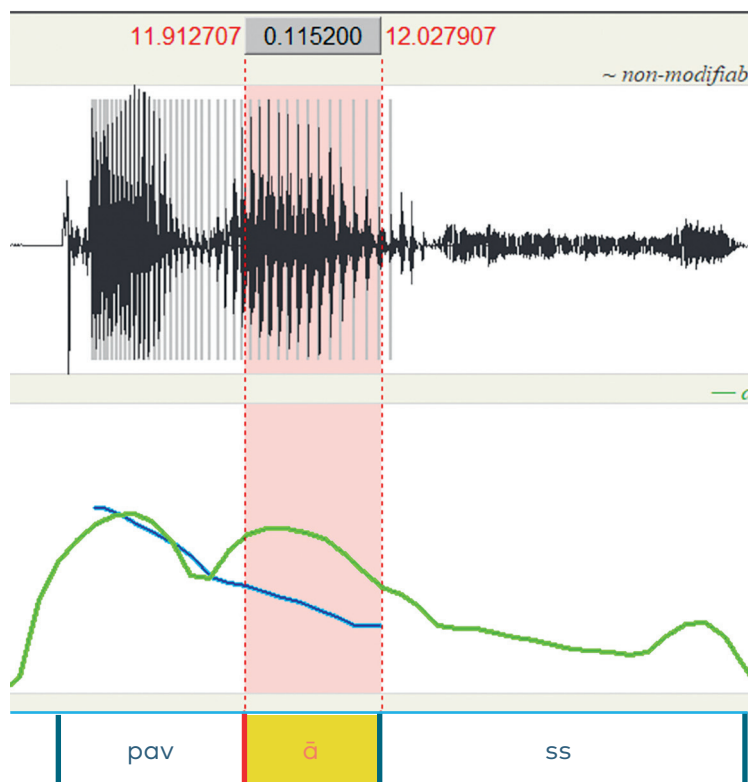
lauztā. Tika saklausīti arī heterotoni, t. i., kad tieši zilbes intonācija atšķīra vārdu nozīmi, piemēram, [màit^a] `slikts cilvēks; kritis lops` un [maît^a] `meita`; [zìst] `smērēt` un [zîst] `sūkt (pienu), parasti par mazuli`; [liên^a] `atzveltnē` un [liên^a] `dēle`, par kuru J. Endzelīns norādījis, ka *liēna* < *lēle* (Endzelīns, 1951, 228). Arī [jàuks] `nākotnes 3. persona no darbības vārda *jaukt*` un [jaûks] `īpašības vārds *jauks*, kā arī [pûc] < *podš* `paliels māla vai metāla trauks, parasti pārtikas glabāšanai` un [pûc] < *pûds* `svara mērvienība, piemēram, *linu pûds* ir pārdošanai sasiets linu kūlis 20 mārciņas, t. i., apmēram 8 kg smags`. Klausītāji dažkārt mēdz smaidīt, dzirdot malēnisko [muôcîtāis] `mācītājs`, prātā salīdzinot to ar literārās valodas vārdu *mocītājs*, tomēr šāda vārda izruna malēniski būtu [mùcîtāis]. Tā kā malēniešu izloksnēs stieptajai zilbes intonācijai līdzīgo runā tikai kontrakcijas un tai līdzīgos gadījumos, pilnībā sakrita krītoši intonētā vārda *loks* > [lûks] izruna gan tad, kad bija domāts, piemēram, zirga loks (literārajā valodā ar krītošo intonāciju), gan tad, kad domāts sīpola loks (literārajā valodā ar stiepto intonāciju), toties atšķīrās lauhti izrunātais [lûks] `logs`.

3.1.2. Vokālisms

Abi izloksnes stāstnieki vairākas vārdformas lietoja ar **kontrakciju** (t. i., divu pie dažādām zilbēm piederošu blakus esošu vokāļu savilkšanu vienā garā patskanī vai divskanī), par ko bieži liecināja pagarināts patskanis ar radušos zilbes intonācijas pagarinājumu, kas atgādināja stiepumu, piemēram, [nāš^u] `neesmu`, *neaptēsts* > [nāptāsc] `nav apmācīts, bez pieredzes; aprobežots; neapdarināts (par koku)` . Lai arī šajā grāmatā uzskatāmi parādītu, ka cirkumflekša (piemēram, *ā*) kā stieptās zilbes intonācijas zīmes lietojums malēniešu izloksnēs daudzos kontrahētajos gadījumos ir vietā, monogrāfijā salīdzināšanai ievietoti malēnietes (63 gadi) ar krītošo zilbes intonāciju izrunātā patskaņa *ā* attēli vārdos [sāt^a] `sēta` (sk. 35. att.) un [pavāss] `pavēss` (sk. 36. att.), kā arī ar stieptu zilbes intonāciju izrunātā patskaņa *ā* attēls vārdā [šovā] `šuvēja` (sk. 37. att.). Attēli izgatavoti 2025. gadā Edmunda Trumpas vadītajā Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Fonētikas laboratorijā.

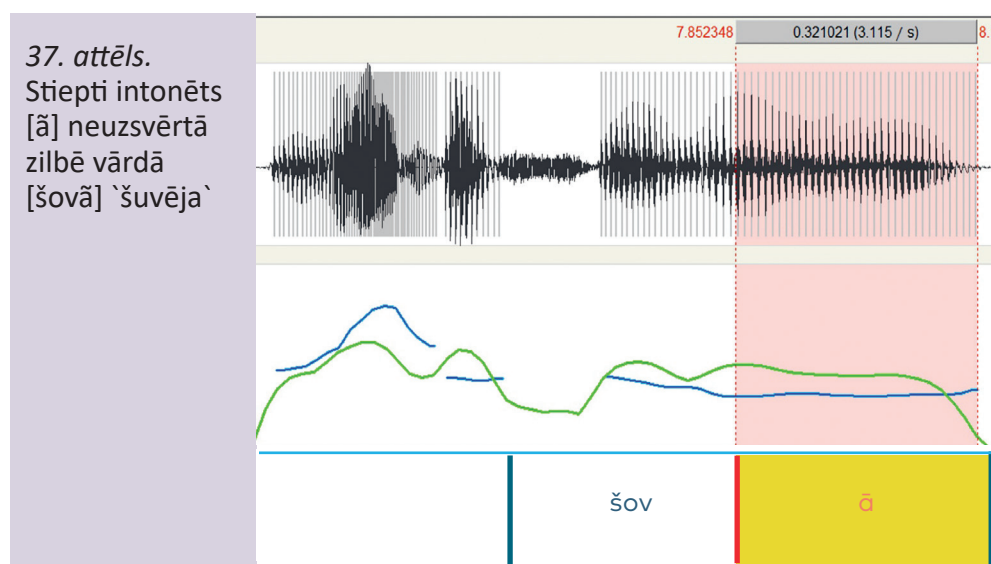

35. attēls. Krītoši
intonēts [à]
uzsvērtā pozīcijā
vārdā [sāt^a]
`sēta`

36. attēls.
Krītoši intonēts
[à] neuzsvērtā
pozīcijā vārdā
[pavāss]
`pavēss`

Trīs zilbes intonāciju sistēmā stieptā intonācija ir marķēta galvenokārt ar daudz lielāku kvantitāti. To šajos attēlos var redzēt kā ievērojami ilgāku izrunu, ko pastiprina arī izteikti lēzenāka pamattoņa līkne (zaļā krāsā). Tas rosināja fonētiskajā transkripcijā virs pagarinātās skaņas lietot stieptās intonācijas zīmi – cirkumfleksu (~). Par kontrakcijas rezultātā radušos stiepumu malēniešu variantā stāstīts arī akadēmiķa Jāņa Endzelīna 152. dzimšanas dienas atcerei veltītajā starptautiskajā zinātniskajā konferencē nolasītajā referātā “Vokāļu kontrakcija latviešu valodā: no izlokšņu materiāliem līdz latviešu valodas runas korpusiem” (Markus et al., 2025), par ko iesniegta publikācija žurnālam “*Linguistica Lettica*”.

Malēniskajās izlokšnēs saklausītās formas ar patskaņa stiepumu, kas šajā grāmatā no fonētikas viedokļa tiek interpretētas kā kontrahētās, vērojamas ne tikai lietvārdu formās, kur zudis līdzskanis *j* sieviešu dzimtes vienskaitļa nominatīvā, vīriešu dzimtes vienskaitļa ģenitīvā u. c. formās, bet arī darbības vārdu pagātnē, retāk citās vārdšķirās un arī pēc kāda cita līdzskaņa zuduma. (sk. arī Markus, Vulāne, 2023, 433–444; Supe, Markus, 2023, 68–69). Tātad pēc līdzskaņa zuduma blakus nonāk divi vienādi vai dažādi vokāļi, kuri tiek savilkti garā patskanī. Veidojas stiepta zilbes intonācija, un patskanis tiek izrunāts ilgāk nekā izlokšnes regulārie garie patskaņi, piemēram, zūd *j*, tad $a+a = \tilde{a}$ [skūlātāja] > [skūlātã] `skolotāja`, [šovaj^a] > [šovã] `šovēja`.

Papildus gadījumiem, kad viens no kontrahētajiem patskaņiem ir lauhti intonēts, M. Rudzīte norādījusi: “Citādi kontrahētie garumi augšzemnieku izlokšnēs ir krītoši intonēti” (Rudzīte, 1964, 291). Pie tādiem varētu pieskaitīt arī lietvārdu [pār̃nīc^a] < *pavārnīca* ‘kauss’, kurā izlaistais līdzskanis ir v. Stipri pagarinātajam kontrakcijas rezultātam uzmanība pievērsta jau 1994. gadā: “Tāds augšzemnieku dialektam neraksturīgs pagarinājums dažkārt realizējas tikai Ziemeļaustrumvidzemē kā literārās valodas stieptajai zilbes intonācijai līdzīga izruna, piem., *skūlātā*, *maklātā* u. c. piemēri, kas analizēti jau kontrakcijas sakarā, bez tam, ja pēdējā zilbē bijusi lauhta intonācija, *j* skaņai zūdot, kontrakcija nenotiek, piem., *piēdajā skūlātajā* > *piēda-ā skūlāta-ā*” (Markus, 1994, 80–81). Malēniešu runātie kontrakcijas piemēri izmantoti arī referātā “Vokāļu kontrakcija latviešu valodā: no izlokšņu materiāliem līdz latviešu valodas runas korpusiem” (Markus et al., 2025). Pētītajās malēniešu izlokšnēs kontrakcija tika konstatēta:

- lietvārdos, piemēram, *skolotāja* > [skūlātā] un [skūluôtā], *šuvēja* > [šovā], *zvanītāja* > [zvanītā], *aizgājēja* > [òizgùojā], *soļotāja* > [sūluôtā], (siev. dz. N. un vīr. dz. Ģ. – D. M.), *skolotājas* > [skūluôtās] // [skūlātās], *šuvējas* > [šovās], *zvanītājas* > [zvanītās] (siev. dz. daudzsk. N.), *skolotājām* > [skūluôtām] (siev. dz. daudzsk. D.) u. c;
- darbības vārdu pagātnes formās *dzīvoja* > [zeivā], *zināja* > [zinā], *smaržoja* > [smaržā], *likvidēja* > [likvidā], *maksāja* > [moksā], *gribēja* > [gribā], *sakārtoja* > [sakùortā], *dzīvojāt* > [zeivāt], *kustināja* > [kustinā], *varēja* > [varā], *nevarēja* > [navarā], *negribēja* > [nagribā], *turēja* > [turā], *runāja* > [runā], *spīdēja* > [speidā], *sēdēja* > [siēdā], *runājām* > [runām], *apprecējās* > [apprecās], *spēlējās* > [spielās], bet arī *iztīrīja* > [istèirī], kad rezultātā radies patskanis *ī*, savukārt darbības vārdā *nedrīkstēja* > [nadrèistā] vērojams arī līdzskaņa *k* zudums;
- mazāk, tomēr arī citās vārdšķirās līdzīga parādība, piemēram, *pēdējā* > [piēdā], *pēdējo* > [piēdū].

M. Rudzīte līdzīgi radušos garo patskani *ā* Jaunrozē minējusi piemēros pie līdzskaņa *j* zuduma: “*dūmā²* (< *dūma-a* < *duomaja* < *duomāja*)” (Rudzīte, 1964, 309), bet tas, kāpēc te saīsināta forma un radies garš patskanis *ā*, netiek skaidrots. J. Endzelīns darbības vārdu un īpašības vārdu formas ar līdzīgu *j* vai *v* zudumu ievietojis nodaļā “Kontrakcija”, piemēram: “*vāg²* (no *va[j]ag*) Vecgulbenē u. c.: inf. *vādziet²* (no *va[j]adzēt*) Alūksnē, tag. daudzsk. 1. pers. *dūmām²* < *duōmājam*, pag. daudzsk. 1. pers. *dūmām²* < *duōmājām*, tag. un pag.

daudzsk. 2. pers. *dùmāt*², viensk. dat. *vacām* < **vęcajam* vai *vaciem* < **vęcijam* Apukalnā FBR VII 36” (Endzelīns, 1951, 155). Savukārt A. Breidaks minējis vairāku valodnieku atziņas kā piemērus tam, ka valodnieki nav vienisprātis par šādu īso formu diahronisko skaidrojumu (Breidaks, 2007 [1983], 235–237). Tas joprojām ir uzdevums diahroniskās valodniecības speciālistiem. No fonētikas viedokļa malēniešu izloksnēs zinātnisku papildintrigu šādos gadījumos rada patskaņa pagarinātais stiepums, kas citādi šīm izloksnēm nav raksturīgs. Lai kā mēs skaidrotu minētās izmaiņas no fonētikas vai morfoloģijas viedokļa, šādos gadījumos radusies zilbes intonācija ir garāka un līdzienāka par te runāto krītošo (un, protams, arī laužto) zilbes intonāciju, tāpēc grāmatā tā apzīmēta ar cirkumfleksu (~), savukārt process pēc līdzskaņa zuduma vismaz šajā pētījumā arī turpmāk tiks saukts par kontrakciju.

Malēniešu variantā īpatnēja izruna tika dzirdēta vārdam *paaudzēs* > [pāužiēs]. Tajā abi īsie patskaņi kontrahējās garajā [ā], kam nesevoja zilbes robeža, tātad it kā veidojās latviešu literārajā valodā teorētiski neiespējams divskanis [āu], tādēļ sākumā pierakstos tika lietota divskaņa norāde ar puslociņu zem abiem vokāļiem. M. Rudzīte Alūksnē saklausītu piemēru transkribējusi kā *nāizort*² (< *naaizort*) ‘neaizart’ (Rudzīte, 1964, 291), tomēr tas ir atšķirīgs, jo pirmais divskaņa komponents te saklausīts kā īss patskanis. Monogrāfijas rakstīšanas laikā konstatētā īsā patskaņa kontrakcija ar sekojošā divskaņa pirmo patskani, kas veidoja garu patskani vārdā *paaudzēs* > [pāužiēs] bez sekojošas zilbes robežas, tika interpretēta kā garais patskanis ar sekojošu nezilbisku patskani, ko var transkribēt kā [pāužiēs]. Tātad var secināt, ka notikusi daļēja konsonantizācija, kas tika atspoguļota fonētiskajā transkripcijā ar puslociņu zem patskaņa, t. i., [u]. J. Endzelīns šādos gadījumos pieļāvis divējādu izrunu, t. i., ar garo patskani *ā*, kad nākamo *i* apzīmējis ar *ī* (ī), kas norāda, ka neveidojas pilnīgs divskanis ar *ā*, vai arī ar īsu patskani *a*, kas veido divskani ar *i*, piemēram, “.. *nāizort*² jeb *nāizort*² < *naaizort* u. c.” (Endzelīns, 1951, 154). Izrunas pieraksts, ko, līdzīgi J. Endzelīna pirmajam variantam, varētu raksturot kā daļēju konsonantizāciju, atbilstošajos malēniešu runātajos vārdos tomēr nav piemērojams, jo priedēkli *aiz-* malēnieši izrunā kā *oiz-*, piemēram, *neaizart* > [na-òizort] un *neaizliegt* > [na-òizlīkt], kas ir traucējis kontrakcijai (par to arī Markus et al., 2025). Vārdos ar negāciju *ne-* atkarībā no runas laika un precizitātes pētītajās malēniešu izloksnēs dažkārt bija vērojama divējāda izruna pat viena un tā paša informanta runā, piemēram, *neiedomājami* > [na-idùmāmⁱ]

// [nàidùmàmi] un *neienāk* > [na-inùok] // [nàinùok]. Tika saklausīti vēl arī citi līdzīgi gadījumi ar krītošo vai laužto zilbes intonāciju, kombinējumā ar līdzskaņa *j* vai visa piedēkļa zudumu, piemēram, *runājamo* > [runàmù], *dzīvojusi* > [zeīvaīs^a], *gājuši* > [goīšⁱ], *pārējai* > [pùorài] (daļai), *iepriekšējais* > [ipriškis], savukārt Jānis iztīcis ar daļēju *j* vokalizāciju *pēdējais* > [piēdijs] iespējamā [piēdis] vai [piēdis] vietā. Maija vienā gadījumā izrunāja vārdu, izlaižot *j*, bet tad dalot zilbēs: *pārbaidījies* > [pùorbaīdi-īs], līdzīgi arī Baiba no Vecclaicenes, un gan Jānis, gan Maija runāja *dzīvojās* > [zeīva-ās]. Fakts, ka kontrakcija vai tai līdzīga parādība var nenotikt, konstatēts arī agrāk: “Parasti kontrakcija nenotiek, ja īsam monoftongam būtu jākontrahējas ar garu vai diftongiskā savienojumā esošu laužti vai krītoši intonētu monoftongu, piem., *na-or̥tu* ‘neartu’, *na-āstu* ‘neestu’, *na-ārc* ‘neerts’. Tikai ļoti ātras un paviršas runas gadījumā te iespējams saklausīt kontrakcijas tendenci” (Markus, 1994, 80). Retāk, tomēr dažkārt informanti izrunāja darbības vārdus arī bez *j* zuduma un bez iespējamās kontrakcijas, piemēram, *dzīvoja* > [zeīvaj^a]. Protams, ka daudzi instrumentāli mērījumi šo procesu ļautu skaidrot vēl precīzāk, tomēr pētītajās izloksnēs jau instrumentāli pārbaudītie kontrakcijas piemēri ar patskaņa pagarinājumu bija ļoti izteiksmīgi līdzieni pagarināti un atšķīrās no krītoši intonētajiem, ka neradīja šaubas par stieptās zilbes intonācijas apzīmējuma izvēli.

Patskaņi. Pētītajās izloksnēs bija saklausāmi gandrīz visi literārās valodas patskaņi, izņemot plato *e* [æ] un *ē* [æ:], kuru vietā tika runāts attiecīgais šaurais patskanis *e* vai *ē* vai arī bija pārveidojums *e* [æ] > *a* un *ē* [æ:] > *ā*. Kopumā malēniešu runā bija vērojams daudz patskaņu pārmaiņu – **pārveidojumi par citu patskaņi vai divskani, tomēr dažkārt gaidītā pārmaiņa nenotika un patskaņi tika saglabāti.**

Ļoti interesanti bija šajā Latvijas-Igaunijas pierobežā konstatēt, ka līdzīgi Dienvidigaunijā saklausāmajai parādībai, pētītajās malēniešu izloksnēs *e* > *a* vai *ē* > *ā* bija vērojams gan piedēkļos, gan galotnēs. M. Rudzīte atzīmējusi: “Plaši izplatīta parādība augšzemnieku dialektā ir *-e* pārveidojums par *-ę*, kas dažās izloksnēs ticis tālāk pārveidots par *-a*, piem., *mut'ę* (< *mute*) ..” (Rudzīte, 1964, 291). Sarunās ar informantiem šādu pārmaiņu, kad galotnē *-e* vietā skanēja nepārprotams *-a*, konstatējām daudzus gadījumus, piemēram, *ābece* > [ābec^a], *apkārtne* > [apkùortn^a], *bedre* > [bedr^a], *bode* > [bùd^a], *bailes* > [baīl^as], *bufetes* > [bufat^as], *dropes* >

[drapp^{as}] `zāles`, *tantītes* > [tāntīt^{as}], *velves* > [vèlv^{as}], *vecenes* > [vecan^{as}], *dzīves* > [zēiv^{as}], *ēvele* > [iēval^a], *kaņepe* > [kaņup^a], *kleitīte* > [klāitīt^a], *kurpe* > [kùorp^a], *lūne* > [lùn^a], *maize* > [màiz^a], *makšķere* > [makšar^a], *mieles* > [miel^{as}], *mode* > [mùd^a], *pieredze* > [pìrez^a], *pape* > [pap^a], *peternes* > [petaŕn^{as}], *pudele* > [pudal^a] un arī [butal^a], *rūme* > [ròm^u], *siekšele* > [siekšal^a], *skāde* < [skùod^a], *smelte* > [smèlt^a], *šleife* > [šlèip^a], *šlobene* > [šloban^a], *šnalles* > [šnall^{as}] `vīriešu bikšu lences, bikšturi; bikšu sprādzēs`, *šūplāde* > [šòuplùod^a], *vāveres* > [vùovar^{as}], *vijole* > [pèivul^a], *zvaigzne* > [zvāigzn^a], *zemes* > [zem^{as}], *Apes* > [Op^{as}] un daudzi citi. Šīs pārmaiņas rezultātā dažkārt teikumā visa vārdu virkne beidzas ar patskani *-a* galotnē, piemēram, *maza mirusi mātes māsa* > [moz^a mirus^a mùot^{as} mùos^a], *no mātes puses* > [nù mùot^{as} pus^{as}]. *e* > *a* arī saknē, piemēram, *zem* > [zām], *lejā* > [lājā], *piešķēl*, piemēram, *piemineklis* > [pìminakl^{is}], *līdzeklis* > [lèizakl^{is}] un vairākās viena vārda sastāvdaļās, piemēram, *dzirkstele* > [zìrkstal^a]. *e* > *a* sastop aizgūtajos vārdos *kartupeļi* > [kārtpuļⁱ], *ķīselis* > [ķèisāls], *ķimenes* > [ķiman^{as}], ko lietoja ar vīriešu dzimtē [ķiminⁱ], kā arī neskaidras cilmes vārdā *kamere* > [kamar^a]. Šādu vārdu ar *e* > *a* informantu runā bija daudz, piemēram, *mellene* > [mèllan^a], *skābene* > [skuôban^a], *vāveres* > [vùovar^{as}], *Gulbenes* > [Gùlban^{as}], *Jaunlaicene* > [Jaûnlāican^a]. Gan Jaunlaicenē, gan Veclaicenē konsekventāk nekā iepriekš pētītajā Ziemera izloksnē (Supe, Markus, 2023) vērojams *-e* > *-a* galotnēs, jāuzsver, ka pārveidotais patskanis nav tikai paplatināts *-e* variants, bet tā izruna pilnībā atbilda *-a*. Tomēr arī šajās izloksnēs tika saklausītas šaubas, piemēram, [tùol^e] vai [tùol^a], pārsvarā bez minētā pārveidojuma bija aizgūtie vārdi, piemēram, [copp^e], [fālt^e], [gren^e], [grùod^u glùoz^e], [guŕt^e], [iņģ^e], [jòrjìn^e], [kal^e], [klārnet^e], [kòrnet^e], [makt^e], [nūt^e], [pan^e], [pèip^{es}], [pèndel^e], [pèrv^e], [pìnzēl^e], [pujēn^e], [ren^e], [spèlt^e], [šòum^{es}], [špic^e], [štābel^e], [štāt^e], [traks^{es}], [vèivel^{es}], [zapt^e], [zòrt^e]. Patskanis *e* galotnē saglabāts nepārveidots arī tradicionālos izteicienos, piemēram, [putr^{as} biks^e] [rèivēt gūdām kànt^{es}].

Arī lietvārdu, īpašības vārdu un darbības vārdu priedēklī *ne-* šaurais *e* > *a*, piemēram, *nemērs* > [namārs] `daudz; nenosakāma mēra`, *neglīts* > [nagleīc], *nevarēju* > [navaraj^u], *nevarēja* > [navarā], *nezīnu* > [nazin^u], *nedrīkstam* > [nadrèistām], *negribēja* > [nagribā] u. c., kā arī saiklī *nevis* > [nav^{is}] un apstākļa vārdā *netālu* > [natuôlⁱ], kaut citos apstākļa vārdos, vietniekvārdos un vairākvārdu saiklī abās pētītajās izloksnēs *ne-* tika runāts

kā [nèi], piemēram, *nekur* > [nèi·kùr], *neviens* > [nèi·vîns], *ne viens, ne otrs* > [nèi vîns, nèi ùtr's]. Patskanis *-a* tika runāts arī literārās valodas lokāmā darāmās kārtas pagātnes divdabja galotnes *-i* vietā, bet jāņem vērā, ka latgaliskajās izlokšnēs te būtu vēl pārejas forma ar galotni *-e*, kas malēniešu variantā > *-a*, piemēram, divdabjos *sasalusi, pazudusi, dzimusi, dzīvojuši, bijusi: sasaluse* > [sasalus^a], *pazuduse* > [pazudus^a], *dzimuse* > [zimus^a] un kopā ar īsā patskaņa zudumu blakus līdzskanīm *j* (par to arī Rudzīte, 1954, 290) arī *dzeivajuse* > [zeīvaîs^a], *bejusi* > [beîs^a], *struodajuse* > [strùodaîs^a].

Kaut arī plato *e* [æ] un *ē* [æ:] malēnieši parasti literārajā valodā nerunā, bet aizstāj ar šauro *e* vai *ē*, gadījumi, kad literārajā valodā būtu platais *e* [æ] un *ē* [æ:] malēniešu izlokšņu variantā pārveidoti attiecīgi par *a* un *ā*, piemēram, vārdos *paredzēta* > [paražât^a], *stāvētu* > [stāvât^u], *svētku* > [svât^u], *saldētavu* > [saldâtav^u], *ved* (3. pers.) > [vad], tātad arī šajos gadījumos platā *e* vai *ē* vietā malēniešu runātais šaurais *e* vai *ē* pārveidots par *a* vai *ā*.

To, ka malēniešu variantā platais literārās valodas *e* [æ] > *a* un *ē* [æ:] > *ā*, bet šaurais *e* vārda saknē biežāk saglabāts, rādīja arī abu informantu demonstrētā darbības vārda *nest* locīšana. Piemēram, Jāņa un Maijas runā tagadnes daudzskaitļa 2. personā un visās pagātnes un nākotnes formās bija šaurais *e*, tātad viņu uztverē te nav nepieciešams literārās valodas platā *e* [æ] > *a*.

Tagadne	Pagātne	Nākotne
	Vienskaitlī	
1. pers. [es nas ^u]	[es nes ^u]	[es nešš ^u]
2. pers. [tu nes]	[tu nes ⁱ]	[tu ness ⁱ]
3. pers. [viņš, viņ ^a nas]	[viņš, viņ ^a nes ^a]	[viņš, viņ ^a ness]
	Daudzskaitlī	
1. pers. [mes nasàm]	[mes nesàm]	[mes nessàm]
2. pers. [joûs nas ^{at}] // [nes ^{at}]	[joûs nes ^{at}]	[joûs ness ^{at}]
3. pers. [viņ ⁱ , viņ ^a s nas]	[viņ ⁱ , viņ ^a s nes ^a]	[viņ ⁱ , viņ ^a s ness]

Bieži *e* > *a* vārda galotnē, bet šajā sakarā Jāņa runātā forma [siens] < *sēnes* atšķirās no Maijas runātās formas [sienas] < *sēnes*, tādēļ tika palūgts abiem informantiem izrunāt šo vārdu visos locījumos (sk. vārda *sēne* locīšanu vienskaitlī un daudzskaitlī).

	M. Pilskalnie		J. Udrass	
	Vienskaitlī	Daudzskaitlī	Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas?	[siens]	[sien ^{as}]	[siens]	[siens]
Ģ. kā?	[siens]	[sien ^u]	[siens]	[sien ^u]
D. kam?	[sienai]	[sieniēm]	[sieni]	[sienīm]
A. ko?	[sien ⁱ]	[sien ^{as}]	[sien ⁱ]	[siens]
I. ar ko?	[ār sien ⁱ]	[ār sieniēm]	[ār sien ⁱ]	[ār sienīm]
L. kur?	[sieniē]	[sieniēs]	[sienī]	[sienīs]

Jāņa sniegtā locīšanas paradigma atbilst *i*-celma jeb 6. deklinācijas vārdu locīšanai, bet ir arī patskaņa *i* zudums *-s* priekšā daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā. Maijas demonstrētā lietvārda *sēne* locīšana vairāk atbilst 5. deklinācijai ar vairākām fonētiskām pārmaiņām, piemēram, *ē > ie* vienskaitļa lokatīvā. Par šādu pārmaiņu M. Rudzīte rakstījusi: “Daļā izlokšņu vsk. lokatīvā bijusi galotne *-ē*, kas pārvērtusies arī par *-ie* daudzās dziļajās izloksnēs. Par šo galotni *-ē* nevar droši zināt, vai tā ir tikpat veca *i*-celma galotne kā *-ie*, vai arī ir ieviesusies *i*-celmos no *ē*-celmiem” (Rudzīte, 1964, 340). Maijas runā *ē > ie* arī daudzskaitļa datīvā, instrumentālī un lokatīvā, kas pilnībā atbilst M. Rudzītes demonstrētajam *ē*-celmu (5. deklinācijas) locīšanas paraugam no Karvas (Rudzīte, 1964, 339). Jāpiekrīt arī M. Rudzītei, ka šādas pārmaiņas varēja rasties, savstarpēji ietekmējoties, sākot no vienskaitļa lokatīva galotnes *-ie* (Rudzīte, 1964, 341), kur raksturīgi malēniskajām izloksnēm pirmais komponents *e > a* vienskaitļa lokatīvā divskanī *ei > ai* un daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā patskanis *e > a*. Savukārt vienskaitļa nominatīvs un ģenitīvs saskan ar Jāņa demonstrēto 6. deklinācijas paraugu. M. Rudzīte vairākkārt norādījusi, ka “.. *ē*-celmu deklinācija augšzemnieku izloksnēs ir diezgan dažāda” (Rudzīte, 1964, 339) un ka “.. pārskatu par *i*-celmu deklināciju varēs sniegt tikai latviešu dialektu atlants” (Rudzīte, 1964, 341). Latviešu valodas dialektu atlanta (LVDA, 2021) 28. kartē iezīmēts, ka *ē*-celma lietvārdu vienskaitļa datīvā galotne *-ai*, kas sakrīt ar Maijas piemēru, Ziemeļaustrumvidzemē reģistrēta tikai Jaunrozes izloksnē (LVDA, 2021, 215), bet nav šajā monogrāfijā aprakstītajās izloksnēs. Atlanta 29. kartē daudzskaitļa nominatīva un akuzatīva galotne *-as* rādīta gan Jaunrozes, gan Jaunlaicenes izloksnē (LVDA, 2021, 216) un sakrīt ar Maijas runāto formu [sien^{as}] daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā. Atšķirībā no atlanta datiem vienskaitļa ģenitīvā izruna [sien^{as}] Jaunlaicē netika saklausīta, kas arī

saprotams, jo arī vienskaitļa nominatīva forma Maijas runā nebija [sien^a], kā varētu gaidīt, bet gan [siens] kā *i*-celma jeb 6. deklinācijas lietvārdiem, tāpēc attiecīgi arī vienskaitļa ģenitīvā bija [siens]. Galazilbes patskaņa zudums atlantā aprakstīts tikai sēliskajās izloksnēs (LVDA, 2021, 59). Veclaicenē pretēji – formas ar galotni *-as* netika fiksētas. Atlanta 30. kartes aprakstā (LVDA, 2021, 61) par vienskaitļa lokatīva formu un tās intonācijām atrodams arī norādījums par galotni *-iē*, ko lietoja arī Maija: “Augšzemnieku dialektā sastop arī galotni *-ie* ar laužto intonāciju (*upiē, priediē*)” (LVDA, 2021, 61). Dažādos avotos atrodami dati, kuros norādīts, ka vienskaitļa lokatīva galotne *-ie* fiksēta arī Jaunlaicenē un Veclaicenē (LVDA, 2021, 61), tomēr Jāņa locīšanā šādas galotnes nebija, bet visā paradigmā viņš locīja vārdu *sēne* kā *i*-celma vārdu. Līdzīgs apraksts būtu arī par daudzskaitļa datīva un instrumentāļa formu, kas Maijas gadījumā saskan ar atlanta 31. kartē atspoguļoto (LVDA, 2021, 218).

Uzsvērtā saknes zilbē *a* > *o*, piemēram, *galva* > [gôlv^a], *vasaras* > [vosar^{as}], *dakteris* > [doktars], *valoda* > [volûd^a], *balto lakatu* > [bôlt^u lokat^u], *kapa* > [kop^a], *starpā* > [stoŕpâ], *atkal* > [otkâl], *zvans* > [zvòns], *ragavās* > [rogavuôs], *Apes* > [Op^{as}], *Valkai* > [Vòlkài], *tad* > [tod], *gan* > [gòn]. Vietniekvārdā *pats* pārveidojums *a* > *o* – [poc] saklausāms tikai nominatīvā, citās formās *a* bija saglabāts nepārveidots, piemēram, [paš^a], [sav^a]. Visos vietniekvārdu *savs* > [sàus] un *tavs* > [tàu] locījumos saglabāts *a*, kā arī formās *saka*, *raka*, *labāk* > [labuôk], *vakar*, *pēc tam* > [piēc tàm]. Pārveidojuma *a* > *o* īstenošanai daudz variantu. Jau J. Endzelīns rakstījis, ka noteikumi, uz kuru pamata šis *o* ieviests *a* vietā, nav visur vienādi. Galvenokārt tas ieviesies tāda *a* vietā, kam seko vai kādreiz sekojis velārs patskanis vai kura priekšā nav bijis mīkstināta līdzskaņa vai *j*, kā tas vērojams arī pētītajās izloksnēs, bet viņš arī norādījis, ka, piemēram, Ziemera izloksnē tas attiecas tikai uz uzsvērtu *a*, bet adjektīvu deminutīvos pamatvārda ietekmē Apukalnā sastop neregulāru *o*, piemēram, *moziņš* (Endzelīns, 1951, 110–111). Tālāk skaidroti vispārinājuma un pēc parauga lietojuma gadījumi, kā arī daudzi citi neregulāra *a* lietošanas piemēri (Endzelīns, 1951, 112–123). Arī M. Rudzīte norādījusi, ka augšzemnieku dialektā saklausāmi vairāki neregulāri *o* lietojuma gadījumi (Rudzīte, 1964, 267–271). Jau 1914. gadā, aprakstot sarežģītos vokālisma pārmaiņu gadījumus alūksniešu runā, Eduards Brencis rakstīja: “Kā tas jau nuo alūksniešu izluoksnes paraugiem redzams, tad salīdzinuo ar rakstu valuodu,

katra patskaņa vietā (lielākā vai mazākā mērā) alūksniešu izluoksnē iestājas cits kāds patskanis, (citātos interpunkcija saglabāta – D. M.) vai divskanis. Gan arī citās izluoksnēs zināmi rakstu valuodas patskaņi izveidojas par tādiem pat patskaņiem, kā alūksniešu izloksnē, bet tas nuotiek citāduos nuoteikumos. Patiesībā daudz vietās šuos nuoteikumus man nav izdevies atrast, juo, kā liekas, alūksniešu vokālisms par daudz jau cietis nuo citām izluoksnēm” (Brencis, 1914, 110). Aptaujātie informanti ar *o* izrunāja *tad* > [tod], *kad* > [kod], *apaļš* > [opāls], *atkal* > [otkāl], *vakars* > [vokārs], *mazs* > [moss], *padoms* > [podūms], *alus* > [ōls], *o* tika konstatēts arī skaitļa vārdā *astoņi* > [ostiņⁱ] un *astotais* > [ostītis], bet ne [ostīc], kā Alūksnē norādījis J. Endzelīns (Endzelīns, 1951, 499). Informanti runāja ar saglabātu *a* vārdus *pamazs* > [pamoss], *nabags* > [nabaks], *da*, *par*, *pa*, pretstatā *gabals* > [gobāls], *kapsēta* > [kopsāt^a], bet deminutīvus runāja ar *a*, piemēram, [gabaliņš], *kapsētiņa* > [kapsietiņ^a], kaut arī tieši pretēji – jau pieminētās [drapp^as] `zāles`, bet [droppīt^as]. Tas mudina atcerēties E. Brenča rakstīto: “Ja alūksniešuos vēl plūstu skaidra vietējā valoda un ja valoda visp. kādreiz netaisītu izņēmumus, tad še varētu pamazināmām formām druoši paļauties, bet tagad katreiz tuo nevar darīt” (Brencis, 1914, 122). Veclaicenieim Jānim patiešām ir laba valodas izjūta. Runājot par *a* > *o*, viņš, precīzi ievērojot atšķirības vārdšķirās, pamācīja: “*Vakar vokarā viel bej vakardīna un tu rakstiji rokstus*” > [“vakār vokarā viēl bēi vakārdīn^a ūn tu rakstijⁱ rokst^us”].

Pārmaiņa *ā* > *uo*, arī *ār* > *uor* **uzsvērtās zilbēs** malēniešu izlokšņu runātājiem izrādījās stabila vārdos *ābele* > [uôbal^a], *ābols* > [uôbūls], *kārklis* > [kùorkl^{is}], *lācis* > [luôcs], *māja* > [mùoj^a], *vārna* > [vùorn^a], *vārti* > [vùortⁱ], *klāt* > [kluôt], *sākt* > [suôkt], *kā* > [kuô], *jāpaliek* > [jùopalèik], *kā dus vārdus* > [kuôd^us vùord^us], *Jānis* > [Jùons], *Jāņa* > [Jùoņ^a], *dārzs* > [dùorss], bet arī **neuzsvērtās zilbēs** nenoteiksmes izskaņā *-āt* > *-uot* un *-ināt* > *inuot*, piemēram, *dziedāt* > [žīduôt], *raudāt* > [raûduôt], *dedzināt* > [dažinuôt], *ēdināt* > [iēdinuôt] u. c., bet par J. Endzelīna minēto starppakāpi, kas Apukalnā varētu skanēt kā *ōa* (Endzelīns, 1951, 125), bez eksperimentālas pārbaudes nevar neko apgalvot. Deminutīvos minētais pārveidojums nenotiek, piemēram, [dārziņš], [grāmatiņ^a], [vārniņ^a].

Par *ā* > *uo* **neuzsvērtās zilbēs** malēniešu izloksnēs ir dažādas ziņas, piemēram *staigāt* un *staiguot*, *gubām* un *gubuom*, *gubās* un *gubuos*

(Endzelīns, 1951, 128). Konstatējām šādu pārmaiņu arī Jāņa un Maijas runā, piemēram, *savām* > [savuôm], *atrisināt* > [atrisinuôt], *apkārtne* > [apkùortn^a], *svētākais* > [svātuôkijs], *ierādīja* > [irùodij^a], *projām* > [prûjuôm], *otrā* > [ùtruo], *trešā* > [trešuo], kā arī gan uzsvērtā, gan neuzsvērtā zilbē, piemēram, *strādāt* > [struoduôt], *mājām* > [mùojuôm], [sù||lât] `raudāt`.

Vairāki malēniešu izloksnēs grāmatas tapšanas laikā saklausītie piemēri parādīja tendenci, ka līdzšinējos avotos uzrādītie izloksnes piemēri mūsdienās var gan neparādīties konkrētajā izloksnē, gan parādīties citā, iepriekš neminētā izloksnē. Iespējams, ka tas saistīts gan ar izloksni ietekmējošiem sociolingvistiskiem faktoriem, gan arī ar varbūtēju neprecizitāti vai nepietiekami plašu materiālu vākšanas organizāciju. Ir pavisam iespējams, ka kādā ģimenē cita tā paša celma lietvārda izvēle aptaujai mainītu līdz šim rādīto locīšanas paradigmu.

Lietvārdu lokatīvā galotnes *-ē* > *-ie*, piemēram, *kurpē* > [kùorpiê], *bedrē* > [bedriê], *dzīvē* > [zeîviê], *dzīvēs* [zeîviêš], *reizē* > [ràiziê], *reizēs* > [ràiziêš], *kaudzē* > [kàuziê], *pasaulē* > [pasàuliê], *bērēs* > [bieriêš], *Veclaicē* > [Vaclàicaniê], *Jaunlaicē* > [Jaûnlàicaniê], iedzīvotāji atbilstoši saukti *jaunlaicenieši* > [jaûnlàicanišⁱ]. *ē* > *ie* arī citos dažādu vārdsšķiru vārdos un to locījumos, piemēram, *ērce* > [ierc^a], *ēvele* > [ieval^a], *klēts* > [klic], *bēres* > [bier^as], *pēc bērēm* > [piêc bieriêm], *mātēm* > [mùotiêm], *ar rozīnēm* > [âr roziniêm], *reizēm* > [ràiziêm], *puķēm* > [puķiêm], *pa klasēm* > [pa klasiêm], *pa zilbēm* > [pa zilbiêm], *jāmeklē* > [jùomekliê], *pērk* > [piêrk], *svētīts* > [svietíc], darbības vārdu nenoteiksmē, piemēram, *kavēt* > [kaviêt], *meklēt* > [mekliêt], *pēc* > [piêc], *dēļ* > [diêļ], arī *tāpēc* > [tùopiê], *kāpēc* > [kùopiê], *vēl* > [viêļ], piemēram, [viêļ es^u mùojâ] `vēl esmu mājās`, retāk arī [vêļ].

Dažos vārdos *u* > *i*, piemēram, *tumšs* > [tìmss], *patumšs* > [patimss], kā arī *tuvumā* > [tivumâ] un *tuvāk* > [tivuôk] vai pēc tālākas vokalizācijas un iesprausta līdzskaņa *j* arī [tiujuôkⁱ]. Uz jautājumu par darbības vārdu *satumst* informanti norādīja, ka tādu nelieto, bet saka *palīk tímss* > [palik tímss], parasti nelietojot arī lietvārdu *tumsa*, piemēram, Jānis: “*Nasoka tuodu, bet soka, ka uz ceļa beja tik tímss, ka apmaldījīs*” > [“nasok^a tuôd^u, bet sok^a, ka uz ceļ^a bej^a tik tímss, ka apmaldījīs.”] `nesaka tādu, bet saka, ka uz ceļa bija tik tumšs, ka apmaldījies`. Īpašības vārdu *tímss* un darbības

vārdu *timst* nosaucis arī E. Brencis grupā “Vārdi ar mainīgo **i** un **u**” (Brencis, 1914, 126). Vārdā *tuvāk* > [tivuôk] saknes vokālisma maiņu var aprakstīt kā *i* rašanos *v* priekšā (sk. arī Endzelīns, 1951, 50–52), bet citām formām no *tumšs* skaidrojums nav dots.

Reti **u** > **o**, piemēram, *izšuvumiem* > [iššovumîm], vārds *šuvēja* tika runāts ar kontrakciju *šovaja* > [šovā] `šuvēja`, morfoloģijas parādību aprakstā tālāk rādīta darbības vārda *šūt* locīšana.

Patskanis **u** > **uo** pozīcijā **ur**, piemēram, *skursteņi* > [skùorstenʲi], *kurmīš* > [kùorms]. Tiesa, ir jāseko, vai nenotiek vēl citas pārmaiņas, piemēram, *purvs* > [pùrs] // [pùrs], pazaudējot *v*. Varētu teikt arī, ka *ū* > *uo*, piemēram, vārdā *viršū* – *uz tā zārka viršū* > [us tùo zārka^a vîersuô], tomēr malēniešu izloksnēs saklausāma arī pārmaiņa *viršū* > [vîersâ], tādēļ iespējams, ka šis *uo* < *ā*, formai [vîersuô] aizstājot formu [vîersâ].

Garais patskanis *ū* > **ou**, piemēram, *jūs* > [joûs], *mūs* > [moûs], *jūra* > [jòur^a], *dūriens* > [dòurîns], *būs* > [boûs], *sūtīt* > [sòutît] (sal. arī Endzelīns, 1951, 139–141). Personu vietniekvārdu aprakstā “Latviešu dialektoloģijā” (Rudzīte, 1964, 347–351) nav formu ar *ū* > **ou**, kādas runāja Maija un Jānis. Pie piederības vietniekvārdiem gan norādīts: “Citas piederības formas atšķiras tikai fonētiski, piemēram, *mousu*, *myusu*, *jousu*, *jiusu* u. tml.” (Rudzīte, 1964, 352). Fonētikas daļā atrodami arī piemēri, ka Bebreņu Kaldabruņā *còuka* (< *cūka*) un Dignājā *škòunc* (< *škūnis*) (Rudzīte, 1964, 284).

Patskanis **i** > **u** vārdā *viss* > [vuss] un no tā darinātos salikteņos, piemēram, *vispār* > [vuspār], *vismaz* > [vusm^az], *visvisādus* > [vuss·vusuôd^us] un vispārākās pakāpes formās *visvairāk* > [vus·vairuôk] vai [vuss·vairuôk], *visvecākais* > [vuss·vacuôkijs], kā arī lietvārdā *istaba* > [ustab^a]. J. Endzelīns norādījis, ka vārdā *vuss* varbūt *u* ir radies senāk neuzsvērtā stāvoklī (Endzelīns, 1951, 132). Vairākkārt pārliecinājāmies, ka gan Maija, gan Jānis runā formu [vuss·vacuôkijs] un [vuss·vusuôd^us], retāk arī [vuss·vairuôk] ne tikai ar otrās zilbes uzsvaru, bet saglabājot divus *s*, kā atsevišķā vārdā [vuss]. M. Rudzīte norādījusi: “Dažās izloksnēs *y* vietā runā *u* vārdā *viss*, un no tā darinātajās formās, piem., *vuš* Alūksnē ..” (Rudzīte, 1964, 272). Tā kā malēniskajās izloksnēs patskani *y* nerunā, tā lietojuma aprakstu var lasīt Latgalē runāto dziļo

latgalisko izlokšņu aprakstos (piemēram, Rudzīte, 1964, 270–272). J. Endzelīns vārdu *vuss* norādījis arī Apukalnā (Endzelīns, 1951, 132). Sarmītes Balodes pētījumā par Beļavas, Litenes un Stāmerienas izloksni šādas pārmaiņas nav fiksētas (Balode, 2016, 284), bet viņas darbā “Kalnienas grāmata” norādīta pārmaiņa *i > u* vārdā *viss > vuss* ar piebildi, ka “lieto samērā reti, parasti saka – *viss*” (Balode, 2008, 55). Par patskani *u* vēl sniegta norāde, ka tas “sastopams arī vārdos *apukša* ‘apakša’, *mūns* ‘mans’, *sumazgas* ‘samazgas’, *ustaba* ‘istaba’, arī ‘dzīvojamā māja’ (Balode, 2008, 55), kas tika novērots arī pētītajās malēniešu izloksnēs. Šajās izloksnēs ar piedēkli *su-* tika dzirdēts arī lietvārds [sumikst^a] ‘zirga sakas savelkamā siksna’. J. Endzelīns pieļauj šāda piedēkļa aizgūšanu no lietuviešu valodas, bet atzīst to kā grūti izskaidrojamu austrumizloksnēs (Endzelīns, 1951, 686). M. Rudzītes grāmatā un “Latviešu valodas dialektu atlantā” šis piedēklis nav iekļauts.

Ar krītoši intonētu *ir > ier* tika pierakstīts maz vārdu, piemēram, *tirgotāji > [tierguôtajⁱ]*, *cirta > [ciert^a]*, *nopirka > [nùpierk^a]*, *pirkta > [pìerk^a]*, *pirksts > [piersc]*, *virsa > [vìers^a]* ‘virsma’. Lauzti intonēts *īr* palika nepārveidots, piemēram, *pirmais > [piŕmijs]*, *sirds > [siŕc]*, *zirgs > [ziŕks]* u. c.

Netipisks pārveidojums *ū > ī* tika konstatēts darbības vārdā *dabūt*, piemēram, nenoteiksmes, pagātnes un nākotnes formās pētītajās izloksnēs attiecīgi kā *dabūt > [dabît]*, *dabūja > [dabij^a]*, *dabūs > [dabîs]*, piemēram, [pìminaklⁱ dabij^u mozguôt] ‘pieminekli dabūju mazgāt’; [sàul^as dòurinⁱ nadabîs] ‘saules dūrienu nedabūs’ (sk. arī Endzelīns, 1951, 843). Patskaņa saīsinājums hipotētiski varbūt skaidrojams ar patskaņu saīsinājumu līdzīgās formās, piemēram, *meklēju > [meklej^u]*, *darīju > [darij^u]*.

Tika konstatēts, ka garais *ī* ar laužto intonāciju daudzviet saglabāts, piemēram, *baznīcai > [baznîcài]*, *kleitīte > [klàitît^a]*, *burtnīcas > [bùrtnîc^{as}]*, *darīšana > [darîšan^a]*, *milzīgi > [mîlzîgⁱ]*, *riktīgi > [rikîgîⁱ]* ‘pareizi’, *sacensībās > [sacènsîbuôs]*, tomēr arī šis apgalvojums nav stabils, bet dažkārt šāds *ī > ei* (sk. arī Endzelīns, 1951, 139–140), piemēram, *izvadīšana > [izvadeîšan^a]*, *dzīvot > [zeîvuôt]*, *apdzīvota > [apzeîvuôt^a]*, *piedzīvojumi > [pìzeîvajumⁱ]*, *bīsties > [beîstîs]* ‘baidīties’, *dzīvojās > [zeîva-âs]*, *drīveldreķis > [drèivâldreķ^{is}]*, *drīzāk > [drèizuôk]*, *zīmuļi > [zèimulⁱ]*, *līdz > [lèiz]*, *līdzeklis > [lèizakl^{is}]*, *trīs > [treîs]*, *pīle > [pèil^a]* (sal. arī Endzelīns, 1951, 139–141), *ī >*

ei arī skaitļa vārdos *trīs* > [treis], *trīspadmit* > [treispacmīt] un *trīsdesmit* > [treisdesmit], bet reti *baznīcā* > [bazneicā] (tikai Maijas runā), savukārt vārdā *izglītība* tika pamīšus runāts gan nepārveidotais, gan pārveidotais patskanis, t. i., [izgleitīb^a]. Retāk tika saklausīts pārveidojuma turpinājums *ī* > *ei* > *ai*, piemēram, *strīpainas* > [strēipain^s] > [strāipain^s].

Patskaņa saīsinājums. Patskaņa *ī* saīsinājums tika novērots vairākos vārdos, kuros tika gaidīts divskaņa monoftongizācijas variants ar garo patskani *ie* > *ī*, piemēram, *ī* tika saīsināts par *i* vārdos *vien* > [vīn], visos nedēļas dienu nosaukumos, piemēram, *pirmdienā* > pīrmdin^a], *otrdienā* > [ūtārdin^a], *trešdienā* > [treždin^a], *ceturtdienā* > [catūrdin^a], *piektdienā* > [pīgdin^a], *sestdienā* > [sazdin^a], *svētdienā* > [svādin^a], *šodien* > [šudin], piedēklī *-ien-* > *-īn-* > *-in-*, piemēram, *brauciens* > [brāucīns] > [brāucins], *sitiens* > [sitīns] > [sitins], *skrējiens* > [skriējīns] > [skriējins], bet *dienā* > [dīn^a], *kaimiņiene* > [kāmīņīn^a], *Maliena* > [Malīn^a]. Pretēji tam malēniešiem pierastā patskaņa saīsinājuma vietā vārdā *liels* > [lils], kas dzirdams Jāņa runā, Maijas un Noras stāstījumā nebija, bija [līls]. No Eduarda Brenča minētajiem piemēriem (Brencis, 1914, 128) izvēlējamies salikteni *lielvēders*, un arī to gan Maija, gan Nora pretēji E. Brenča variantam runāja ar garo *ī*, t. i., [līlvādārs], kā arī vārdu *vienkārši* > [vīnkārši] jaunlaicnietes Maija un Nora runāja bez patskaņa saīsinājuma. Kopumā mūsdienās divskaņa *ie* monoftongizācija malēniešiem var būt ar sekojošu patskaņa saīsinājumu vai bez tā, piemēram, arī Jāņa runā *liela pagrieziņa* > [lil^a pagrizin^a], kur pirmajā vārdā patskanis saīsināts, bet otrajā vārdā atstāts garš. Jāņa stāstījumā piederības vietniekvārda formā *mums* > [moūsīm] bija īss patskanis *i*.

Arī garais **patskanis ū** dažkārt tika **saīsināts**, piemēram, *minūte* > [minut^a]. Atstāstījuma izteiksmē bija vērojama dziļajām latgaliskajām izloksnēm raksturīgā monoftongizācija, bet gala rezultātā monoftongizācijas *uo* > *ū* gaidāmais rezultāts bija īss patskanis, piemēram, *viņš jau cienot un klausot uz vārda* > [vīnš jāu cīn^{ut} ūn klāus^{ut} uz//iz vūord^a], *esot jau dabūjis* > [eš^{ut} jāu dabijs], *būšot jābrauc uz pilsētu* > [boūš^{ut} jūobrāuc iz pilsāt^u] u. c., kā arī nelokāmā divdabja formās, piemēram, *to dzirdot, meitene raudāja* > [tū žierd^{ut}, maītan^a raūdā], jo abās pētītajās izloksnēs *-uot* > *-ut* (par atstāstāmo izteiksmi arī Rudzīte, 1964, 376). Vēl arī saīsinājums tika saklausīts vārdos

[dilùns] `dilonis` un [nu] `no`. Šāda patskaņu saīsināšana malēniešu izloksnēs mūsdienās joprojām ir saklausāma, tomēr tās lietojumā vērojamas svārstības. Abu informantu runā bija svārstības. Aizgūtajā vārdā *telefons* > [telefùns] Maija runāja garo *ū* < *o*, kamēr Jānis runāja īso *u* – [telefùns], toties abi garo patskani *o* > *u* aizgūtajā vārdā *rajons* > [rajùns]. Šādi piemēri rāda, cik atšķirīgas nianšes var radīt varbūtēja ģimenes ietekme vai kāds pieradums pat ļoti tuvās izloksnēs.

Latviešu valodā interesantā *no*-celma darbības vārda *šūt* > [šòut] tagadnes un nākotnes laika formas Maijas un Jāņa runā sakrita, bet, lokot šo darbības vārdu pagātnē, Jānis šaubījās par saīsināto patskani daudzskaitļa 1. un 2. personā. Līdzīgas šaubas starp *ā* vai *saīsinātā a* lietojumu tika vērotas, piemēram, 1. konjugācijas darbības vārdu *pīt*, *liet*, *vīt*, *sist*, *just*, *aut*, *braukt*, *nest* un *glābt* pagātnes daudzskaitļa 1. personas galotnē. Tas ir saprotams, jo attiecīgajās literārās valodas formās patskanis *ā* ir garš, kas varēja atstāt ietekmi uz formas izrunu izloksnē. Patskanis *ā* tika saīsināts arī vārdos *tikām* > [tikàm] `tikmēr`, *garām* > [garàm], Jāņa runā arī *vispār* > [vuspàr]. Stāstījumā Jānis bija lietojis darbības vārda *raut* formu [pìraùn] `pierauij` un piekrita izlocīt šo vārdu pagātnē visās daudzskaitļa personu formās. Arī šajā gadījumā atkārtojās līdzīga šaubīšanās starp garo *ā* vai tā saīsinājumu.

1. pers.	[mes pìrâvàm] // [mes pìrâvàm]
2. pers.	[joûs pìrâv ^{at}] // [joûs pìrâvât]
3. pers.	[viņ ⁱ , viņ ^{as} pìrâv ^a]

Kaut arī abi izvēlētie izlokšņu pārstāvji raiti runāja savā izloksnē, viņu sarunās mēdza būt šaubīšanās starp izlokšnes un literārās valodas vārdiem un to formām, bet dažkārt arī starp izlokšņu vārdiem un to formām, ko lieto dažādos pagastos. Tādos gadījumos tika pieaicināti vēl citi šo izlokšņu runātāji, tomēr arī viņu runa ne vienmēr bija konsekventa.

Tika konstatēts saīsinājums arī formās, kur literārās valodas *ē* vietā malēniešu runā gaidītu *ā*, tātad *ē* > *a*, piemēram, *kamēr* > [kamàr], *brālēns* > [brùolàns], *cilvēks* > [cìlv^aks], *putnēns* > [putnàns], *nedēļā* > [nedaļâ]. Abās izloksnēs tika konstatēts jau tradicionāls patskaņa *ē* saīsinājums personu

vietniekvārdā *mēs* > [mes], par kuru M. Rudzīte rakstījusi: “1. personas pronomena dsk. nominatīva formā augšzemnieku izloksnēs ir sastopams vēl senākais īsais patskanis ..” (Rudzīte, 1964, 350).

Daudz vairāk **dažādu patskaņu saīsinājums** tika konstatēts *j* priekšā, piemēram, darbības vārdos *dabūju* > [dabuj^u], *meklēju* > [meklaj^u], *zvanīja* > [zvanij^a], *stāstīja* > [stuōstij^a], *sagādījies* > [sagadijīs], *nezināju* > [nazinaj^u], *izlasīju* > [izlasij^u], *domāju* > [dūmaj^u], *aizrādīja* > [ōizrūodi^j], *sacījām* > [sacijām], *gaidīja* > [gàidij^a], *mācēju* > [muōcaj^u], kā arī lietvārdos, piemēram, *saldējums* > [sālde^jums], *kalēji* > [kalajⁱ], *mācītāji* > [muōcītajⁱ], *arāji* > [orajⁱ], *racēji* > [racajⁱ] un *apkārtējie* > [apkūortajⁱ]. Maijas runā tika novērots atšķirīgs īsā patskaņa *a* lietojums divskaņa *uo* pārveidojumā *j* priekšā vārdos *dievkalpojums* > [di^ukāl^apajūms], *piedzīvojumi* > [pī^zeīvajūmⁱ] un *mantojums* > [māntajūms].

Patskaņa zudums. Beigu patskaņa *i* zudums tika konstatēts visu informantu runātajā lokāmo darāmās kārtas pagātnes divdabju vienskaitļa nominatīva formā, piemēram, *palicis* > [pal'ics], *nomiris* > [nūmīrs], kā arī vietniekvārdos *manis* > [mañs], *tevis* > [teūs], *sevis* [seūs]. Beigu patskanis *i* zudis arī divdabja formās *nokristījis* > [nūkristiīs], *rādījis* > [rūodiīs] u. c., kurās piedēkļa garā *ī* vietā tika runāts *i* un pēc beigu patskaņa zuduma veidojās daļēja *j* vokalizācija.

Daudziem 2. deklinācijas lietvārdiem šāds patskaņa zudums nozīmēja galotnes maiņu vienskaitļa nominatīvā *-is* > *-s*, piemēram, *brālis* > [brūols], *lācis* > [luōcs], *asaris* > [asārs], *cirvis* > [cīrs], *dakteris* > [daktārs], *Pēteris* > [Pītārs], *vilnis* > [vīlñs], *zīmulis* > [zēimūls], arī *mantelis* > [māntēls] ‘mētelis’ u. c. Beigu patskanis *i* tika zaudēts arī 6. deklinācijas lietvārdu daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā, piemēram, *klētis* > [kliēc], *sirdis* > [sīrc]. Patskaņa *i* zudums lietvārda *zīvs* daudzskaitlī radīja pilnīgu vokalizāciju un sakritību ar vienskaitļa nominatīva formu [ziūs] ‘zīvs, zivis’, bet lietvārdā *nazis* patskaņa *i* zudumam sekoja asimilācija balsīguma ziņā *z* > *s* un patskaņa *a* pagarinājums > *ā*, t. i., [nāss]. Par patskaņa *i* zudumu M. Rudzīte norādījusi: “Kā no piemēriem redzams, patskaņa *i* zudums nav saistīts ar kādu noteiktu morfoloģisku formu, bet pozīciju *-s* priekšā” (Rudzīte, 1964, 294).

Abu informantu runā bija vērojams arī patskaņa **e zudums** svešvārdos *interesēties* > [intrasiētis] un *materiāli* > [matriāli]. Jāpiebilst, ka šāda izruna nereti dzirdēta arī literārās valodas runātāju pavisā runā.

Vārdā [kopaīmⁱ] < *kapājumi* 'saka pāta dzīvnīeku barība' konstatēts **u zudums** piedēklī *-um-* blakus līdzskanī *j*, kurš vokalizējas pozīcijā ar iepriekšēju *a*.

Kaut arī jau šeit patskaņu zuduma analīze radīja tālākas morfoloģisko formu apraksta idejas, pilnībā visu celmu lietvārdu locīšanas paraugi sniegti grāmatas nodaļā "Morfoloģija". Tajā var pārliecināties, ka mūsdienās vienādā locīšanas paradigmā ietilpināmie lietvārdi, piemēram, *māte*, *sēne* u. c., izlokšņu lietotāju runā var atšķirties, pāriet citā vai sadalīties dažādās paradigmās. To ietekmē gan valodas vēsturē notikuši pārmaiņu procesi, gan fonētiskās pārmaiņas mūsdienās.

Bija vērojama iespējamās senākas **apstākļa vārda galotnes -i saglabāšana**, kas mūsdienās **atgādina patskaņa i pievienošanu** apstākļa vārda beigās, piemēram, *smukāk* > [šmukuôkⁱ] 'skaistāk', *drīz* > [drèižⁱ], dažreiz arī *gandrīz* [gòn·drèižⁱ], tomēr šī parādība nebija regulāra. Arī [dàužⁱ cilvēk^u] nav jāsaprot kā *daudzi cilvēki*, bet ar nozīmi *daudz cilvēku*, tāpat arī [dìzgòn dàužⁱ] 'diezgan daudz'.

Pētāmajās izloksnēs tika vērots arī **patskaņu iespraudums**. Patskanis **i tika iesprausts** vārda beigās līdzskaņu savienojumos *brs*, *gls*, *kls*, *prs*, *rgls*, *skls*, *sls*, *sns*, *šks*, *tns*, *trs* un *zgl*, piemēram, *stobrs* > [stùbrⁱs], *viegls* > [vìglⁱs], *kakls* > [kaklⁱs], *stiprs* > [stìprⁱs], *spīrgls* > [spìerglⁱs], *sesks* > [seskⁱs], [maītiskⁱs] 'sievieta', *plikašks* > [plikaškⁱs] 'plānā pankūka', *krēsls* > [krāslⁱs], *taisns* > [tāisnⁱs], *nopietns* > [nùpìtnⁱs], *otrs* > [ùtrⁱs], *mezgls* > [mazglⁱs], kā arī tika iesprausts *i* retāk saklausāmā piemērā ar skaņu kopu *pjš*, piemēram, *rupjš* > [rupjⁱs] un *slapjš* > [slapjⁱs], tādējādi izvairoties no *s* > *š* pēc līdzskaņa *j*. Pārmaiņa *s* > *š* nenotika arī pēc daļēji vokalizēta *j* > *i*, piemēram, *vējš* > [vìejš] un *vājš* > [vuòjš], savukārt, blakus nonākot līdzskaņiem *sns*, runātāji izlaida *n* un izrunāja tikai *ss*, piemēram, *krāsns* > [kruòss]. Iepriekš minētajos vārdos patskanis *i* tiek iesprausts, veidojot no līdzskaņu grupas vēl vienu zilbi, kuras kodolā ir *i*, tādējādi izvairoties no fonētiskām pseidozilbēm ar nerealizētu

vokāli, piemēram, *taisns* > [tāisn̥s] > [tāisn̥s̺], *nopietns* > [nùpìtn̥s] > [nùpìtn̥s̺], *otrs* > [ùtr̥s] > [ùtr̥s̺], kad konsonantiskas zilbes kodolā ir skanenis. Tomēr šajās izloksnēs, kā jau iepriekš norādīts, patskaņa *i* līdzīga iesprausana notiek arī tad, ja līdzskaņu kopā ir tikai troksneņi, piemēram, *plikašks* > [plikašk̺s̺], *sesks* > [sesk̺s̺], arī [maītisk̺s̺] u. c. Maijas runā patskanis tika iesprausts arī vārdā *zārks* > [zārķ̺s̺], pārveidojot to no 1. deklinācijas lietvārda otrajā (sk. lietvārda *zārks* locīšanu 110. lappusē). Attiecīgi arī ar *k* > *ķ* priekšējā patskaņa *i* priekšā. Šādu pārveidojumu malēniešu izloksnēs konstatēju pirmo reizi, tādēļ tas tika pārbaudīts arī citu Jaunlaicenes, Veclaicenes un Karvas malēniešu runā, tomēr neviens no viņiem formu *zārķis* nelietoja. Skaidrs tikai, ka šis vārds Maijas runā nostiprinājies no Karvā dzīvojušās vecāsmātes. Patskanis *i* tika iesprausts arī līdzskaņu savienojumā *mn* vārdā *saimnieks* > [sāimin̥ks̺], veidojot papildu zilbi. Šāds iespraudums norādīts “Latviešu valodas dialektu atlantā” kā izplatīts sēliskajās un latgaliskajās izloksnēs (LVDA, 2021, 37–38). Savukārt patskani *ā* informanti runāja *i* vietā vārda beigās *līdzi* > [lèiz̺ā], piemēram, *ņemsim līdzi* > [nèms̺ām lèiz̺ā], *jāskaita līdzi* > [jùosk̺ait̺ā lèiz̺ā], bet diahroniski varbūt te iespējams arī skaidrojums par adverbializējušos īpašības vārda *līdzs* vienskaitļa lokatīva formu [lèiz̺ā].

Patskanis ***a*** tika iesprausts skaitļa vārdos *četrpadsmit* un *četrdesmit*, t. i., [četrpacm̺t̺] un [četradesm̺t̺] (par to arī Endzelīns, 1951, 493), bet ātrā vai paviršā runā dažkārt arī [čèsm̺t̺] ar vārda vidusdaļas izlaidumu.

Citas patskaņa *i* un *ī* funkcijas sarežģīja pierakstus. Jāņa runas atšifrējumā nebija viegli izšķirties, kad viņš ar atsevišķi lietotu patskani *i* tikai aizpildījis pauzi, piemēram, *tāds, i, puika noskaita* > [tuôc̺, i, pùik̺ā nùsk̺ait̺ā] vai *pēc kara jau nebija kādi, i, nu, labāki* > [piēc̺ kar̺ā j̺au nabèi kuôd̺i, i, nu, lobuôk̺i], bet kad *i* lietots ar konkrētu nozīmi, piemēram, *ir, jau, un, ar, arī* kā arī *ij* [ij̺] vietā: *tur ir kaut kas palicis* > [tùr i kaû kas pal̺ics̺], *to jau daudzi nezina* > [tù i d̺auz̺i nazin̺ā], *tas un tas* > [tis i tis̺], citreiz *ij* [ij̺] tika saglabāts, piemēram, *ij “krievu māti” palīgā pasauca* > [ij̺ “kriv̺u mùot̺” palèig̺ā pas̺auc̺ā]. Dažreiz abi varianti bija saklausāmi vienā frāzē, piemēram, *dzīvoja viens vecpuisis, i, viņš ir mammai brālēns* > [zeīvaj̺ā v̺ins vacp̺uiss̺, i, v̺iņš i mamm̺ai br̺alēns̺]. Savukārt *ar* tika ne tikai aizstāts ar *i*, bet dažos variantos arī saīsināts, izrunājot tikai ***a***, savukārt *arī* vietā dažkārt runāts *ar* vai tikai ***a***, piemēram, *tas arī* > [tis̺ ar̺], *a* dažkārt lietots arī *bet* vietā, piemēram, *bet tā žūrija* > [a tèi

žūrij^a]. Garais patskanis *ī* tika retāk runāts *arī*, *ir*, *vairs* vietā, piemēram, *arī tas grib nākt* > [i tis grib nūokt], *lūk, tādi ir numuri* > [vot, tuôdi i numurⁱ], *vairs nezīnu* > [i nazin^u]. Dažādie *i* un *ī* lietošanas varianti radīja iespaidu, ka to izvēlei runātāji nepievērsa lielu uzmanību. Pierakstā tika mēģināts atsevišķos patskaņus, kas runāti tikai pauzes aizpildīšanai, atdalīt no teksta ar komatiem.

Abi informanti nevietā pagarināja galotnes patskani *a* > *ā* 1. un 2. konjugācijas atgriezenisko darbības vārdu 3. personas formās *nogriežas* > [nūgrīžās] *liekas* > [lèikās] un *liecas* > [licās], kā arī vajadzības izteiksmē *jāceļas* > [jūoceļās], kas mūsdienu literārajā valodā tiek uzskatīts par kļūdu. J. Endzelīna gramatikā norādīts, ka galotne (vēsturiski – izskaņa) *-ās* šādos gadījumos dzirdēta daudzās izloksnēs: “Šos jauninājumus ar *-ās* sastop jau visvecākajos tekstos, piem., *liekās* ..” (Endzelīns, 1951, 906). Tas rosināja pārbaudīt arī iespējamās ietekmes cēloņus, piemēram, 3. konjugācijas 1. grupas darbības vārdiem šajās izloksnēs, tāpat kā literārajā valodā, tiek saglabāts garais patskanis – *jārēķinās* > [jūorieķinās], *jāskatās* > [jūoskatās], savukārt 2. konjugācijas atgriezenisko darbības vārdu locīšanā šādās formās malēniešu variantā notiek kontrakcija un garais beigu patskanis tiek vēl vairāk pagarināts, piemēram, *jārunājas* > [jūorunās], *meklējas* > [meklās], *rīkojas* > [rèikās]. Tātad atgriezeniskā galotne *-ās* tiešām ir raksturīga izloksnēm.

Divskaņi. Visiem informantiem bija vērojama **dziļajām latgaliskajām izloksnēm raksturīgā divskaņu *ie* un *o* [uo] monoftongizācija** (sk. arī Endzelīns, 1951, 137–138).

Malēnieši *ie* > *ī* vārdos *dienā* > [dinā], *iedomāties* > [idūmuôtis], *mieži* > [mīžī], *kvieši* > [kvīši], *pie* > [pī], *tiek* > [tik], *iet* > [īt], *svētkiem* > [svātķīm], *pieredze* > [pīrēž^a], *piedzimis* > [pīžīms], *vietā* > [vītā], *iedoma* > [idūm^a], *krieviem* > [krīvīm], *pieiet* > [pī-īt], arī refleksīvajā nenoteiksmes galotnē *-ties* > *-tīs*, piemēram, *celties* > [cēltīs], *mazgāties* > [mozguôtīs], *skrieties* > [skritīs]. Maija izrunāja ar monoftongizāciju *piecdesmit* > [pīcdesmīt], bet Jānis līdzīgi daudziem vecākiem malēnisko izlokšņu runātājiem izrunāja *piecdesmitie* ne tikai ar *ie* > *ī*, bet arī izlaida līdzskani *c*: [pīcdesmitī]. Piedēkļos monoftongizētais garais patskanis *ī* parasti tika saīsināts, piemēram, *sprādziens* > [spruôžins], *brauciens* > [brāucīns]. Divskaņi ***o* [uo] > *ū***, piemēram, vārdos *skola* > [skūl^a], *domas* > [dūm^as],

veco > [vacù], *loti* > [lùtʰ], *no* > [nù], *jo* > [jù], *noklausījos* > [nùklàusijùs], *nokristījis* > [nùkristiis], arī *dziedot dziesmu* > [zìdùt zìsmʰ], *ko* > [kù], *to* > [tù], *toreiz* > [tùràizʰ], *pa taisno* > [pa tàisnù], *kapusvētkos* > [kopusvátkùs], *apkopts* > [apkùpc], *otrs* > [ùtrʰs], *uogas* > [ùgʰs], *uola* > [ùlʰ], *uodi* > [ùdʰ], *uolnīca* > [ùlīcʰ] ar piedēklī *-nīc-* izlaistu līdzskani *n*, kaut citos līdzīgos gadījumos *n* saglabāts, piemēram, *bodniece* > [bùdnīcʰ] `veikalniece`, *skolniece* > [skùlnīcʰ], *skolnieks* > [skùlnīks] u. c. Informanti nevairījās arī no dubultmonoftongizācijas, piemēram, *ciemuos* > [cimùs], *kokos* > [kùkùs], *vienūs* > [vīnùs], *liekos* > [līkùs], *liekties* > [līktīs], *sasiesies* > [sasisīs] u. tml., demonstrējot šīs parādības stabilitāti. “Latviešu valodas dialektu atlantā” norādīts, ka Vidzemes latgaliskajās izloksnēs gan priedēklis *no-*, gan prievārds *no* “.. fonētisku pārveidojumu rezultātā ir *nū*” (LVDA, 2021, 124). Mūsu informanti apstiprināja šādu atziņu, ka abās pētītajās izloksnēs *o* [uo] > *ū* arī minētajā priedēklī un prievārdā, piemēram, *nūit nū ceļa* > [nùit nù ceļʰ] `noiet no ceļa`. Viņu runā gan priedēklis, gan prievārds dažādos konstrukciju variantos tika izrunāti vienādi. Dažkārt tomēr gaidītā **monoftongizācija *o* [uo] > *ū* nenotika**, piemēram, divdabja formā *pušķuots* divskanis *uo* bija nepārveidots [pušķuôc], tas saglabājās arī lietvārdā [tùornʰ], kā arī priedēklī, piemēram, *ogot* > [ùguôʰ], *sēnot* > [sīeņuôʰ], *dancot* > [dāncuôʰ]. Ir jārēķinās ar to, ka skaņu pārmaiņas nav viendabīgas, tās var būt atkarīgas no fonētiskās apkaimes, no vāršķiras, tās locījuma un skaitļa, no vēsturiskiem un sociolingvistiskiem procesiem valodā, varbūt pat no valodiskās gaumes. Piemēram, pirmajā brīdī var šķist, ka malēniešu izloksnēs ir kļūdaina vārdkopa [sērʰ sīt] < *sieru siet*, jo viena no raksturīgākajām dziļo latgalisko izloksņu pazīmēm ir *ie* > *ī*, tomēr pētītajās izloksnēs var būt arī *ie* > *ei*, piemēram, abi informanti runāja *notiek* > [nùtēik], *siers* > [sēirs], *tieks* > [tēik], *nuoliek* > [nùlèik], *jāpaliek* > [jùopalèik]. Maijas izrunā bija arī *biedināšana* > [beīdinuôšanʰ] `biedēšana`.

Gan Jāņa, gan Maijas runā bija saklausāms *ei* > *ai*, piemēram, *pa kreisi* > [pa kràisi], *meita* > [māitʰ], *reize* > [ràizʰ], *reizēm* > [ràiziēm], *beigts* > [bàic], *beidzās* > [bàizās], *kleitīte* > [klàitītʰ], kā arī sieviešu dzimtes lietvārdu vienskaitļa datīva galotnē, kuriem nominatīvā galotne *-e* > *-a*, piemēram, *mātei* > [mùotài], *reizei* > [ràizài], *upei* > [upài], *kleitītei* > [klàitītài], *Alūksnei* > [Oluksnài].

Kārtas skaitļa vārdiem, īpašības vārdiem, lokāmajiem un daļēji lokāmajiem divdabjiem vienskaitļa nominatīva noteiktā galotne *-ais* > *-ijs* Maijas runā, attiecīgi ievērojot arī locīšanu, piemēram, *destilētais* > [destilātijs], *netīrītais* > [natèirītijs], *skanīgais* > [skanīgijs], *pirmajā* > [piřmijā], *tūkstošajā* > [tòukstužijā], [pēdīgajā] > [piēdīgijā] `pēdējā`, [pēdīgajām] > [piēdīgijām] `pēdējam`, *labajam* > [lobijām] u. tml., bet Jānis atteicās lietot īpašības vārdu paplašināto noteikto galotni ar *ij*, piemēram, [gudrijām]. Pretēji tam viņš centās izrunāt tās ar kontrakciju, kas skanēja nepārliciecināši, tad palika pie formas [lobi-ēm], bet kopumā atzina, ka viņš šajā locījumā nelieto formas ar noteikto galotni. Maija bija pārliecināta, ka sieviešu dzimtē daudzskaitļa datīva, instrumentāla un lokatīva formas īpašības vārdiem ar noteikto un nenoteikto galotni neatšķiras, tātad, parasti noteiktā galotne netiek lietota, kaut pieļāva domu arī par *ij* paplašinātajā galotnē. Jānis arī pats nebija sajūsmā par savu nepārliciecināšo cenšanos un izteicās, ka nevar to pateikt nekādā formā. Vairāk par šīm un citām šaubām lasāms nodaļā “Morfoloģija”.

Spilgti saklausāma bija malēniešu izloksnēm ļoti raksturīgā pārmaiņa priedēklī *aiz-* > *oiz-* un arī prievārdā *aiz* > *oiz*, kas aprakstīta arī grāmatas nodaļā “Morfoloģija” un atšķir šīs izloksnes no Latgalē runātajām, piemēram, *aizrādīja* > [òizrùodij^a], *aizbraukuši* > [òizbràukušš], *aizbērts* > [òizbārc], *aizgājuši* > [òizgoišš], *aizgājām* > [òizgùojām], *aizšaut* > [òiššàut] `aiztaisīt (ciet), aizvērt`, *aizlaisties* > [òizlaistīs] `aizskriet, aizsteigties`, *aizlēkt* > [òizlèkt] `aizsteigties, arī aiziet`, [òizlieca uz bùdi] `aizgāja uz veikalu`, *aizrādīšana* > [òizrùodīšan^a], *aizlienēt* > [òizliniēt] `aizdot`, *aizgājēja* > [òizgùojā], *aiz Opukalna* > [òiz Opukołl^a], *aiz Apes* > [òiz Op^as], *aiz baznīcas* > [òiz baznīc^as], *aiz robežas* > [òiz rùbaž^as]. Tiesa, S. Balode, rakstot par Beļavas, Litenes un Stāmerienas izloksni, nav fiksējusi minētās pārmaiņas (Balode, 2016, 282). M. Rudzītes “Dialektoloģijā” pieminēta šāda pārmaiņa tikai kā sēlisko izloksņu parādība, kur *aiz* > *ois* un *aiz-* > *ois-*, turklāt neatkarīgi no sekojošā līdzskaņa (Rudzīte, 1964, 119). Kaut arī J. Endzelīna “Latviešu valodas gramatikas” sadaļā “No izdevniecības” norādīts, ka šī gramatika “.. neatbilst tieši nedz mūsdienu latviešu literārās valodas, nedz latviešu valodas vēsturiskās gramatikas, nedz latviešu literārās valodas vēstures, nedz latviešu dialektoloģijas programmai, bet ietver sevī savdabīgā saliedējumā dažādus visu šo disciplīnu jautājumus”

(Endzelīns, 1951), ik pa brīdim tajā pieminēta arī Alūksnes vai Apukalna izlokšne. Šoreiz J. Endzelīna gramatikā tādu pārveidojumu neizdevās atrast. Pa retam aptaujāto informantu runā *ai* > *oi* arī saiklī *vai* > [vòi].

Tika arī novērota gan **regresīva**, gan **progresīva patskaņu asimilācija atstatumā**, piemēram, *ceriņu* > [ciriņ^u], *ritenis* > [ritins].

3.1.3. Konsonantisms

Kaut arī pētīto izlokšņu līdzskaņi atbilda literārajā valodā esošajiem, to lietojumā tika konstatētas daudzveidīgas atsevišķas un kombinētas pilnīgas un daļējas konsonantisma pārmaiņas.

Skaitļa vārds *divdesmit* tika izrunāts ar pilnīgu **vokalizāciju** – [diudesm^t], savukārt vārdu *sešdesmit* abi informanti sākumā runāja ar š, bet vēlāk, ātri izrunājot, izlaida š un veidoja divskani – *sešdesmit* > [sèidesm^t], šāda izruna iepriekš nebija fiksēta un uzskatāma par paviršu.

Interesanta forma ar *v* vokalizāciju un iespraustu *j* veidojusies no vārda *tuvāk* > [tùjuôkⁱ], bet daļēja vokalizācija saklausīta īpašības vārdu pārākās un vispārākās pakāpes formā *mazākais* > [mozuôkijs] un *vislielākais* > [vuss·liluôkijs]. Protams, precīzāku izrunu varētu pārbaudīt tikai instrumentāli, tomēr abi informanti bija vienisprātis, ka [ostītis] tiek runāts ar -īs, nevis ar -ijs, piemēram, kā *mazākais* > [mozuôkijs], vai vispār bez noteiktās galotnes. Piemēru [ostītis] Jānis komentēja ar teikumu: “*Ostītis mercs nuok, bous svātki*” > [“ostītis mērċs nùok, boûs svâtċi”] `astotais marts nāk, būs svētki`, kurā marta nosaukums aizgūts no igauņu valodas vārda *mārts*. Daļēju vokalizāciju varētu dzirdēt *jāstāv* > [jùostàu], *vecaistēvs* > [vacijistāus], pēc *i* zuduma arī *gājis* > [gùojs], pilnīga vokalizācija vārdos *nav* > [nàu], *savs* > [sàus], *divdesmitā* (L. kur? – D. M.) > [diudasmitā], pēc galotnes -i zaudēšanas, arī *sevis* > [seûs] un *tevis* > [teûs].

Asimilācija balsīguma ziņā visu malēniešu runā bija skaidra, piemēram, *apgalvenis* > [abgoļvins] `ragavu slieču priekšgalu uzliekums`, *atbalstīs* > [adbaļstīs], *atbraucīt* > [adbrāucît] `atroīt`, *aizkūkot* > [àiskòukuôt] `dzirdēt dzeguzi kūkojam, pirms nav vēl paēsts`, *ikdienai* > [igdinài],

izskatās > [isskatās], *izkasīt* > [iskasīt], *izkūkot prātu* > [iskòukuòt prùot^u] 'zaudēt spriešanas spējas', *izkurējies* > [iskurejīs] 'izbadējies', *izpestīt* > [ispestīt] 'atbrīvot', *izstellēt* > [isstèlliēt] 'izsūtīt (piemēram, apsveikumus)', *izstrāpēt* > [isstrùopiēt] 'izrāmīt', *aizkliegties* > [òiskliktīs] 'iekliegties', *aizsaule* > [òissàul^a] 'viņpasaule', *aiztraukt* > [òistròukt] 'pietrūkt', pēc līdzskaņa *t* zuduma *sestdiena* > [sazdin^a], *piektdiena* > [pìgdin^a], *piedarbs* > [pìdaŕps], pēc patskaņa *u* zuduma *tirgus* > [tìerks] u. c. Salikteņu sastāvdaļu sadūrā asimilācija parasti nenotika, tika saglabāti līdzskaņi kā atsevišķajos vārdos, piemēram, *pusbēda* > [pusbàd^a], *pareizticīgais* > [parèizticìgijs], *pareizticība* > [parèizticìbâ], bet bija dzirdama arī nebalsīgā *s* mija ar balsīgo *z* uzsvērtā patskaņa priekšā, piemēram, *pusuotrtonnīga* > [puz·ùtrtònnìg^a], *pusuotras tonnas* > [puz·ùtr^as tònn^as], *pusuotra* > [puz·ùtr^a] un *š* mija ar *ž*, lokot skaitļa vārdu *tūkstoš*, piemēram, *tūkstoša* > [tòukstuž^a], [tòukstužijâ] 'tūkstošajā' u. tml. Parasti citos gadījumos šāda mija nenotika. Nebalsīgais *k* gan tika aizstāts ar balsīgo *g* vārdā *pasaka* > [pùosag^a], piemēram, teicienā [sist pùosag^as] < *sist pasakas* 'pļāpāt'. Pārmaiņu *pasaka* > [pùosag^a] E. Brencis ievietojis sadaļā "Daži vārdi ar savādībām līdzskaņu ziņā" (Brencis, 1914, 134; sk. arī Ābele, Lepika, 1918, 23), savukārt J. Endzelīns izsaka šaubas par šīs formas rašanos no **puorsaga*, jo "... citādi Alūksnē *r*-zudumam līdzskaņu priekšā piemēru nav" (Endzelīns, 1951, 665).

Balsīguma un nebalsīguma pārmaiņa vārdā *pudala* > [butal^a] 'pudele' nav ne klasiska asimilācija, ne metatēze, jo abi troksneņi maina balsīgumu bez redzama fonētiska iemesla latviešu valodā, tādēļ tā cēlonis varētu būt tas, ka vārds ir aizguvums. "Latviešu dialektoloģijā" rakstīts: "Balsīgo un nebalsīgo troksneņu lietojums vienā vai otrā vārdā dažkārt atšķiras gan pašās augšzemnieku izloksnēs, gan arī salīdzinājumā ar literāro valodu un lejzemnieku izloksnēm" (Rudzīte, 1964, 315). Iemesli nav skaidroti. Krājumā "Latviešu valodas kontaktu pētījumi" norādīts: "Literāro nosaukumu *pudele* (kopā ar ig. *pudel* < vācu *Buddel*, ME III, 402) lieto Vidzemes vidus lībiskajās un dažās sēliskajās izloksnēs. Kā paralēlformu variantam *butele* to sastop arī Kurzemē, arī dažās Latgales izloksnēs jaunākās paaudzes runā. [...] Plaši izplatīts ir nosaukums *butele*. To lieto visā Kurzemē, Zemgales sēliskajās un dažās vidus izloksnēs, kā arī lielākajā daļā Latgales izlokšņu.." (Stafecka, 1987, 221–222). Tā kā citātā nav norādes par latgaliskajām izloksnēm, bet par Latgali, no tā vēl nevaram spriest par

malēnisko izlokšņu variantu. Informants Jānis skaidroja tā: “pudal^a tuô kuô vāiruôk, bet vīns stāiguo ar butalⁱ tur riņķi zaŕdāms(i).” Tā kā retāk lietotais malēniskais variants [butal^a] nav igauņu valodas ietekmē, atliek domāt, ka tas pa retam ieviesies Malēnijā no Latgalē runātajām izloksnēm, iespajds varētu būt arī no krievu valodas vārda *butylka*.

Regresīvā līdzskaņu asimilācija atstatumā balsīguma ziņā tika konstatēta vārdā *ķieģelis* > [ġġāls] (par to arī Rudzīte, 1964, 301). “Latviešu valodas dialektu atlantā” vārds *ġieģelis* norādīts Karvas, Alsviķa, Beļavas, Alūksnes un Bejas izloksnē (LVDA 1999, 139), kā arī daudz citu piemēru ar regresīvo asimilāciju balsīguma ziņā, piemēram, *daudz cilvēku* > [dāuc cilvak^u], *aiz ceriņu* > [òis ciriņ^u], *tad, kad* > [tot, ka], *līdz šai* > [lèic šai], *tad cēla* > [tot ciēl^a], *līdz Karvai* > [lèic Kòrvai], *plombe* > [blòmb^e], kā arī **progresīva līdzskaņu asimilācija atstatumā**, piemēram, *čūska* > [čòuška^a].

Savukārt asimilācijai balsīguma ziņā dažkārt sekoja asimilācijas izraisītā **vidējā artikulācijas centra rašanās un līdzskaņa pagarinājums**, piemēram, *ar izšuvumiem* > [ār iššovumîm]. Līdzskanis *š* tika pagarināts arī lietvārdā *pūšana* (no *pūta*) > [pòuššan^a] un *palaišana* > [palaîššan^a], kuriem literārajā valodā vērojams vēsturiskais līdzskaņa zudums. J. Endzelīns un M. Rudzīte norādījuši, ka gari svelpēni un šņāceņi saklausāmi gan verbālsubstantīvos ar *-šana* // *-šona*, gan to 1. konjugācijas darbības vārdu nākotnes formās, kam sakne beidzas ar *s*, *z*, *t*, *d* un netiek iesprausts interfikss *-ī-*, piemēram, *nesīšu* > [nešš^u], *nesīsi* > [nessⁱ], *vedīšu* > [vešš^u], *griezīšu* > [grîšš^u], *sitīšu* > [sišš^u], kā arī vārda beigās, zūdot *i* skaņai aiz *c*, (*z*), *z*, *s*, kas malēniešiem būtu, piemēram, *nazis* > [nàss]. Turklāt gari svelpēni un šņāceņi rodas arī dažādās morfoloģiskās sadurās ar vai bez skaņu pārmaiņām, piemēram, *viss* > [vuss], *izstrāpēt* > [isstrùopiēt] ‘izrāmīt’ (sal. Endzelīns, 1951, 854; Rudzīte, 1964, 296). Pēc *i* zuduma galotnē un vidējā artikulācijas centra rašanās lokāmo darāmās kārtas pagātnes divdabju daudzskaitļa nominatīvā tika pagarināts *š*, piemēram, *izauguši* > [izaûg^ušš], *sanākuši* > [sanùok^ušš], *atnākuši* > [atnùok^ušš], *aizbraukuši* > [òizbràuk^ušš] un *aizgājuši* > [òizgoîšš], *nodomājuši* > [nùdùmaišš], *braukājuši* > [bràukaîšš], *bijušas* > [beîšš], *nolādējuši* > [nùluôdaišš], pēdējos piecos piemēros arī augšzemnieku izloksnēs pazīstamais patskaņa *u* zudums piedēklī *-uš-* blakus līdzskanīm *j*

(sk. arī Rudzīte, 1964, 290, 390). Galazilbju *i* ticis zaudēts divdabjos *palicis* > [pal'ics], *apaudzis* > [apaûcs], *nācis* > [nùocs], *ticis* > [tics], kā arī citos vārdos, kur veidojas pozīcija *cs*, piemēram, [dāncs] < *dancis*, [dòucs] < *duncis*, [rupucs] < *rupucis* u. tml. Tomēr, lai noteiktu, vai šādos gadījumos galotnes līdzskanis -s ticis pagarināts, nepieciešama instrumentāla pārbaude.

Atsevišķos vārdos bija vērojams **līdzskaņa zudums**. Abi informanti runāja *pirksts* un *nedrīkstēja* ar līdzskaņa **k** zudumu – [piersc], [nadrèistā], bet Maijas runā bija vērojams arī no citiem nedzirdēts līdzskaņa **k** zudums lietvārdā *aukstums* > [àustùms], par ko E. Brenčis norādījis, ka līdzskanis **k** zudis, runājot *auksts* > [àusc] (Brenčis, 1914, 133), un šo piemēru no Alūksnes pieminējis arī J. Endzelīns (Endzelīns, 1951, 241–242). “Latviešu dialektoloģijā” rakstīts: “Atsevišķos vārdos šur tur izloksnēs ir zuduši vēl citi līdzskaņi” (Rudzīte, 1964, 311). Te piemēros **k** zudums nav pieminēts. Abās pētītajās izloksnēs vēl tika saklausīts līdzskaņa **v** zudums, piemēram, *durvis* > [dùrs], *cirvis* > [cìrs], *purvs* > [pùrs] // [pùrs] (sk. arī Endzelīns, 1951, 215–219), kopā ar *uo* monoftongizāciju arī *govs* > [gùs], līdzskaņa **t** zudums lietvārdos *brūtgāns* > [bròugàns], *krustdēls* > [kruzdāls] // [krizdāls], *krusttēvs* > [krustāus], nedēļas dienu nosaukumos, sākot no *ceturtdienas*, kas vērojams arī, runājot literārajā valodā, līdzskaņa **n** zudums lietvārdos *krāsns* > [kruòss], *olnīca* > [ùlīc^a], **z** zudums vārdā [stroc] ‘strazds’ un **h** zudums aizgūtajos vārdos *hūte* > [ùt^a] ‘platmale’ un [(mut^as) èrmoņ'ks] ‘(mutes) harmonikas – mēlīšu mūzikas instruments’, kā arī **d** zudums lietvārdā *palaidne* > [palaîn^a] (sk. arī Rudzīte, 1964, 311; Balode, 2000, 29), retāk arī *dod* > [dù]. Minēto līdzskaņu zudums biežāk vērojams divu līdz trīs līdzskaņu savienojumos. E. Brenča nosauktajos citos vārdos līdzskaņu zudums Malēnijā netika saklausīts (Brenčis, 1914, 133). Beigu līdzskanis **t** netika izrunāts vārdā *ciet* > [cî] un *klāt* > [kluô], līdzskanis **c** vārdos *tāpēc* > [tùopiê] un *kāpēc* > [kùopiê], līdzskanis **r** vārdos *ir* > [i], *ar* > [a], retāk arī *kur* > [ku] (sk. arī Rudzīte, 1964, 311), līdzskanis **l** vārdā *vēl* > [viêl] > [viê], kā arī tika konstatēts līdzskaņu **st** zudums [nû] < [nûst] ‘nost’. Norādāmie vietniekvārdi *šitas*, *šitais*, *šitā*, locījumā arī *šitajā* vai *šitai* ‘šajā’ pētītajās malēniešu izloksnēs tika dzirdēti **bez š**, piemēram, [it's], [itùo], [itaî] (pusē), bet vietas apstākļa vārda *šeit* variantos līdzskanis **š** tika saglabāts: [šit^e] un [šekùr] ‘šeit’. Jānis **izlaida c** skaitļa vārdā *piecdesmitie* > [pidesmiti], abi informanti **izlaida š** un veidoja divskani skaitļa vārdā *sešdesmit* > [sèidesm'it],

bet dažkārt informanti lietoja arī [čēsmt] pat ar **vārda vidusdaļas izlaidumu**.

Augšzemnieku dialektā reģistrēta parādība, ka vārdā ar diviem vienādiem vai izrunā tuviem līdzskaņiem vienu no tiem aizstāj ar citu skaņu vai izlaiž, bija saklausāma abu informantu runā kā šādas **disimilācijas** gadījums vārdā *skrīveris* > [skrèivàls] 'rakstvedis' un *skroderis* > [skrùdàls] 'drēbnieks, amatnieks, kas šuj virsdrēbes', jo bieži izloksnēs divas *r* skaņas netiek ciestas vienā vārdā (par to arī Rudzīte, 1964, 308).

Reti, bet asimilācijas rezultātā ātrā runā var veidoties pretēja parādība – **rodas divi vienādi līdzskaņi**, tika pierakstīti piemēri *atkal* > [okkàl] un *atpakaļ* > [appakàl]. Šādus piemērus un vēl arī *apkakle* > [appekl^e] nosaucis arī E. Brencis (Brencis, 1914, 133).

Atšķirībā no literārās valodas, bet atbilstoši citām dziļajām latgaliskajām izloksnēm arī pētītajās malēniešu izloksnēs **nebalsīgs līdzskanis divzīlbu vārdos starp īsiem patskaņiem netika pagarināts**, tādējādi veidojās atvērta pirmā zilbe: *lapas* > [lop^as], *kasi* > [kosⁱ] 'kašķi', *traka* > [trok^a], *paši* > [pošⁱ], [sit^u] (vsk. 1. pers. tagadnē). Aizgūtajos vārdos minētajā pozīcijā saklausāma arī slēgta zilbe, piemēram, *coppe* > [cop-p^e] 'matu savijums pakausī', [drap-p^es] 'zāles', [pap-p^a] 'tēvs'.

Tika fiksēts arī **līdzskaņa pielikums un iespraudums**. Līdzskanis *s* **tika pielikts** gan pirms nebalsīga troksneņa, gan pirms patskaņa, piemēram, vārda *kumšķis* sākumā – [skùmškⁱs] un arī vārda *ilkss* sākumā – [silkss]. "Latviešu dialektoloģijā" norādīts par *s* pielikumu pirms nebalsīga troksneņa, bet pielikums pirms patskaņa nav minēts (Rudzīte, 1964, 313). Arī līdzskaņa *v* **pielikums** vārdā *uts* tika saklausīts vārda sākumā – [vuc], tas minēts arī "Latviešu dialektoloģijā" (Rudzīte, 1964, 311–312). Līdzskaņa *t* **iespraudums** tika konstatēts vārdā [skùst^a] < *skoste* 'kosa', par tā iespraudumu Ziemeļvidzemes izloksnēs rakstījusi arī Silvija Raģe (2003 [1964], 37).

Diezgan bieži un dažādos variantos abu informantu runā tika novērota **metatēze skaņu kopā kš un ķ > k skaņu kopā šķ**, piemēram, *iekšā* > [iškà], *priekšā* > [priškà], *apakšā* > [apuškà], kā arī *augšā* > [aūškⁱ] un [aūškà], kur

vēl arī $g > k$, ko varētu skaidrot kā asimilāciju balsīguma ziņā. Savukārt skaņu kopā *šk* palatālā līdzskaņa *k* vietā tika runāts velārais *k*, piemēram, *atšķaidīja* > [atškaidā], *pušķots* > [puškuôc], *atsevišķi* > [atseviškʲ], *našķi* > [naškʲ], *šķērsu* > [ška̯rsʷ], *šķīsts* > [škeîsc] `šķīds; tikumisks`, *šķērms* > [škîerm̥s] `skābs`, *šķīdrs* > [škidrʲs], *šķirbas* > [škierbʲas], *šķēle* > [škielʲa], *šķūnis* > [škòuns], arī uzvārdā *Šķepasts* > [Škepʲasc]. Piemērus *auškā*, *apuškā*, *prīškā*, *tīškā*, *rīškava* un vienskaitļa ģenitīva formu *ikša* < *tīškā* kā Alūksnes un Apukalna piemērus minējis arī J. Endzelīns, norādot, ka tādi piemēri ir grūti izskaidrojami (Endzelīns, 1951, 231–233). Literārās valodas skaņu kopa *kš* pētītajās izloksnēs netika mainīta vārda beigās, piemēram, *iepriekš* > [iprikš], *priekš* > [prikš] `pirms`. Ņemot vērā iepriekšējos piemērus, vārdā *makšķere* varētu sagaidīt gan metatēzi, gan nemainītu skaņu kopu *kš*, kā arī sekojošais *k* varētu mulsināt par varbūtēju *šk* pārmaiņu. Abi informanti bija pārliecināti par nemainītu *kš* secību, bet izlaida līdzskani *k*, *makšķere* > [makšarʲa], *makšķerēt* > [makšariēt], tātad runāja ar disimilāciju. Līdzīgs piemērs *makšķere* > [makšerʲe] skaidrots arī kā līdzskaņa zudums disimilējoties (Endzelīns, 1951, 228–233; Rudzīte, 1964, 309). Vārdu *ērķšķogas* Jānis runāja ar līdzīgu pārmaiņu [ierškʷ ūgʲas] `ērķšķogas`, bet Maija tikai pārveidoja *k* > *č* [ierkščʷ ūgʲas], nezaudējot *k*. Savukārt **skaņu kopu žģ** informanti runāja nepārveidotu, piemēram, *režģis*, *sarežģīts* u. c.

Ārpus līdzskaņu savienojuma palatālie **līdzskaņi k un ģ** bija gandrīz nemainīti abu informantu runā, izņemot *ķisens* > [čis̩ns], kas iegaumēts ar afrikātu *č*, kaut arī turpat blakus ir *deķi* un *k* > *č* arī *ķērusi* > [čārusʲa]. Maija arī vārdā *kreņķēties* [krēņčiēt̩s] `raizēties` un *ērķšku* > [ierkščʷ] runāja afrikātu *č*. Jāatceras, ka Ziemera izloksnes runātāja Vizma Supe pārsvarā visos vārdos *k* > *č* un *ģ* > *dž*, izņemot mūsdienīgos *ekoloģisks* un *pedagoģisks* (Supe, Markus, 2023, 72). 1974. gadā Latvijas Valsts universitātē aizstāvētajā diplomdarbā “Apukalna novada izlokšņu fonētika” teikts, ka savienojumos *ķis* un *ģis* Apukalna izloksnēs nav zudis patskanis *i* un veidoti *čš* un *džš*, bet minēti piemēri *začis*, *kačis*, *bluočis* `blāķis`, *muļčis*, *knaučis*, *laučis*, *zuodžis* `zāģis` Jaunlaicēnē un Ziemerī, kamēr Jaunrozē un Veclaicēnē palikuši nemainīti gan *k* un *ģ*, gan patskanis *i* (Briediņa, 1974, 84). Uz to, ka samazinās apgabals, kur *k* un *ģ* pārvērsti attiecīgi par *č* un *dž*, norādījusi jau M. Rudzīte (1964, 308), malēniešu izlokšņu pētījumi rādīja, ka šobrīd pārmaiņu *k* > *č* un *ģ* >

dž lietošana vai izvairīšanās no tām malēniešu izloksnēs nav viendabīga. Arī N. Sudares, B. Berkoldes un M. Šteinerta runā līdzīgi J. Udrasam nebija pārveidojuma *k* > *č* vai *g* > *dž*.

M. Pilskalniete			J. Udrass	
	Vienskaitlī	Daudzskaitlī	Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas?	[zārķ ⁱ s]	[zārķ ⁱ]	[zārks]	[zārķ ⁱ]
Ģ. kā?	[zārč ^a]	[zārč ^u]	[zārķ ^a]	[zārķ ^u]
D. kam?	[zārčām]	[zārķīm]	[zārķām]	[zārķīm]
A. ko?	[zārķ ⁱ]	[zārč ^{us}]	[zārķ ^u]	[zārķ ^{us}]
I. ar ko?	[ār zārķ ⁱ]	[ār zārķīm]	[ār zārķ ^u]	[ār zārķīm]
L. kur?	[zārķī]	[zārčūs]	[zārķā]	[zārķūs]

Jāņa runa rāda, ka Veclaicēnē tiešām *k* netiek pārvērsts ne par *k* priekšējā patskaņa *i* priekšā, ne arī tālāk par *č*, bet Maijas runā tieši šajā vārdā priekšējo patskaņu noteiktās mijas rezultātā *k* > *k*, savukārt pirms patskaņiem (*a*, *u*, *ū*) biežāk tiek runāta afrikāta *č*. Tā kā pārējie Jaunlaicēnē, Veclaicēnē un Karvā dzīvojošie malēnieši šādu maiņu neapstiprināja, tā palika kā individuāls Maijas piemērs, ko, iespējams, viņa mantojusi no Karvā dzīvojušās vecāsmātes.

Līdzskaņa *r* mikstinājums. Par abās izloksnēs saklausīto formu *garš* > [gārs] M. Rudzītes “Latviešu dialektoloģijā” lasāms: “Par *r* bijumu liecina *a* tāda *r* priekšā, kas cēlies no *rj*, piem., *kars* `karš`, *gars* `garš` ..” (Rudzīte, 1964, 305). Pieminēto līdzskani *j* varam saklausīt formā *gari* > [gerjⁱ].

Līdzīgi latviešu literārajai valodai arī pētītajām izloksnēm raksturīga **afrikātas *c* rašanās** skaņu kopās *ts* un *ds*: *braukts* > [brāukc], *gads* > [goc], *gods* > [guc], *neredzēts* > [naražac], *pieredzēts* > [pīražac], *iets* > [īc], *mielasts* > [mil^{sc}], *klēts* > [klicc], *kūts* > [kòuc], *kāts* > [kuôc], *pats* > [poc], *podis* > [pûc], *desmits* > [desm^{ic}], *simts* > [sîmc], *sūds* > [sòuc], *sods* > [sùc], *strīds* > [strèic], *tāds* > [tuôc], *kāds* > [kuôc], *uzvārds* > [uzvùorc], *visāds* > [vusuôc], *sasiets* > [sasîc], pēc patskaņa *i* zuduma afrikāta *c* radusies arī vārdos *brīdis* > [brèic], *briedis* > [brîc], *pazudis* > [paz^{uc}], *sasitis* > [sas^{ic}], *lācītis* > [luôcîc]. Pēc patskaņa *u* zuduma arī *ledus* > [lac], *lietus* > [lîc], *medus* > [mac], kā arī, mainot dzimti, *pāds* > [pâc] `pēda` u. c.

Līdzīgi jau Ziemera izloksnē novērotajam (Supe, Markus, 2023, 72), arī Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksnēs dažkārt **palatālā līdzskaņa *ŋ* vietā tika runāts dentālais *n***, piemēram, *ŋēma* > [niēm^a], *neŋēma* > [naniēm^a], *ŋemta* > [naĩt^a]. Piemēri rādīja, ka šī maiņa novērota vārdformās no saknes *ŋem-*. Atšķirīga bija informantu izruna vārdā *Kronlaicene*. Jānis to runāja ar *n* (kā no N. formas *kruonis*): [Krũnlàican^a], vēl uzsverot, ka [Krũnlàican^a] ir no [krũns], bet [krũn^a skũl^a] rodas, vārdu lokot, toties Maija runāja ar palatālo *ŋ* (kā no Ģ. formas *kruoŋa*): [Krũŋlàican^a].

Tāpat kā pārējās dziļajās latgaliskajās izloksnēs arī pētītajās malēniešu izloksnēs *k* vai *g* priekšā **netika runāts līdzskaņa *n* sekundārais variants [ŋ]**, piemēram, [bũng^as], [tànks], savukārt **līdzskaņu grupās *nč* un *ndž* līdzskaņa *n* vietā tika runāts palatālais *ŋ***, piemēram, *brunči* > [brũŋčⁱ], *kandža* > [kànž^a], *danči* > [dànčⁱ]. Piemēru ar *n* palatalizāciju vārda *Brencis* vienskaitļa ģenitīvā norādījis J. Endzelīns, t. i., *Breŋča* (Endzelīns, 1951, 195).

Līdzskaņu *n* un *l* mīkstināšana apstākļa vārdos. Apstākļa vārdu *taisni* > [tàišņⁱ] `taisnā virzienā` un arī `tieši` abi informanti izrunāja, mīkstinot *sn* > *šņ*, bet apstākļa vārdos [vìglⁱ] `viegli`, [viêluòkⁱ] `vēlāk`, [tuôlⁱ] `tālu`, [natuôlⁱ] `netālu` un [tuôluòkⁱ] `tālāk`, kā arī [tuôlumâ] `tālumā`, [lieŋuòkⁱ] `lēnāk` tika mīkstināts *ļ* un *ŋ*. Vietas apstākļa vārdu *tālāk* un laika apstākļa vārdu *vēlāk* Maija un Jānis runāja arī bez galotnes *-i* – [tuôluòk] un [viêluòk], tikai Jāņa runā mīkstā *ļ* vietā bija cietais līdzskanis *l*: [viêluòk] un [tuôluòk], tomēr tika saklausīts arī variants [tuôluòkⁱ]. Savukārt Maija šo formu lietoja arī ar laika nozīmi `vēlāk`, bet tad gan tikai formā [tuôluòk]. Tātad minēto apstākļa vārdu izrunā izloksnēs netika novērota līdzskaņa *l* noturīga mīkstināšana.

Neatkarīgi no zilbes intonācijas informantu runā bija vērojama asimilācija skaņu kopā ***ln* > *ll***, piemēram, *Opukalna* > [Opukoll^a], *uz kalniņa* > [us kallĩŋ^a], *delna* > [dáll^a], *vilna* > [vill^a], *pelni* > [pállⁱ], *kalnā* > [kollâ], *pilnā* > [pillâ] `piedzēries`, iespējams, vienzilbes vārdā iztiekot tikai ar vienu *l*, piemēram, *kalns* > [kołs], *melns* > [màls], *pilns* > [pils] vai arī runājot dubultotu *ll*, piemēram, *kalns* > [kołls], *melns* > [màlls], *pilns* > [pills]. Skaņu kopa ***lŋ* > *ll***, piemēram, *peļņa* > [pèll^a], un *Pakalns* (*Rūdis*) izloksnē pārveidots par *Piekalna* (*Rūdi*) > [Pìkałl^a] (*Roudi*), tātad varētu būt iepriekšēja pārmaiņa

nominatīvā *piekalns* > [pikałs], kas ģenitīvā būtu [pikał̩^a]. J. Endzelīns norādījis uz priedēkļa *pa-* nozīmi ‘apakš’ (Endzelīns, 1951, 668) un skaidrojis arī *pī-* < *pie-*, minot *piekalne* kā reti lietojamu (Endzelīns, 1951, 678–681). Pētījuma laikā tika secināts, ka lietvārdos, kuri pēc galotnes patskaņa *i* zuduma kļuvuši vienzilbīgi, skaņu kopa *ln* tikusi saglabāta nepārveidota, piemēram, *vilnis* > [vīłns] un *valnis* > [vałns]. Jāatzīst, ka gadījumos, kad vienzilbes vārdos tika saklausīts *ln* > *l*, būtu jāpārbauda *l* izrunas ilgums, kas lauzuma dēļ varētu svārstīties no viena *l* līdz dubultam *ll*.

Retāk **z** un **š** vietā tika runāts **ž**. Apstākļa vārda *gandrīz* izruna Jānim bija pierastāka kā [gòn·drèiz], bet Maija to izrunāja ar pirmās zilbes uzsvaru un ar līdzskaņa *z* > *ž* – [gòndrèiž], toties skaitļa vārdu *tūkstoš* > [tòukstuš] abi informanti dažkārt locījumos runāja ar *š* > *ž* – [tòukstušim] ‘tūkstošiem’, retāk – [tòukstužijā] ‘tūkstošajā’. Šādas formas ar līdzskani *ž* jau runājis 1916. gadā dzimušais Oskars Ausējs un 1979. gadā to pierakstījusi Dace Markus (Augšzemnieku teksti, 1983, 153).

Aizgūtajos vārdos abi informanti bieži saglabājuši **līdzskani f** nepārveidotu, piemēram, *falte*, *firma*, *difterīts* > [diftaric] ‘difterija’, *feldšeris* > [fèłšàrs], sieviešu dzimtē Jānis lietoja formu *feldšere* > [fèłdšarì^a], bet Maija – *feldšere* > [fèłšaran^a]. Abiem arī *pērminderis* > [fèrmèndèrs] ‘draudzes vecākais, kas veic arī garīdznieka palīga pienākumus’. Maija runāja [kref̩tiks] ‘stiprs (ēdiens vai dzēriens)’, tomēr šo vārdu Jānis runāja ar *p* [kreptiks]. Vārdu *fabrika* abi runāja [pabriķis], *fundaments* > [pudumènt^a] ‘pamats’, *kafija* > [kopijs], arī [pùnk̩t̩riēt] < *funktierēt* ‘prātot, gudrot’, [pùnk̩t̩rs] < *funktieris* ‘ideja, doma’ un *šleife* > [šlèip^a] ‘lente pušķī’. Maija saglabājusi **līdzskani h** vārdā *kolhozs* > [kòłh^{oss}], bet Jānis atzīmēja, ka to agrāk runājuši kā [kòłk^{oss}]. Vārdus *hokejs* un *tehnika* abi runāja ar nepārveidotu *h*. Tas rāda, ka citkārt vecākās paaudzes runā vērotajā aizgūto līdzskaņu latviskošanā nav vienveidības, vērojama tendence jaunākos aizguvumos līdzskaņus *h* un *f* atstāt nepārveidotus.

Skaņu pārmaiņas mēdz būt **kompleksas**, savstarpēji ietekmējošas, tajās var pielikt vai pazaudēt ne tikai vienu skaņu, bet arī vairākas, piemēram, lietvārdā *gadījums* > [gad̩ins] un arī locījumā *gadījumu* > [gad̩in^u] izlaists *ju* un līdzskaņa *m* vietā tika runāts *n*, bet ticamāk, ka tas jāinterpretē kā *j* zudums

un tālāka piedēkļa *-ien-* > *-īn-* > *-in-*, par ko liecina vārdi *metiens* > [metĩns], *cirtiens* > [cĩrtĩns], *pēriens* > [pĩerĩns]. Tomēr *gadījums* > [gadĩns] atšķiras, jo līdzīgos piemēros minētās izmaiņas nenotiek, piemēram, *skatījums* > [skatĩjũms], *pētījums* > [pĩetĩjũms], tādēļ nav pārsteigums, ka vienā gadījumā Jānis pieļāva arī izrunu *gadījums* > [gadĩjĩns].

Fonētiskās pārmaiņas ir ciešā sakarā ar morfoloģiju, tādēļ pētītajās izloksnēs vairākos gadījumos tieši locīšanas paradigmā varēja ieraudzīt arī pilnu fonētisko ainu: *uo* > *ā* > *a*. Darbības vārda *melot* > [maluôt] locīšanā Maija un Jānis demonstrēja gan formas ar *uo*, gan ar saīsināto *a*, bet pagātnē arī ar kontrakciju.

	Tagadne	Pagātne
	Vienskaitlī	
1. pers.	[es malaj ^u]	[es malaj ^u]
2. pers.	[tu maluô]	[tu malaj ⁱ]
3. pers.	[viņš, viņ ^a maluô]	[viņš, viņ ^a malā]
	Daudzskaitlī	
1. pers.	[mes malajām]	[mes malām]
2. pers.	[jous malaj ^{at}]	[jous malāt]
3. pers.	[viņ ⁱ , viņ ^{as} maluô]	[viņ ⁱ , viņ ^{as} malā]

Pēc pierakstītām formām radās vēlēšanās iepazīties ar attiecīgā darbības vārda *mantot* > [māntuôt] pilnu locīšanas paradigmu. Iespējams, ka šis darbības vārds ikdienā nav ticis bieži lietots, jo izlokšņu runātāji to locīja, ļoti apdomādamies un arī svārstoties, īpaši 3. personas formās.

	Tagadne	Pagātne
	Vienskaitlī	
1. pers.	[es manta ^j ^u]	[es manta ^j ^u]
2. pers.	[tu manta ⁱ]	[tu manta ^j ⁱ]
3. pers.	[viņš, viņ ^a manta ⁱ // manta ^u ô]	[viņš, viņ ^a manta ^ā]
	Daudzskaitlī	
1. pers.	[mes manta ^j ^{ām}]	[mes manta ^{ām}]
2. pers.	[jous manta ^j ^{at}]	[jous manta ^{tāt}]
3. pers.	[viņ ⁱ , viņ ^{as} manta ⁱ // manta ^u ô]	[viņ ⁱ , viņ ^{as} manta ^ā]

Cenšoties tomēr pārliecināties par šī locīšanas modeļa dominējošo paradigmu, abi runātāji piekrita izlocīt visās trīs laika formās arī ikdienā biežāk lietotu vārdu *dzīvot* > [zeīvuôt]. Te parādījās vēl cita aina, jo abi informanti šī vārda locīšanā ne tikai pagātnē, bet arī daudzskaitļa formās tagadnē izmantoja kontrakciju, tāpēc tagadnē un pagātnē sakrita daudzskaitļa 1. un 2. personas formas.

Tagadne		Pagātne	Nākotne
Vienskaitlī			
1. pers.	[es zeīvaj ^u]	[es zeīvaj ^u]	[es zeīvuôš ^u]
2. pers.	[tu zeīvuô]	[tu zeīvaj ⁱ]	[tu zeīvuôš ⁱ]
3. pers.	[viņš, viņ ^a zeīvuô]	[viņš, viņ ^a zeīvā]	[viņš, viņ ^a zeīvuôš]
Daudzskaitlī			
1. pers.	[mes zeīvām]	[mes zeīvām]	[mes zeīvuôšām]
2. pers.	[jōūs zeīvāt]	[jōūs zeīvāt]	[jōūs zeīvuôš ^{at}]
3. pers.	[viņ ⁱ , viņ ^{as} zeīvuô]	[viņ ⁱ , viņ ^{as} zeīvā]	[viņ ⁱ , viņ ^{as} zeīvuôš]

Lai būtu pārliecība, ka informanti runā dabiski, locīšana tika vairākkārt atkārtota, piedāvājot frāzēm ievadvārdus, piemēram, “*Kū es šudin daru? Šudin es...*”, “*Vakar jous...*” u. tml., lai informants domu turpinātu.

Pētītajās izloksnēs tika konstatēta arī cita no literārās valodas atšķirīgo fonētisko un morfoloģisko pazīmju saistība. Piemēram, lietvārdiem ar pārveidoto galotni *-e* > *-a* raksturīga locīšanas paradigmu jaukšana (sk. arī Supe, Markus, 2023, 74–75), par to detalizētāk nodaļā “Morfoloģija”. Abām izloksnēm raksturīgās jau aprakstītās fonētiskās pārmaiņas kopumā tika daudzveidīgi izmantotas, piemēram, vietniekvārdu formu lietojumā *tavs* > [tāus], *tev* > [tèu], *abi* > [obⁱ], *mana* > [mun^a], *pie manis* > [pì mañs], *no manis* > [nù mañs], *pie tevis* > [pì teūs], *no tevis* > [nù teūs], *pats* > [poc], bet *paša, paši, pati, tas* > [tis], *tie* > [tì], *tā* > [tài] un [tèi], arī vietniekvārdā *savs* nepārveidotais *a* u. c. Monogrāfijas morfoloģijas daļā vērojami interesanti fonētiski pārveidojumi vēl arī vairāku piederības vietniekvārdu formās.

Priedēkļa *uz-* > *iz-* Maijas runā, piemēram, *uzvedās* > [izvedās], *uzreiz* > [iz·ràiz^{as}], kā arī tika pierakstīta maiņa gan priedēklī, gan prievārdā, piemēram, *uzsmērē sviestu uz maizes* > [issmìeriē svîst^u iz màiz^{as}], *uzkāp*

uz galda > [iskuôp iz goîd^a], *uzkāp uz trešo stāvu* > [iskuôp^u is trešù stāv^u], *uzrakstīju uz lapas* > [izrakstij^u iz lop^{as}] (par to sk. arī Ābele, Lepika, 1928, 22). Balsīgā līdzskaņa *z* maiņa ar nebalsīgo *s* bija vērojama tikai asimilācijas gadījumos. Priedēkļa *uz-* > *iz-* minējusi arī Sarmīte Balode, piemēram, *iskuôpt* `uzkāpt` un *izzīmēt* `uzzīmēt`, ievietojot to prepozīciju jeb prievārdu sadaļā (Balode, 2008, 73). “Latviešu valodas dialektu atlantā” teikts, ka *uz* maiņa par *iz* saklausīta galvenokārt Vidzemes centrālajā un ziemeļu daļā un prievārds *iz* reģistrēts arī Latgalē, Kurzemē un Zemgalē” (LVDA, 2021, 123). Tālāk savukārt norādīts, ka priedēklis *iz-* saklausāms arī savienojumā ar prievārdu *iz* plašā areālā Latgalē, lielākajā daļā Zemgales sēlisko izlokšņu, kā arī atsevišķās Vidzemes sēliskajās un latgaliskajās izloksnēs, starp kurām minēta arī izlokšņu kartes 387. izloksne – Karva (LVDA, 2021, 125).

Atsaucoties uz piemēriem no Nirzas un Kalupes, M. Rudzīte norādījusi: “Augšzemnieku izloksnēs *iz* lieto arī ar to nozīmi, kas ir prepozīcijai *uz*. Tādā kārtā *iz* augšzemnieku izloksnēs tiek lietots daudz biežāk nekā lejzemnieku izloksnēs” (Rudzīte, 1964, 395). Par hipotēzēm un grūtībām prievārda *iz* un priedēkļa *iz-* lietojuma skaidrojumā rakstījuši arī J. Endzelīns, A. Breidaks un A. Ābele, šo uzskatu apkopojums ievietots “Latviešu valodas dialektu atlantā” (LVDA, 2021, 125–126). Detalizētāk par prievārda *iz* lietojumu rakstīts nodaļā “Saikļi un prievārdi”. Īpaši jāatzīmē Maijas teiktais, ka ar pārveidojumu *uz-* > *iz-* un *uz* > *iz* runājusi jau viņas vecmāmiņa Anna Tīlans, kas dzimusi 1890. gada 1. jūlijā Karvas “Ozolniekos” un visu mūžu dzīvojusi malēnisko izlokšņu teritorijā – Karvā. Kaut 1922. gada 6. novembrī Anna salaulājusies ar kalpu puisī Adolfu Ontensonu (dz. 1897. gadā) no Rīgas, ģimenē turpināts runāt arī izloksnē. Karvas “Rečos” 1924. gada 6. augustā viņiem piedzimusi meita Vera. Vectēvs traģiski gājis bojā 1947. gadā Rīgā, bet vecmāmiņa Anna nodzīvojusi līdz 1978. gada 14. decembrim un kopš 1962. gada bijusi kopā ar mazmeitu, monogrāfijas informanti Maiju. Tā kā Maija dzimusi un pirmos desmit dzīves gadus pavadījusi Karvā, viņa varētu runāt vecmāmiņas izloksnē, tomēr varētu domāt arī par dubultu ietekmi, jo dialektu atlantā šāda parādība norādīta arī izlokšņu kartes 385. numurā, tātad Jaunlaicē, kur Maija dzīvo jau 52 gadus.

Kopumā ticamāka šķita hipotēze, ka Maijas runā Jaunlaicenes izloksnē reģistrēto atšķirīgo pārmaiņu izcelsme ir no Karvas, jo nebija dzirdētas minētās

pārmaiņas citu jaunlaiceniešu runā. Tā kā arī vīrs bijis jaunlaiceniešs, šķiet, ka šī nevarētu būt viņa runas ietekme.

Drošības dēļ šis jautājums tika pārrunāts arī ar jaunlaiceniešu Noru Sudari, kura dzimusi 1954. gadā Jaunlaicē un bērnībā ģimenē runājuši malēniski. Vīrs Andrejs arī bijis jaunlaiceniešs, vēlāk piedzimuši trīs bērni, kuri gan prot tikai dažus malēniešu vārdus. Nora apstiprināja, ka *uz-* pārveidojums par *iz-* nav raksturīgs Jaunlaicē. Ļoti ticami, ka tomēr Maijai šis pārveidojums iespaidies atmiņā no bērnības Karvā. Tātad vajadzēja Karvas izlokšnes runātāju, tādēļ tika jautāts Baibai Berkoldei kura skolā gājusi Karvā. Baiba kopumā runāja malēniešu variantā, bet *uz-* pārveidojumu par *iz-* neapstiprināja un nopietni sacīja, viņasprāt, šobrīd svarīgāko domu: “*Ešu dzimusa ūtruo kara vidā un nagribu miert trešuo kara vidā*” > [eš^u zimus^a ūtruo kar^a vidā ūn nagrib^u miert trešuo kar^a vidā] ‘esmu dzimusi otrā kara vidū un negribu mirt trešā kara vidū.’ Tad tika uzrunāts arī karvenietis Monvīds Šteinerts, tomēr arī viņš neapstiprināja šādu priedēkļa *uz-* pārveidojumu.

Problemātisks ir fakts, ka priedēkļa *uz-* pārveidojums par *iz-* atlantā (LVDA, 2021, 286) uzrādīts arī Veclaicenes izloksnē (kartē 386. izlokšnes numurs), tomēr gan J. Udrasam, gan laikā no 2023. gada novembra līdz 2024. gada novembrim grāmatas autores aptaujātajiem veclaiceniešiem un arī Ziemera izlokšnes runātājiem šādas formas bija svešas. M. Pilskalniete konsekventi lietoja *iz* un skaidri atšķīra prievārda *iz-* nozīmes, skaidrojot tās literārajā valodā, piemēram, *izkuopa iz gultas* > [iskuôp^a iz gùlt^as] ‘izkāpa no gultas’, *izkuopa iz kolla* > [iskuôp^a is koll^a] ‘uzkāpa uz kalna’ un pat *iskuopa kollā* > [iskuôp^a kollâ] ‘uzkāpa kalnā’. Tā kā priedēkļa *uz-* pārveidojums par *iz-* pētījuma laikā tika konstatēts tikai Maijas runā, tas liecina par šīs parādības pakāpenisku izzušanu vismaz malēniešu izloksnēs, jo Latgalē šī parādība dzirdama bieži.

Ne tik bieži, tomēr malēniešu runā dzirdams arī **priedēkļa *da-*lietojums**, kas parasti lietots frāzēs arī ar prievārdu *da*, piemēram, [dabrāuc^u da mež^a] ‘aizbraucu līdz mežam’, [dabrāuc^u da Oluksnāi, da kūr^a diriģentēi] ‘aizbraucu uz Alūksni, pie kora diriģentes’, arī [nadatāisīc] ‘neuztaisīts līdz galam’. Minētajos piemēros nozīmes sakrīt ar M. Rudzītes nosauktajām: “Ar priedēkli *da-* atvasinātie verbi augšzemnieku izloksnēs izsaka to pašu nozīmi, ko

lejšemnieku *pie-*, *piem.*, *daskriet* resp. *daskrit*² `pieskriet`, *dažeivuo*t `piedzīvot`, *dalikt* `pielikt`, *damest* `piemest`. Dažkārt ar šo piedēkli atvasinātajiem vārdiem ir arī darbības nepabeigtuma nozīme ..” (Rudzīte, 1964, 327).

Priedēklis *da-* aizstāj arī priedēkli *aiz-*, savukārt prievārds *da-* tiek lietots, lai apzīmētu vietas robežas sasniegšanu (*līdz*) un mērķi (*uz*). Plašu materiālu par verbālo priedēkli *da-* un prievārdu *da* sniedzis Antons Breidaks savā filoloģijas kandidāta disertācijā, norādot: “Tā kā la. dial. prievārdam *da* un priedēklim *da-* ir daudz bagātāka semantika (7 nozīmes!) nekā no slāvu valodām aizgūtajiem la. dial. *pad* “zem” (1 nozīme), *pad-* (2 nozīmes), *raz-* (1 nozīme) un bieži la. dial. *da*, *da-* lietošana atšķiras no kaimiņu slāvu valodām, tad jāsecina, ka la. dial. *da*, *da-* ir mantoti un nevis aizgūti no slāvu valodām...” (Breidaks, 2006, 130). Jau 1966. gadā uzrakstītajā disertācijā A. Breidaks tomēr norādījis, ka priedēkļa *da-* areāls turpina sašaurināties (Breidaks, 2006, 119). Malēniskajās izloksnēs negadījās daudz piemēru ar šo priedēkli, iespējams, ka to ietekmē arī plašais priedēkļa *aiz-* > *oiz-* lietojums.

Lietvārdu darināšanai samērā plaši lietots **piedēklis -in-**. Tas izmantots 2. deklinācijas lietvārdiem ar *-enis*, piemēram, *putenis* > [putins], *ritenis* > [ritins], *tesmenis* > [tesmins], ar *-uonis*, piemēram, *kustonis* > [kustins], kā arī ar *-ens*, piemēram, *akmens* > [akmins], *asmens* > [asmins], *ūdens* > [oūdins], *zibens* > [zibins] (par to arī Endzelīns, 1951, 286, 312). Līdzskaņu celmu lietvārdos vērojami fonētiski pārveidojumi. Salīdzinājumam lietvārdu *akmens* > [akmins], *rudens* > [rudāns] un *zobens* > [zūbāns] locīšana abu informantu runā, vēl citu līdzskaņu celmu lietvārdu locīšana aplūkojama šīs grāmatas nodaļā “Morfoloģija”.

Dažādos avotos norādīta atšķirīga (pozitīva vai negatīva) nokrāsa lietvārdiem, kas atvasināti ar **piedēkli -en-**, piemēram, Sarmīte Balode izloksņu īpatnību aprakstā norādījusi: “Īpatnējāks apskatītājās izloksnēs ir lietvārdu atvasinājums ar piedēkli *-en-*, piemēram, *ziṛdzene* `zirgs`, *sūntene* `suns`, *biēnēnes* `bēni`, *puķenes* `puķes`, *spāņgene* `spainis`. Izloksnes runātāji norāda, ka šiem vārdiem parasti nav negatīvas nokrāsas, piemēram, teikumā “*Aizaj uz dūorzu, nūpliēs puķenes*” vārds “puķenes” nav ar nievājošu nokrāsu” (Balode, 2018, 20). Pretēji tam gan Maija, gan Jānis uzskatīja līdzīgi A. Ābeles un M. Lepikas publicētajam rakstā “Par Apukalna izloksnēm”:

“*Suntana, durtanas, kambartana*; ar šo piedēkli *-(t)ene > (t)ana* – D. M.) no dažādiem lietu vārdu celmiem atvasina vārdus ar nicinošu nozīmi: *pierstana* = lieli, neglīti pirksti; *blāgs biernana* = nejauks izlaists bērns ..” (Ābele, Lepika, 1928, 42). Jānis to komentēja: “*Vaca suntana nabous lobas nūzeimas*” > [*“vac^a sùntan^a naboùs lob^as nùzèim^as”*]] ‘vecs suns nebūs labas nozīmes (ar labu nozīmi)’. Abi informanti līdzīgi skaidroja arī vārdu [*gùtan^a*] < *gotene* ‘govs, ar nicinošu nozīmi, parasti veca’. Iespējams, ka šī nozīmes nokrāsa var būt ne tikai nievājoša, bet arī tāda, kas norāda uz kaut ko vērā neņemamu, kas nav nekas īpašs, – tā *puķenes* iepriekš uztvēruši daži runātāji, Jānis šādā nozīmē lietoja vārdu [*zòutan^a*] ‘zivis’.

Kā specifiska vērtējama līdz šim tikai no M. Pilskalnetes dzirdētā forma *malēniski* > [maliniskʲ], arī *malēniska* (runa) > [maliniskʲa], kaut lietvārdos piedēklis *-in-* tika saklausīts dažādu piedēkļu vietā, piemēram, [*dòurìns*] ‘dūriens’, [kustìns] < *kustonis* ‘mājlops’, [putìns] ‘putenis’.

Analizētie piemēri parāda valodas elementu daudzveidīgumu un arī to, ka tie var mainīties. Arī izloksnēm raksturīgi elementi var sajaukties, kļūt sporādiski vai pavisam pazust, nereti pārvēršot iepriekš pārlicinošus secinājumus par hipotētiskiem. Tāpēc tas, cik svarīgas ir plašas un profesionālas izlokšņu materiālu vākšanas ekspedīcijas, kļūst par aksiomu, lai ne tikai fiksētu valodas materiālus, bet arī pārlicinātos par izlokšņu runātāju dzīves vietas noturīgumu vai maiņu, par saskari ar literāro valodu, ar citām valodām un citām izloksnēm, vēršot uzmanību uz dažādiem sociāliem faktoriem, kas ietekmē valodu ģimenē, izglītības iestādē, darbā un sabiedrībā kopumā.

3.2. Morfolģija

3.2.1. Lietvārdi

Lietvārdu locīšanā informantu runā bija konstatējama bieža celmu maiņa, bet dažreiz atšķīrās arī dzimtes lietojums. Izlokšņu piemēri biežāk bija atšķirīgi no literārās valodas, bet dažkārt atšķīrās arī katra informanta izrunā.

Sieviešu un vīriešu dzimtes lietojums. Runājot par *akmeņu kaudzi*, izloksnē tika lietots sieviešu dzimtes lietvārds *čupa* > *čups*: [akmiņ^a čups] <

akmeņu čupa, bet bija interesanti, ka deminutīvu abi informanti lietoja gan sieviešu dzimtē [čupiṇ^a], gan vīriešu dzimtē [čupiṇš]. Jānis komentēja, ka *čupiṇš skan meilīguok* > [čupiṇš skàn mèilīguôk] `čupiṇš skan mīlīgāk`. Arī lietvārdam *ķimenes* abi runātāji pieļāva gan vīriešu, gan sieviešu dzimtes formu [ķiminiⁱ] // [ķiman^as]. Gan Jānis, gan Maija atzina, ka “*ir tuodi vuordi, kurus saka obuos dzimties, tī ir obenīki*” > [“ir tuôdi vùordi, kur^us sak^a obuôs žimtiēs, tī ir obenikⁱ”] `ir tādi vārdi, kurus saka abās dzimtēs, tie ir abeniek<sup>i</sup>`. Vīriešu vai sieviešu dzimti dažos vārdos abi runātāji lietoja arī atšķirīgi, piemēram, Jānis vārdus *aptieka*, *plīts* un *formas* lietoja tuvāk literārajai valodai sieviešu dzimtē – [aptik^a], [plēic] un [foṛm^as], bet Maija teica vīriešu dzimtē – [aptik^{is}], [foṛmⁱ], kā arī pēc saskaņojuma ar īpašības vārdu varēja secināt, ka ir *karsts plīts* > [koṛsc plēic]. Arī lietvārdu *mašīna* Jānis lietoja sieviešu dzimtē, bet Maija – vīriešu dzimtē (šī vārda locīšanu sk. 29. lpp.). Jānis pūtēju orķestrī spēlējis *bassu* > [bassⁱ], tāvad lietoja to kā *ē-celma* lietvārdu, Maija piekrita sieviešu dzimtes lietojumam, bet atgādināja, ka izloksnē atšķirībā no literārās valodas šī instrumenta nosaukums nominatīvā ir [bass^a]. Nominatīva forma atbilda *ā-celma* lietvārdiem, bet locīšanas paradigmā bija konstatējama celmu jaukšana sieviešu dzimtē. Kaut abi informanti sieviešu dzimtes lietvārdus *balss*, *lupata*, *čupa*, *kļava*, *šoseja* un *pēda* lietoja vīriešu dzimtē – [skāļš bōlss] < *skaļš balss*, [lupac] < *lupats*, [čups] < *čups*, [kļāus] < *kļavs*, [šosijs] < *šoseja*, [pāc] < *pāds*, celmu paradigmu maiņa bija vērojama arī te, kas konkrētāk rādīta lietvārdu locīšanas apskatā. Abās pētītajās izloksnēs tika lietota forma [divⁱ dīn^as] bez saskaņošanas ar lietvārdu sieviešu dzimtē, kas varētu būt daļa no divskaitļa. Tas atgādināja valodas apguvi bērnībā, kad ir skaidrs, ka objekti jāsaskaita, bet vārdšķiru saskaņošana vēl nav apgūta. Informanti lietoja arī lietvārdu *puika*, ko līdzīgi dzimtes šķīrumam īpašvārdos (piemēram, *Ainai Kļavai*, bet *Ainim Kļavam*) locīja kā *ā-celma* izņēmumu.

	Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas?	[pùik ^a]	[pùik ^a s]
G. kā?	[pùik ^a s]	[pùik ^u]
D. kam?	[pùikàm]	[pùikuôm]
A. ko?	[pùik ^u]	[pùik ^a s]
I. ar ko?	[àr pùik ^u]	[àr pùikuôm]
L. kur?	[pùikâ]	[pùikuôs]

Kopdzimtes lietvārds *plāpa* vienskaitļa datīvā palika ar sieviešu dzimtes galotni *-ai* neatkarīgi no pievienotā īpašības vārda vai vietniekvārda dzimtes, piemēram, [tām lilām // lilām plāpài] un [tài lilài // lilài plāpài].

Locīšana. No nelokāmajiem lietvārdiem pētītajās izloksnēs ar garo patskani [ò] un literārajā valodā jau pierastu patskaņu pagarināšanu skanēja *foto*, *eiro*, *avokado* [avokàdò], *kino* [kìnò], *radio* [ràdiò], nebija populāri atgriezeniskie lietvārdi, tikai *mazgāšanās* > [mozguôšanuôs], bet no piedāvātajiem ģenitīveņiem informanti atzina kā izloksnē iederīgus tikai *daudzbērnu ģimene* > [dàuzbàrn^u ģiman^a], *piemājas dārzs* > [pìmùoj^as dūorss], *bezmaksas ekskursija* > [bezmoks^as ekskùrsij^a] un *daudzstāvu māja* > [dàuzstùov^u mùoj^a].

Kopumā lietvārdu locīšanā abu informantu runā bija daudz gadījumu, kad bija vērojama gan lietvārda pāreja citā celmā, gan celmu jaukšana vienas paradigmas ietvaros. Piemēram, M. Pilskalnietes un J. Udrasa runā lietvārda *koks* > [kùks] locīšana atbilda *o-celma* lietvārdu deklinācijai, bet lietvārda *balss* > [bòlss] locīšanā abi informanti svārstījās starp *o-celma* un *i-celma* lietvārdu deklināciju.

	Vienskaitlī	Daudzskaitlī	Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas?	[kùks]	[kùk ⁱ]	[bòlss]	[bòls ⁱ] // [bòlss]
Ģ. kā?	[kùk ^a]	[kùk ^u]	[bòls ^a] // [bòlss]	[bòls ^u]
D. kam?	[kùkàm]	[kùkìm]	[bòlsàm] // [bòlsi]	[bòlsím]
A. ko?	[kùk ^u]	[kùk ^{us}]	[bòls ^u] // [bòls ⁱ]	[bòls ^{us}] // [bòlss]
I. ar ko?	[àr kùk ^u]	[àr kùkìm]	[àr bòls ^u] // [àr bòls ⁱ]	[àr bòlsím]
L. kur?	[kùkâ]	[kùkùs]	[bòlsâ] // [bòlsî]	[bòlsûs] // [bòlsîs]

Lokot lietvārdu *balss*, vairākkārt bija jāaicina runātāji pievienot locīšanā arī kādu īpašības vai skaitļa vārdu, lai tomēr pārliecinātos par sieviešu vai vīriešu dzimtē lietoto formu un noteiktu lietvārda celmu, tomēr daudzskaitļa datīvā nepalīdzēja arī tas, jo informanti locīja gan [divím bòlsím], gan [divuôm bòlsím]. J. Udrass komentēja, ka [vār iļ tuô, iļ tuô] `var gan tā, gan tā`. Arī sieviešu dzimtes lietvārdu *kļava* > [kļàus] un *pēda* > [pâc] locīšana liecināja par *ā-celma* maiņu par *o-celmu*, tomēr Jānis daudzskaitļa datīvā, instrumentālī un lokatīvā teica, ka tur ir [abenikⁱ], tātad – abenieki, jo var lietot abas formas.

Vienskaitlī			Daudzskaitlī	
N. kas?	[kʌ̀us]	[pâc]	[kʌ̀av ⁱ]	[pâd ⁱ]
Ģ. kā?	[kʌ̀av ^a]	[pâd ^u]	[kʌ̀av ^u]	[pâd ^u]
D. kam?	[kʌ̀avâm]	[pâdâm]	[kʌ̀avîm]	[pâdîm] // [pâduôm]
A. ko?	[kʌ̀av ^u]	[pâd ^u]	[kʌ̀av ^u s]	[pâd ^u s]
I. ar ko?	[âr kʌ̀av ^u]	[âr pâd ^u]	[âr kʌ̀avîm]	[âr pâdîm] // [âr pâduôm]
L. kur?	[kʌ̀avâ]	[pâdâ]	[kʌ̀avûs]	[pâdûs] // [pâduôs]

Nelielas atšķirības abu informantu runā bija vērojamas lietvārda *vilciens* locīšanā.

M. Pilskalniete			J. Udrass	
	Vienskaitlī	Daudzskaitlī	Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas?	[vîlcîns]	[vîlcin ⁱ]	[vîlcîns]	[vîlcin ⁱ]
Ģ. kā?	[vîlcin ^a]	[vîlcin ^u]	[vîlcin ^a]	[vîlcin ^u]
D. kam?	[vîlcinâm]	[vîlcinîm]	[vîlcinâm]	[vîlcinîm]
A. ko?	[vîlcin ⁱ]	[vîlcin ^u s]	[vîlcin ⁱ]	[vîlcin ^u s]
I. ar ko?	[âr vîlcin ⁱ]	[âr vîlcinîm]	[âr vîlcin ^u]	[âr vîlcinîm]
L. kur?	[vîlcinî]	[vîlcinûs]	[vîlcinâ]	[vîlcinûs]

Šajā locīšanas paradigmā abiem izlokšņu runātājiem atšķirās dažas formas: vienskaitlī Maijas runā vārds tika locīts kā *o*-celma lietvārds, bet akuzatīvā, instrumentālī un lokatīvā ieguva (*i*)*io*-celma formas, savukārt Jāņa runā (*i*)*io*-celma forma bija tikai vienskaitļa akuzatīvā. Daudzskaitlī locījumu formas abiem sakrita, tikai datīva formu [vîlcinîm] Maija konsekvēnti runāja ar krītošo zilbes intonāciju, kamēr Jānis to izrunāja ar pārliecinošu lauzumu, tomēr daudzskaitļa instrumentālā formu abi runāja ar lauztu galotnes garo patskani [âr vîlcinîm]. Par zilbes intonāciju atšķirībām un svārstībām daudzskaitļa datīvā un instrumentālī rakstīts jau grāmatas nodaļā “Zilbes intonācijas”. Arī M. Rudzīte norādījusi: “Piedēkļu un gala zilbēs runātās intonācijas ne vienmēr saskan pašā augšzemnieku apgabalā un diezgan bieži atšķiras no ležzemnieku intonācijām. Tāpēc izlokšņu aprakstos norādāms, kāda intonācija tiek lietota noteiktos piedēkļos resp. galotnēs” (Rudzīte, 1964, 265). Ir skaidrs, ka arī aptaujāto informantu runā vīriešu dzimtes lietvārdiem daudzskaitļa datīvā svārstījās varianti starp krītošo un lauzto zilbes intonāciju.

Līdzskaņu kopās iespraustais patskanis *i*, par ko rakstīts nodaļā “Fonētika”, ne tikai atvieglo izrunu un dalījumu zilbēs, bet arī maina lietvārdu un īpašības vārdu galotni vienskaitļa nominatīvā, piemēram, *krēsls* > [krāsl's], *kakls* > [kakil's], *mezgls* > [mazgl's], *sesks* > [sesk's], *spirgls* > [spiergl's], *viegls* > [vīgl's], arī arī [maītisk's] ‘sieviete’ un [pūisisk's] ‘vīrietis’, bet šādu vārdu locīšanas paradigma atbilst *o*-celma lietvārdu locīšanai. Pie substantīvētiem adjektīviem arī J. Endzelīns minējis lietvārdus *maītisks* un *pūisisks* (Endzelīns, 1951, 366).

Toties ***u*-celma** lietvārdi, kā lielākoties augšzemnieku dialektā, arī malēniskajās izloksnēs pārsvarā pārgājuši *o*-celmā, piemēram lietvārdu *medus* > [mac], *lietus* > [līc] un *tīrgus* > [tīerks] locīšana.

	Vienskaitlis			Daudzskaitlis		
N. kas?	[mac]	[līc]	[tīerks]	[mad ⁱ]	[līt ⁱ]	[tīerg ⁱ]
G. kā?	[mad ^a]	[līt ^a]	[tīerg ^a]	[mad ^u]	[līt ^u]	[tīerg ^u]
D. kam?	[madām]	[lītām]	[tīergām]	[madīm]	[lītīm]	[tīergīm]
A. ko?	[mad ^u]	[līt ^u]	[tīerg ^u]	[mad ^{us}]	[līt ^{us}]	[tīerg ^{us}]
I. ar ko?	[ār mad ^u]	[ār līt ^u]	[ār tīerg ^u]	[ār madīm]	[ār lītīm]	[ār tīergīm]
L. kur?	[madā]	[lītā]	[tīergā]	[madūs]	[lītūs]	[tīergūs]

Atšķirīga ir lietvārda *alus* > [òls] locīšana, kurai dažādās izloksnēs vienmēr bijis daudz variantu. “Latviešu valodas dialektu atlantā” šī locīšana ievietota atsevišķi no citiem lietvārdiem, norādot, ka “Paradigmā *i*- un *o*-celma formas tiek jauktas kompaktā areālā Vidzemes ziemeļaustrumos” (LVDA, 2021, 75–76). Apzīmējumi atlanta 44. kartē liecina, ka *o*- un *i*-celma formu jaukums saklausīts gan Ziemera, gan Jaunlaicenes izloksnē, bet Veclaicē un Karvā fiksēts *o*- un *i*-celma, kā arī (*i*)*jo*-celma formu jaukums (LVDA, 2021, 231). Arī Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksņu runātāji locīja lietvārdu *alus* ar dažādiem variantiem. Vienskaitlī tikai pēc datīva formas varētu noteikt, kādas dzimtes lietvārds lietots. Maijas locīšanas variants ar daudzskaitlī konsekventi lietoto mīksto līdzskani / nesakrita ne ar vienu no šajā grāmatā iepriekš minētajiem locīšanas piemēriem, savukārt par Jāņa lietotajām formām varētu domāt, ka *alus* > [òls] locīšana viņa runā atbilda (*i*)*jo*-celmam (sal. *brālis* > [brùols] locīšanu), tomēr vienskaitļa ģenitīvā un datīvā Jānis lietoja *i*-celma formas

[òls] un [oliĵ]. Daudzskaitļa datīvā atkal bija dzirdama krītošā zilbes intonācija, bet instrumentālī lauztā.

Vienskaitlī		Daudzskaitlī	
J. Udrass	M. Pilskalniete	J. Udrass	M. Pilskalniete
N. kas?	[òls]	[ol ⁱ]	[ol ⁱ]
Ģ. kā?	[òls]	[ol ^u]	[ol ^u]
D. kam?	[oliĵ] [ol ^{am}]	[ol ^{im}]	[ol ^{im}]
A. ko?	[ol ⁱ]	[ol ^{us}]	[ol ^{us}]
I. ar ko?	[ār ol ⁱ]	[ār ol ^{im}]	[ār ol ^{im}]
L. kur?	[ol ⁱ]	[ol ^{us}]	[ol ^{us}]

No *jo-celma* lietvārdu piemēriem tika locīts vārds *ceļš* > [cèļš], tomēr jāpiebilst arī, ka pēc daļēji vokalizētā *j* lietvārdā *vējš* un īpašības vārdā *vājš* līdzskaņa *š* vietā tika runāts *s*: [vièĵs] un [vuôĵs], citādi to locīšanas galotnes neatšķīrās, savukārt no (*i*)*jo-celma* lietvārdiem tika locīts vārds *brālis* > [brùols].

	Vienskaitlī	Daudzskaitlī	Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas?	[cèļš]	[ceļ ⁱ]	[brùols]	[brùol ⁱ]
Ģ. kā?	[ceļ ^a]	[ceļ ^u]	[brùol ^a]	[brùol ^u]
D. kam?	[ceļ ^{am}]	[ceļ ^{im}]	[brùol ^{am}]	[brùol ^{im}]
A. ko?	[ceļ ^u]	[ceļ ^{us}]	[brùol ⁱ]	[brùol ^{us}]
I. ar ko?	[ār ceļ ^u]	[ār ceļ ^{im}]	[ār brùol ⁱ]	[ār brùol ^{im}]
L. kur?	[ceļ ^â]	[ceļ ^{us}]	[brùol ⁱ]	[brùol ^{us}]

Atšķirības *jo-* un (*i*)*jo-celma* lietvārdu locīšanā redzamas vienskaitļa akuzatīvā, instrumentālī un lokatīvā. Malēniešu izloksnēs vārda *brālis* > [brùols] vienskaitļa nominatīvā ir galotnes patskaņa *i* zudums, bet nenotiek palatalizācija. Ar to šī locīšana atšķiras no dziļajām latgaliskajām izloksnēm Latgalē. Līdzīgi lokāms lietvārds *skapis* > [skaps]. Arī tajā konstatējama *j* noteiktā līdzskaņu mija, tikai daudzskaitļa datīvā Maija svārstījās starp krītošo vai lauzto zilbes intonāciju.

	Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas?	[skaps]	[skapj ⁱ]
Ģ. kā?	[skapj ^a]	[skapj ^u]
D. kam?	[skapjām]	[skapjīm] // [skapjēm]
A. ko?	[skap ⁱ]	[skapj ^{us}]
I. ar ko?	[ār skap ⁱ]	[ār skapjīm]
L. kur?	[skapî]	[skapjūs]

Par dažādo lietvārdu celmu formu jaukšanos rakstījusi M. Rudzīte: “Locījumu galotnes dažiem substantīvu celmiem augšzemnieku izloksnēs nav vienādas. Izloksnēs ir vērojams substantīvu celmu sakritums uz fonētisko pārmaiņu pamata. Sakarā ar to mainījušās dažos locījumos arī galotnes” (Rudzīte, 1964, 331). Līdzīgus secinājumus var izdarīt ne tikai par jau demonstrētajiem locījumiem, bet arī par **līdzskaņu celmiem**, no kuriem sarunās bieži izskanēja lietvārds *akmens* > [akmĩns], daudzskaitļa ģenitīvā *akmeņu* > [akmiņ^u]. Abi izloksnes runātāji to locīja pilnīgi vienādi gan morfoloģisko formu, gan zilbes intonāciju ziņā. Zinot, ka literārajā valodā dažkārt tiek jaukts lietvārdu *mēness* un *mēnesis* lietojums, tika pierakstīta to locīšana. Pēc galotnes patskaņa *i* zuduma abi vārdi ieguva vienādu formu [mĩen^ass] `mēness; mēnesis` un tika locīti pilnīgi vienādi.

	Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas?	[mĩen ^a ss]	[mĩenaš ⁱ]
Ģ. kā?	[mĩenaš ^a]	[mĩenaš ^u]
D. kam?	[mĩenašām]	[mĩenašīm]
A. ko?	[mĩenas ⁱ]	[mĩenaš ^{us}]
I. ar ko?	[ār mĩenas ⁱ]	[ār mĩenašīm]
L. kur?	[mĩenasî]	[mĩenašūs]

2. deklinācijas lietvārdu darināšanai samērā plaši izmantots **piedēklis -in-**, proti, lietvārdiem ar *-enis*, piemēram, *putenis* > [putĩns], *ritenis* > [ritĩns], *tesmenis* > [tesmĩns], ar *-uonis*, piemēram, *kustonis* > [kustĩns], kā arī ar *-ens*, piemēram, *akmens* > [akmĩns], *asmens* > [asmĩns], *ūdens* > [oũdĩns], *zibens* > [zibĩns] (Par to arī Endzelĩns, 1951, 286, 312). Vairākos līdzskaņu celma lietvārdos vērojami fonētiski pārveidojumi, tādēļ par locīšanas piemēriem šeit sniegti lietvārdi *akmens*, *rudens*, *zobens*, *ūdens*, kā arī *ratĩņš*, kas nominatīvā

tika izrunāts arī kā *ratins*. Abi informanti atkal svārstījās gan miju lietojumā, gan vienskaitlī arī locījuma galotnes izvēlē.

	Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas?	[akmìns]	[akmiņ ⁱ]
Ģ. kā?	[akmiņ ^a]	[akmiņ ^u]
D. kam?	[akmiņàm]	[akmiņîm]
A. ko?	[akmin ⁱ]	[akmiņ ^{us}]
I. ar ko?	[àr akmin ⁱ]	[àr akmiņîm]
L. kur?	[akminî]	[akmiņûs]

	Vienskaitlī			
N. kas?	[rudàns]	[zùbàns]	[ratìns] // [ratiņš]	[oûdàns]
Ģ. kā?	[rudan ^a]	[zùban ^a]	[ratiņ ^a]	[oûdan ^a] // [oûdàns]
D. kam?	[rudanàm]	[zùbanàm]	[ratiņàm]	[oûdanàm]
A. ko?	[rudan ⁱ]	[zùban ^u]	[ratiņ ^u]	[oûdan ⁱ]
I. ar ko?	[àr rudan ⁱ]	[àr zùban ^u]	[àr ratiņ ^u]	[àr oûdan ⁱ]
L. kur?	[rudanî]	[zùbanâ]	[ratiņâ]	[oûdanî]

	Daudzskaitlī			
N. kas?	[rudan ⁱ]	[zùban ⁱ]	[ratiņ ⁱ]	[oûdan ⁱ]
Ģ. kā?	[rudan ^u]	[zùban ^u]	[ratiņ ^u]	[oûdan ^u]
D. kam?	[rudanîm]	[zùbanîm]	[ratiņîm]	[oûdanîm]
A. ko?	[rudan ^{us}]	[zùban ^{us}]	[ratiņ ^{us}]	[oûdan ^{us}]
I. ar ko?	[àr rudanîm]	[àr zùbanîm]	[àr ratiņîm]	[àr oûdanîm]
L. kur?	[rudanûs]	[zùbanûs]	[ratiņûs]	[oûdanûs]

Interesanti, ka lietvārda *ratiņš* locīšanā līdzskanis *ņ* bez mīkstinājuma tika pieļauts kā variants tikai vienskaitļa nominatīvā. Tātad šī lietvārda locīšana attiecināma uz *Ķo*-celmu, bet uz daudzskaitļa locījumu formām attiecināms M. Rudzītes secinājums, ka “.. austrumu izlokšņu vienā daļā dažos locījumos *Ķo*-celmi saskan ar (*i*)*Ķo*-celmiem” (Rudzīte, 1964, 332).

Sieviešu dzimtes lietvārdiem varētu gaidīt līdzīgu locīšanu *ā*-celma paradīgmā, kur vienskaitļa nominatīvā ir galotne *-a*, ar tiem *ē*-celma lietvārdiem, kuri šādu galotni ieguvuši malēniešiem raksturīgajā pārmaiņā *-e > -a*, tomēr tādas sakritības nebija. Jau M. Rudzīte rakstījusi par *ē*-celma

lietvārdu locīšanu: “Bez fonētiskajām īpatnībām augšzemnieku izlokšņu vienā daļā šo celmu deklinācijā ir vērojamas arī morfoloģiskas īpatnības” (Rudzīte, 1964, 338). No viņas minētajiem piemēriem lietvārda *zēila*² locīšana Karvas izloksnē (Rudzīte, 1964, 338–339) pilnībā sakrīt ar mūsu pētījumā veikto malēniešu izlokšņu *ē*-celma lietvārdu locīšanu ar vienskaitļa nominatīva galotnes maiņu, bet *ā*-celma lietvārdos tika ievērotas arī līdzskaņu mijas, nevairoties no nelabskaņas. Salīdzinājumam – lietvārdu *meita* > [maît^a], *māte* > [mùot^a] un *upe* > [up^a] locīšana.

	Vienskaitlī			Daudzskaitlī		
N. kas?	[maît ^a]	[mùot ^a]	[up ^a]	[maît ^a s]	[mùot ^a s]	[up ^a s]
G. kā?	[maît ^a s]	[mùot ^a s]	[up ^a s]	[maît ^u]	[mùoš ^u]	[up ^j u]
D. kam?	[maîtài]	[mùotài]	[upài]	[maîtùom]	[mùotiem]	[upiêm]
A. ko?	[maît ^u]	[mùot ⁱ]	[up ⁱ]	[maît ^a s]	[mùot ^a s]	[up ^a s]
I. ar ko?	[àr maît ^u]	[àr mùot ⁱ]	[àr up ⁱ]	[àr maîtùom]	[àr mùotiem]	[àr upiêm]
L. kur?	[maîtā]	[mùotiē]	[upiē]	[maîtās]	[mùotiēs]	[upiēs]

Locīšanas piemēri rāda, ka vienskaitļa nominatīvā, ģenitīvā un datīvā, *ē*-celma lietvārdu locīšana atbilst *ā*-celma lietvārdu locīšanai, pārējos locījumos ir *ē*-celma galotnes. Lietvārdu *upes* > [up^as] un *mātes* > [mùot^as] daudzskaitļa datīvā runātāji stipri svārstījās starp krītoši vai lauzti intonētu galotni, tādēļ rādīti abi varianti, pārējo vārdu daudzskaitļa datīva formas tika izrunātas ar krītošo zilbes intonāciju. “Latviešu valodas dialektu atlantā” norādīts, ka izloksnēs ap Alūksni *a*-celma lietvārdu datīvā dzirdama galotne *-uom* (LVDA, 2021, 55), par to var pārliecināties arī atlanta 25. kartē (LVDA, 2021, 212). Minētajās izloksnēs redzams, ka Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksnē te runāta krītošā zilbes intonācija, bet Karvas un Ziemera izloksnē – lauztā (LVDA, 2021, 55).

Ielūkojoties īpašvārda *Oluksna* locīšanā, kur notikusi pāreja no *ē*-celma *ā*-celmā un nominatīvā galotne *-e* > *-a*, redzams, ka līdzīgi lietvārdu *māte* > [mùot^a] un *upe* > [up^a] locīšanai vienskaitlī akuzatīva un instrumentāļa formās galotne sakrīt ar literārajā valodā *ē*-celma lietvārdu galotni *-i*, kamēr pārējos locījumos saglabājas pārmaiņa. Daudzskaitļa formas salīdzinājumam var arī aplūkot šajā grāmatā lietvārda *kurpes* > [kùorp^as] locīšanas paradigmā (sk. 25. lpp.)

N. kas?	[Oluksn ^a]
Ģ. kā?	[Oluksn ^a s]
D. kam?	[Oluksnai]
A. ko?	[Oluksn ⁱ]
I. ar ko?	[ār Oluksn ⁱ]
L. kur?	[Oluksn ⁱ ē]

***i*-celma** lietvārdu locīšanā malēniešu informantiem nebija domstarpību, locījumi atbilda pašreizējai literārās valodas lietvārdu locīšanas paradigmai, bija arī līdzskaņa *j* noteiktā līdzskaņu mija daudzskaitļa ģenitīvā. Transkripcijā, protams, tika rādīta pilnīga vokalizācija lietvārda *zivs* > [zius] vienskaitļa nominatīvā, ģenitīvā un daudzskaitļa nominatīvā, akuzatīvā, bet daļēja vokalizācija lietvārdu *zivs*, *sirds* un *pirts* vienskaitļa datīvā. Daudzskaitļa datīva formas galotnē skanēja izteikta lauztā zilbes intonācija. “Latviešu valodas dialektu atlanta” piemēros norādīts, ka *i*-celma lietvārdu galotne Karvas izloksnē fiksēta gan ar krītošo, gan ar lauzto zilbes intonāciju, par zilbes intonācijas lietojumu Jaunlaicenes, Veclaicenes un Ziemera izloksnē ziņu nav (LVDA, 2021, 69). Atlanta 39. kartē Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksnē rādīta galotņu *-īm* un *-im* pārklāšanās, nenorādot zilbes intonāciju (LVDA, 2021, 226). Šoreiz visi aptaujātie gan daudzskaitļa datīva, gan instrumentāļa galotnē runāja lauzto zilbes intonāciju un nevairījās no līdzskaņa *j* noteiktās līdzskaņu mijas daudzskaitļa ģenitīvā.

Vienskaitlī				Daudzskaitlī		
N. kas?	[zius]	[siŕc]	[pierc]	[zius]	[siŕc]	[pierc]
Ģ. kā?	[zius]	[siŕc]	[pierc]	[ziv ^u j]	[siŕž ^u]	[pierš ^u]
D. kam?	[zivij]	[siŕdij]	[piertij]	[zivîm]	[siŕdîm]	[piertîm]
A. ko?	[ziv ⁱ]	[siŕd ⁱ]	[piert ⁱ]	[zius]	[siŕc]	[pierc]
I. ar ko?	[ār ziv ⁱ]	[ār siŕd ⁱ]	[ār piert ⁱ]	[ār zivîm]	[ār siŕdîm]	[ār piertîm]
L. kur?	[zivî]	[siŕdî]	[piertî]	[zivîs]	[siŕdîs]	[piertîs]

Latviešu literārajā valodā bijušas karstas diskusijas par lietvārda *sāls* locīšanu, ilgu gadu skolās tika mācīts, ka *sāls* ir sieviešu dzimtes lietvārds, tad sekoja oficiāls lēmums lietot to vīriešu dzimtē. Pētītajās izloksnēs *sāls* un *dzelzs* pārsvarā tika locīti tāpat kā tikko demonstrētie *i*-celma lietvārdi, tikai bez daudzskaitļa. Tomēr Maija svārstījās, sakot, ka nominatīvā būtu

jāpievieno vīriešu dzimtes vietniekvārds, t. i., [tis sùols] `tas sāls`, savukārt datīvā varot būt gan [sùoliĵ], gan [sùoļām]. Lai būtu pilnīgi skaidrs, J. Udrass piemetināja, ka daudzskaitlī *dzelži* būtu no vārda *dzelzis*.

Vienskaitlī		
	Jānis Maija	Jānis un Maija
N. kas?	[sùols]	[ʒèlss]
Ģ. kā?	[sùols]	[ʒèlss]
D. kam?	[sùoliĵ] // [sùoļām]	[ʒèlziĵ]
A. ko?	[sùol ⁱ]	[ʒèlz ⁱ]
I. ar ko?	[ār sùol ⁱ]	[ār ʒèlz ⁱ]
L. kur?	[sùolī]	[ʒèlzī]

Diskusijas bija par lietvārda *brokastis* > [brùk^asc] locīšanu. M. Rudzīte vairākkārt norādījusi, ka augšzemnieku dialektā dažādu celmu sieviešu dzimtes lietvārdiem novērojamas gan fonētiskas, gan morfoloģiskas īpatnības, kā arī uzsvērusi, ka pārskatu par šīm deklinācijām varēs sniegt tikai latviešu valodas dialektu atlants (Rudzīte, 1964, 337–341). Latviešu valodas dialektu atlanti tiešām ir labs palīgs, te atrodamas detalizētāks izklāsts vismaz par dažiem šādu lietvārdu locījumiem. Par pētniekus interesējošo *i*-celma lietvārdu locīšanu atrodams vienskaitļa ģenitīva, datīva un lokatīva, kā arī daudzskaitļa nominatīva, ģenitīva, datīva, akuzatīva un lokatīva formu pārskats (LVDA, 2021, 65–72). Tiesa, tieši lietvārds *brokastis* nav pieminēts, tomēr saprotams, ka abās grāmatā aprakstītajās izloksnēs vienskaitļa ģenitīva formas [brùk^asc] galotnē *-is* patskanis *i* ir zudis un pēc tam veidojas afrikāta *-c* < *-ts*. Abiem informantiem retāk lietotā lietvārda *brokastis* > [brùk^asc] locīšana sākumā sagādāja raizes. Piemēram, uz aicinājumu izlocīt šo vārdu, Jānis atbildēja: “*Nazinu, kuo juolūka tis brūkasts, mousīm tuoda vuorda nabeja, bej tikai iešana. Nuoc āstu, tuo!*” > [“nazin^u, kuô jùolùk^a tis brùk^asc, moûsîm tuôd^a vùord^a nabej^a, bèi tikài iêššan^a. nùoc âst^u, tuô!”] `Nezinu, kā jāloka tas *brokasts*, mums tāda vārda nebija, bija tikai ēšana. Nāc ēst, tā!`. Piemērā minētais norādāmais vietniekvārds liecina, ka Jānis nominatīvā lietojis lietvārdu *brūkasts* vīriešu dzimtē. Vēlāk abi informanti nodemonstrēja tomēr arī pilnu locīšanas paradigmu.

	M. Pilskalniete		J. Udrass	
	Vienskaitlī	Daudzskaitlī	Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas?	[brùk ^a sc]	[brùkast ^a s]	[brùk ^a sc]	[brùk ^a sc]
Ģ. kā?	[brùk ^a sc]	[brùkast ^u]	[brùk ^a sc]	[brùkast ^u]
D. kam?	[brùkastij]	[brùkastīm]	[brùkastij]	[brùkastīm]
A. ko?	[brùkast ⁱ]	[brùkast ^a s]	[brùkast ⁱ]	[brùk ^a sc]
I. ar ko?	[àr brùkast ⁱ]	[àr brùkastīm]	[àr brùkast ⁱ]	[àr brùkastīm]
L. kur?	[brùkastī]	[brùkastīs]	[brùkastī]	[brùkastīs]

Sakritība *i*-celma lietvārdu vienskaitļa datīvā ir loģiska, par kuru teikts: “*i*-celma lietvārdu vienskaitļa datīva galotne *-ij*, kas ir arī literārās valodas norma (MLLVG I, 420; LVG, 365), izplatīta galvenokārt Zemgalē, Ziemeļaustrumvidzemē izloksnēs ap Alūksni 465, kā arī dažviet Kurzemē un Vidzemē” (LVDA, 2021, 65). Savukārt par vienskaitļa lokatīvu norādīts: “*i*-celma vienskaitļa lokatīva forma ar galotni *-ī*, kas ir arī literārās valodas norma (MLLVG I, 420; LVG, 365), izplatīta vidus dialekta, Ziemeļaustrumvidzemes un Latgales izloksnēs. Lauzti intonētu galotni (*sirđī*, *naktī*) lieto Kurzemē, Zemgalē, Vidzemē un Latgalē” (LVDA, 2021, 66). Šīs norādes pilnībā sakrīt ar abu izlokšņu informantu sniegto lietvārda [brùk^asc] locīšanas paraugu. Sarežģītāk bija analizēt vārda locīšanu daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā. Dialektu atlantā lasāms: “Lībiskā un augšzemnieku dialekta daudzskaitļa nominatīva un akuzatīva formās *-s* priekšā ir zudis *-i*” (LVDA, 2021, 68). Šādas locījumu formas daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā demonstrēja veclaicēnietis Jānis – [brùk^asc], bet Maijas runa atšķīrās – [brùkast^as]. Formāli Maijas rādītās locījumu formas varētu sakrist ar *ā*-celma locījumu formām, piemēram, *meitas* > [maît^as], tomēr jāatceras, ka fonētiski malēniešu izloksnēs galotnes *-a* < *-e* un *ē*- un *ā*-celmi dažos locījumos ir sakrituši, piemēram, *kurpes* > [kùorp^as]. Lietvārdus *valsts*, *izkaps*, *smilts* Maija daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā teica [vàlsc], [isk^apc], [smilc], bet lietvārdu *rīksts* daudzskaitlī locīja [rèist^as] ar izlaistu *k* un galotni *-as* kā vārdā *brokastis* > [brùkast^as]. Loģiski, ka daudzskaitļa formai [rèist^as] vienskaitļa nominatīvā atbilst *rīkste* > [rèist^a] ar *-a* < *-e*, tomēr ar [brùk^asc] vienskaitļa nominatīvā Maija rīkojusies citādi, tā vietā viņa lietoja formu [brùk^asc]. Paradigmu sajaukumu varēja sekmēt arī tas, ka lietvārds *brokastis* literārajā valodā ir daudzskaitlinieks. Savukārt literārās valodas

daudzskaitlinieku *durvis* informanti locīja bez līdzskaņa *v*, bez *j* noteiktās mijas ģenitīvā, kā arī bez patskaņa *i* galotnē.

N. kas?	[dùrs]
Ģ. kā?	[dur ^u]
D. kam?	[durîm]
A. ko?	[dùrs]
I. ar ko?	[àr durîm]
L. kur?	[durîs]

Kad vēlējos uzzināt, kā Maija izrunā lietvārdu *birste*, kurā arī pirms galotnes ir skaņu kopa *st*, viņa to veikli izrunāja vīriešu dzimtē – *biršts* > [biršc], piemetinot [panemš^u biršt^u]. Daudzskaitļa ģenitīvā galotne *-u* pētītajās izloksnēs sakrita ar dialektu atlantā norādīto (LVDA, 2021, 69). Jāatzīmē arī, ka nosacījums “Līdzskaņu mijas nav [...] lietvārdos, kam galotnes priekšā ir skaņu kopa *st* un tās priekšā nav līdzskaņa *k*” (LVG, 2013, 366), nav pārkāpts, jo informanti runāja šo lietvārdu bez *k* arī izloksnē lietotajā daudzskaitļa ģenitīva formā [nàu biršt^u].

Pētāmo izlokšņu piemēri spilgti parādīja gan locīšanas celmu, gan dzimšu jaukšanu, ko sekmē gan fonētiskās pārmaiņas, gan ģimenē, dzimtā vai varbūt kopienā nostiprinājies variatīvs locīšanas pieradums. Šīm svārstībām pamatā bieži ir literārās valodas ietekme. Piemēram pievienota lietvārda *asinis* locīšana kopā ar īpašības vārdu *sarkanas* attiecīgos locījumos.

Vienskaitlī

	J. Udrass	M. Pilskalniete
N. kas?	[sořkan ^a asîns]	[sořkàns asîns]
Ģ. kā?	[sořkan ^a s asîns]	[sořkan ^a ašņ ^a]
D. kam?	[sořkanài asiniî]	[sořkanàm ašņàm]
A. ko?	[sořkan ^u asin ⁱ]	[sořkan ^u ašņ ⁱ]
I. ar ko?	[àr sořkan ^u asin ⁱ]	[àr sořkan ^u ašņ ⁱ]
L. kur?	[sořkanâ asinî]	[sořkanâ asnî]

Daudzskaitlī

	M. Pilskalniete	J. Udrass
N. kas?	[sořkan ⁱ ařņ ⁱ]	[sořkan ⁱ ařņ ⁱ // asiņ ⁱ]
Ģ. kā?	[sořkan ^u ařņ ^u]	[sořkan ^u ařņ ^u // asiņ ^u]
D. kam?	[sořkanīm ařņīm]	[sořkanīm ařņīm // asinīm]
A. ko?	[sořkan ^s ařņ ^s]	[sořkan ^s ařņ ^s // asiņ ^s]
I. ar ko?	[år sořkanīm ařņīm]	[år sořkanīm ařņīm // asinīm]
L. kur?	[sořkanūs ařņūs]	[sořkanūs ařņūs // asiņūs // asinīs]

Redzams, ka vienskaitlī J. Udrass locīja lietvārdu kā *i*-celma vārdu, bet daudzskaitlī – pamatā kā (*i*)*io*-celma vārdu, izņemot lokatīvu [asinīs], kas atkal atbilda *i*-celmam. Savukārt M. Pilskalniete vīriešu dzimtes izvēlē bija konsekventāka, bet savdabīgi, ka no vienskaitļa ģenitīva līdz instrumentālim viņa saglabājusi (*i*)*io*-celmam neraksturīgu līdzskaņu miju.

Jāpiebilst vēl, ka tradicionālais asinsdesas apzīmējums “ařņa desa” abu informantu lietojumā rāda, ka arī vienskaitlī sieviešu dzimtes lietojums var nebūt noturīgs, tomēr svārstības piemēros *asins nolaiřana* > [asins nùlaiřřan^a] // [ařņ^a nùlaiřřan^a] un *asinszāle* > [asinszuôl^a] // [ařņazuôl^a] atkal liecina par šaubām. Daudzskaitļa akuzatīvā arī bija neliela minstināšanās, ko Jānis savā manierē komentēja, ka uz jautājumu, ko redzu, jāatbild: “Asins pleķus”.

J. Udrasam atkal bija iespējas runāt par “abeniekiem”, kā viņš sauc paralēli lietotas formas.

Kopumā malēniešu demonstrētajās locīšanas paradigmās bija uzskatāmi redzama dažādu celmu galotņu jauķšana, uz ko norādīts gan J. Endzelīna, gan M. Rudzītes publikācijās, kā arī “Latviešu valodas dialektu atlantā”, kaut arī konkrētie piemēri un izloksnes, kur tie fiksēti, dažviet atšķiras.

Vienā grāmatā ir problemātiski parādīt visu attiecīgās vārdšķiras vārdu locīšanu, cerot atrast kādas iespējamās atšķirības no jau konstatētā citos avotos. Turpinot vārdšķiru aprakstu, lai papildinātu datus par malēniešu variantu, centāmieš noteikti demonstrēt tos piemērus, kas atšķirās no avotos iepriekš lasītajiem, kā arī spilgtākos piemērus katrā no vārdšķiru grupām.

3.2.2. Īpašības vārdi

Īpašības vārdi ar nenoteikto galotni augšzemnieku dialektā ir lokāmi kā attiecīgo celmu lietvārdi, toties īpašības vārdiem ar noteikto galotni būtu veltāma īpaša uzmanība.

Maija visus īpašības vārdus ar noteikto galotni vīriešu dzimtē locīja stingrā sistēmā, nevairoties datīvā no paplašinātās galotnes *-ijam* un *-ijīm*, kā arī attiecīgi daudzskaitļa instrumentālī un vienskaitļa lokatīvā, bet sieviešu dzimtes daudzskaitļa locījumos paplašināto galotņu nebija. Zilbes intonācijas lietojumā Maija šaubījās par daudzskaitļa datīva izskaņu vīriešu dzimtē un tomēr palika pie lautzās intonācijas.

Vīriešu dzimte						
Vienskaitlī			Daudzskaitlī			
N. kas?	[lobijs]	[jaūkijs]	[gudrijs]	[lobi]	[jaūki]	[gudri]
Ģ. kā?	[lobùo]	[jaūkùo]	[gudrùo]	[lobù]	[jaūkù]	[gudrù]
D. kam?	[lobijām]	[jaūkijām]	[gudrijām]	[lobijīm]	[jaūkijīm]	[gudrijīm]
A. ko?	[lobù]	[jaūkù]	[gudrù]	[lobùs]	[jaūkùs]	[gudrùs]
I. ar ko?	[àr lobù]	[àr jaūkù]	[àr gudrù]	[àr lobijīm]	[àr jaūkijīm]	[àr gudrijīm]
L. kur?	[lobijâ]	[jaūkijâ]	[gudrijâ]	[lobijûs]	[jaūkijûs]	[gudrijûs]

Sieviešu dzimte						
Vienskaitlī			Daudzskaitlī			
N. kas?	[lobùo]	[jaūkùo]	[gudrùo]	[lobùos]	[jaūkùos]	[gudrùos]
Ģ. kā?	[lobùos]	[jaūkùos]	[gudrùos]	[lobù]	[jaūkù]	[gudrù]
D. kam?	[lobijài]	[jaūkijài]	[gudrijài]	[lobùom]	[jaūkùom]	[gudrùom]
A. ko?	[lobù]	[jaūkù]	[gudrù]	[lobùos]	[jaūkùos]	[gudrùos]
I. ar ko?	[àr lobù]	[àr jaūkù]	[àr gudrù]	[àr lobuôm]	[àr jaūkuôm]	[àr gudruôm]
L. kur?	[lobijâ]	[jaūkijâ]	[gudrijâ]	[lobuôs]	[jaūkuôs]	[gudruôs]

Šī locīšana tika atkārtota ar mazākiem un lielākiem pārtraukumiem vairākkārt, Maija tomēr palika pie tā, ka noteikto un nenoteikto īpašības vārdu galotnes savstarpēji neatšķiras sieviešu dzimtes daudzskaitļa datīvā, instrumentālī un lokatīvā, vēl gan piebilstot, ka varbūt kādreiz varētu izteikt šos locījumus arī ar *ij*. J. Endzelīna rādītās vienskaitļa datīva formas

mozijam un *mozijai* sakrīt ar Maijas demonstrēto locīšanu, J. Endzelīns gan norādījis Apukalnā arī iespējamu vienskaitļa nominatīva formu *mozīs*, piebilstot, ka “.. izruna svārstās starp *-ij-* un *-ī-*, ciktāl tur vispār var saklausīt starpību” (Endzelīns, 1951, 473). M. Rudzīte norādījusi: “Formas ar *-ij-* var būt arī izveidojušās tai laikā, kad latviešu valodā adjektīvos ar noteiktajām galotnēm notika dažas pārmaiņas, lai atvieglotu izrunu” (Rudzīte, 1964, 343). J. Endzelīns šādas formas ar *ij* ievietojis paragrāfā “Citas formas”, minot, ka te daudz neskaidrību (Endzelīns, 1951, 473–475). To, ka šī locīšanas paradigma abās pētītajās izloksnēs nav stabila, spilgti rādīja Jāņa variatīvie locīšanas mēģinājumi. Šī locīšana bija visgrūtākā, vīriešu dzimtes vienskaitļa nominatīvā Jānis runāja daļēji vokalizētu *j*, bet kategoriski pastāvēja uz formām bez *ij* citās vienskaitļa formās, kā rezultātā locījumos veidojās dažādi divskaņi, piemēram, par vienskaitļa lokatīvu viņš arī pats centās saprast, vai vīriešu un sieviešu dzimtē sakrīt formas [lobeī], [jaûkeī], [gudreī], par laužto zilbes intonāciju šajā locījumā gan viņš bija pārliecināts. Jānis arī skaidri nošķīra, ka daudzskaitļa datīvā galazilbe jārunā ar krītošo intonāciju, bet instrumentālī ar laužto. Maija šajā ziņā brīžiem šaubījās. Ir skaidrs, ka abi informanti nelabprāt lietoja dažas formas ar noteikto galotni, bet Jānis centās pēc iespējas vairāk izvairīties no noteikto galotņu lietošanas (sk. zemāk).

Vīriešu dzimte						
Vienskaitlī				Daudzskaitlī		
N. kas?	[lobijs]	[jaûkijs]	[gudrijs]	[lobi]	[jaûki]	[gudri]
G. kā?	[lobùo]	[jaûkùo]	[gudrùo]	[lobù]	[jaûkù]	[gudrù]
D. kam?	[lobi-èm]// [lobàm]	[jaûkàm]	[gudràm]	[lobīm]	[jaûkīm]	[gudrīm]
A. ko?	[lobù]	[jaûkù]	[gudrù]	[lobùs]	[jaûkùs]	[gudrùs]
I. ar ko?	[àr lobù]	[àr jaûkù]	[àr gudrù]	[àr lobīm]	[àr jaûkīm]	[àr gudrīm]
L. kur?	[lobeī]	[jaûkeī]	[gudreī]	[lobûs]	[jaûkûs]	[gudrûs]

Sieviešu dzimte

	Vienskaitlī			Daudzskaitlī		
N. kas?	[lobùo]	[jaûkùo]	[gudrùo]	[lobùos]	[jaûkùos]	[gudrùos]
G. kā?	[lobùos]	[jaûkùos]	[gudrùos]	[lobù]	[jaûkù]	[gudrù]
D. kam?	[lobièi]	[jaûkièi]	[gudrièi]	[lobùom]	[jaûkùom]	[gudrùom]
A. ko?	[lobù]	[jaûkù]	[gudrù]	[lobùos]	[jaûkùos]	[gudrùos]
I. ar ko?	[àr lobù]	[àr jaûkù]	[àr gudrù]	[àr lobuôm]	[àr jaûkuôm]	[àr gudruôm]
L. kur?	[lobeî]	[jaûkeî]	[gudreî]	[lobuôs]	[jaûkuôs]	[gudruôs]

Jātic, ka dialektu atlantam ziņas snieguši labi Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksnes pratēji, tomēr mulsina 54. kartē (LVDA, 2021, 241) iekļautās noteiktā īpašības vārda vīriešu dzimtes vienskaitļa datīva formas *baltajam* un *labajam*, kas pilnībā sakrīt ar literāro valodu un norādītas Jaunlaicēnē un Veclaicēnē, kamēr apkārtējās malēniešu izloksnēs norādītas formas ar *-ijam* (kā Maijas runā), vai arī ar *-am*, kas sakrīt ar nenoteiktās galotnes lietojumu un ar to, par ko izsakās abi informanti. Arī 55. kartē (LVDA, 2021, 242) ievietotās sieviešu dzimtes vienskaitļa datīva formas *baltajai* un *labajai* sakrīt ar literāro valodu, bet atšķiras no grāmatas tapšanā iesaistīto informantu runas. Par nestabilitāti un variantiem noteikto īpašības vārdu lietojumā liecina arī atlantā ievietotie piemēri ar vienskaitļa lokatīva galotni *-ijā* Jaunlaicēnē un *-ajā* Veclaicēnē, kaut arī Latviešu valodas dialektu atlanta Morfoloģijas I daļas 52. kartē noteiktajiem īpašības vārdiem *baltais* un *labais* vīriešu dzimtes vienskaitļa nominatīvā gan Jaunlaicenes, gan Veclaicenes izloksnē fiksētas vienādas formas ar *-īs* (*-iīs*) (LVDA, 2021, 239). Rodas jautājums, kas gan varēja ietekmēt Veclaicenes izloksnes runātājus vai materiālu pierakstītājus, lai, piemēram, [lobiīs] vienskaitļa lokatīvā locītu kā [lobajā]? Tomēr arī pašreizējo informantu sniegtie locīšanas piemēri neviēš pārliecību par stingru sistēmu noteikto īpašības vārdu locīšanā.

Interesanti, ka īpašības vārda *pēdējais* vietā malēnieši lietoja gan [piēdiīs], gan *pēdīgais* > [piēdīgiīs], attiecīgi darinot arī apstākļa vārdu [piēdīgiⁱ] 'beidzot'.

Īpašības vārdu gradācijā vispārākajā pakāpē tika konstatēts līdzskaņa *s* pagarinājums līdzīgi kā apstākļa vārdu gradācijā, piemēram, [vuss·vacuôkiīs] 'visvecākais', [vuss·vusuôdiⁱ] 'visvisādi'.

3.2.3. Skaitļa vārdi

Pamata skaitļa vārdus informanti izrunāja tāpat kā M. Rudzītes minētos piemērus no Karvas izloksnes (Rudzīte, 1964, 346), t. i., [vīns, divⁱ, treis, četrⁱ, pīcⁱ, sešⁱ, septiņⁱ, ostiņⁱ deviņⁱ, desm^t, simc, tōukst^uš]. Pamata skaitļa vārdu izrunā abās pētītajās izloksnēs bija saklausāmi vairāki fonētiskie pārveidojumi, kuri aprakstīti grāmatas fonētiskās analīzes daļā, piemēram, vokalizācija, monoftongizācija, diftongizācija, skaņu un to savienojumu izlaidumi, kā arī šķietami neregulārais *o* skaitļa vārdā *astoņi* > [ostiņⁱ] un *astotais* > [ostītis].

Sieviešu dzimtē tika saklausīta paralēli gan nelokāmā forma [treis], gan lokāmā forma [treis^{as}], kas lokāma līdzīgi pārējiem skaitļa vārdiem un *ā*-celma lietvārdiem sieviešu dzimtes daudzskaitlī.

N. kas?	[treis ^{as} maīt ^{as}]
Ģ. kā?	[treis ^u maīt ^u]
D. kam?	[treisuôm maītuôm]
A. ko?	[treis ^{as} maīt ^{as}]
I. ar ko?	[ār treisuôm maītuôm]
L. kur?	[treisuôs maītuôs]

Skaitļa vārdos *divi*, *divas*, *četri*, *četras*, *pieci*, *piecas*, *seši*, *sešas*, *septiņi*, *septiņas* un *deviņi*, *deviņas* notikušas fonētiskas pārmaiņas, bet locīšana neatšķiras no latviešu literārās valodas.

Locījumos *tūkstotis*, *tūkstošais* un *tūkstošā* informanti dažreiz svārstījās, tad vārda saknē *š* vietā tika runāts *ž*, piemēram, [tōukstužim] `tūkstošiem` u. tml.

Uz pētītajām izloksnēm attiecināms M. Rudzītes secinājums: “Numerāļi *septiņi*, *astuoņi*, *deviņi* palaikam tikuši saskaņoti savā formā. Tā ir izloksnes, kur saka *septiņi*, *ostiņi*, *deviņi*” (Rudzīte, 1964, 346). Arī atziņa, ka padsmītnieku formās un dažās desmitnieku formās sastop kādu patskani, kā nav ležemnieku formās (sal. Rudzīte, 1964, 346), atbilst mūsu informantu runātajam, piemēram, skaitļa vārdos *četrpadsmit* un *četrdesmit* tika iesprausts patskanis *a* – [četrpacm^t] un [četradesm^t] (par to arī Endzelīns, 1951, 493).

Jau monogrāfijas fonētikas daļā norādīts, ka ātrā vai paviršā runā informanti dažkārt lietoja arī [čèsmʲt] ar vārda vidusdaļas izlaidumu, Jānis izlaida līdzskani *c*: *piecdesmitie* > [pìdesmitì], bet abi informanti izlaida š un veidoja divskani: *sešdesmit* > [sèidesmʲt]. Citās pozīcijā bija saklausāmi fonētiskie pārveidojumi – *v* vokalizācija, *ie* > *ī* monoftongizācija, *ī* > *ei* diftongizācija, arī *a* > *o* skaitļa vārdā *astoņi* > [ostɪnʲi] un *astotais* > [ostītis].

Kārtas skaitļa vārdos abās analizētajās izloksnēs vērojamas jau iepriekš aprakstītās fonētiskās pārmaiņas, un Maijas locīšanā vienskaitlī atkārtojas noteikto īpašības vārdu locīšanas modelis. Sieviešu dzimtē kārtas skaitļa vārdu locīšana Maijas runā pilnībā sakrita ar noteikto īpašības vārdu locīšanu, bet vīriešu dzimtē sakritība bija daļēja, vīriešu dzimtes datīva, instrumentāļa un lokatīva formas daudzskaitlī viņa runāja bez *ij*.

Vīriešu dzimte					
Vienskaitlī			Daudzskaitlī		
N. kas?	[pîrmîjs]	[ùtrijs]	[pîrmì]	[ùtrì]	
Ģ. kā?	[pîrmùo]	[ùtrùo]	[pîrmù]	[ùtrù]	
D. kam?	[pîrmijàm]	[ùtrijàm]	[pîrmîm]	[ùtrîm]	
A. ko?	[pîrmù]	[ùtrù]	[pîrmùs]	[ùtrùs]	
I. ar ko?	[àr pîrmù]	[àr ùtrù]	[àr pîrmîm]	[àr ùtrîm]	
L. kur?	[pîrmijâ]	[ùtrijâ]	[pîrmûs]	[ùtrûs]	

Sieviešu dzimte					
Vienskaitlī			Daudzskaitlī		
N. kas?	[pîrmùo]	[ùtrùo]	[pîrmùos]	[ùtrùos]	
Ģ. kā?	[pîrmùos]	[ùtrùos]	[pîrmù]	[ùtrù]	
D. kam?	[pîrmijài]	[ùtrijài]	[pîrmùom]	[ùtrùom]	
A. ko?	[pîrmù]	[ùtrù]	[pîrmùos]	[ùtrùos]	
I. ar ko?	[àr pîrmù]	[àr ùtrù]	[àr pîrmuôm]	[àr ùtruôm]	
L. kur?	[pîrmijâ]	[ùtrijâ]	[pîrmuôs]	[ùtruôs]	

Maija atšķirībā no noteikto īpašības vārdu locīšanas šoreiz ievēroja zilbes intonāciju atšķirības daudzskaitļa datīvā (krītošā) un instrumentālī (lauztā).

Jāņa runa atšķirās no Maijas vīriešu dzimtes vienskaitļa datīvā un lokatīvā. Datīvā Jānis deva priekšroku jau noteikto īpašības vārdu locīšanā

pieminētajam variantam ar *i-em*, t. i., [pi̯mi-èm], [ùtri-èm] un lokatīvā [pi̯mei̯], [ùtrei̯]. Viņš turpināja kategoriski pastāvēt par formām bez *ij* gan vīriešu, gan sieviešu dzimtes skaitļa vārdu locīšanā. Tas ietekmēja sieviešu dzimtes vienskaitļa datīva locījumu, kuru Jānis izrunāja ar galotni *-ai* kā [pi̯mài] un [ùtrài] (sal. ar [lobièi̯] noteikto īpašības vārdu locīšanā), bet vienskaitļa lokatīvā atkārtoja tādas pašas formas kā vīriešu dzimtē, t. i., [pi̯mei̯], [ùtrei̯], kurās galotne sakrita ar noteikto īpašības vārdu attiecīgo galotni, piemēram, formā [lobei̯]. Sieviešu dzimtes skaitļa vārdu daudzskaitlī Jāņa locīšana neatšķīrās no Maijas piemēriem.

Daudzie locījumu formu varianti un nekonsekvence arī noteikto skaitļa vārdu locīšanā liecina par runātāju nevēlēšanos visos gadījumos lietot noteiktās galotnes. Līdzīga tendence tika novērota visu pārbaudīto informantu runā neatkarīgi no Jaunlaicenes vai Veclaicenes izloksnes. Dialektu atlanta 63. kartē un attiecīgi arī komentāros atrodams, ka Jaunlaicē un Veclaicē saklausīta literārās valodas forma *uotrs*, bet norādīts, ka Veclaicē saklausīta arī forma *ūtrijs* (LVDA, 2021, 94–95, 250), kas sakrīt ar mūsu informantu runāto, bet pārsteidz Jaunlaicenes izloksnē norādītā forma *uotris* bez variantiem (LVDA, 2021, 250), kurā varētu saprast patskaņa *i* iespraudumu, bet nevarētu būt divskanis *uo* dziļajā latgaliskajā izloksnē, kur *uo* > *ū* vismaz šīs saknes vārdos.

3.2.4. Vietniekvārdi

Aptaujāto informantu runātās vietniekvārdu formas ir gan raksturīgas avotos rādītajām dziļajām latgaliskajām izloksnēm, gan atšķirīgas no tām, par ko M. Rudzīte rakstījusi: “Augšzemnieku izloksnēs noteiktais pronomens atsevišķās izloksnēs ir ar atsevišķām formām” (Rudzīte, 1964, 356).

Personu vietniekvārdu locīšanā “Latviešu valodas dialektu atlantā” Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksnē rādītas atšķirīgas 1. un 2. personas daudzskaitļa datīva locījumu formas, t. i., Jaunlaicē *mūsiem*, *jūsiem*, bet Veclaicē *mūsim*, *jūsim* (LVDA, 2021, 262), turpretī pētītajās izloksnēs fiksētajā malēniešu izrunā Jaunlaicē runāja *ie* > *ī*, piemēram, [moūsīm], bet Veclaicē formas ar saīsinātu *i*, piemēram, [moūsīm]. Daudzskaitļa 1. personā patskanis *e* īss. Vienskaitļa datīvā [mañs] < *manis* un [teūs] <

tevis (sk. arī Rudzīte, 1964, 351). Par daudzskaitļa akuzatīvu M. Rudzīte rakstījusi: “Blakus formām *mūs, jūs* resp. to fonētiskajiem pārveidojumiem dsk. akuzatīvā nominālo formu ietekmē šur tur lieto arī formas ar *-us*: piem., *mūsus, jūsus* Karvā un citur” (Rudzīte, 1964, 351). Analizētajās izloksnēs arī tika konstatēta šāda galotne *-us* un saknē arī pārveidojums *ū > ou*. Citas atziņas par vietniekvārdu izrunu skatīt pie grāmatā ievietotās fonētisko pārmaiņu analīzes. “Latviešu valodas dialektu atlantā” 72. kartē Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksnē minētās vienskaitļa instrumentāla formas *ar manīm, ar tevīm* (LVDA, 2021, 259), kā arī Veclaicēnē uzrādīto vienskaitļa datīva formu *manim* (LVDA, 2021, 256) un J. Endzelīna rādītās Apukalnā saklausītās formas daudzskaitļa akuzatīvā *moūs* un *joūs* (Endzelīns, 1951, 515) šajā grāmatā aprakstītajās malēniešu izloksnēs netika konstatētas.

Vienskaitlī			Daudzskaitlī	
N. kas?	[es]	[tu]	[mes]	[joūs]
G. kā?	[maņš]	[teūs]	[moūs ^u]	[joūs ^u]
D. kam?	[mān]	[tēu]	[moūsīm], [moūsīm]	[joūsīm], [joūsīm]
A. ko?	[man ⁱ]	[tev ⁱ]	[moūs ^{us}]	[joūs ^{us}]
I. ar ko?	[ār man ⁱ]	[ār tev ⁱ]	[ār moūsīm]	[ār joūsīm]
L. kur?	[manī]	[tevī]	[moūsūs]	[joūsūs]

Daudzskaitļa datīvā informanti runāja pēdējo zilbi ar krītošo zilbes intonāciju pretēji J. Endzelīna pierakstītajai lauztajai intonācijai Alūksnē (Endzelīns, 1951, 515), instrumentālī gan informanti runāja abas zilbes ar lauzto intonāciju. Savukārt 3. personas vietniekvārdu locīšanā atkāpes no literārās valodas tika konstatētas tikai daudzskaitļa datīvā, instrumentālī un lokatīvā. Līdzīgi literārajai valodai, malēniešu izloksnēs vairākos locījumos sakrita sieviešu un vīriešu dzimtes locījumu formas.

Vienskaitlī			Daudzskaitlī	
N. kas?	[viņš]	[viņ ^a]	[viņ ⁱ]	[viņ ^{as}]
G. kā?	[viņ ^a]	[viņ ^a]	[viņ ^u]	
D. kam?	[viņām]	[viņai]	[viņīm]	[viņòm]
A. ko?	[viņ ^u]		[viņ ^{us}]	[viņ ^{as}]
I. ar ko?	[ār viņ ^u]		[ār viņīm]	[ār viņòm]
L. kur?	[viņā]		[viņūs]	[viņòs]

Refleksīvais vietniekvārds tika locīts līdzīgi personu vietniekvārdiem, uz ko norādījusi jau M. Rudzīte (Rudzīte, 2021, 351).

N. kas?	-
Ģ. kā?	[seûs]
D. kam?	[sèu]
A. ko?	[sev ⁱ]
I. ar ko?	[àr sev ⁱ]
L. kur?	[sevî]

Piederības vietniekvārdi pētītajās malēniešu izloksnēs fonētiski atšķīrās no literārās valodas ar *u* visu vietniekvārda *mans* un *mana* formu saknē, piemēram, [mùns], [mun^a], [munⁱ], [mun^{as}], uz kuriem vismaz mūsdienās nevar attiecināt M. Rudzītes domu, ka “-*u*- šais formās radies laikam personu pronomena vsk. datīva un citu formu ietekmē” (Rudzīte, 1964, 351), jo pētītajās izloksnēs personu vietniekvārdos netika demonstrētas formas ar *u*. Piederības vietniekvārds *savs* visos locījumos abās dzimtēs saglabāja *a* nepārveidotu: *sava*, *savam*, *savi*, *savas* u. tml. Līdzīgi tam, kā informanti centās izvairīties no īpašības vārdu lietojuma ar noteikto galotni, viņi nevēlējās lietot arī vietniekvārdus ar noteikto galotni, izņemot *mūsējais* > [moûsijs] un *jūsējais* [joûsijs].

Pārveidojums *a* > *o* Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksnēs lietotā **noteiktā** vietniekvārda *pats* > [poc] locīšanā abu informantu runā bija vērojams tikai nominatīvā, pārējos locījumos un arī sieviešu dzimtē saknes patskanis palika *a*. Atšķirības ziemeļietes V. Supes runā (šeit salīdzinājumam locījumi vīriešu dzimtē) jau iepriekš šīs grāmatas nodaļā “Temata izvēle, informanti un metodika” skaidrotas ar dzīvesbiedra – latgalieša – runas ietekmi.

M. Pilskalnite un J. Udrass			V. Supe	
	Vienskaitlī	Daudzskaitlī	Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas?	[poc] [poš ^a]	[poš ⁱ] [poš ^{as}]	[poc]	[poš ⁱ]
Ģ. kā?	[paš ^a] [paš ^{as}]	[paš ^u]	[poš ^a]	[poš ^u]
D. kam?	[pašàm] [paš ^{as}]	[pašìm] [pašuôm]	[pošàm]	[pošìm]
A. ko?	[paš ^u]	[paš ^{us}] [paš ^{as}]	[poš ^u]	[poš ^{us}]
I. ar ko?	[àr paš ^u]	[àr pašìm] [àr pašuôm]	[àr poš ^u]	[àr pošìm]
L. kur?	[pašâ]	[pašûs] [pašuôs]	[pošâ]	[pošûs]

Vispārināmos vietniekvārdos malēnieši demonstrēja jau analizētos fonētiskos pārveidojumus, kā arī runāja *katrs* > [kotr's], *katra* > [kotr^a], *ikviens* > [ik·vîns], *ikviena* > [ik·vîn^a], *ikkurš* > [ik·kurijs], kā arī *ikkura* > [ik·kur^uo], kas parādījās arī locījumos, piemēram, *visiem* > [vusîm], *ar visiem* > [ār vusîm] (sk. arī Endzelīns, 1951, 132).

Sinonīmi **norādāmo** vietniekvārdu lietojumā jau minēti šīs grāmatas fonētisko parādību analizē. Tie aplūkojami arī nodaļā “Malēniešu leksikas saraksts”, piemēram, [itam^uo] // [it^uo] < *itamā* // *itā* `št`.

	Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas?	[itam ^u o] // [it ^u o]	[itam ^u os] // [it ^u os]
Ģ. kā?	[itam ^u os] // [it ^u os]	[itam ^u o] // [it ^u o]
D. kam?	[itam ^a i] // [it ^a i]	[itamu ^o m] // [itu ^o m]
A. ko?	[itam ^u] // [it ^u]	[itam ^u os] // [it ^u os]
I. ar ko?	[ār itam ^u] // [ār it ^u]	[ār itamu ^o m] // [ār itu ^o m]
L. kur?	[itama ⁱ] // [ita ⁱ]	[itamu ^o s] // [itu ^o s]

Arī [it's] `sis`, [itì] < *itie* `šie`, [tis] `tas`, [tài] // [tèi], `tā`, [tì] `tie`, [t^uos] `tās`, bet *šāds* > [itu^oc] un *šāda* > [itu^od^a] (sk. arī Endzelīns, 1951, 537). “Latviešu valodas dialektu atlantā” pēfītājās izloksnēs rādīta norādāmā vietniekvārda *tā* nominatīva forma *tī* > *tei* (LVDA, 2021, 111), kas Malēnijā fiksētajos piemēros ir gan *tei*, gan arī *tai*. Forma *tā* > [tèi], kura norādīta arī M. Rudzītes “Latviešu dialektoloģijā” (Rudzīte, 1964, 352), malēniešu izloksnēs te varētu būt izmantota pārmaiņa *e* > *a*. Šādu formu pieminējis arī J. Endzelīns, atsaucoties uz “Filologu biedrības rakstos” minētu Alsviķī fiksētu izrunu (Endzelīns, 1951, 524). Viņš arī atzīmējis, ka sieviešu dzimtes formā daudzskaitļa lokatīvā *uô* < *â* (Endzelīns, 1951, 533), t. i., [tu^os], un vīriešu dzimtes daudzskaitļa lokatīvā *û* < *uo* (Endzelīns, 1951, 533), t. i., [tûs]. Norādāmais vietniekvārds *tas* un *tā* abās dzimtēs vienskaitļa lokatīvā tika fiksēts vienādā formā *tajā* > [taⁱ]. “Latviešu valodas dialektu atlantā” lokatīva forma nav rādīta. M. Rudzītes publikācijā forma [taⁱ] ir vīriešu dzimtē, bet ar kāpjošo zilbes intonāciju Grostonā, savukārt sieviešu dzimtē norādītas atšķirīgas formas (1964, 352).

Vietniekvārds [it's] `sis` atlantā norādīts Ziemera izloksnē, savukārt malēniešu lietotie vietniekvārda *št* nominatīva formas varianti atlantā nav

minēti. Malēniešiem pazīstama sastingusi norādāmā vietniekvārda forma, ko konstatējām piemērā [viņā lauk^a molā]. M. Rudzīte līdžīgu piemēru minējusi Karvas izloksnē (Rudzīte, 1964, 353). “Latviešu valodas gramatikā” teikts, ka “sarunvalodā un reizēm arī rakstu avotos, galvenokārt plašsaziņas līdzekļu valodā vai poētiskā stilā, tiek lietotas saliktas vārdformas *šitas, šitais, šitā*” (LVG, 2013, 439), tātad locījumā arī *šitajā* vai *šitai* ‘šajā’, kas pētītajās malēniešu izloksnēs tika dzirdēts arī bez š, t. i., [itaī] (pusē), kas norādīts jau nodaļā “Fonētika”.

Jautājamo, attieksmes un nenoteikto vietniekvārdu grupā “Latviešu valodas dialektu atlantā” (LVDA, 2021, 119), M. Rudzītes aprakstā (Rudzīte, 1964, 353) un visos analizētajos malēniešu izlokšņu piemēros sakrita vietniekvārdi *kāds* > [kuôc] un *kāda* > [kuôd^a], ievērojot saknes vokāļa fonētisko pārveidojumu visās locījumu formās. Tos locīja atbilstoši attiecīgo celmu īpašības vārdiem. Tika saklausīta jautājamā vietniekvārda forma [kurijs] ‘kurš’, piemēram, [kurijs piēdijs pì doktor^a rindā?] ‘kurš pēdējais pie ārsta rindā?’, kādu Apukalnā ar nozīmi ‘cikais’ minējis arī J. Endzelīns (Endzelīns, 1951, 546).

	Vienskaitlī	Daudzskaitlī
N. kas?	[kurijs]	[kuri]
Ģ. kā?	[kurùo]	[kurù]
D. kam?	[kurijām]	[kurijīm]
A. ko?	[kurù]	[kurùs]
I. ar ko?	[àr kurù]	[àr kurijīm]
L. kur?	[kurijâ]	[kurûs]

Tā kā abi informanti šajā locīšanā bija pilnībā vienprātīgi, nav pamata aprakstīt atšķirības.

Tika saklausīta arī vietniekvārda forma [kamî], piemēram, [kamî likⁱ, skapî vai šaparijâ?] ‘kurā liki, skapī vai pieliekamajā?’ (sk. arī Endzelīns, 1951, 541). Mūs interesējošajās izloksnēs vērojams tas, ko rakstījusi arī M. Rudzīte: “Pronomenu *kas* augšzemnieku izloksnēs loka kā pronomenu *tas* resp. *tys*. Sakarā ar to jāiegaumē, ka vsk. lokatīvā te netiek lietota adverbā forma *kur*, bet gan pronomena forma ..”(Rudzīte, 1964, 354).

Noliedzamos vietniekvārdus malēnieši darināja ar priedēkli *nei-*, piemēram, *neviens* > [nèi·vîns], *nekas* > [nèi·kas], *nekāds* > [nèi·kuôc]. Piemēri ar *nei* nav minēti ne M. Rudzītes grāmatā, ne “Latviešu valodas dialektu atlantā”. J. Endzelīna “Latviešu valodas gramatikā”, norādot arī Apukalna un Alūksnes izlokšņi, nosaukti visi minētie noliedzamie vietniekvārdi ar [nèi-] (Endzelīns, 1951, 549).

Dažādu vārdšķiru vārdu locīšana izlokšņu pratējiem ir laikietilpīgs uzdevums, tāpēc paldies abu pētīto izlokšņu runātājiem par iedziļināšanos, piemēru meklēšanu un kopīgo aizrautību! Diahroniskās valodniecības speciālistiem te paveras vēl arī nākotnes darba lauks. Līdzšinējos dialektu aprakstos ne tik bieži doti piemēri no malēniskajām izlokšnēm. Tiesa, Alūksnes novads ticis pieminēts, ceram, ka arī mūsu piemēri vēl kaut nedaudz to papildinās.

3.2.5. Darbības vārdi. Divdabji

Darbības vārdu laika un personu formu veidošanā notiek fonētiskas pārmaiņas vārda saknē, tās vērojamas arī galotnēs, kā arī notiek celmu jaukšanās.

1. konjugācijas darbības vārdi tradicionāli tiek iedalīti piecās grupās. No 1. konjugācijas 1. grupas 1. apakšgrupas vārdiem malēnieši locīja vārdu *sākt* > [suôkt], no 2. apakšgrupas – vārdu *bēgt* > [biêkt]. Ievērotas fonētiskās pārmaiņas vārdu saknē, daudzskaitlī pagātnes 1. un 2. personā saīsināts galotnes patskanis, bet nākotnes 1. personā šīm izlokšnēm tradicionālās galotnes *-im* > *-am*, 2. personā *-iet* > *-at*.

		Vienskaitlī					
		Tagadne		Pagātne		Nākotne	
1. pers.	[suôk ^u]	[bâg ^u]	[suôk ^u]	[biêg ^u]	[suôkš ^u]	[biêkš ^u]	
2. pers.	[suôc]	[biêz]	[suôk ⁱ]	[biêg ⁱ]	[suôks ⁱ]	[biêks ⁱ]	
3. pers.	[suôk]	[bâg]	[suôk ^a]	[biêg ^a]	[suôks]	[biêks]	

Daudzskaitlī						
Tagadne			Pagātne		Nākotne	
1. pers.	[suôkàm]	[bâgàm]	[suôkàm]	[biêgàm]	[suôksàm]	[biêksàm]
2. pers.	[suôk ^{at}]	[bâg ^{at}]	[suôk ^{at}]	[biêg ^{at}]	[suôks ^{at}]	[biêks ^{at}]
3. pers.	[suôk ^a]	[bâg ^a]	[suôk ^a]	[biêg ^a]	[suôks]	[biêks]

No 1. konjugācijas 1. grupas 2. apakšgrupas darbības vārdiem interesanti lokāms vārds *ņemt* > [neîmt], kurš tika runāts bez *ņ* mīkstinājuma. Tā kā *ņemt* > [neîmt] saknē nav gara patskaņa, tajā pārveidojums *ē* > *ie* bija vērojams tikai pagātnē, literārās valodas platais *e* > *a*, bet šaurais *e* saglabāts. Daudzskaitlī pagātnes 1. un 2. personā saīsināts galotnes patskanis, bet nākotnes 1. personā *-im* > *-am*, 2. personā *-iet* > *-at*.

Vienskaitlī						
Tagadne			Pagātne		Nākotne	
1. pers.	[nam ^u]		[niêm ^u]		[nemš ^u]	
2. pers.	[nêm]		[niêm ⁱ]		[nemš ⁱ]	
3. pers.	[nâm]		[niêm ^a]		[nemš]	

Daudzskaitlī						
Tagadne			Pagātne		Nākotne	
1. pers.	[namàm]		[niêmàm]		[nemšàm]	
2. pers.	[nam ^{at}]		[niêm ^{at}]		[nemš ^{at}]	
3. pers.	[nâm]		[niêm ^a]		[nemš]	

1. konjugācijas 1. grupas 3. apakšgrupā informanti locīja darbības vārdu *pīt* > [peît], bet 4. apakšgrupā – darbības vārdu *liet* > [lît]. Arī šajā apakšgrupā daudzskaitlī pagātnes 1. un 2. personā saīsināts galotnes patskanis, bet nākotnes 1. personā *-im* > *-am*, 2. personā *-iet* > *-at*.

Vienskaitlī						
Tagadne			Pagātne		Nākotne	
1. pers.	[pin ^u]	[laj ^u]	[pin ^u]	[liêj ^u]	[peîš ^u]	[lîš ^u]
2. pers.	[pin]	[lâi]	[pin ⁱ]	[liêj ⁱ]	[peîs ⁱ]	[lîs ⁱ]
3. pers.	[pîn]	[lâi]	[pin ^a]	[liêj ^a]	[peîs]	[lîs]

Daudzskaitlī						
Tagadne			Pagātne		Nākotne	
1. pers.	[pinàm]	[lajàm]	[pinàm]	[liêjàm]	[peîsàm]	[lîsàm]
2. pers.	[pin ^{at}]	[laj ^{at}]	[pin ^{at}]	[liêj ^{at}]	[peîs ^{at}]	[lîs ^{at}]
3. pers.	[pîn]	[lài]	[pin ^a]	[liêj ^a]	[peîs]	[lîs]

1. konjugācijas 1. grupas 5. apakšgrupā informanti locīja darbības vārdu *vīt* > [veît], bet 6. apakšgrupā – darbības vārdu *sist*. Turpinās pārējās apakšgrupās vērotais, ka daudzskaitlī pagātnes 1. un 2. personā saīsināts galotnes patskanis, bet nākotnes 1. personā *-im* > *-am*, 2. personā *-iet* > *-at*.

Vienskaitlī						
Tagadne			Pagātne		Nākotne	
1. pers.	[vej ^u]	[sit ^u]	[vej ^u]	[sit ^u]	[veîš ^u]	[sîšš ^u]
2. pers.	[vèi]	[sit]	[vej ⁱ]	[sit ⁱ]	[veîs ⁱ]	[siss ⁱ]
3. pers.	[vèi]	[sit]	[vej ^a]	[sit ^a]	[veîs]	[siss]

Daudzskaitlī						
Tagadne			Pagātne		Nākotne	
1. pers.	[vejàm]	[sitàm]	[vejàm]	[sitàm]	[veîsàm]	[sissàm]
2. pers.	[vej ^{at}]	[sit ^{at}]	[vej ^{at}]	[sit ^{at}]	[veîs ^{at}]	[siss ^{at}]
3. pers.	[vèi]	[sit]	[vej ^a]	[sit ^a]	[veîs]	[siss]

No 1. konjugācijas 2. grupas darbības vārdiem tika locīti vārdi *likt* un *tikt*, to locīšana neatšķīrās, tādēļ rādīts tikai *likt* ar tagadnes locījumos malēniešu izloksnēm raksturīgo pārveidojumu *ie* > *ei*. Visās turpmākajās grupās un apakšgrupās arī daudzskaitlī pagātnes 1. un 2. personā saīsināts galotnes patskanis, nākotnes 1. personā *-im* > *-am*, 2. personā *-iet* > *-at*.

Vienskaitlī			Daudzskaitlī			
	Tagadne	Pagātne	Nākotne	Tagadne	Pagātne	Nākotne
1. pers.	[lèik ^u]	[lik ^u]	[likš ^u]	[lèikàm]	[likàm]	[liksàm]
2. pers.	[lèic]	[lik ⁱ]	[liks ⁱ]	[lèik ^{at}]	[lik ^{at}]	[liks ^{at}]
3. pers.	[lèik]	[lik ^a]	[liks]	[lèik]	[lik ^a]	[liks]

1. konjugācijas 3. grupas 1. apakšgrupā tika locīti darbības vārdi *rakt* un *just*. Arī šiem darbības vārdiem tagadnes locījumos skatāmi malēniešu izloksnēm raksturīgi fonētiski pārveidojumi: *uo* > *ū* un *ū* > *ou*, kas ir agrākas līdzskaņa *n* noteiktās mijas rezultāts: *an* > *uo* > *ū* un *un* > *ū* > *ou*, par ko liecina lietuviešu valodā saglabājušās lietvārdu un darbības vārdu formas.

Vienskaitlī						
	Tagadne		Pagātne		Nākotne	
1. pers.	[rùk ^u]	[jòut ^u]	[rak ^u]	[jut ^u]	[rakš ^u]	[jušš ^u]
2. pers.	[rùc]	[jòut ⁱ]	[rak ⁱ]	[jut ⁱ]	[raks ⁱ]	[juss ⁱ]
3. pers.	[rùk]	[jòut]	[rak ^a]	[jut ^a]	[raks]	[juss]

Daudzskaitlī						
	Tagadne		Pagātne		Nākotne	
1. pers.	[rùkàm]	[jòutàm]	[rakàm]	[jutàm]	[raksàm]	[jussàm]
2. pers.	[rùk ^{at}]	[jòut ^{at}]	[rak ^{at}]	[jut ^{at}]	[raks ^{at}]	[juss ^{at}]
3. pers.	[rùk]	[jòut]	[rak ^a]	[jut ^a]	[raks]	[juss]

No 1. konjugācijas 3. grupas 2. apakšgrupas darbības vārdiem malēniešu informanti locīja *šūt* > [šòut] un *aut* > [àut]. Arī šo vārdu tagadnes un nākotnes laiku formas Maijas un Jāņa runā sakrita.

Vienskaitlī					
	Tagadne		Nākotne		
1. pers.	[šòun ^u]	[àun ^u]	[šòuš ^u]	[àuš ^u]	
2. pers.	[šòun]	[àun]	[šòuš ⁱ]	[àuš ⁱ]	
3. pers.	[šòun]	[àun]	[šòus]	[àus]	

Daudzskaitlī					
	Tagadne		Nākotne		
1. pers.	[šòunàm]	[àunàm]	[šòusàm]	[àusàm]	
2. pers.	[šòun ^{at}]	[àun ^{at}]	[šòus ^{at}]	[àus ^{at}]	
3. pers.	[šòun]	[àun]	[šòus]	[àus]	

Lokot šo vārdu pagātnē, Jānis sākumā šaubījās starp garo vai saīsināto patskani daudzskaitļa 1. un 2. personā. Arī šādas šaubas būtu saprotamas, jo literārās valodas formās patskanis *ā* ir garš, tomēr beigās viņš izšķīrās tikai par īso patskani un locīja tāpat kā pārējie.

Pagātne					
Vienskaitlī			Daudzskaitlī		
1. pers.	[šov ^u]	[āv ^u]	[šovām]	[āvām]	
2. pers.	[šov ⁱ]	[āv ⁱ]	[šov ^{at}]	[āv ^{at}]	
3. pers.	[šov ^a]	[āv ^a]	[šov ^a]	[āv ^a]	

1. konjugācijas 4. grupas darbības vārda *glābt* > [gluôpt], *celt* un *prēst* > [priest] `vērpt` locīšanā redzama šai grupai raksturīgā līdzskaņa *j* noteiktā līdzskaņu mija, kas mīkstina mēleņus, bet pie lūpeņiem *j* nostājas blakus. Darbības vārdā *glābt* bija vērojams šim izloksnēm raksturīgais pārveidojums *ā* > *uo* un atbilstošās pozīcijās arī regresīvā asimilācija balsīguma ziņā.

Vienskaitlī						
Tagadne			Nākotne			
1. pers.	[gluôbj ^u]	[ceļ ^u]	[priēž ^u]	[gluôps ^u]	[ceļš ^u]	[priēšš ^u]
2. pers.	[gluôb]	[cēl]	[pried]	[gluôps ⁱ]	[ceļš ⁱ]	[priess ⁱ]
3. pers.	[gluôbj]	[cēļ]	[priēž]	[gluôps ⁱ]	[ceļš]	[priess]

Daudzskaitlī						
Tagadne			Nākotne			
1. pers.	[gluôbjām]	[ceļām]	[priēžām]	[gluôpsām]	[ceļsām]	[priessām]
2. pers.	[gluôbj ^{at}]	[ceļ ^{at}]	[priēž ^{at}]	[gluôps ^{at}]	[ceļš ^{at}]	[priess ^{at}]
3. pers.	[gluôb]	[cēļ]	[priēž]	[gluôps]	[ceļš]	[priess]

Pagātnē darbības vārdā *celt* atšķirībā no tagadnes un nākotnes formām notiek fonētisks pārveidojums *ē* > *ie*.

Šajā grupā ietilpināms arī darbības vārds *līst* > [lèist] ar attiecīgo līdzskaņa *j* noteikto līdzskaņu miju, piemēram, tagadnē *es leižu*, pagātnē *es leidu*, nākotnē *es leiššu* utt. J. Endzelīns pie divzīlbu *jo*- celmiem norādījis, ka ar *ī* no *in* Alūksnē līdzīgi loka arī *ližu* utt. (Endzelīns, 1951, 766–767).

Pagātne						
Vienskaitlī			Daudzskaitlī			
1. pers.	[gluôb ^u]	[ciēl ^u]	[pried ^u]	[gluôbām]	[ciēlām]	[priedām]
2. pers.	[gluôb ⁱ]	[ciēl ⁱ]	[pried ⁱ]	[gluôb ^{at}]	[ciēl ^{at}]	[pried ^{at}]
3. pers.	[gluôb ^a]	[ciēl ^a]	[pried ^a]	[gluôb ^a]	[ciēl ^a]	[pried ^a]

1. konjugācijas 5. grupas darbības vārdu locīšanas paraugam tika locīts ne tik bieži izloksnē lietots darbības vārds *kļūt* > [kļòut], par kura pagātnes formu J. Udrass komentēja: [“moz bèi darīšan^a àr tū vùord^u, malēnišⁱ sacīt^u – es palik^u gudrⁱs”] `maz bija darīšana ar to vārdu, malēnieši sacītu – es paliku gudrs`. Jāpiebilst, ka nevienā grupā nevienā laikā daudzskaitļa 2. personā netika dzirdēta galotne *-et*, kādu Alūksnē pieminējis J. Endzelīns (Endzelīns, 1951, 846, 851, 865).

Vienskaitlī				Daudzskaitlī		
	Tagadne	Pagātne	Nākotne	Tagadne	Pagātne	Nākotne
1. pers.	[kļòust ^u]	[kļov ^u]	[kļòuš ^u]	[kļòustàm]	[kļovàm]	[kļòusàm]
2. pers.	[kļòust ⁱ]	[kļov ⁱ]	[kļòus ⁱ]	[kļòust ^{at}]	[kļòv ^{at}]	[kļòus ^{at}]
3. pers.	[kļòust]	[kļov ^a]	[kļòus]	[kļòust]	[kļov ^a]	[kļòus]

2. konjugācijas 1. grupas darbības vārdu *runāt* > [runuòt] un *domāt* > [dùmuòt] locīšana malēniešu izloksnēs sakrita, tādēļ grāmatā rādīts tikai darbības vārds *domāt* > [dùmuòt], pirms tagadnes un pagātnes formveidotāja piedēkļa *-j-* patskanis saīsināts, kontrahētajās formās stieptā zilbes intonācija. Šo pārmaiņu dēļ nav iespējams atšķirt daudzskaitļa 1. un 2. personas tagadnes un pagātnes formu laiku (nav *domājam* vs. *domājām*), turpinās visās grupās daudzskaitlī nākotnes 1. personā *-im* > *-am*, 2. personā *-iet* > *-at*.

Vienskaitlī			Daudzskaitlī			
	Tagadne	Pagātne	Nākotne	Tagadne	Pagātne	Nākotne
1. pers.	[dùmaj ^u]	[dùmaj ^u]	[dùmuòš ^u]	[dùmām]	[dùmām]	[dùmuòsàm]
2. pers.	[dùmuô]	[dùmaj ⁱ]	[dùmuòš ⁱ]	[dùmāt]	[dùmāt]	[dùmuòš ^{at}]
3. pers.	[dùmuô]	[dùmā]	[dùmuòs]	[dùmuô]	[dùmā]	[dùmuòs]

Arī 2. konjugācijas 2. grupas darbības vārdiem, piemēram, *rīkot* > [rèikuòt] un *balsot* > [bòlsuòt] malēniešu runas locījumi sakrita, tādēļ kā piemērs rādīta tikai vārda *rīkot* > [rèikuòt] locīšana. Arī te kontrahētās zilbēs konstatējama stieptā intonācija, vērojama arī iepriekš minētā parādība, ka pirms piedēkļa līdzskaņa *-j-* patskanis saīsināts.

	Vienskaitlī			Daudzskaitlī		
	Tagadne	Pagātne	Nākotne	Tagadne	Pagātne	Nākotne
1. pers.	[rèikaj ^u]	[rèikaj ^u]	[rèikuôš ^u]	[rèikām]	[rèikām]	[rèikuôšām]
2. pers.	[rèikuô]	[rèikaj ⁱ]	[rèikuôš ⁱ]	[rèikāt]	[rèikāt]	[rèikuôš ^{at}]
3. pers.	[rèikuô]	[rèikā]	[rèikuôs]	[rèikuô]	[rèikā]	[rèikuôs]

Par 2. konjugācijas 3. grupas darbības vārdu *medīt* J. Udrass teica: [“tis nàu bižⁱ runuôc vùorc, medīt ir tuô, kod us vake stàu”] `tas nav bieži runāts vārds, medīt ir tā, kad uz vakts stāv`, tomēr locīšanā malēniešiem nebija šaubu. Arī šajā un turpmākajā darbības vārdu grupā piedēkļa līdzskaņa *j* priekšā patskanis saīsināts.

Vienskaitlī				Daudzskaitlī		
	Tagadne	Pagātne	Nākotne	Tagadne	Pagātne	Nākotne
1. pers.	[medij ^u]	[medij ^u]	[medīš ^u]	[medijām]	[medijām]	[medīsām]
2. pers.	[medī]	[medij ⁱ]	[medīs ⁱ]	[medij ^{at}]	[medij ^{at}]	[medīs ^{at}]
3. pers.	[medī]	[medij ^a]	[medīs]	[medī]	[medij ^a]	[medīs]

2. konjugācijas 4. grupas darbības vārdam *meklēt* > [mekliēt] un 3. konjugācijas 3. grupas darbības vārdiem malēnieši demonstrēja vienādu locīšanas modeli. Kā piemērs dota vārda *meklēt* > [mekliēt] locīšana.

Vienskaitlī			Daudzskaitlī			
	Tagadne	Pagātne	Nākotne	Tagadne	Pagātne	Nākotne
1. pers.	[meklaj ^u]	[meklaj ^u]	[mekliēš ^u]	[meklām]	[meklām]	[mekliēsām]
2. pers.	[mekliê]	[meklaj ⁱ]	[mekliēs ⁱ]	[meklāt]	[meklāt]	[mekliēs ^{at}]
3. pers.	[mekliê]	[meklā]	[mekliēs]	[mekliê]	[meklā]	[mekliēs]

Kā savdabīgs izņēmums tika konstatēta darbības vārda *dabūt* nenoteiksme, pagātnes un nākotnes forma pētītajās izloksnēs attiecīgi kā *dabūt* > [dabît], *dabūja* > [dabij^a], *dabūs* > [dabîs], piemēram, [pìminaklⁱ dabij^u mozguôt] `pieminekli dabūju mazgāt`; [sàul^{as} dourinⁱ nadabîs] `saules dūrienu nedabūs`. Mūsdienu valodniecībā tas varētu tikt interpretēts kā atvasinājums ar piedēkli *da-*. J. Endzelīns izsacījis hipotēzi, ka “.. formu *dabūt* uztvēra kā salikteni ar *būt* (pag. *biju*)” (Endzelīns, 1951, 843), kā arī norādījis, ka ir “.. jauna pagātnes forma *dabiju* Apukalnā” (Endzelīns, 1951, 843).

No **3. konjugācijas** 1. grupas darbības vārdiem malēnieši kā paraugus locīja vārdu *audzināt* > [aûzinuôt] un *zināt* > [zinuôt]. Locījumos ar kontrakciju lietota stieptā zilbes intonācija. Daudzskaitļa locījumu formās tagadnē šajā grupā vērojams patskaņa saīsinājums galotnē, patskanis saīsināts arī visur pirms pagātnes piedēkļa *-j-*, turpinās daudzskaitlī nākotnes 1. personā *-im* > *-am*, 2. personā *-iet* > *-at*.

Vienskaitlī					
Tagadne		Pagātne		Nākotne	
1. pers.	[aûzin ^u] [zin ^u]	[aûzinaj ^u] [zinaj ^u]		[aûzinuôš ^u] [zinuôš ^u]	
2. pers.	[aûzin ⁱ] [zin ⁱ]	[aûzinaj ⁱ] [zinaj ⁱ]		[aûzinuôš ⁱ] [zinuôš ⁱ]	
3. pers.	[aûzin ^a] [zin]	[aûzinā] [zinā]		[aûzinuôs] [zinuôs]	

Daudzskaitlī					
Tagadne		Pagātne		Nākotne	
1. pers.	[aûzinàm] [zinàm]	[auzinām] [zinām]		[aûzinuôsàm] [zinuôsàm]	
2. pers.	[aûzin ^{at}] [zin ^{at}]	[auzināt] [zināt]		[aûzinuôs ^{at}] [zinuôs ^{at}]	
3. pers.	[aûzin ^a] [zin]	[auzinā] [zinā]		[aûzinuôs] [zinuôs]	

Malēnieši locīja paraugam 3. konjugācijas 2. grupas darbības vārdus *lasīt* un *gaidīt*, kuru vienskaitļa tagadnes un nākotnes formas sakrita ar locīšanu literārajā valodā, izņemot jau arī iepriekš minēto patskaņa saīsināšanu un jau minētās pārmaiņas daudzskaitlī nākotnes 1. un 2. personā.

Vienskaitlī					
Tagadne		Pagātne		Nākotne	
1. pers.	[las ^u] [gàid ^u]	[lasij ^u] [gàidij ^u]		[lasîš ^u] [gàidîš ^u]	
2. pers.	[las ⁱ] [gàid ⁱ]	[lasij ⁱ] [gàidij ⁱ]		[lasîs ⁱ] [gàidîs ⁱ]	
3. pers.	[las ^a] [gàid ^a]	[lasij ^a] [gàidij ^a]		[lasîs] [gàidîs]	

Daudzskaitlī					
Tagadne		Pagātne		Nākotne	
1. pers.	[lasàm] [gàidàm]	[lasijàm] [gàidijàm]		[lasîsàm] [gàidîsàm]	
2. pers.	[las ^{at}] [gàid ^{at}]	[lasij ^{at}] [gàidij ^{at}]		[lasîs ^{at}] [gàidîs ^{at}]	
3. pers.	[las ^a] [gàid ^a]	[lasij ^a] [gàidij ^a]		[lasîs] [gàidîs]	

Atematisko darbības vārdu locīšanā izvēlējamies darbības vārdus *būt, iet* un *dot*. Darbības vārda *ēst* locīšana šajā monogrāfijā aprakstīta, stāstot par supīnu.

Vienskaitlī									
Tagadne				Pagātne			Nākotne		
1. pers.	[eš ^u]	[îm ^u]	[dûd ^u]	[bej ^u]	[gùoj ^u]	[dev ^u]	[boûš ^u]	[îš ^u]	[dûš ^u]
2. pers.	[es ⁱ]	[ài]	[dûd]	[bej ⁱ]	[gùoj ⁱ]	[dev ⁱ]	[boûs ⁱ]	[îs ⁱ]	[dûs ⁱ]
3. pers.	[îr]	[ît]	[dûd]	[bèi]	[gùoj ^a]	[dev ^a]	[boûs]	[îs]	[dûs]

Tagadne			Daudzskaitlī			Pagātne		
1. pers.	[esàm]	[îmàm]	[dûdàm]	[bejàm]	[gùojàm]	[devàm]		
2. pers.	[es ^{at}]	[aj ^{at}]	[dûd ^{at}]	[bej ^{at}]	[gùoj ^{at}]	[dev ^{at}]		
3. pers.	[îr]	[ît]	[dûd]	[bèi]	[gùoj ^a]	[dev ^a]		

Nākotne			Daudzskaitlī		
1. pers.	[boûsàm]	[îsàm]	[dûsàm]		
2. pers.	[boûs ^{at}]	[îs ^{at}]	[dûs ^{at}]		
3. pers.	[boûs]	[îs]	[dûs]		

Par darbības vārda *iet* ar atbilstošo fonētisko pārmaiņu *ie > î* vienskaitļa 1. personu “Latviešu valodas dialektu atlantā” teikts: “Vairākās augšzemnieku dialekta izloksnēs fiksēts fonētiskais variants **îmu** ar *ie > î*” (LVDA, 2022, 41). Arī Lidiya Leikuma, rakstot par Latgalē runātajām izloksnēm, norāda: “Vsk. 1. pers. visbiežāk lietojamā forma ir *îmu*. Lielākā runātāju daļa lieto tikai *to*” (Leikuma, 1993, 53). Tas sakrīt ar monogrāfijas piemēros rādīto. Pārējos locījumos konstatējami jau tradicionāli zināmie fonētiskie pārveidojumi. Dažkārt tagadnes 3. personas forma *ir* tika izrunāta bez *r*, t. i., tikai ar patskani *i*. Atšķirībā no monogrāfijā aprakstītajiem izlokšņu piemēriem J. Endzelīns Alūksnē norādījis saklausītu tagadnes vienskaitļa 1. personas formu *îtu* un Bejā fiksētu daudzskaitļa 1. personas formu *îtam*, bet Apukalnā – daudzskaitļa 2. personas formu *îtat* (Endzelīns, 1951, 720–722).

Pavēles forma [ait^a!], kas sakrīt monogrāfijas piemēros un arī Endzelīna darbā (Endzelīns, 1951, 723), gan literātiem, gan vietējiem iedzīvotājiem kļuvusi populāra teicienā “*Aita uz mourīša!*” > [ait^a uz mōurīš^a!] `ejiet uz mūrīša!` Šādu formu, ievērojot attiecīgo skaņu izrunu Latgalē, norādījusi arī Lidija Leikuma: “Vienīgi verbam *iet* saglabāta atematiska forma ar galotni *-t'ā* imperatīvā, ko patlaban jaucot lieto arī indikatīvā ..” (Leikuma, 1993, 39, par to arī 55–56).

Rakstot par darbības vārda *dot* locīšanu Latgalē runātajās izloksnēs, L. Leikuma saka: “D s k. 1. p e r s. visā pētījamā apvidū l i e t o pēc vsk. 1. pers. parauga veidotas formas *dūmam* un *dumom*. Par to Endzelīns Lgr 724 ar *dūmam* no Apukalna, Preiļiem u. c.” (Leikuma, 1993, 58). Tiešām, J. Endzelīns minējis Apukalna piemēru *dūmam* (Endzelīns, 1951, 724), bet mūsu informantu runā šādu piemēru nav.

No stāstījumiem izrietošo morfoloģisko formu analīze grāmatā papildināta arī ar **supīna** lietošanas piemēriem, kas rāda senu ide. valodu darbības vārda formu, kas ir agrāko verbālnomenu locījums. Kaut arī dziļajās latgaliskajās izloksnēs (Balode, 2008; Stafecka, 2022, 123; Supe, Markus, 2023, 80–81; Markus, Vulāne, 2023, 426–444) supīna lietojums jau pieminēts, arī šajā grāmatā jau Ziemera un Veclaicenes izloksnē dzirdētu un iepriekš publicētu darbības vārdu *ēst* un *gulēt* locīšana papildināta. Iepriekšējā publikācijā ar Annu Vulāni salīdzinājām supīna lietojumu malēniskajās Ziemera un Veclaicenes izloksnēs ar Dricēnu un Gaigalavas izloksnēm, kas ir Latgalē runātās dziļās latgaliskās izloksnes (Markus, Vulāne, 2024, 426–444). Abas jau minētās malēniešu izloksnes šajā grāmatā papildinātas ar attiecīgo vārdu locīšanu Jaunlaicenes izloksnē. Tabulā sākumā redzama Veclaicenes un Jaunlaicenes informantu demonstrētā darbības vārda *ēst* locīšanas paradigmu līdzība, kurās salīdzinājumā ar literāro valodu pārsvarā *ē* > *ie*, bet *ē* > *ā*. Šie locījumi atšķiras no Ziemera izloksnes runātajās piemēriem, kur tagadnē visos locījumos viņa runāja *ē* > *ie*, kā tas parādīts tabulā, tomēr iespējams, ka Veclaicēnē un Jaunlaicēnē saklausītās tagadnes formas varētu būt izplatītas plašāk, jo “Latviešu valodas dialektu atlantā” tādas norādītas arī Ziemera izloksnē (LVDA, 2022, 56). Veclaicenes runātais Jānis un Jaunlaicenes runātajās Maija un Nora pieļāva svārstības daudzskaitļa 2. personā. Veclaicēnē minētajā formā [ēd^at] patskanis *ē* visdrīzāk ir literārās

valodas ietekmēs, bet Jaunlaicēnē svārstības [iêd^{at}] // [âd^{at}] liecina par nedrošību šaurā vai platā patskaņa ē lietojumā un pārveidojumā. Arī Ziemera izlokšnes runātāja Vizma iepriekš svārstījās tieši daudzskaitļa 2. personas formās; viņas pieminētā forma [êd^{et}], šķiet, iekļāvusies runā no viņas dzīvesbiedra – Latgales izlokšņu runātāja. Pagātnes formās visiem aptaujātajiem bija pilnīgi vienāda izruna, bet tagadnē un nākotnē runātāji pieļāva svārstības daudzskaitļa 2. personā, kaut arī pirmie varianti visiem sakrita. Saproto, ka izlokšņu runātāji var ietekmēties no literārās valodas, citām valodām vai citām izloksnēm, ka pārmaiņas var rasties arī paaudžu maiņas ietekmē, tika pierakstīti visi varianti.

Laiks	Persona	Ziemeris	Veclaicene	Jaunlaicene
tag.	[es]	[iêd ^u]	[âd ^u]	[âd ^u]
	[tu]	[iêd]	[iêd]	[iêd]
	[mes]	[iêdām]	[âdām]	[âdām]
	[joūs]	[iêd ^{at} // êd ^{et}]	[âd ^{at} // êd ^{at}]	[iêd ^{at} // âd ^{at}]
	[viņš, viņ ^a], [viņ ⁱ , viņ ^{as}]	[iêd]	[âd]	[âd]
pag.	[es]	[iêd ^u]	[iêd ^u]	[iêd ^u]
	[tu]	[iêd ⁱ]	[iêd ⁱ]	[iêd ⁱ]
	[mes]	[iêdām]	[iêdām]	[iêdām]
	[joūs]	[iêd ^{at}]	[iêd ^{at}]	[iêd ^{at}]
	[viņš, viņ ^a], [viņ ⁱ , viņ ^{as}]	[iêd ^a]	[iêd ^a]	[iêd ^a]
nāk.	[es]	[iêšš ^u]	[iêšš ^u]	[iêšš ^u]
	[tu]	[iêšš ⁱ]	[iêšš ⁱ]	[iêšš ⁱ]
	[mes]	[iêššām]	[iêššām]	[iêššām]
	[joūs]	[iêšš ^{at} // iêšš ^{et}]	[iêšš ^{at} // êšš ^{at}]	[iêšš ^{at} // êšš ^{at}]
	[viņš, viņ ^a], [viņ ⁱ , viņ ^{as}]	[iêšš]	[iêšš]	[iêšš]

Rakstā “Kā loka darbības vārdus *ēst* un *gulēt* dažās dziļajās latgaliskajās izloksnēs” salīdzināta arī verba *gulēt* locīšana Ziemera un Veclaicenes izloksnēs (Markus, Vulāne, 2023, 426–444), grāmatā arī tā tika papildināta ar Jaunlaicenes izlokšnes piemēriem. Aplūkojot darbības vārda *gulēt* tagadnes formas, varētu gaidīt lielu vienveidību visās pētītajās izloksnēs arī pagātnes un nākotnes formās, tomēr tā nebija. Pagātnē atšķirības ieviesa Jaunlaicēnē un Veclaicēnē saklausītā kontrakcija, kā rezultātā veidojās formas ar garo

patskani $\bar{a}$, bet nākotnē negaidīti vienvēdīgā izrādījās locīšana Ziemera un Jaunlaicenes izloksnē ar $\bar{e} > ie$, izņemot daudzskaitļa 2. personu, kurā $\bar{e} > \bar{a}$, kamēr Veclaicē $\bar{e} > \bar{a}$ visās personu formās.

Laiks	Persona	Ziemeris	Veclaicene	Jaunlaicene
tag.	[es]	[guḷ ^u]	[guḷ ^u]	[guḷ ^u]
	[tu]	[guḷ ⁱ]	[guḷ ⁱ]	[guḷ ⁱ]
	[mes]	[guḷām]	[guḷām]	[guḷām]
	[joūs]	[guḷ ^{at}]	[guḷ ^{at}]	[guḷ ^{at}]
	[viņš, viņ ^a]	[gùḷ]	[gùḷ]	[gùḷ]
	[viņ ⁱ , viņ ^a s]			
pag.	[es]	[gulaj ^u]	[gulaj ^u]	[gulaj ^u]
	[tu]	[gulaj ⁱ]	[gulaj ⁱ]	[gulaj ⁱ]
	[mes]	[gulajām]	[gulām]	[gulām]
	[joūs]	[gulaj ^{at}]	[gulāt]	[gulāt]
	[viņš, viņ ^a],	[gulaj ^a]	[gulā]	[gulā]
	[viņ ⁱ , viņ ^a s]			
nāk.	[es]	[guliēš ^u]	[gulāš ^u]	[guliēš ^u]
	[tu]	[guliēš ⁱ]	[gulāš ⁱ]	[guliēš ⁱ]
	[mes]	[guliēsām]	[gulāsām]	[guliēsām]
	[joūs]	[gulās ^{at}]	[gulās ^{at}]	[gulās ^{at}]
	[viņš, viņ ^a]	[guliēs]	[gulās]	[guliēs]
	[viņ ⁱ , viņ ^a s]			

Tagadnē visās trīs izloksnēs šī darbības vārda locījumi sakrita. Pagātnes formās kontrakcijas ziņā Jaunlaicenes izloksnes piemēri sakrita ar Veclaicē runāto, tāpēc redzamas atšķirīgas vienskaitļa 3. personas un daudzskaitļa 1., 2. un 3. personas formas Ziemera izloksnē. Atšķirīgas izrādījās nākotnes formas. Šo formu veidošanā visās izloksnēs gan izmantots piedēklis *-s-* un tā fonētiskais variants *-š-* vienskaitļa 1. personā, kā arī 3. personā gan vienskaitlī, gan daudzskaitlī visās izloksnēs lietota bezgalotnes forma, bet tikai Veclaicē izloksnē konsekventi visos locījumos piedēkļa patskanis $\bar{e} > \bar{a}$, kamēr Ziemera un Jaunlaicē izloksnē tikai daudzskaitļa 2. personā konstatējams piedēkļa patskanis $\bar{a}$, t. i., [gulās^{at}], pārējos locījumos $\bar{e} > ie$. J. Endzelīns izteicis hipotēzi, ka tā varētu būt tagadnes formu ietekme, kur pirmatnējie tagadnes celmi ar *-i* tagad daudzskaitļa 1. personā beidzas ar *-am* un 2. personā ar *-at* (Endzelīns, 1951, 850).

Dziļajās latgaliskajās izloksnēs nenoteiksmes un supīna formu lietojumā jau tikušas novērotas savstarpēji atšķirīgas pazīmes (Markus, Vulāne, 2023, 426–444) un secināts, ka jautājums par nenoteiksmes galotnes *-ti* un supīna ar *-tu* lietojumu analizētajos darbības vārdos Ziemeļaustrumvidzemes izloksnēs ir jāturpina pētīt, tādēļ jo interesantāk salīdzināt jau skatīto supīnu Veclaicenes un Ziemera izloksnē arī ar Jaunlaicenes izloksni. Nenoteiksmes formas ar galotni *-t* analizētajās izloksnēs tika saklausītas, ja konstrukcijā nebija virzības darbības vārda, piemēram, *navaru paguliet* > [navar^u paguliēt] `nevaru pagulēt`. Savukārt uz to, ka konstrukcijā kopā ar virzības darbības vārdiem Ziemera izloksnē lieto senās nenoteiksmes galotni *-ti*, jau norādīts grāmatā “Bārnu dīnas pīminut. Ziemera izloksne”, tad darbības vārda saknes patskanis *ē* > *ie*, piemēram, *iesim ēst* > [îsâm iêstⁱ] un *ejiet ēst* > [âit^a iêstⁱ] (Supe, Markus, 2023, 80). Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksnē kopā ar virzības darbības vārdiem tika konstatēts supīns, kad pirms *-tu* nav priekšējā vokāļa, piemēram, *iesim ēst* > [îsâm âst^u], *iesim gulēt* > [îsâm gulât^u], *ejiet ēst* > [âit^a âst^u]. Tātad šie piemēri rādīja, ka iepriekšējais vokālis darbības vārdā ir saistīts ar supīna vai nenoteiksmes formas izvēli. Arī Sarmīte Balode, minot piemērus *âstu*, *gulātu*, *slāuktu*, *šupâtûs*, *kultu*, pievērsusi uzmanību supīna formai, rakstot par Kalnienas izloksni (Balode, 2008, 72), bet nav norādījusi uz skaidri saskatāmu saistību ar iepriekšējās zilbes vokāli, t. i., tas nevar būt priekšējais vokālis, tāpēc jāuzsver hipotēze, ka tādos teicienos kā [îsâm mâizⁱ pîerkt], [îsâm skrit] u. tml. nevar veidoties supīna forma, jo darbības vārdos [pîerkt] un [skrit] nav iespējama iepriekšējā priekšējā vokāļa maiņa par pakalējo.

Formāli supīns ar *-tu* (piemēram, *êst^u*) atbilst lietuviešu valodas supīnam ar *-tų* < **-tum*, prūšu nenoteiksmei ar *-tun*, slāvu supīnam ar *тъ*, sanskrita nenoteiksmei ar *-tum*, latīņu supīnam ar *-tum* un ir kāda sena *tu*-celmu vienskaitļa akuzatīva forma (Endzelīns, 1951, 923; Breidaks, 2007, 579). “Latviešu valodas dialektu atlantā” lasāms, ka supīns ar *-tu* (*îsim âst^u*, *jûoît gulât^u*) izplatīts Ziemeļvidzemes un Latgales izloksnēs, kas lielā daļā izlokšņu un literārajā valodā aizstāts ar nenoteiksmi (LVDA, 2022, 123). Analizēto trīs malēnisko izlokšņu piemēri pārliecināja, ka kopumā supīna lietojumā vismaz šajās Ziemeļaustrumvidzemes izloksnēs vērojams noteikums, ka pirms galotnes nedrīkst būt priekšējais vokālis. Pētītajās izloksnēs šajos gadījumos ir patskanis *a*, piemēram, *iesim ravēt* > [îsâm ravât^u], bet J. Endzelīna piemēros arī

platais *e* [e], tomēr nekad ne šaurais *e* (Endzelīns, 1951, 954, 996). Šī parādība interpretējama kā vokāļu sinharmonisms starp verba galotni un iepriekšējo saknes vai piedēkļa vokāli. Šāda Dienvidigaunijā vērojamā pakalējo-priekšējo vokāļu harmonija (Kiparsky & Pajusalu, 2000, 2003) varētu būt ietekmējusi minētās fonoloģiskās parādības attīstību Latvijas-Igaunijas pierobežā, Ziemeļaustrumvidzemē (par to arī Supe, Markus, 2023, 81; Markus, Vulāne, 2023, 441).

No darbības vārda *gulēt* darinātu lietvārdu *gulēšana* Maija un Jānis runāja vienādi – *guliešana* > [guliēšan^a], kopā ar lietvārdu *iešana* abi informanti lietoja nenoteiksmi – *guliet īšana* > [guliēt īšan^a] ‘gulēt iešana’. Tomēr neliela Jāņa vilcināšanās bija vērojama, izšķiroties starp variantiem *īšana gulātu* vai *guliet īšana*, gluži kā jaunāko klašu skolēnam, kurš nevar izšķirties, vai *iešana* ir lietvārds vai darbības vārds. Savukārt pavēles izteiksmē kopā ar virzības darbības vārdu abi runāja jau pieminēto supīnu – *aj gulātu* > [ài gulāt^u]! ‘ej gulēt!’ Arī šajā supīna formā pirms *-tu* netiek runāts priekšējais vokālis, kā tas redzams jau iepriekšējās formās.

Kopā ar darbības vārdiem, kas neizsaka virzību, visās pētītajās izloksnēs informanti lietoja nenoteiksmes formu, piemēram, *nagribu reviet* [nagrib^u reviet] ‘negribu ravēt’, *gribīs guliet un iest* > [gribīs guliēt ūn iēt] ‘gribas gulēt un ēst’, *navaru paguliet* > [navar^u paguliēt] ‘navaru pagulēt’ un *juotaisa iest* > [jūotais^a iēt] ‘jātais ēst’. Arī šoreiz varam teikt, ka “izloksnes runātāji šķir supīna un nenoteiksmes nozīmi, kaut arī formu morfoloģiskās atšķirības jau ir gandrīz zudušas” (Markus, Vulāne, 2023, 441). Jānis, kā parasti, šo papildināja ar pārliecinoši ilustratīvu teicienu: “*Iesti gribīs, cikūs juoit āstu?*” > [“iētⁱ gribīs, cikūs jūoit āst^u?”] ‘ēst gribas, cikos jāiet ēst?’

Monogrāfijas rakstīšanas laikā tika pārbaudīts iespējamais supīna lietojums ar piedēkli atvasinātos darbības vārdos. Izrādījās, ka pētītajās izloksnēs tad supīnu nelieto, piemēram, *iesim pagulēt* > [īsām paguliēt] un *jāiet uzēst* > [jūo-īt uziēt].

Refleksīvo darbības vārdu darināšanā analizējamajās izloksnēs laikam gan pakāpeniski ir notikusi pilnīga atteikšanās no *-sa-* vai *-za-* iesprauduma pēc piedēkļa, jo neviens no aptaujātajiem izloksņu runātājiem

tādus neatzina. 1914. gadā E. Brenčis rakstīja par alūksniešu izloksni: “Salikteņos starp satiksmes vārdu un atgriezenisku darbības vārdu juo bieži vēl iesprauž “sa” un “za” un pruoti: ja satiksmes vārds beidzas ar patskani, tad “za”, ja ar līdzskani – “sa”, piem.: *apsavièrtīs, apsasvístīs, atsakultīs, apsanēmītīs; sazarežģītīs, oizaitīs, nùzaraūtīs, izarastīs, oizareitīs* (saglabāti autora lietotie zilbes intonāciju apzīmējumi – D. M.)” (Brenčis, 1914, 145). Pēc E. Brenča rakstītā var saprast, ka jau tad šī parādība sākusi zust. Alūksnes un Apukalna izloksnē, atsaucoties uz iepriekšējiem publicējumiem, to minējis arī J. Endzelīns (Endzelīns, 1951, 912).

Informantu stāstījumos tika konstatēti daži **divdabji**. Atbildēs uz papildjautājumiem varēja manīt, ka divdabju formu lietojums pētītajās izloksnēs nav saklausāms bieži.

Lokāmie divdabji. Darāmajā kārtā tika konstatēti daži **lokāmie tagadnes divdabji**, piemēram, teicienos [trèisušām rùkuôm] ‘trīsošām rokām’, [mùokušš kùoss] ‘mokošs klepus’, kas rādīja, ka izlokšņu runātāji nevairās no līdzskaņa š pagarinājuma. Daudzajiem *e > a* abās pētītajās izloksnēs varam pievienot arī **lokāmā darāmās kārtas pagātnes divdabja** sieviešu dzimtes galotni, piemēram, [inùokus^a] ‘ienākusi’, [adbràukus^a] ‘atbraukusi’ (sk. arī LVDA, 2022, 126). Pie nedaudzajiem piemēriem pievienojams arī divdabis *mirušie*, kas ieguvis lietvārda statusu (sk. arī LVG, 2013, 576), piemēram, [muôcîtāis vînumâr issok^a lèizjūtīb^u mirušù rodīm] ‘mācītājs vienmēr izsaka līdzjūtību mirušo radiem’. Šajā divdabī atsevišķos locījumos vīriešu dzimtes galotnēs tika novērotas dažas fonētiskas pārmaiņas, piemēram, -s priekšā zudis patskanis *i*: *ticis > [tics]*, kā arī divdabjos teicienā “*bija apjucis un piekuis, nosēdies atpūsties*” *> [bej^a apjucs un pik^{ss}, nùsiêdīs atpòustīs]*. Savukārt sieviešu dzimtes formās galotnē -as zudis patskanis *a*, piemēram, [pikusušš kùojas] ‘piekusušas kājas’. Tika novērots *u* zudums blakus *j*, par ko rakstīts jau grāmatas fonētikas daļā, piemēram, *redzējusi > [rezaîs^a], redzējuši > [rezaîšš]* (sk. arī Rudzīte, 1964, 390). Veidojās arī divdabja teicieni, piemēram, *vīsi, šnabja nocietušies, gāja pie Zentas > [vusⁱ, šnab^a nùcitušīs, gùoj^a pì Zènt^as]*.

Arī **ciešamajā kārtā** tika fiksēti divdabju piemēri. **Lokāmajiem ciešamās kārtas tagadnes divdabjiem** ne tikai piedēklī -am-, piemēram, *ēdams > [âdâms]*, *saprotams > [saprûtâms]*, *bīstams > [beîstâms]*,

neglābjams > [nagluôbjāms], bet arī gaidāmajā piedēklī *-ām-* tika runāts īsaais patskanis *a*, piemēram, *lasams*, *darams*, *rakstams*, *grūstams* > [groûstāms]. **Lokāmo ciešamās kārtas pagātnes divdabju** bija maz, tika saklausīti divdabji *darīts* > [daríc], *atvērts* > [atvârc], *pārklāts* > [pùorkluôc], *izglītots* > [izgleîtuôc], *pacelts* > [pacaîlc], to locīšanā nebija atkāpju no atbilstoša lietvārdu ar *-ts* > [-c] locīšanas modeļa, piemēram, [pacaîlc tilc], [pacaît^a tilt^a], [pacaîtām tiltām], [pacaîtⁱ tiltⁱ] u. tml.

Latviešu literārajai valodai līdzīgi pētītajās izloksnēs tikai nominatīvā tika lietoti **divdabji ar -dams, -dama, -damies, -damās**, turklāt izloksnēs tos runāja reti. Tie tiek izmantoti, veidojot divdabja teicienus, piemēram, *spraugdamies cauri krūmiem, viņš joza, skaļi kliegdam* > [sprāugdamîs cāurî kroûmîm, vîņš jûz^a, skaļî klîgdāms].

Nelokāmie divdabji abās pētītajās izloksnēs bija saklausāmi, tomēr to nebija daudz. No šādiem divdabjiem ar *-ot-*, *-oties*, *-am-*, *-amies*, *-ām-*, *-āmies* abi informanti pārsvarā lietoja tikai divdabjus ar *-ot-* > [-ût-] un *-oties* > [-ûtîs], piemēram, *braucot* > [brāucût], *nesot* > [nasût], *smaidot* > [smaîdût], *sākoties* > [suôkûtîs], nešauboties > [našaubûtîs]. M. Rudzīte rakstījusi: “Pilnīgi svešas augšzemnieku izloksnēm nav arī literārajā valodā lietojamās nākotnes aktīvā divdabja nelokāmās formas ar *-šuo-*, *-šuo-*, piem., *brāukšuo*² Galgauskā, *brāukšut*² Litenē, Bejā un citur” (Rudzīte, 1964, 389). Arī pētītajās izloksnēs šāda forma ir pazīstama, piemēram, [sacij^a, ka brāukš^{ut} ār mašīn^u] `sacīja, ka braukšot ar mašīnu`, tikai šoreiz gaidāmais patskanis *ū* tika saīsināts par *u*. Divdabjus ar pārējām izskaņām informanti raksturoja kā nepierastus, varot pateikt, piemēram, [režaj^u viņ^u ôizîmām] `redzēju viņu aizejam`, bet vienkāršāk un parastāk teikt, piemēram, [režaj^u, ka viņš ôizît].

3.2.6. Apstākļa vārdi

Apstākļa vārdus, kas sākas ar *ne-*, malēnieši runāja ar pārveidojumu *ne-* > [nèi-], piemēram, *nekad* > [nèi·kod], *nekur* > [nèi·kùr], *neko* > [nèikùo] // [nèi·kùo], izņemot apstākļa vārdu *netālu* > [natuôlⁱ], kas norāda uz atrašanos. Šādus piemērus ar *nei-* neizdevās atrast ne M. Rudzītes grāmatā, ne “Latviešu valodas dialektu atlantā”. J. Endzelīns minējis *nei* kā variantu pie salikumiem

ar *ne-* (Endzelīns, 1951, 30). Arī malēniešu runātie vietas apstākļa vārdi *ite* > [it^a] `šeit, te`, *iten* > [itàn] `šeit, te`, [šekùr] `šeit` nav analizēti ne “Latviešu valodas dialektu atlantā”, ne M. Rudzītes grāmatā.

No īpašības vārdiem darinātajos apstākļa vārdos ar *-i* šī patskaņa priekšā gan Jaunlaicenes, gan Veclaicenes izlokšnē notiek līdzskaņa *j* noteiktā līdzskaņu mija, piemēram, *lēti* > [liešⁱ], *lēni* > [lienⁱ], *taisni* > [tàišņⁱ], *vēlu* > [viēļⁱ], *reti* > [rešⁱ], *drīz* > [drèižⁱ] (sk. arī LVDA, 2022, 134–135, 307; Rudzīte, 1964, 397; Endzelīns 1951, 606–607). Malēniešiem pazīstams arī apstākļa vārds *pulka* `daudz`, piemēram, [kòkt^u bállie škòunî bèi pùlk^a cìlvak^u] `kaktu ballē šķūnī bija daudz cilvēku`. J. Endzelīns to minējis kā adverbu no locījumu formām (Endzelīns, 1951, 599). J. Endzelīna Alūksnē un Apukalnā minēto adverbu modeli *nústuc*, *viērsuc*, *cīšuc*, *kluôtuc* informantu runā (Endzelīns, 1951, 618) neizdevās konstatēt, bet apstākļa vārdi un laika saikļi piemēros [vāžej^a piřm^a pazvanīt] `vajadzēja vispirms piezvanīt`, [piřm^a iřan^{as}] `iepriekš, pirms iešanas` un [ùtr^a tik dàuž] `otrtik` saskanēja ar norādi gramatikā (Endzelīns, 1951, 618, 682) un M. Rudzītes rakstīto, ka “no numerāļiem radušies tādi leļzemniekiem sveši adverbji kā *pyrma*² `agrāk, vispirms`” (Rudzīte, 1964, 398), kā arī ar norādi par laika saikli *pyrma*² (Rudzīte, 1964, 401), tā tad malēniešu *pirma* tiem atbilst.

Cēloņa apstākļa vārdus *tāpēc* un *kāpēc* malēnieši runāja ar jau zināmiem fonētiskiem pārveidojumiem, kā arī bez beigu līdzskaņa *c*: *tāpēc* > [tùopiê] un *kāpēc* > [kùopiê]. Vietas apstākļa vārda *šurp* vietā gan Jaunlaicenes, gan Veclaicenes informanti lietoja [ši], piemēram, [nùoc ši!] `nāc šurp!` (sk. arī Endzelīns, 1951, 612). Par šiem apstākļa vārdiem atlantā un M. Rudzītes grāmatā informāciju neizdevās atrast.

Veida apstākļa vārdos *tā* un *kā* abās pētītajās izlokšnēs saklausāmi fonētiski varianti [tuô] un [kuô] (par to arī LVDA, 2022, 132).

Apstākļa vārdā *nost* tika reģistrēts *uo* > *ū* un *st* zudums, piemēram, [nùraūsām nû] `norausim nost`, [èi nû!] `ej nost!`.

Malēniešu runā saklausījām arī apstākļa vārdu *pēcāk*, kas izrunāts kā [piēcuôk] `vēlāk`, dažreiz arī [piēcuôkⁱ], piemēram, arī konstrukcijā *nu ta leidz piecokam* > [nu ta lèiž piēcuôkàm] `nu tad līdz vēlākam` un arī [piēdîgⁱ]

`beidzot`, kas pieminēts jau sakarā ar īpašības vārdu *pēdējais* > [piēdīgijs].

J. Endzelīna gramatikā kā neskaidras cilmes apstākļa vārdi no Alūksnes norādīti *vusuôdīs, vīnuôdīs, cituôdīs savuôdīs* (Endzelīns, 1951, 613), kas tika fiksēti arī pētīto izlokšņu informantu runā, piemēram, *es taisītu citādiēs, pervētu savādiēs* > [es taisīt^u cituôdīs, pērvāt^u savuôdīs] `es taisītu citādi, krāsotu savādāk`.

Apstākļa vārdu gradācija atbilst literārās valodas sistēmai, bet tika konstatēts līdzskaņa *s* pagarinājums vispārākajā pakāpē, piemēram, [vuss·vairuôk] `visvairāk` un [vuss·vusuôdī] `(iet) visvisādi`.

3.2.7. Saikļi, partikulas un prievārdi

Līdzīgi noliedzamajiem vietniekvārdiem, kas darināti ar priedēkli *ne-* > *nei-*, piemēram, *neviens* > [nèi·vīns], *nekas* > [nèi·kas], *nekāds* > [nèi·kuôc] un apstākļa vārdiem, kas sākas ar *ne-*, piemēram, *nekad* > [nèi·kod], *nekur* [nèi·kūr], izņemot apstākļa vārdu *netālu* > [natuôlī], kas norāda vietu, arī **vienojamā vairākvārdu saiklī *ne*** abās pētītajās izloksnēs tika runāts kā [nèi], piemēram, *nei vīns, nei ūtris* > [nèi vīns, nèi ūtrīs] `ne viens, ne otrs`; *ģimēnie nabej nei maitu, nei dālu* > [ģimēniē nabēi nèi maīt^u, nèi dāl^u] `ģimēnē nebija ne meitu, ne dēlu`. Šāda vienojamā saikļa piemēros Latgales dziļo augšzemnieku izloksnēs M. Rudzīte norādījusi variantu *ni – nī* (Rudzīte, 1964, 400), piemēri ar *nei* nav minēti arī “Latviešu valodas dialektu atlantā”. J. Endzelīna “Latviešu valodas gramatikā”, norādot arī Apukalna un Alūksnes izloksni, nosaukti visi minētie noliedzamie vietniekvārdi ar [nèi-] (Endzelīns, 1951, 549).

Pretstata saikļi *nevis* > [nav^us], *nevis* // *ne – bet* > *navus* // *na – bet* // *a*, piemēram, *malenīšīm ir pulka igauņu vuordu, navus reidzinīkīm* > [malenīšīm ir pūlk^a igāuņ^u vùord^u, nav^us rèižinīkīm] `malēniešiem ir daudz igauņu vārdu, nevis rīdziniekiem`; *tis bous navus skulā, bet klubā* > [tis boūs nav^us skulā, bet klubā] `tas būs nevis skolā, bet klubā`. Saikļa *nevis* [nav^us] – *bet* // *a* pirmajā daļā var tikt lietots arī *ne* > *na*, piemēram, *na vīna struodā, bet vusas* > [na vīn^a struodā, bet vus^as] `ne viena strādāja, bet visas`. Līdzīgas pārmaiņas ***ne-* > *na-*** jau konstatējām negatīvas nozīmes

lietvārdos, darbības vārdos un īpašības vārdos, piemēram, [nalàim^a] 'nelaime', [nadrèikst] 'nedrīkst', [najaûks] 'nejauks'. M. Rudzīte dziļajās latgaliskajās izloksnēs no minētajiem norādījusi tikai pretstata saikli *na – a* (Rudzīte, 1964, 400).

Saiklis *un* tika aizstāts ar *i* abās pētītajās izloksnēs, kaut atlantā norādīta tikai Jaunlaicenes izloksne (LVDA, 2021, 126, 287); abās izloksnēs paralēli tika lietots arī saiklis *un*. Būtiski piebilst, ka "Latviešu valodas dialektu atlantā" ievietotās ziņas par saikļa *un* aizstāšanu ar saikli *i* rāda šādu maiņu Jaunlaicenes izloksnē (385), bet nerāda Veclaicē (386) (LVDA, 2021, 126, 287), tomēr abu veclaicieniešu runā šāds *un > i* bija saklausāms visai bieži, tātad varam papildināt dialektu atlanta datus.

Par saikli ***pirma*** rakstīts jau pie apstākļa vārda *pirma*. "Latviešu valodas dialektu atlantā" šis ir vienīgais neaplūkotais saiklis (LVDA, 2021, 126, 287).

Salīdzinājuma partikula *nekā* > [nakuô], piemēram, *joura ir liluoka nakuo azars* > [jòur^a ir liluôk^a nakuô azàrs] 'jūra ir lielāka nekā ezers' (par to arī Norvik et al., 2021, 55–59; Rudzīte, 1964, 102).

Modālā partikula *nu* > *nou*. M. Rudzīte, rakstot par morfoloģijas analīzi, norādījusi, ka austrumu izloksnēs kā pastiprinājuma partikulu ar nozīmi 'nu' lieto arī *niu* (Rudzīte, 1964, 403). Maija šajos gadījumos runāja [nòu], piemēram, *navaraju saprast, kū nou lai īsuok darīt* > [navaraj^u sapr^ast, kū nòu lài īsuôk darīt] 'nevarēju saprast, ko nu lai iesāk darīt'; *nu un tad no rīta* > [nòu ùn tod nù reīt^a]. "Latviešu valodas dialektu atlantā" ziņu par partikulām *nav*, jo tāds jautājums *nav* bijis iekļauts aptaujā, toties formu [nòu] var atrast J. Endzelīna "Latviešu valodas gramatikā" (Endzelīns, 1951, 426).

Vienā piemērā Maijas runā bija saklausāms **prievārda *par*** atšķirīgs lietojums *pa > par*, piemēram, *pa dienu* > [pàr dīn^u], par ko M. Rudzīte rakstījusi: "Bez parastajiem lietošanas gadījumiem prepozīcija *par* vienā augšzemnieku izlokšņu daļā tiek lietota arī tais gadījumos, kur literārajā valodā lieto prepozīciju *pa* un *pār*.." (Rudzīte, 1964, 396).

Prievārds *uz* > *iz* līdzīgi kā priedēklis *uz-* > *iz-*. Prievārda *uz* vietā Maija konsekvēnti runāja *iz*, piemēram, *uz bērēm* > [iz bieriēm], *uz tām mājām* > [is tuôm mùojuôm], *uz skolu* > [is skùl], *uz būdi* > [iz bùdʲ] `uz veikalu`, *uz kapusvētkiem* > [is kopusvâtķîm], *uz veco kambartiņu* > [iz vacù kàmbarťiņʷ], kad norādīts darbības virziens, kā arī tad, ja norādīta vieta, piemēram, *uz pagalma* > [is pogałmʷ], *uz vietas* > [iz vîtʷs]. Balsīgā līdzskaņa *z* maiņa ar nebalsīgo *s* bija vērojama tikai asimilācijas gadījumos. “Latviešu valodas dialektu atlantā” teikts, ka *uz* maiņa par *iz* saklausīta galvenokārt Vidzemes centrālajā un ziemeļu daļā un ka prievārds *iz* reģistrēts arī Latgalē, Kurzēmē un Zemgalē (LVDA, 2021, 123). Atsaucoties uz piemēriem no Nirzas un Kalupes, M. Rudzīte norādījusi: “Augšzemnieku izloksnēs *iz* lieto arī ar to nozīmi, kas ir prepozīcijai *uz*. Tādā kārtā *iz* augšzemnieku izloksnēs tiek lietots daudz biežāk nekā ležzemnieku izloksnēs” (Rudzīte, 1964, 395). Par hipotēzēm un grūtībām prievārda *iz* un priedēkļa *iz-* lietojuma skaidrojumā rakstījuši arī J. Endzelīns, A. Breidaks un A. Ābele, šo uzskatu apkopojums ievietots “Latviešu valodas dialektu atlantā” (LVDA, 2021, 125–126). Maija uzsvēra, ka ar pārveidojumu *uz-* > *iz-* un *uz* > *iz* runājusi jau viņas vecāmāte Anna Tīlans, par ko rakstīts fonētikas daļā.

Ticamāka šķita hipotēze, ka Maijas runā Jaunlaicenes izloksnē reģistrēto atšķirīgo pārmaiņu izcelsme ir no Karvas, jo minētās pārmaiņas nebija dzirdētas citu jaunlaiceniešu runā. Drošības dēļ arī jautājums par prievārda *uz* > *iz* tika pārrunāts ar jaunlaiceniešu N. Sudari, kura dzimusi Jaunlaicēnē, B. Berkoldi, kura dzimusi Veclaicēnē, bet skolā gājusi Karvā, un ar karvenieti M. Šteinertu, tomēr arī viņi neapstiprināja šādu prievārda *uz* pārveidojumu. M. Pilskalniete skaidri atšķīra ne tikai priedēkļa *iz-*, bet arī prievārda *iz* nozīmes, sakot [iskuôpʷ] `izkāpa (no gultas)` vai [iskuôpʷ] `uzkāpa (uz kalna)`, vai pat [iskuôpʷ kôllâ] `uzkāpa (kalnā)`, visos gadījumos viņa lietoja tieši *iz*. Tas, ka, izņemot Maiju, neviena cita aptaujātā informanta runā minētais pārveidojums netika konstatēts, liecina par šīs parādības pakāpenisku izzušanu malēniskajās izloksnēs, kamēr Latgalē tas tiek stabili lietots. Kopumā jau J. Endzelīns norādījis, ka “Grūti skaidrojams ir augšzemnieku *iz* “uz” kā prepozīcija un priedēklis..”, pieminot arī Alūksni un Apukalnu (Endzelīns, 1951, 659).

Ne tik bieži, tomēr malēniešu runā bija dzirdams arī **prievārda** *da* lietojums, piemēram, [dabrāuc^u da mež^a] `aizbraucu līdz mežam`, [dabrāuc^u da Oluksnāi, da kūr^a diriģentēi] `aizbraucu uz Alūksni, pie kora diriģentes`, [òiziš^u da Vērņ^a] // [daiš^u da Vērņ^a] `aiziešu pie Vērņa`, arī [nadatāisîc] `neuztaisīts līdz galam`. Par prievārdu *da* M. Rudzīte norādījusi: “Prepozīcija *da* prasa vai nu ģenitīvu vai datīvu. To lieto tais gadījumos, kur lejszemnieku izloksnēs lieto prepozīciju *līdz, pie, uz..*” (Rudzīte, 1964, 394; par to arī Endzelīns, 1951, 660). Tas sakrīt ar pētāmo izlokšņu piemēriem, tomēr paralēli tiek lietoti arī prievārdi *līdz* > [lèiz], *uz* (Maijai *iz*) un *pie*.

Tika saklausīts arī **prievārds** *zam* < *zem*, kurā vērojama jau zināmā fonētiskā pārmaiņa, t. i., šaurā *e* > *a*, piemēram, [sūns guļ apuškā zām goīd^a] `suns guļ apakšā zem galda`, bet nekad tas nebija lietots kā priedēklis. Par to J. Endzelīns norādījis: “Šo prepozīciju, šķiet, sevišķi lieto Vidzemes vidusizloksnēs un augšzemnieku dialektā *apakš* .. vietā (un tam blakus) ..” (Endzelīns, 1951, 696).

Arī prievārda *aiz* > *oiz*, kas kopā ar priedēkļa *aiz-* > *oiz-*, nepārsteidz, jo kā raksturīga malēnisko izlokšņu pazīme aprakstīta jau nodaļā “Fonētika”.

Izloksnēs saklausāmas arī tādas parādības, kuras literārajā valodā saucam par kļūdām, piemēram, **vārdšķiru jaukšana**, kad *ka* vietā lieto *kad*, bija saklausāma Jāņa runā, bet Maija pretēji – saīsināja *kad* > *ka*, piemēram, *kad iešu, tad iešu* > [ka iš^u, ta iš^u]. Šāda tipa parādību cēloņus tomēr intuitīvi gribas meklēt runas ātrā, paviršā, nepārdomātā pieradumā.

3.3. Sintakse

Atbilstoši literārās valodas normai informanti šķīra **objekta locījuma izvēli** atkarībā no pozitīva vai negatīva uzdevuma: *nopērc cukuru* > [nùpierc cukur^u], bet *nepērc cukura* > [napìerc cukur^a].

Klausoties informantu stāstījumus, šķita, ka sintaksē nekā īpaši atšķirīga no literārās valodas šajās izloksnēs nav, tomēr jāpieļauj, ka vairāku gadu laikā jau pierasts pie kārtējās izlokšnes skanējuma tik ļoti, ka varētu

arī nepamanīt kādu niansi. Tāpēc tika pārbaudīti tādi piemēri, kas iekļauti “Latviešu valodas dialektu atlanta” (LVDA, 2022) sintakses daļā.

Pirmais tika pārbaudīts **vienskaitļa 2. personas vietniekvārda locījums pie vajadzības izteiksmes**. Maija pārliecinoši lietoja vietniekvārdu nominatīvā: “*Man tu esi jāmāca*” > [“màn tu esi jùomuôc^a”], kā norādīts Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksnē arī atlantā (LVDA, 2022, 135), bet tikpat brīvi viņa runāja arī konstrukciju ar akuzatīvu “*Man tevi jāmāca*” > [“màn tevi jùomuôc^a”], kas iepriekš reģistrēta tikai Veclaicēnē. Jānis pārmaiņus lietoja abas konstrukcijas, kas sakrita ar atlanta 99. kartē norādīto (LVDA, 2022, 309). Jāsecina, ka vietniekvārda locījuma izvēle šajā konstrukcijā izloksnes runātājiem mūsdienās nav būtiska.

Tika pārbaudīta sakritība ar dialektu atlanta 100. kartē “**Objekta locījums aiz nenoteiksmes vajadzības izteiksmes konstrukcijās, kas atkarīga no virzības darbības vārda vajadzības izteiksmes**” dotajiem, jo atlantā tikai Jaunlaicenes izloksnē minēta konstrukcija ar lietvārdu ģenitīvā un sekojošo darbības vārdu nenoteiksmē (LVDA, 2022, 310), bet Veclaicēnē norādīts piemērs ar supīnu: “*Jāiet siena pļautu*” > [jùoît sîn^a pļaut^u”]. Pētītajās izloksnēs abi informanti, ilgi nedomājot, lietoja šīs konstrukcijas vienādi, bet ar lietvārdu akuzatīvā: “*Jāiet sienu pļaut*” > [“jùoît sîn^u pļaut”] – ar nenoteiksmi. Tā kā šajā konstrukcijā ir virzības darbības vārds un varētu sagaidīt supīnu, pajautāju, kā būtu runāt bez lietvārda, nekas tomēr nemainījās: “*Jāiet pļaut*” > [“jùoît pļaut”]. Tomēr pēc pārjautāšanas, vai citādi nevar pateikt, izskanēja arī: “*Jāiet sienu pļautu*” > [“jùoît sîn^u pļautu”]. Tātad supīnu mēdz aizstāt ar nenoteiksmi, protams, ka literārās valodas ietekme ir liela. Atkal prātā ienāca hipotēze, ka darbības vārdā *pļaut* nav iespējams variēt vokāļus (piemēram, kā *iest* un *āstu*), kur uzskatāmi būtu redzama vokāļu harmonijas ietekme, tādēļ nenoteiksmes vai supīna lietojums runātājiem mūsdienās var arī nelikties būtisks.

Tika salīdzināts **objekta locījums aiz darbības vārda trūkt un vajadzēt**. Abi informanti pēc *trūkt* lietoja tikai ģenitīvu, piemēram, “*Man trūkst naudas*” > [“màn tròukst naûd^as”], kā to lieto arī literārajā valodā. Pēc *vajadzēt* informanti pārliecinoši lietoja akuzatīvu, piemēram, “*Man vajag naudu*” > [“màn vāg naûd^u”]. Atlanta 101. kartē objekts akuzatīvā

uzrādīts tikai Veclaicē, bet abās izloksnēs, Veclaicē un Jaunlaicē, norādīts ģenitīva locījums (LVDA, 2022, 311), tomēr tas nepārsteidz, jo jau komentāros varam lasīt, ka “.. dažāda laika latviešu valodas rakstu avoti liecina, ka gramatikās fiksētā norma par ģenitīva saistījumu ar darbības vārdu *vajadzēt* ir bijusi svārstīga, un, jo tuvāk mūsdienām, jo biežāk sastop no *vajadzēt* atkarīgu objektu akuzatīvā” (LVDA, 2022, 137).

Atlantā ievietotajā 103. kartē **“Objekta locījums aiz nenoteiksmes konstrukcijā ar darbības vārdu *vajadzēt* un nenoteiksmi, kas atkarīgs no otras nenoteiksmes, kas savukārt no darbības vārda *vajadzēt*”** abās pētītajās izloksnēs, dialektu atlanta dati (LVDA, 2022, 313) sakrita ar informantu runāto: “*Vajadzēja celties gaili kaut*”, kas, ievērojot fonētiskos pārveidojumus, skanētu kā [“vāžā celtīs gaīlⁱ kaūt”].

Arī objekta locījums konstrukcijā *aku nav viegli rakt un žēl mātes* sakrita gan atlantā, gan informantu runā, atšķirības bija tikai fonētiskas: [ak^u nàu vīglⁱ rakt] un [žāl mùot^{as}].

Nolūka ģenitīva lietojums aiz virzības darbības vārda *iet* informantiem arī sakrita ar atlantā norādīto *iet pēc ūdens* > [īt piēc oūdāns], bet pieļauto variantu *iet ūdens* (LVDA, 2022, 316) neviens no viņiem neatzina.

Atlantā rādītais lietvārds akuzatīvā aiz darbības vārda *lūgt* (LVDA, 2022, 317) sakrita ar pētāmo izloksņu informantu runāto, ievērojot fonētiskos pārveidojumus, piemēram, *lūgt tēvu* > [lòukt tàv^u], bet **pēc darbības vārda *gaidīt*** abi informanti lietoja akuzatīvu *gaidīt vasaru* > [gàidīt vosar^u], kaut atlantā tas norādīts tikai Veclaicenes izloksnē (LVDA, 2022, 318).

Objekta locījums ģenitīvā aiz darbības vārda *neredzēt* un akuzatīvā aiz darbības vārda *nedot* sakrīt gan izloksņu informantu runā, gan atlantā (LVDA, 2022, 319–320), tikai abās pētītajās izloksnēs šīm formām ir fonētiski pārveidojumi, piemēram, *neredzu nekā* > [narež^u nēi·kùo], akuzatīvā būtu *neko* > [nēi·kù]; kā arī *nedod nazi* > [nadūd nàzⁱ].

Arī šajā grāmatas nodaļā ievietotie piemēri liecina, ka izlokšņu runātāji var ietekmēties no literārās valodas, citām valodām vai citām izloksnēm, ka pārmaiņas var rasties paaudžu maiņas ietekmē u. c., tātad informantu runas nesakrītība ar “Latviešu valodas dialektu atlantā” ievietoto uztverama kā objektīva parādība. Protams, arī jautājumu un materiālu izvēle aptaujām var būt viens no iemesliem.

3.4. Leksika

Leksikas līmenī ar malēniešu runu bieži saista tādus **teicienus** kā *kasīt sienu vai lapas* > [kasīt sìn^u vāi lop^as] `grābt sienu vai lapas`; *griezt malku* > [gríst mólk^u] `zāģēt malku`; *sist olas vai sviestu* > [sist ūl^as vāi svíst^u] `kult olas vai sviestu`; *kaltēt sienu vai drēbes* > [kàltiēt sìn^u vāi drieb^as] `žāvēt sienu vai drēbes` u. c. Grāmatas tapšanas laikā tika pierakstīti arī teicieni *cirst sienu* > [cìerst sìn^u] `apgriezt sienu` un *ietaisīt malku* > [itàisīt mólk^u] `sagatavot malku`, *būt striekī* > [boūt striekī] `būt gatavam`, kā arī tradicionāla teiciena modificējums “*Jū dziļuok mežā, jū vairuok ūgu*” > [“jù žiļuók mežā, jù vāiruók ūg^u”] `jo dziļāk mežā, jo vairāk ogu`. Interesanti, ka parasti lietotā teiciena *izšķirt uz pusēm* vietā malēnieši teica, piemēram, *vusi izškeiram uz daļuom* > [vusⁱ išškèirām uz daļuóm] `visi izšķīrām pa daļām (uz pusēm)`. Jau agrāk Ziemera izloksnē bija ievērots teiciens *nākt augšā* > [nùokt auškā] `piecelties; izdīgt` (Markus, Raipulis, 2010, 105), Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksnē abas nozīmes tika apstiprinātas, tādējādi papildinot E. Kagaines piemēru *nākt augšā`dīgt`* (Kagaine, 1992, 213) un iekļaujoties Kersti Boiko pētījuma sadaļā “Konstrukcijas *verbs + adverbs* ar nozīmes pārnesei latviešu valodas dialektos” (Boiko, 2001, 189–191). K. Boiko arī norāda: “Domājams, ka īpaši tās *verbs + adverbs* konstrukcijas, kurām veidojas nozīmes pārnese, lielākoties varētu būt burtiskie tulkojumi no igauņu vai lībiešu valodas, īpaši, ja šīs konstrukcijas reģistrētas Igaunijas pierobežas izloksnēs vai lībiskajā dialektā” (Boiko, 2001, 190–191). Analizētajās malēniešu izloksnēs bija pazīstams teiciens par pērkonu – [vacijs tāus pirās], kas saistāms ar darbības vārdu [piriētis] < *pirēties`rāties, bārties`*. Par līdzīgiem piemēriem “Latviešu valodas dialektu atlantā” rakstīts, ka nav atspoguļoti stilistiski niansēti vārdu savienojumi, ko parasti lieto sarunās ar bērniem, norādot *Dieviņš pirās* Ziemera un Jaunlaicenes izloksnē (LVDA 1999, 198).

Tika fiksēts **interesants** saliktenis [kràslàikâ] 'krēslas laikā', garā saliktenī tika runāts arī *apkārt stāvuošās* > [apkuortstāvušuos], kurā divi no garajiem patskaņiem *ā* > *uo*, trešajā gadījumā *ā* palicis nepārveidots, savukārt *uo* saīsināts par *u*. No darbības vārda *stigt* informanti veidoja īpašības vārdu [stignāins] pierastā literārās valodas vārda *staigns* vietā, savukārt tā kā *asinis* > [ašņi] // [asiņi], īpašības vārds *asiņains* skanēja kā [ašņains].

Vēders malēniešu izloksnēs saukts [pëndars], bet vēdera apakšējās daļas apzīmējumā saglabāta literārās valodas vārda sakne [paviēdar^a] < *pavēdere*. Iepriekš nedzirdēts bija vārda *ķirbji* > [ķirbizⁱ] variants, tādu nebija konstatējis arī E. Brencis rakstā "Apvidus vārdi ap Aluksni" (Brencis, 1911). Veco kapliču pie Opekalna kapiem malēnieši joprojām mīlīgi dēvē par [kàmbàrtiņ^u], tēzaurā norādīts, ka tas ir apvidvārds ar nozīmi 'neliels kambaris'. Maija lietoja arī apstākļa vārdu [kulâ] 'kopā'. Tēzaurā norāde – apvidvārds ar nozīmi 'kopā, vienkop, vienkopu, vienkopus, vienuviet, vienviet'. Tā nu bija sagādījies, ka iepriekšējos gados pētāmo izloksņu runātāji šo formu nebija pieminējuši, kaut arī to nosaucis jau B. Fromholds-Treijs 1863. gadā (Fromhold-Treu, 1863, 23). Grāmatas autorei bija atklājums izkultu zirņu stiebru apzīmējums [tirajⁱ], kamēr āboliņa stiebri tika saukti kā [kàulⁱ], bet labībai bija [sòlmⁱ].

Paviršākam valodas zinātājam, neiedziļinoties runātā kontekstā, **iespējami pārpratumī**, klausoties vārdu pārus *tārps* > [tùorps] un *tērps* > [tārps], arī *sods* > [sùc], *sūds* > [sòuc] un *sūc* > [sòuc], kā arī *sālīt* > [sùolīt] un *solīt* > [sùlīt], un Jāņa piemēru par to, kā *oda oda āda* > [ûd^a ûd^a uôd^a]. Pilnīgi vienādi skan *bode* > [bùd^a] 'veikals' un *būda* > [bùd^a] 'maza mājiņa', *krēpas* > [krìep^as] un *krēpes* > [krìep^as], *kurpe* > [kùorp^a] un *kārpa* > [kùorp^a], *kāsis* > [kùoss] 'rīks auklu vīšanai' un *kāss* > [kùoss] 'klepus', kā arī *lec* > [lac] un *ledus* > [lac], ko var atšķirt tikai pēc konteksta vai locījumos. Arī vārda *bode* > [bùd^a] 'veikals' un *būda* > [bùd^a] 'maza mājiņa' galotnes atšķiras tikai vsk. akuzatīvā, instrumentālī un lokatīvā, kā arī daudzskaitļa datīvā, instrumentālī un lokatīvā.

Vienskaitlī

A. ko?	[bùd ⁱ] 'veikalu'	[bùd ^u] 'mazu mājiņu'
I. ar ko?	[ār bùd ⁱ] 'ar veikalu'	[ār bùd ^u] 'ar mazu mājiņu'
L. kur?	[bùdiē] 'veikalā'	[bùdā] 'mazā mājiņā'

Daudzskaitlī

A. ko?	[bùdiēm] `veikaliem`	[bùduôm] `mazām mājiņām`
I. ar ko?	[àr bùdiēm] `ar veikaliem`	[àr bùduôm] `ar mazām mājiņām`
L. kur?	[bùdiēs] `veikalos`	[bùduôs] `mazās mājiņās`

Tas rāda, ka *e*-celma lietvārds *bode* > [bùd^a] `veikals` tikai dažos locījumos pārgājis *ā*-celmā. Jānis demonstrēja arī lietvārda *pirts* > [pìerc] izrunas sakritību ar darbības vārdu *pērc* > [pìerc], stāstot, ka kāds [pàun^u žèic iràug^a, ka pìerc līsmuôs, ùn sak^a: “pìerc diēg, pìerc diēg!” saimēnikⁱ dūmā, ka tis grib, lai dīg^us pìerk. tuô i pìerc nūdeg^a] `paunu žīds (tirgotājs – D. M.) ierauga, ka pirts liesmās, un saka: “pirts deg, pirts deg!” saimnieki domāja, ka tas grib, lai diegus pērk. tā arī pirts nodega. Šķiet, bez īpaša konteksta varētu saprast, ka [dūmuôtiⁱ krāslⁱ] < *domāti krēsli*, tomēr kādā atsevišķā gadījumā tie varētu izrādīties arī (*ap*)*dūmoti krēsli*. Pareizi būtu jāsaprot, ka lietvārdā [skālpš] < *skalbis* `parastā kalme, skalbe` notiek asimilācija balsīguma ziņā, bet nav nekāda sakara ar indiāņu filmās dzirdēto *skalpu*, ka īpašības vārdā *bass* > [boss] `bez apaviem` noticis pārveidojums *a* > *o*, kam nav sakara ne ar zemu vīrieša balsi vai mūzikas instrumentu, ne arī ar uzņēmuma vadītāju, jāsaprot arī, ka *ūdēns nelec spainim virsū*, bet teiciens [navār nest, oūdāns spāņgām lac viersā] nozīmē `nevar nest, ūdens spainim ledus virsū`. Atšķirīgu fonētisku pārveidojumu rezultātā vienādi skan [kaftūns] < *kartons* `biezs, ciets papīrs` un [kaftūns] < *katūns* `plāns kokvilnas audums`, līdzīgi pārpratumu var radīt divu vārdu vienādā izruna [cimbūls] < *cimbulis* `cūkas ciskas gabals` un [cimbūls] < *cimbolis* `viens no cītaru veidiem, cītarokle, kas citviet runāta arī kā *cimbole*`. Iespējams, ka jukas var radīt arī aizgūtais vārds [bùors] < *boris* `urbis` un līdzīgi skanošas saknes vārdi [bùoršan^a] `buršana`, [bùort] `burt`, bet [būrs] `burvis`. Fonētisko pārveidojumu rezultātā kāds varbūt arī nodomātu, ka [viņš pamilā] nozīmē `viņš pamīlēja`, kaut īstenībā tas nozīmē `viņš pamieloja`. Malēniešu valodas otrajā nometnē datorspeciālists jokoja, ka beidzot uzzinājis, ko nozīmē *ekselis* > [eksēls] `biezputra, parasti kartupeļu, ar desu`, cits runātājs atgādināja, ka *sers* nav tikai angļu džentelmenis, bet arī rijā kuļama labība, savukārt bez konteksta nevar noteikt, vai ar vārdu [nùoss] domāta viena *nāss* vai abas *nāsis*.

Informanti norādīja arī to, ka dažkārt izloksnē **viena jēdziena apzīmēšanai lieto atšķirīgus vārdus**, piemēram, gan *čiriki*, gan *ņiras* ir

‘kausētu tauku atlikumi’, un neviens nevar pateikt, kurš būtu pareizāks nosaukums. Kaut arī sarunu laikā īpaši nepievērsāties ēdienu nosaukumiem, pārsteidza izlokšņu pārstāvju lepni minētie nosaukumu varianti zupai ar saceptiem tauku gabaliņiem – [bod^a putr^a], [nabagzup^a], [ciŕceŋ^u // čifksteŋ^u // čifkst^u // čuriŋ^u // kriks^u // prusak^u putr^a], [kriv^u // pù^u // zàldat^u // žèid^u putr^a], [àtruò putr^a], [tàukenîc^a]. Par minētajiem nosaukumiem vārdkopās ar *putra* un ar *zupa* rakstījusi B. Bušmane (2019, 12–23). Viņa norādījusi: “Aplūkotais materiāls ietver informāciju dažādos aspektos – semantiskā, vārddarināšanas, cilmes, areālā – un ir avots turpmākiem pētījumiem” (Bušmane, 2019, 21), tas attiecināms arī uz monogrāfiju par Jaunlaicenes un Veclaicenes izlokšni – grāmatā ir daudz materiālu, kas rosina turpināt daudzveidīgus pētījumus. No monogrāfijā nosauktajiem piemēriem vārdkopas *bada zupa* lietojums iekrāsots kartē Jaunlaicenes izlokšnē (Bušmane, 2019, 19).

Retāki bija gadījumi, kad viens vārds tika lietots **divās nozīmēs**, piemēram, [lùrb^a], kas apzīmē gan dzērāju, gan zivi – vēdzeli. Uz šī vārda divām nozīmēm norādījusi jau B. Laumane (Laumane, 1973, 244), nenosaucot gan nevienu no Ziemeļaustrumlatvijas izlokšnēm, bet vēršot uzmanību, ka šo nosaukumu “atstājuši zemgalisko izlokšņu runātāji” (Laumane, 1973, 239) un tas darināts ar nozīmes pārnese (Laumane, 1973, 240). Cits Malēnijā lietots vēdzeles nosaukums [nùŋŋ^{ks}] grāmatā nebija ievietots.

Analīzes sākumā rakstot par heterotoniem, jau tika norādīts, ka malēniešu runā dažu vārdu **nozīmes šķir tikai zilbes intonācija**, piemēram, [zìst] ‘smērēt’ un [zîst] ‘sūkt (pienu), parasti par mazuli’, [liên^a] ‘atzveltne’ un [liên^a] ‘dēle’, arī [màit^a] ‘meita’ un [màit^a] ‘kritis lops vai slikts cilvēks’ u. c.

Kopumā tika pierakstīti vairāki **ģermānismi** un **slāvismi** vai **ar slāvu un ģermāņu valodu starpniecību aizgūti** vārdi. Joprojām vecākā paaudze zina daudz ģermānismu, piemēram, *anšstandīgs* > [ànštendīks] ‘iznesīgs’, *antprove* > [ântprùov^a] ‘pēdējā uzlaikošana’, *bante* > [bant^a] ‘lente’, *būgēns* > [bòugìns] ‘vijoles lociņš’, *brandvīns* > [bràndàns] ‘degvīns’, *brudierēt* > [brudiriēt] ‘izsūt, veidot rotājumu, izgriežot audumā nelielus caurumus un tos apšujot’, [cieriet] ‘pastaigāties, lēni staigāt’, [cinniēt] ‘lodēt’, [còllšt^{ks}] ‘mērkoks’, [cvib^{aks}] ‘cepums’, *deķis* > [deč^{is}] ‘sega’, [eġ^as mol^a] ‘auduma neirstošā mala’, [ēnzac^a] ‘mežģīne’, *ēkelēt* > [ìekaliēt] ‘tamborēt’, *ērbergis* >

[ierbaŕġis] `dzīvojamā māja`, [etažeris] > [etažers] `mēbele – vairāki plaukti, kas novietoti cits virs cita uz balstiem`, [gapil^a] `dakšiņa`, [gārdīns] // [gārdins] `aizkars, [ġeldīks] < ġeldīgs `derīgs`, [ġipt<sup>e</sup>] < ġifts `inde`, [jòrjīn<sup>e</sup>] < [ġeorgīn<sup>e</sup>] `puķe, kurvjziežu dzimtas ģints (*Dahlia*), [knaps] `trūcīgs, nepietiekams; nepietiekami liels, mazs`, [kreptīks] // [krefīks] `stiprs`, [ķiekīks] < *ķēķis* `virtuve`, [māg^a] `kuņģis`, [muff^a] `uzrocis`, [òntlīks] < *ontlīgs* `krietns`, [pujen^e] // [pojan^a] `puķe, peonija, gundegu dzimtas ģints (*Paeonia*)`, [rùomīt] < *rāmīt* `kastrēt`, [skūnst^a] < *skunste* `māka, māksla`, [šāupel^e] `liekšķere, uzslaukāmā lāpstīņa`, [šīfc^e] `priekšauts`, [šlējārs] `līgavas plīvurs`, [šlèip^a] `sasiets pušķis`, [šnāll^s] `bikšu lences, bikšturi`, [švēik^a] `svītra`, *pērminderis* > [fèrmèndèrs] `draudzes vecākais, kas baznīcā veic arī garīdznieka palīga pienākumus`, *feldšeris* > [fèlsārs], *feldšere* > [fèldšarin^a] vai [fèlšaran^a], [tālvaŕķis] < *telverķis* `šķīvis`, [zīeval^a] < *zēvele* `liesma, svelme; dzirkstele; sērs`, [zòrt^a] `suga, šķirne`, [šķīņķuòt] `dāvināt`, [šmukuòkⁱ] `skaistāk`. ME *šmuks* fiksēts arī Mazlaicē, rādīts, ka no vācu valodas (ME, 1929–1932, 86). Par daudziem no šiem ģermānismiem rakstījušas arī Ieva Ozola un Liene Markus-Narvila (2021, 499–514). Viņas norādījušas, ka ģermānismi ir arī *stallis* un *skroderis*, kas analizētajās malēniešu izloksnēs attiecīgi ir [stāll^s] `zirgu mītne` un [skrūdāls] < *skroderis* `drēbnieks, amatnieks, kas šuj virsdrēbes`. Ojārs Bušs jau minējis vairākus ģermāņu cilmes aizguvumus, kurus sarunās lietoja arī malēniešu izlokšņu runātāji: [āncuks] `uzvalks`, [cīnniēt] `lodēt`, [drukerⁱ] `spiedpogas`, [švāgārs] `māsas vīrs`, [tāll^a] `viduklis, arī zeķturis vai krūšturis`, kā arī ar Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksnei raksturīgo galotnes *-e* > *-a*: [guft^a] `josta`, [muff^a] `uzrocis`, [pèrv^a] `krāsa`, [švīran^a] `brāļa sieva`, [ūt^a] < *hūte* `platmale`, [viks^a] `zābaksmēre` (Bušs, 1986, 5–21). Gan Jānis, gan Maija uzstāja, ka [āncuks] ortogrāfijā jāraksta ar *g* kā *ancugs*, jo locījumos tā esot, piemēram, Jāņa runā [āncug^u], [āncugām], Maijai vēl arī ar garo *ū*, t. i., [āncug^u], [āncugām] u. tml. Abi informanti lietoja arī citus visā Latvijā joprojām labi zināmus aizguvumus, piemēram, [bišk^u] `mazliet, nedaudz`, *blīņi* > [blēiņⁱ] `pankūkas`, [copp^e] `matu savijums pakausī`, [čārk^a] `glāzīte alkoholiska dzēriena, degvīns`, *ķisens* > [čisīns] `spilvens`, *duršlaks* > [dūršl^aks], `kāstuvis, caurduris`, [fālt^e] `ieloce`, [gogēlmogēls] `olu dzeltenuma un cukura putojums`, [glāuns] `elegants`, [pīnzel^e] `ota`, [riktīgⁱ] `pa īstam` u. c., bija svārstības vārdā [luft^a] vai [lupt^a] `svaigs gaiss` un [zapt^e] vai [zāpc] `ievārījums`. Tomēr bija patīkami, kad informanti teica, ka priekšroku dod latviskajam nosaukumam,

piemēram, zina vārdu [štoken[°]s] < *štokes* `ērķšķogas`, bet saka [iērķš^u ūg^as] vai [iērķšč^u ūg^as]. No slāvu valodām *pusotrtonnīgās* (mašīnas) > [po·lutòrk^as], [vot] `lūk`, [čosn^aks] `ķiploks`, [čudît] `pārsteigt`, [dur^aks] `mulķis`, [tùoraks] `biezpiens`, arī no [butk^a] deminutīvs [butkiŋ^a] `būdiņa` un kombinētais aizguvums [prostîm tálvařķîm] `parastiem, vienkāršiem šķīvjjiem` u. c. Aizguvumu avotu noskaidrošanai nepieciešams atsevišķs pētījums.

Malēniešu informantu runā nedaudz pārsteidzoša bija sieviešu dzimtes forma vārdam *fundaments* `pamats` > [pudamènt^a]. Savukārt par gramatiskās dzimtes nešķiršanas problēmu igauņu valodā liek aizdomāties J. Udrasa kaimiņa igauņa Kārļa Zagaja runa. Viņš savulaik kā ganu puika Latvijā ieradies līdzī māsai, kura te ieprecējusies, tagad pašam divi bērni: meita Juta, kura Kārļa runā ir *Jutiņš*, un dēls Uģis, kurš Kārļa runā ir *Uķite*. Kārļa sieva oficiāli ir Ausma, bet viņš saka – sieva ir *Ausmis*.

Santas Usānes promocijas darbā “Pārrobežu sadarbība pierobežas teritorijās” Malēnijā aptaujātie jaunieši kā populārāko dialektismu nosaukuši lietvārdu [kal[°]] `kalta dzelzs priekšķaramā atslēga` (Usāne, 2021), kas liek domāt par saikni ar vārdiem *kalt*, *kalējs*, *kalve*, *Kalvis* un arī par citu tautu eposiem “Kalevala” un “Kalevipoegs”.

Gan abās pētītajās izloksnēs, gan bieži pat viena un tā paša informanta runā kā **sinonīmi** tika fiksēti arī atšķirīgi apzīmējumi, piemēram, līdzās aizgūtām vārdam pētītajās izloksnēs tika lietots arī latviskāks veidojums, piemēram, [piŋgarùc] un [piērkstins] `uzpirkstenis`; [štokrùz^as] un [kùk^a rùz^as] `kāršrozes`; [šlèijàrs] un [plèivùrs] `plīvurs`; [švēiran^a] < *švīrene* un [iŋtaŋ^a] `brāļa sieva, arī vīra brāļa sieva`, kaut arī darbību *urbt* informanti sauca *borēt* > [bùriêt] un rīka apzīmēšanai bija zināms arī vārds *būris* > [bùrs], bet paši runātāji pirmo sacīja *svārpsts* [svùorpsc]. Slapju, ūdeņainu vietu plāvā runātāji nosauca divos variantos [livìns] un [lèivàrs]. Laikam gan uz līdzības pamata naglu velkamais rīks tika saukts par *kazas kāju* > [koz^as kùoj^a], bet Jānis zināja, ka [koz^as kùoj^a] ir arī paštīta cigarete, papīra strēmelē ietīta tabaka`. Visi aptaujātie zināja vārdkopu [kàpt māsŋ<sup>u</sup>s] `raust mēslus (retāk sienu)`, bet atbilstošā darba rīka nosaukumā bija atšķirības. Jānis atkarībā no īsā vai garā patskaņa šķīra vārdu [kàpl's] `mēslu raušamās līkzaru dakšas ar garu kātu` un piebilda, ka tas ģimenē saukts arī *sūdu ķeksis* > [sòud^u ķekss],

savukārt, tāpat kā literārajā valodā, ar īso *a* viņš izrunāja kaplēšanas rīka [kapl's] nosaukumu. Savukārt Maijas runā abos variantos *a* bija īss, bet rīku atšķirības viņa norādīja aprakstošāk: [revam's kapl's] 'ravējamais kaplis' un [sòud^u kapl's] < *sūdu kaplis* 'mēslu raušamās likzaru dakšas ar garu kātu'. Mazliet atšķirās uz laiku nolīgtas kalpones apzīmējums – Jānis to runāja tuvāk plaši pazīstamajam variantam [dinasmaît^a] 'dienasmeita', bet Maijai tas saistījās ar kalpošanas dienestu [dinasmaît^a] < *dienestmeita* 'dienasmeita'.

Par **igauņu valodas** ietekmi malēniešu izloksnēs liecina aizguvumi [iņg^e] 'elpa, dzīvība, gars, spēks', [lūmp's] 'diķis', [kiviten^e] 'akmentiņš', [kiebùord^a] 'vaigubārda', [komⁱ] 'no sagrūstas zirņu, kaņepju vai auzu masas veidotas pikas', [kùrr^ec] 'velns', [kèlguss] 'pelavnieks, [mercs] 'marts', [murak^{as}] 'lācenes', Annas Ābeles un Mildas Lepikas publikācijā šis nosaukums attiecināts uz ērkšķogām, sakot, ka tās ir *šķomenes* (Ābele, Lepika, 1928, 20). Igauņu valodas ietekmē arī [mustik^{as}] vai [musten^s] 'mellenes', [musc] < *musts* 'melns', [rèit^a] 'malkas grēda'; dēļu vai balķu krāvējs, [set^uks] 'no Dienvidaustrumigauņijas stipri slāvizēto igauņu – *setu* nosaukuma', arī [mustal^a] 'veca, savīkstījusies sieviete', [must's] 'neattīstīts, neko nesaprot', pēc vietējo runātāju domām lietvārda [ziēval^a] < *zēvele* nozīme 'sērs' ienākusi ar igauņu valodas starpniecību, tomēr vēl drošāk, ka abās valodās šis vārds tomēr ir ģermānisms. Uz daļu no šiem aizguvumiem norādījusi jau I. Jansone (Jansone, 2007, 61–66). Malēniešu izloksnēs pazīstams arī aizguvums no igauņu valodas *aiziet ukkā* > [òizît ukkā] 'aiziet postā, iznīkt', kuru jau 1863. gadā pieminējis Opekalna baznīcas mācītājs B. Fromholds-Treijs (Fromhold-Treu, 1863, 25). Abās pētītajās izloksnēs fiksēts arī darbības vārds [biļlāt] 'balsī raudāt', par tā saistību ar igauņu valodas vārdiem *pill* 'raudas, raudāšana' un *pillima* 'raudāt' izteikusies S. Raģe (Raģe, 2003 [1970], 196–201). Viņa rakstījusi vēl arī par citiem vārdiem, kas ir iespējami aizguvumi no Baltijas somu valodām, piemēram, [peksiēt] < *peksēt* 'kult labību; pērt bērnu' (varbūt no ig. val.), *puņķi* 'izdalījumi no deguna dobuma gļotādas iesnu laikā', *zampa* 'ar ūdeni sajaukti netīrumi, mēsli, dubļi' (Raģe, 2003 [1986], 271–336). Uz aizguvumiem no igauņu valodas norādījusi arī Elga Kagaine, par iespējamiem lokālajiem somugrismiņiem nosaucot vēl arī vārdus *pekstiņš* 'joks', *pokāt* 'sist, dunkāt' un *vanga* 'rokturis' (Kagaine, 2004, 158–226). Malēnijā, īpaši Veclaicenes pagastā, joprojām dzīvo savulaik ieceļojušie igauņi, kas par pāreju pareizticībā varēja te lētāk iegūt zemi, dzīvo arī jauktās latviešu-igauņu ģimenes. Arī Latvijas-

Igaunijas robeža ir bijusi mainīga, piemēram, no J. Udrasa vectēva Latvijas zemes 0,3 ha iedalīti Igaunijai, lai iztaisnotu abu valstu robežu. Kompensācija par zemes zaudēšanu gan samaksāta.

Lepni stāvēt pie paša stādīta jāņogu krūma (sk. 38. att.), Jānis Udrass demonstrēja igauņu valodas ietekmi ar malēnieša atdarinātu oda sīkšanu: “*onu, onu, onu!*” > [“onù, onù, onù!”]. Tas nozīmētu, ka ods grib pielabināties un uzrunā potenciālo upuri par mātes brāli, kas igauņu valodā ir *onu*, bet pēc neveiksmīgas odu sišanas tas lido projām, dusmīgi sīkdams: “*pini, pini, pini!*” > [“pinì, pinì, pinì!”]. Tas Veru dialektā nozīmētu: ‘suns, suns, suns!’

38. attēls. Ar Jāni Udrasu
Veclaicē 2024. gada
jūnijā (I. Briediņas foto)

Saulvedis Cimermanis rakstīja: “Austrumbaltijā un Latvijā daudzus gadu simteņus norisinājās etniski un kultūrvēsturiski procesi, kuros atšķirīgos laikposmos piedalījās dažādu etnosu pārstāvji, krustojās vairāki kultūras strāvājumi, laikmetos pastāvējušu valstisku veidojumu intereses un darbības. Tam visam nāca līdzī atšķirīgiem etnosiem piederīgu ļaužu pārvietošanās,

ieceļošana un apmešanās uz pastāvīgu dzīvi Latvijā” (Cimermanis, 2017, 7). Izlokšņu materiālu vākšanas rezultātā ir palielinājies no igauņu valodas apzinātu aizguvumu skaits malēniešu izloksnēs. Monogrāfijā par izloksnēm Latvijas-Igaunijas pierobežā analizēti malēniešu runā saklausītie igauņu valodas un tās izlokšņu elementi, tomēr pētnieciski interesanta būtu arī šeit dzīvojošo igauņu dzimtās un ģimenes valodas analīze, kas nav paveicama bez igauņu valodnieku līdzdalības.

V. Rūķe-Draviņa, rakstot par latviešu izlokšņu pētīšanu laikā no 1918. līdz 1938. gadam, norādījusi: “Latvijas valsts 20. patstāvības gadā sasniegtais stāvoklis latv. izlokšņu pētīšanā apmēram nosprauž arī ceļu, kādā jāstrādā turpmāk. Tas veicams divos galvenos virzienos:

- pilnīgu izl. aprakstu sniegšanā par vēl neizpētītajiem apvidiem un
- līdz šim novārtā palikušo problēmu papildināšanā par jau pētītajām izloksnēm” (Rūķe-Draviņa, 2017, 310).

Šobrīd, 21. gadsimtā, kad izveidoti un publicēti “Latviešu valodas dialektu atlanti”, pētniecības rezultātu apzināšana ir pilnīgāka, tomēr abi V. Rūķes-Draviņas minētie uzdevumi joprojām ir spēkā, jo Latvijā ir gan vairāk, gan mazāk izpētīti apvidi, gan arī detalizētāk noskaidrojami izlokšņu lietojuma jautājumi un iespējamie papildinājumi.

IV. MALĒNIEŠU LEKSIKAS SARAKSTS

Monogrāfijā aprakstīto izlokšņu leksikas sarakstā rādītas no literārās valodas atšķirīgās ne tikai leksiskās, bet arī gramatiskās īpatnības. Ja vārds ar *ķ* > *č* vai *ġ* > *dž* jau norādīts publikācijās Ziemera izloksnē, tas rādīts iekavās. Norādīti arī tādi latviešu valodā sastopami vārdi, kuriem tikai izruna atšķiras no literārās valodas, bet ir iespējams konkretizēt to nozīmi, tad izrunas pārcēlums literārajā rakstībā norādīts pēc zīmes <, starp paralēlām leksēmām lietota zīme //. Rādīti izrunas paralēlvarianti, kas lielākoties atšķiras ar mazāku vai lielāku atkāpi no literārās izrunas, piemēram, [ʊovîtis] // [ʌvîtis] < *āvītis* `ākstīties` vai [tʉl^a] // [tʉol^a] < *tole* `govs bez ragiem` u. c. Ievietoti arī frazeoloģismi.

Sarunvalodas vārdiem, žargonismiem, aizguvumiem no slāvu vai ģermāņu valodām nav īpašu norāžu. Lai pievērstu uzmanību pierobežas specifikai, iekavās norādīts uz aizguvumiem no igauņu valodas.

[abàus] < *abavs* `apavi`

[ab^{et}] `bet`

[abgoľvins] < *apgalvenis* `ragavu slieču priekšgalu uzliekums`

[ackal^a] // [adbòlss] < *atbalss* `signāls, kas atstarošanās rezultātā atgriežas tā avotā ar zināmu aizkavi`

[ackuôpinuôt] < *atskāpināt* `atmuguriski pievest zirgu`

[acpriekliņ] // [acpriekliniskⁱ] `atmuguriski`

[acs] `aužot skalus vai adot izveidots caurums`

[ac^ugàism^a] `redze`

[adbràucît] < *atbraucît* `atrotît`

[àiskòukuôt] < *aizkūkot* `dzirdēt dzeguzi kūkojam, pirms nav vēl paēsts`

[àit^a!] < *eita!* `ejiet!`

[àlkùns] < *elkonis* `rokas locītava, kas savieno apakšdelmu ar augšdelmu`

[amizîrs] < *amizieris* `lakstošanās, uzmanības pievēršana, flirts`

[ànc^uks] `uzvalks`

[andel^e] `tirgošanās`

[àndeliêt] < *andelēt* `pārdot`
 [an!'] `sauc zosis` (no ig. val.)
 [aniss] `zoss` (no ig. val.)
 [ànštèndīks] < *anštandīgs* `iznesīgs`
 [àntpruov^a] < *antprove* `pēdējā uzlaikošana`
 [apàušⁱ] `iemaukti bez laužņiem`
 [apjūņžût] < *apjuņdžot* `apkopt (māju, cilvēku)`
 [apkoûpiêt] < *apkûpēt* `apputēt`
 [aplèikš] < *aplīkš* `aplinku (runāt)`
 [appliêkšiêt] < *applēkšēt* `nosmērēties, aplipt ar blīvām mēslu, netīrumu lēkšķēm`
 [apr^eps] < *aprepis* `apkaltis`
 [aprimdinuôt] < *aprimdināt* `mazliet pasildīt, padarīt remdenu`
 [apsaviertīs] < *apsavērties* `paskatīties, apskatīties`
 [apsⁱst] `mazliet, viegli sasist kādu ķermeņa daļu`
 [apskrapstāis] < *apskrapstējis* `apsūbējis`
 [apskritīs] < *apskrieties* `pārņemt sarūgtinājumam, apvainojumam`
 [apskubīt] `nomizot koku; nekārtīgi nopļaut`
 [apsuôpiêtīs] < *apsāpēties* `iesāpēties`
 [apušk^a] < *apakša* `pretstats augšai`
 [ār dīgīm nàu ořsan^a] < *ar diegiem nav aršana* `kaut kas novērtēts kā vājš`
 [ašņ^a das^a] < *asins desa* `desa, kuras galvenā sastāvdaļa ir cūkas asinis un putraimi, arī putraimdesa`
 [ašņaiņš] `asiņains`
 [ašņⁱ] `asinis`
 [atej^a] `tualete`
 [atītīs] < *atieties* `slimības vai sliktas sajūtas ziņā kļūt labāk`
 [atkùoži] // [atkùoz^s] `kāzu atsvēte, parasti nākamajā svētdienā pēc kāzām`
 [atlaistīs] < *atlaisties* `atgulties`
 [atm^est (pùg^s)] < *atmest (pogas)* `atpogāt`
 [atmikšiêt] < *atmieksķēt* `mērcējot padarīt mīkstu vai mīkstāku`
 [atminiêtīs] < *atminēties* `atcerēties`
 [atmiks] < *atmiegs* `otrreizējs miegs vai snauda`
 [atmizuôtīs] < *atmizoties* `zobiem kļūt jutīgiem (parasti pēc ābolu ēšanas)`
 [ator^a] < *atara* `vagu galā šķērsām izdzīta (izarta) vaga, lai tīruma gals nepaliek neuzarts`
 [atpils] `atpalicis`
 [atpilīc] `pēdējais bērns; rudens jērs`
 [atpul^e] `aizvēja puse`

[atskuôpinuôt] < *atskāpināt* `piespiest atkāpties, atkāpināt`
 [atspriekliniskⁱ] < *atsprēkleniski* `atmuguriski`
 [atšāliētis] < *atšālēties* `novadēties, zaudēt garšu vai stiprumu`
 [atšm^ukt] `atraisīties, atrauties (piemēram, aukla)`
 [àukstijs goļc] < *aukstais galds* `uzkodas, mielasts ar aukstiem ēdieniem`
 [àukstūms kūž] < *aukstums kož* `stiprs sals`
 [àukstuo gaļ^a] `galerts`
 [aûkšpâd^u] < *augšpēdu* `uz muguras, parasti ar paceltām kājām`
 [aûkšpiēdiņ] < *augšpēdiņ* `uz muguras ar paceltām kājām`
 [àm^až] // [àm^ež] < *allaž* `vienmēr, pastāvīgi; bez mēra, ļoti liels`
 [àunagoļv^a] < *aunagalva* `padumjš, neapķērīgs cilvēks`
 [àunapir^a] < *aunapiere* `padumjš, neapķērīgs cilvēks; izturīgs (parasti pret sāpēm)`
 [àusanīc^a] // [àusaīn^a] < *ausaine* `ziemas cepure ar sānu atlokiem ausīm, kas sasienamei zem zoda`
 [àuslāis] < *auslejs* `neliela karpu dzimtas zivs, ausleja, kā rauda, tikai slaidāka`
 [aûškan^s] < *aušķenes* `rožu dzimtas ģints (*Rubus*) augš ar saldām, aromātiskām, parasti sarkanām ogām, tā ogas, avenes`
 [aûšk^a] < *augša* `pretstats apakšai`
 [aûškâ] < *augšâ* `augšup, piecelties no guļus stāvokļa, pamosties`
 [a·vui!] `vai!`
 [ârdaclⁱs] < *ârdeklis* `koks siena ârdīšanai, parasti divžuburu zars`
 [ârđit] `izjaukt (adījumu, šuvumu); izkļiedēt (sienu, mēslus); jaukt nost, pārvēršot drupās, gruvešos; bojāt (organismu)`
 [àtruo putr^a] < *âtrâ putra* `zupa ar saceptiem tauku gabaliņiem`
 [babr^a kùorklⁱ] < *bebra kârkli* `pundurkârkli purvâ`
 [bač^s] < *baķis* `auduma vai papīra rullis` (Ziemera izl.)
 [badumⁱ] // [baduklⁱ] < *bedumi* // *bedokļi* `rakumi (cūkas, kurmjā)`
 [bâikt^a ball^e] < *beigta balle* `kaut kas beidzies`
 [bakst^a] < *bakste* `dunduram līdzīgs lidojošs kukainis, nāšu spindele jeb degunspindele, uzbrūk zirgiem`
 [bâll^a] `garens trauks veļas mazgāšanai`
 [bândubârns] < *bandubērns* `ârlaulības bērns`
 [bânt^a] < *bante* `lente`
 [bâur^u lâiks] `riesta laiks`
 [bâuruôt] `skaļi maut, maurot`
 [bâušl^aks] `liels klepus`
 [bâdubrûols] < *bēdubrâlis* `cilvēks ar līdzīgu sliktu likteni`
 [bârzlop^a] < *bērzlape* `(Russula) bazīdijsēņu nodalījuma himēnijsēņu klases

holobazīdijsēņu apakšklases rindas ēdama sēne ar krāsainu (parasti dzeltenu, sarkanu vai brūnu) cepurīti un baltu kātiņu`

[bedīt] `rakt; apglabāt`

[bedumⁱ] `rakumi (piemēram, kurmju)`

[bèidaliēt] < *bīdelēt* `smalki malt labību`

[bèidālⁱmiltⁱ] < *bīdelmilti* `smalki malti, balti milti`

[beīdinuôt] < *bīdināt* `biedēt`

[bèidmārs] < *bīdmērs* `bīdinstruments, mērkoks`

[beītīs] // [beīstīs] < *bīties* `baidīties`

[bēņčⁱs] < *beņķis* `sols` (Ziemera izl. č)

[bēņzel^e] < *bendele* `šķērskoks, kas satur pretējās jumta spāres`

[bēņģēls] < *beņģelis* `koka sprungulis`

[bēņķⁱs] `sols`

[bešā] `tukšā`

[bezdāls] < *bezdelis* `cilvēks, kas bieži nolaiž vēdera gāzes`

[bezdelīgactiņ^{as}] `savvaļas puķes, pirmulu suga (*Primula farinosa*)`

[bezdiēt] < *bezdēt* `izvadīt gāzi no zarnām`

[bezmērs] < *bezmēns* `piekaramie vienādplecu svāri, rokas svāri`

[bib^a] `sāpīte (bērnām)`

[bižinuôt] < *bidzināt* `skubināt, steidzināt`

[bīerkāus] < *birkavs* `mērvienība, 167,52 kg`

[biķiēt] < *biķēt* `kapāt, cirst, parasti – stampāt`

[biķⁱs] `kāpostu stampa`

[biļ^as] `raudāšana, raudas` (no ig. val.)

[biļ^lāt] `balsī raudāt` (no ig. val.)

[bīmbuôt] `raudāt`

[bīnd^e] `pārsējs`

[bīrg^a] `tvans`

[bišk^u] `mazliet`

[bizalāiks] `karsts vasaras vidus, kad lopiem uzbrūk dunduri un lopi bizo`

[blamāž^a] `publisks apkaunojums`

[blamiēt] < *blamēt* `kritizēt, pelt`

[blāuškiēt] < *blauķšķēt* `dārdēt, skanēt`

[blažīriēt] < *blažierēt* `klaiņuot`

[blāks] < *blāgs* `nerātns; slikts`

[blāgūms] `nepaklausība, palaidnība; arī niknums, dusmas, vājums`

[blečⁱs] < *bleķis* `skārds, plāns metāls, metāla izstrādājums; nieks; traips` (Ziemera izl. č)

[blèins] < *blīnis* `pankūka`
 [blèistik's] < *blīstīķis* `zīmulis`
 [bleķuôt] `maksāt`
 [blezariēt] < *blezerēt* `vazāties, bezmērķīgi staigāt`
 [blozg^a] `nolaidīga, nekārtīga sieviete`
 [blusiņ^as] `smilgu tipa zāle, parastā trīsene (*Briza media*)`
 [blusukul^a] < *blusukule* `blusains dzīvnieks`
 [blusuķisins] < *blusuķisens* `blusains dzīvnieks, pārnestā nozīmē blusu spilvens`
 [bodaīns] < *badains* `izsalcis, badā`
 [bodakùoss] < *badakāsis* `rīma, izbadējies; nabadzīgs`
 [bodakresl's] < *badakreslis* `izbadējies`
 [bod^a putr^a] `plāna miltu zupa ar saceptiem speķa gabaliņiem`
 [bodmir^a] < *badmira* `vienmēr kā nepaēdis; no bada novārdzis dzīvnieks`
 [bòis] < *bojs* `biezs flanelis`
 [bòlgzd'i] // [bòlzd'i] `ragavu balsti starp sliecēm un virsdaļu`
 [bòlt^a màiz^a] `baltmaize`
 [bòltuòs vizbulīt^as] // [vùorn^u kùoj^as] `(Anemone nemorosa) baltās vizbulītes`
 [bolûdan^a] < *balodene* `(Chenopodium) balanda`
 [bònbàng^as] `konfektes`
 [bòršķíc] < *boršķītis* `ziemas ābolu šķirne, sīpoliņš, šīs šķirnes ābols`
 [bos'ks] `dauzoņa`
 [boss] < *bass* `bez apaviem`
 [bòugàns] < *būgans* `līkums, loks`
 [bòugìns] < *būgēns* `vijoles lociņš`
 [bòušķ'is] < *būšķis* `dobjš troksnis, kam pasmagam atsitoties pret ko, arī artilērijas radīts troksnis`
 [boût strieķī] < *būt strieķī* `būt gatavam`
 [brànc] < *brants* `ēkas koka daļas puve`
 [bràndàns] < [bràndvīns] `degvīns`
 [braņ^as] `rājiens, bāriens, pārmetums`
 [braņīt] `rāt`
 [brekss] < *breksis* `(Abramis brama) zivs – plaudis`
 [bròugàns] < *brūtīgāns* `līgavainis`
 [bròuķiēt (mut'i)] < *brūķēt (muti)* `izrunāties, runāt pretī; taisīt, darīt (piemēram, alu)`
 [bròuss] < *brūzis* `alus vai spirta darītava`
 [bròut^a] < *brūte* `līgava`
 [bròuvàls] < *brūvelis* `alus vai kandžas darītājs, brūvētājs`

[brudiriēt] < *brudierēt* `izšūt, veidot rotājumu, izgriežot audumā nelielus caurumus un tos apšujot`
 [brūņčⁱ] < *brunči* `sieviešu svārki`
 [brūņč^u medņiks] < *brunču mednieks* `pavedējs`
 [brūoķiēt] < *brāķēt* `novērtēt, šķirot`
 [brūočiētājs] < *brāķētājs* `šķirotājs` (Ziemera izl. č)
 [bruslⁱs] `treknulis, noēdies cilvēks vai dzīvnieks`
 [brutūls] < *brutulis* `rupjš cilvēks; nekārtīgi apgērbies cilvēks`
 [brūkasc] < *brokasts* `rīta ēdienreize, brokastis`
 [bukteīks] < *puktīgs* `dusmīgs`
 [bul^a lāiks] `tveicīgs laiks bez nokrišņiem`
 [bul^a pārkūns] < *bula pērkons* `pērkons tveicīgā laikā`
 [būmbuliēt] < *bumbulēt* `slaistīties`
 [būndūls] < *bundulis* `apaļš vai ieapaļš (parasti koka vai māla) trauks ar vāku`
 [būnduļūot] `rakņāties pa dobēm, vagām`
 [būnt^a] < *bunte* `saišķis`
 [būors] < *boris* `urbis`
 [būoršan^a] `buršana`
 [būort] `burt`
 [būrl^aks] `laupītājs; ļauns cilvēks`
 [butal^a] < *butele* `pudele`
 [butal^s brūols] // [pudal^s brūols] < *pudeles brālis* `iedzeršanas kompanjons`
 [buzdiķⁱs] `neapmierināts, dusmīgs cilvēks; īsāks koks, ar kuru pabakstīt pagales`
 [būd^a] < *bode* // *būda* `veikals; maza māja, būda`
 [būkstariēt] < *boksterēt* `burtot`
 [būms] < *bomis* `paresns, pagarš nodarināts koks`
 [būriēt] < *borēt* `urbt`
 [būrs] // [būorgⁱs] `burvis`
 [cajārs] < *cejers* `pulksteņa rādītājs`
 [cakūls] < *cekuls* `jumta kore; matu šķipsna pakausī`
 [caļt mūokuņūs] < *celt mākoņos* `stipri slavēt`
 [cèikinuot] < *ceikināt* `prātot, rēķināt`
 [cèitārs] < *cītars* `cītara, koklei līdzīgs stīgu instruments`
 [ceļakūoj^a] < *ceļakāja* `pēdējā alkohola glāzīte pirms ceļa, pirms atvadām`
 [cèmm^a] < *cemme* `metāla skavas; dusmas`
 [cepašņiks] < *cepešnieks* `cepeškrāsns`
 [cerⁱ] `pirtsakmeņi`

[cib^a] `neliels koka sviesta trauks`
 [cics] < *cicis* `krūts, pups`
 [cìerm^a] < *cērme* `līdz 30 cm garš parazitisks velteniskais tārps (dzīvnieku, arī cilvēku organismā)`
 [cìermuzuôl^s] < *cērmjuzāles* `ar tējkaroti ēdami biškrēsliņi ar cukuru`
 [cìerstīs] // [cìrstīs] < *cirsties* `mezgloties, mudžināties (par diegiem, dziju)`
 [cìerst sìn^u] < *cirst sienu* `apgriezt sienu`
 [cilindr^s] < *cilindrs* `stikla kupols, ko uzliek liesmai; stāva, cieta vīrieša platmale ar nelielām apmalēm`
 [cìmbùls] < *cimbulis* `cūkas ciskas gabals`
 [cìmbùls] < *cimbolis* `viens no cītaru veidiem, cītarkokle`
 [cìmpèrlīks] < *cimperlīgs* `viegli aizkaitināms, izvēlīgs; niķīgs untumains`
 [cìnkùls] < *cinkulis* `cinis; blīvs (parasti sacietējis, sasalis) zemes gabals (piemēram, uz ceļa, lauka)`
 [cìnn^e] `alva`
 [cìnniēt] < *cinnēt* `lodēt (parasti ar alvu, var arī ar cinku vai varu)`
 [cìrceņ^u putr^a] `putraimu zupa ar saceptiem speķa gabaliņiem`
 [cìriņⁱ] < *ceriņi* `krāšņumkrūms ar smaržīgiem violetiem vai baltiem ziediem blīvās skarās, ~30 sugas`
 [cisk^a] `kājas augšstilbs`
 [ciskudrill^s] `velosipēds`
 [cìriēt] < *cierēt* `uzbāzīgi skatīties, lūrēt; pastaigāties, lēni staigāt`
 [cìrs] < *cirvis* `roku darba rīks – kātam piestiprināts īpašas formas dzelzs gabals (parasti koku ciršanai un kokmateriālu apstrādāšanai)`
 [cìstīs] < *ciesties* `pacietīgi gaidīt`
 [cīšuôkⁱ] // [cīšuôk] < *ciešāk* `cieši cits pie cita`
 [cîtpàurs] < *cietpauris* `tiepša`
 [còll^a] `garuma mērs, 25,4 mm`
 [còllšt^oks] `mērkoks, galdnieka collmērs`
 [copp^e] `matu savijums pakausī`
 [còucan^a] < *cūcene* `sēne, cūcene`
 [còuk^u pup^as] < *cūku pupas* `pupu šķirne ar lielām sēklām; šī auga sēklas`
 [cùi!] `izsaukmes vārds, rīdot suni`
 [cuk^a] `krāsns, plīts, sildmūru dūmeja, dūmvads`
 [cùols] `putnu (parasti vistu) mazulis; divnieks kā atzīme`
 [cùoļagoļv^as] < *cāļagalvas* `lauku puķes, saulpurenes (*Trollius*)`
 [cvib^aks] `cepums`
 [čab^ac] < *čabats* `nonēsāts apavs, tupele; nievājošs apsaukāšanās vārds`

[čag^a] `mīksta kāpostgalva`
 [čag^gs] `mizu (ogu, augļu) atliekas, kas paliek pēc mīkstuma izspiešanas`
 [čak^ac] < *čakats* `kapājamais rīks`
 [čamm^a] `cilvēks, kurš visu dara pārāk lēni, gausi`
 [čammātis] < *čammāties* `tūlīgi, gausi, neveikli kaut ko darīt`
 [čampātis] < *čampāties* `nekārtīgi kaut ko darīt`
 [čapl^aks] `nevīžīgs, neizdarīgs cilvēks`
 [čark^a] `alkoholiska dzēriena, parasti degvīna, glāzīte`
 [čaūli] < *čaumalas* `cieti, kaļķi saturoši apvalki (olai)`
 [čaupiēc] < *čaupēdis* `mīkstčaulis`
 [čap^a] `kartupeļu biezputra, parasti vāra pienā`
 [čāpstinuôt] < *čāpstināt* `ar skaņu vairākkārt atvērt (muti), pavērt (lūpas)`
 [čebli's] < *ķebli's* `soliņš` (Ziemera izl. č)
 [čèikstùls] < *čīkstulis* `raudulīgs cilvēks`
 [čèitr's] < *ķītrs* `tīrs` (Ziemera izl. č)
 [čēfmùls] < *čermulis* `mudžeklis`
 [čērveliētis] < *červelēties* `krunkoties (par ādu, lapām)`
 [češš^a] < *ķešša* `kabata`
 [čičīt] `bakstīt ogles krāsnī`
 [čičeniks] < *čičenieks* `krāsns bakstāmais kruķis`
 [čīkstīēt] < *čīkstīt* `bakstīt ar lielāku vai mazāku koku (piemēram, zobus, ogles krāsnī)`
 [čimeriēt] < *ķimerēt* `taisīt, izgatavot; remontēt`
 [činīt] `labot`
 [čīn^a] `amats`
 [čīrikⁱ] `kausētu tauku atlikumi`
 [čīrk^a] `sīka matu sproga; sīka meitene`
 [čīrksteļ^u putr^a] `putraimu zupa ar saceptiem speķa gabaliņiem`
 [čīrkst^u putr^a] `putraimu zupa ar saceptiem speķa gabaliņiem`
 [čīsīns] < *ķīsēns* `spilvens`
 [čoks] `cietums, apcietinājums`
 [čosn^aks] `ķiploks`
 [čubinuôt] < *čubināt* `apkopt cilvēku, dzīvnieku`
 [čudīt] `pārsteigt`
 [čuknīt] `bakstīt ar kaut ko`
 [čūlg^a] `tulzna`
 [čūņčūrs] `cilvēks, kurš vienmēr biezi saģērbjas; samezglojums, samudžinājums`

[čupinš] // [čupi^a] < čupiņa `kaudzīte`
 [čups] // [čup^a] < čupa `kaudze`
 [čufč's] < ķurķis `cietums` (Ziemera izl. č)
 [čuriņ^u putr^a] `putraimu zupa ar saceptiem speķa gabaliņiem`
 [čurniēt] < čurnēt `nīkt`
 [čusl's] `dūksnājs, dubļaina, arī piemēslota vieta; sūneklis`
 [čut, čut] `tik tikko`
 [da] `prievārds līdz, pie, uz`
 [dabūt sut^u] `saņemt rājienu`
 [dàikc] < daikts `rīks, instruments; arī lieta`
 [dàmps] < dampis `lokomobile, tvaika dzinējs, ar ko darbināja lauksaimniecības un citu nozaru mašīnas`
 [dancs] < dancis `deja`
 [dāncuôt] `dejoj`
 [darinuôt] < darināt `nozāgētam kokam nocirst zarus`
 [dāuzinuôt] < daudzināt `pieminēt; slavēt`
 [debessmānn^a] `saldais ēdiens, uzputenis, parasti, no mannas biezputras un augļu, augļu sulas masas, uzputojot to.`
 [deč's] < deķis `sega` (Ziemera izl. č)
 [dèidītis] < dīdīties `nemierīgi izturēties, nemitīgi kustēties`
 [deikt] < dīgt `sākt augt, augšanas sākums augiem`
 [dèlvārs] < delveris `cilvēks, parasti bērns, kas daudz, blēņojas`
 [dèlvariētis] < delverēties `dauzīties, blēņoties`
 [dènķēlb^uks] < deņķelbuks `naudasmaks`
 [dielīš'i] < dēlīši `platas ieloces kleitai; deminutīvs no dēļi`
 [diftaric] < difterīts `difterija, akūta infekcijas slimība, kurai raksturīga organisma vispārēja infekcija ar pelēcīgiem aplikumiem un plēvēm, parasti uz rīkles vai balsenes gļotādas`
 [dilūns] < dilonis `plaušu tuberkuloze`
 [dirniēt] < dirnēt `nīkt bezdarbībā`
 [dīrsāls] < dīrselis `ātras dabas, neapdomīgs cilvēks`
 [diskānc] < diskants `ermoniku klaviatūra; vokālā partija, ko izpilda augstas bērnu vai sieviešu balsis`
 [dīdaliēt] < diedelēt `lūgties, lai par velti kaut ko dabūtu`
 [dīdārs] `mazs nemierīgs bērns, kurš visur rāpjas, dīdās`
 [dīkt] < diegt `ātri skriet; šūt lieliem dūrieniem`
 [dīn^as dūorss] < dienas dārzs `ar sētu nodalīts dienas ganību aploks lopiem`
 [dīnascmaīt^a] // [dīnasmaīt^a] < dienestmeita // dienasmeita `uz sezonu vai gadu

nolīgta kalpone`
 [dinaszagl's] < *dienaszaglis* `cilvēks, kas nestrādā, klaiņo, varbūt arī zog`
 [diukùc'ņš] < *dievkociņš* `vībotņu ģints sugas (*Artemisia abrothantum*)
 daudzgadīgs krāšņumaugs (krūms) ar ļoti smalkām sīki plūksnainām pelēki
 zaļganām lapām un raksturīgu smaržu`
 [dogl's] `iekurināšanai izmantojams kaut kas ciets, viegli uzliesmojošs,
 iespējams, ka piepe, deglis; iedzeršanas iesākums`
 [dokc] < *dakts* `blīva auduma sloksne vai diegu vijums, pa kuru uz degli sūcas
 šķidrā degviela`
 [dòm's] `caurumsitis, rīks caurumu sišanai metāla plāksnēs`
 [dòucs] < *dūcis* `liels nazis`
 [dòuksc] < *dūksts* `slapja, ūdeņaina vieta pļavā`
 [dòuša] < *dūša* `fiziska pašsajūta, drosme, pārliecība par sevi, gribasspēks,
 uzņēmība`
 [drabiņa] `iesala atlikumi pēc alus darīšanas, ko lieto lopbarībā; čagas no
 augļiem vai ogām`
 [drapp^{as}] // [dropp^{as}] < *drapes* `zāles`
 [drāudīks] < *draudīgs* `bīstams, pārmērīgs, tāds, kas var izraisīt briesmas`
 [drāuviēt] < *drauvēt* `biedēt`
 [drèij^a] `virpa`
 [drèijuôt] < *dreijāt* `virpot`
 [drèivaldreķ's] < *drīveldreķis* `kustīgs, nemierīgs bērns`
 [drèizuôk] < *drīzāk* `ātrāk`
 [dricinuôt] < *dricināt* `tirdīt`
 [drieb^{as}] < *drēbes* `veļa`
 [drigàlk^a] `divritenis`
 [drobušk^a] // [drobùšk^a] `drupata`
 [droppît's] < *dropītes* `šķidras zāles`
 [drošk^a] `viegli izbraucamie rati`
 [dròuksc] < *drūksts* `rājiens`
 [dròukstīt] < *drūkstīt* `rāt, pamācīt; stumdīt, bīdīt`
 [dròun^{ss}] < *druvnesis* `spainītis ar vāciņu piena raudzēšanai vai šķidra ēdiena
 nešanai`
 [drukerⁱ] `spiedpogas`
 [drukknùp^a] `spiedpoga`
 [drukpuğ^a] `spiedpoga`
 [drùmstal^a] `drupata`
 [druscît] // [drusciņ] `mazliet`

[drùot^a] < *drāte* `stieple, drāts`
 [drùss] < *drošs* `neapšaubāms, pārliecināts, neapdraudēts`
 [duk^a] `spēks`
 [dur^aks] `mulķis`
 [dùrs] `durvis`
 [dùršl^aks] < *duršlaks* `caurduris, kāstuvis`
 [dusc] < *dusts* `indīga viela pret kaitēkļiem, heksahlorāts`
 [dût uôdâ] < *dot ādā* `stipri, ātri kaut ko darīt; sist, bārt`
 [dùz^a] < *doze* `neliela apaļa vai ieapaļa kārbiņa sīkumu vai tabakas glabāšanai`
 [dvok^a] `smaka`
 [dvakuôt] `smakot, smirdēt`
 [dving^a] `tvans`
 [zagûz^a] < *dzeguze* `putnu klases dzegužveidīgo kārtas dzimta (*Cuculidae*), kūkojošs putns`
 [zanûšk^{as}] < *dzenaukšas* `siksna no sakām uz ilksīm vai piejūgšanas kokiem`
 [zèistal^a] < *dīstale* `divjūga vidējā ilks`
 [zèit amizirⁱ] < *dzīt amizieri* `flirtēt`
 [zèit bùord^u] < *dzīt bārdū* `skūties`
 [zèit väll^u] < *dzīt velnu* `jokot, smīdināt`
 [zèlz^{is}] `gludeklis`
 [zìervan^{as}] < *dzērvēnes* `ēriku dzimtas ģints (*Oxycoccus*), mūžzaļi, ložņājoši puskrūmi ar rožainiem ziediem un sarkanām, sulīgām, skābām ogām; to ogas`
 [zìerv^u zùobakⁱ] < *dzērvju zābaki* `līdz ceļiem sasprēgājusi āda`
 [zìntenît^a] `pašgatavots degvīna tipa alkoholisks dzēriens, kandža`
 [zìntenît^{as} zèišan^a] < *dzimtenītes dzīšana* `degvīna gatavošana mājās`
 [zìntal^a] < *dzintele* `stenderē iesists saliekts metāla stienītis krampja vai priekškaramās atslēgas ievietošanai`
 [zirùls] < *dzirulis* `dzērājs`
 [zìgz^an] `sarma`
 [zìgznuôt] `telpā kaut kam apsarmot`
 [žèims] < *ģīmis* `seja` (Ziemera izl. č)
 [žèldiēt] < *ģeldēt* `derēt, būt piemērotam` (Ziemera izl. č)
 [žèldīks] < *ģeldīgs* `derīgs` (Ziemera izl. č)
 [ež!] < *redz!* `izsaukmes vārds re!`
 [eg! ⁱ] `zaru ecēšas`
 [eğ^{as} mol^a] `auduma neirstošā mala`
 [ektīks] < *ektīgs* `efektīgs; dusmīgs`
 [èlstiņš] `stērķelēta krekla priekšas daļa, kas aizvieta kreklu`

[ènzac^a] < *enzace* `mežģīne, ko piešuj spilvendrānas vai dvieļa malā`
 [eksēls] < *ekselis* `biezputra, parasti kartupeļu, ar desu`
 [ēņģ^as] < *eņģes* `viras`
 [èrcāns] < *ercens* `bezbēdīgs, nodrošināts, pašpārliecināts cilvēks`
 [(mut^s) èrmon^{iks}] `(mutes) harmonikas – mēlišu mūzikas instruments`
 [etažērs] < [etažer^s] `mēbele – vairāki plaukti, kas novietoti cits virs cita uz balstiem`
 [ežmāls] < *ežmala* `neaparta zemes strēmele tūruma malā vai starp tūriem`
 [èrpaliētis] < *èrpalēties* `niķoties`
 [fālt^e] `ieloce`
 [fedar^as] < *federes* `atsperu kultivators`
 [fadariēt] < *federēt* `ecēt ar atsperu ecēšām`
 [fikss] `ātrs`
 [filčⁱ] `filca velteņi; velteņi`
 [frikadal^as] < *frikadeles* `buljonā vārītas maltas gaļas bumbiņas`
 [fūrmāns] < *fūrmanis* `ormanis`
 [gaiļabiks^as] < *gaiļabiksēs* `gaiļpieši (*Primula veris*), agrs vasaras augs, ziedi dzeltenī, čemuros, lieto zāļu tējai`
 [gaiļⁱ] `laiks pēc pusnakts /agrs rīts, kad gaiļi sāk dziedāt`
 [gāis^a gruōpsl^s] < *gaisa grābslis* `vieglprātīgs cilvēks`
 [galifēik^as] `galifē, armijas tipa bikses, kuras līdz ceļgalam platas, tālāk uz leju šauras`
 [ganīb^as] `lauks vai pļava ar aploku vai bez aploka, kur ganīt lopus`
 [gāņģ^s] `atsevišķs nodalījums *dzirnavās* ar malšanas ierīcēm – skreja; kādu lietu komplekts`
 [gapil^a] < *gapile* `dakšiņa`
 [gārdīns] // [gārdins] `aizkars`
 [gārs] < *garš* `pretējs īsam`
 [gařšīgⁱ] `ar patiku, no sirds (smieties); ar patiku, ar apetīti (ēst)`
 [gastincⁱ] `dāvanas`
 [gašk^s] `ciemiņš`
 [gaškūs] < *gaškos* `ciemos`
 [gāunērs] `skopulis`
 [gāusūo dīn^a] < *gausā diena* `lēns, gauss, nesteidzīgs cilvēks`
 [gādn^s] < *gādns* `izdilis`
 [gānīt] `kritizēt, pelt, blamēt, slikti raksturot`
 [gāřziēt] < *gārdzēt* `nestrādāt, vilkt laiku garumā`
 [gēřjⁱ] `gari`

[glàuns] `elegants, glīts`
 [glèizd^a] < *glīzda* `mīksta, lipīga viela, piemēram, māls, neizcepusies maize`
 [glèizdāns] < *glīzdains* `lipīgs`
 [glūms] `slidens; tāds, kas pārklājies ar gļotām, gļotvielām`
 [glùozan^{as}] < *glāzenes* `brūkleņu dzimtas melleņu ģints suga (*Vaccinium uliginosum*), vasarzaļš sīkkrūms ar zilām ovālām ogām, kuras klāj apsarmojums; tā ogas, zīlenes`
 [gogèlmogèls] `olu dzeltenuma un cukura putojums`
 [grāmšⁱ] `pabiras, atkritumi, salasītas lietas, ko sagrābj`
 [grebez^e] `vecs, nolietots rīks; veca sieviete`
 [greck^{is}] `nīkulis, maza auguma cilvēks`
 [grēmzdⁱ] `skaidiņas, kas rodas grebjot`
 [gren^e] `svaigs govys mēslu plācenis`
 [gripel^e] `ciets irbulis rakstīšanai uz nelielas tāfeles`
 [grīst goļv^u] < *griezt galvu* `griezt matus, frizēties`
 [grīst moļk^u] < *griezt malku* `zāgēt malku`
 [grīst pīn^u] < *griezt pienu* `ar aparātu atdalīt krējumu no vājpiena`
 [groūsl^{is}] < *grūslis* `biezputra, parasti kartupeļu, ar gaļu`
 [groūst pipr^{us}] < *grūst piparus* `viegli cilāt uz augšu un leju klēpī sēdošu bērnu`
 [gròušⁱ] < *grūši* `grūti`
 [gròužⁱ] < *gruži* `netīrumi`
 [grudūls] < *grundulis* `neliela karpu dzimtas sugas (*Gobio gobio*) saldūdeņos dzīvojoša zivs`
 [grùod^u glùoz^e] < *grādu glāze* `termometrs`
 [grùomatā gudr^{is}] < *grāmatā gudrs* `gudrs teorijā`
 [gub^a] `siena kaudze uz lapotiem kokiem vai zariem`
 [gubāns] < *gubenis* `telpa, kur tur salmus`
 [gūmzīt] `burzīt, saspaidīt ar plaukstām`
 [gūns] `liesma, uguns; gaisma`
 [guŗt^e] `josta`
 [gùdⁱ] < *guodi* `svinības, godības, dzīres, svētki`
 [gùtan^a] < *gotene* `govs, ar nicinošu nozīmi, parasti veca`
 [gùv^u dūorss] < *govju dārzs* `nakts aploks govīm`
 [gèiguôt] < *ģīgāt* `nemākulīgi spēlēt`
 [ģek^{is}] `āksts; palaidnis`
 [ģèldīks] < *ģeldīgs* `derīgs`
 [ģèņgariēt] // [žèņžariēt] `streipuļot` (Ziemera izl. ž)
 [ģieģārs] < *ģēģeris* `mednieks, arī meitu mednieks`

[ġiergzd^e] < *ġirgzde* `sāpe; pārpūlēta krakšķoša, sāpīga plaukstas vai pirkstu locītava`
 [ġieval^a] < *ġēvele* `šķūņa vai kūts gals starp jumta slīpumiem, zelminis`
 [ġilinuôt] < *ġilināt* `pamazām, pa druskai griezt; griezt ar neasu nazi`
 [ġilz^a] < *ġilze* `patronas, granātas čaula; papirosu sagatave tabakas iepildīšanai`
 [ġipt^e] < *ġifts* `inde`
 [ġiġāls] < *ġieġelis* `ķieġelis`
 [iekaliēt] // [ierkaliēt] < *ēkelēt* `tamborēt`
 [ierbaġġis] < *ērbergis* `dzīvojamā māja`
 [ierkūls] < *ērkulis* `kupli, parasti nesakopti mati`
 [ieršk'is] `asa lapas pielape vai vasas pārveidne, ērkšķis`
 [ieršk^u ūġas] // [ierkš^u ūġas] `ērķšķogas, divdīgļlapju klases dzimtas (*Grossulariaceae*) ģints (*Grossularia*) vasarzaļi krūmi ar ērkšķiem; to ogas` (Ziemera izl. č)
 [ierzaļ^a pauti] < *ērzeļa pauti* `lāčpurns, pavasara sēņu suga, asku sēņu nodalījuma diskomicēšu klases dzimtas (*Morchellaceae*) ģints (*Morchella*), agrīna ēdamā sēne ar krokainu, brūnganu cepurīti, kas saaugusi ar kātu, saprofīti`
 [iēstis] < *ēsties* `kašķēties, strīdēties`
 [ieval^a] < *ēvele* `rīks koka virsmas apstrādāšanai vai dārzeņu sasmalcināšanai (kāpostu ēvele)`
 [iēvālbēnķis] < *ēvelbeņķis* `ēvelsols`
 [igāuņ^u putr^a] `putraimu un kartupeļu biezputra`
 [ij]//[i] `un, arī, vai, vien`
 [iksⁱ] `īsi; ātri`
 [ikss] `īss`
 [ikšⁱ] < *īkši* `nieres`
 [ikucs] < *ikucis* `pīga; rokas īkšķis`
 [iņġ^e] `gars, dzīvība, spēks`
 [isčaūkstiēt] < *izčaukstēt* `izaugt tukšām kāpostgalvām`
 [isčuŕkstinuôt] < *izčurkstināt* `stipri sacept gaļu; cept, taukiem čurkstot`
 [iskòukuôt prùot^u] < *izkūkot prātu* `zaudēt spriešanas spējas`
 [isklāušinuôt] < *izklaušināt* `noskaidrot; mutiski pārbaudīt`
 [iskleksiēt] < *izkleksēt* `izēst, biežāk ar nelielu negatīvu pieskaņu`
 [iskurejīs] < *izkurējies* `izbadējies`
 [ispar^a] `pirts slota`
 [ispekeliētis] < *izpekelēties* `sakārtoties ceļam, sakārtot mantas`
 [ispestīt] < *izpestīt* `atbrīvot`
 [ispuškuôt] < *izpušķot* `izrotāt`

[isstellîêt] < *izstellēt* `izsūtīt (piemēram, apsveikumus)`
 [isstruopiêt] < *izstrāpēt* `izrāmīt`
 [it^a] < *ite* `šeit, te`
 [itàn] < *iten* `šeit, te`
 [itamùo]/[itùo] < *itamā/itā* `šī`
 [itⁱs] `šis`
 [itì] < *itie* `šie`
 [iz] `prievārds uz`
 [izād^{as}] < *izēdas* `dzīvnieku ēdiena paliekas`
 [izblamiētis] < *izblamēties* `izgāzties, parādīt nezināšanu, nonākt neērtā situācijā`
 [izblamirîêt] < *izblamierēt* `apkaunot, apmelot`
 [izblamirîētis] < *izblamierēties* `apkaunot sevi citu acīs, izgāzties`
 [izbrèiviêt] < *izbrīvēt* `izkārtot brīvu laiku`
 [izgaîš-] < *izgājušo* `pagājušo (piemēram, [izgaîšgad], [izgaîšsvadīn] u. c.)`
 [izguôstis] < *izgāzties* `izblamēties, apkaunot sevi citu acīs`
 [izguôzîks] < *izgāzīgs* `lielīgs`
 [izgraût] `pazaudēt, nejauši izmest`
 [izgrisc pîns] < *izgriezts piens* `vājpiens`
 [izliekt] < *izlēkt* `lielīties, plātīties`
 [izluŕkuôt] `padarīt nestabilu, ļodzīgu, nemākulīgi, arī nepārtraukti darbinot, lietojot u. tml.`
 [iznestis] < *iznesties* `smalki izturēties, izrādīties`
 [izruômît] < *izrāmīt* `izkastrēt`
 [izûšnât] < *izošņāt* `ar slepeniem paņēmieniem uzzināt, izdibināt (parasti noslēpumus), iegūt (piemēram, ziņas, datus)`
 [iževⁱcs] `palaidnis, draiskulis`
 [ijàus] < *iejavs* `ieraugs`
 [iklârîêt] < *ieklārēt* `iestāstīt, izskaidrot`
 [ilaîstis] < *ielasties* `ielidot`
 [imàisîtis] < *iemaisīties* `iejaukties`
 [imavⁱ] < *iemavi* `iemaukti`
 [inêmît] `iedzert alkoholu`
 [inîêmîs] < *ieņēties* `ietiepīgi paliek pie sava`
 [inûrkuôt] < *ieņurkot* `ienirt, arī peldēt`
 [iradît] `radīt; ieradināt`
 [irî^a] < *ierīte* `mūrītis`
 [isⁱst goŕvâ] `apreibt no alkohola`

[iskrāpt] < *ieskrāpt* `ieskrāpēt`
 [iskuôt] < *ieskāt* `meklēt utis`
 [isòukl's] < *iesūklis* `ieplaka`
 [ispruôkt] < *iesprāgt* `ieplaisāt`
 [istèlliēt] < *iestellēt* `ievietot, ielikt`
 [isk^a] < *iekša* `ēkas iekšelpas`
 [isk^as] < *iekšas* `dzīvnieku iekšējie orgāni`
 [iskīnčāt] < *iešķīņķēt* `uzdāvināt` (Ziemera izl. č)
 [ismūriēt] < *iešmorēt* `iedzert pa glāzei`
 [istāukuôt] < *ieštaukāt* `iekaustīt, sabārt`
 [išvūnkuôtis] < *iešvunkoties* `uzņemt ātrumu, sasparoties ko iesākt`
 [ita^la] < *ietaļa* `brāļa sieva, arī vīra brāļa sieva`
 [itaisīt mōlk^u] < *ietaisīt malku* `sagādāt malku`
 [ît ār...] < *iet ar...* `der kopā ar (piemēram, ar biezputru)`
 [ît ār kukuļīm] // [ît ār karašuôm] < *iet ar kukuļiem* // *iet ar karašām* `iet raudzībās`
 [ît greceliē] < *iet grecelē* `mudžināties (par dziļu, diegiem)`
 [ît maītās] < *iet meitās* `saka par vīrieša ciemošanos pie sievietēm`
 [ît rūngūs] < *iet rauguos* `iet raudzībās`
 [itrikņīt] < *ietriknūt* `mazliet ieplēst (piemēram, vārītu olu)`
 [izeistīs] < *iezīsties* `piesūkties`
 [ižaūtīs] < *iežauties* `iekrist`
 [jakariēt] < *jakarēt* `jaukt, maisīt; rušināt`
 [jakarētīs] < *jakarēties* `jaukties, meklēt, ņemties`
 [jakc] < *jakts* `stāvēšana sardzē; medības`
 [jakcdas^a] `medniekdesiņa`
 [jaktiēt] < *jaktēt* `sargāt, uzmanīt`
 [jaktiētīs] < *jaktēties* `rotaļāties, patrakot`
 [jāls] < *jēls* `dedzināšana kuņģī`
 [jāriētīs] < *jārēties* `draiskuļot`
 [jestr's] < *jestrs* `možs, mundrs; neapmierināts`
 [jipt^e] // [jipc] < *ġifts* `inde`
 [jòrjìn^e] < [ġeorgìn^e] `dālija, puķe, kurvjziežu dzimtas ģints (*Dahlia*),
 daudzgadīgs lakstaugs (Latvijā nepārziemo) ar krāšņiem, dažādas krāsas
 ziediem`
 [jūņžūt] < *juņdzot* `kopt (māju, cilvēku), apkalpot`
 [juôt] < *jāt* `pārvietoties dzīvnieka, parasti zirga, mugurā; īstenot dzimumaktu,
 kopoties; mānīt, krāpt`

[jup'is] `velns, nalabais, vairāk lietots tradicionālos teicienos`
 [jupk'is] `darba virsjaka`
 [jušk'as] `krāsns aizbīdņi`
 [jùkupitārs] < *jokupēteris* `jokdaris`
 [kabùss] < *kabūzis* `pieliekamais`
 [kabzek's] < *kapzeķes* `īsās zeķes`
 [kacànkùop'sc] < *kacenkāposts* `lopbarības kāposts`
 [kacinuôt] < *kacināt* `uzbāzīgi izprašņāt`
 [kaķiēt] `guļbūvē salaist baļķus`
 [kal°] `kalta dzelzs priekškaramā atslēga`
 [kàlkùns] `tītars, biežāk [tèitārs]`
 [kàlt°] `ierīce, ar kuru žāvē / kaltē labību; ēka, kurā žāvē/kaltē labību`
 [kàltiēt] < *kaltēt* `žāvēt (sienu, drēbes)`
 [kamar^a] `ceptas vai vārītas gaļas āda; maizes garoza`
 [kàmbartīņš] `kapliča (Opekalna kapos)`
 [kànzùls] < *kamzolis* `džemperis`
 [kàncs] < *kancis* `(maizes, retāk siera) riecienis`
 [(šoûn^{as}) kànni^a] `bišu kāres šūna, kur ievākts medus`
 [kànz^a] < *kandze* `nodilušas slotas atlikusī daļa`
 [kànt^a] < *kante* `mala`
 [kànz^a] < *kandža* `pašgatavots degvīna tipa alkoholisks dzēriens`
 [kaņup^a] < *kaņepe* `viengadīgs lakstaugš, no kura vija virves, bet sēklas izmantoja pārtikā, piemēram pie sviesta vai eļļas gatavošanai`
 [kaņepju svīsc] // [kaņup^a svīsc] < *kaņepju sviests* `sviests, kam pievienotas sagrūstas kaņepju sēklas`
 [kapinuôt] < *kapināt* `asināt, uz speciālas laktiņas ar āmuru veidot plānu izkapt asmeni; smalki sacirst`
 [kaplūziņš] < *kaplodziņš* `vēdlodziņš`
 [karaktērs] < *karakteris* `raksturs`
 [karaš^a] `miežu miltu maize`
 [kařtùns] < *kartons* `ciets, biezs papīrs ar gludu virsmu`
 [kařtùns] < *katùns* `plāns kokvilnas audums`
 [kasàmmašīņš] < *kasàmmašina* // [ziřg^a gruôbakl'is] < *zirga grābeklis* `zirga velkams siena grābeklis`
 [kasīt] `grābt sienu, lapas, smiltis; mizot (piemēram, jaunos kartupeļus)`
 [kasītīs] < *kasīties* `kašķēties, strīdēties`
 [kàuž^a] < *kaudze* `liela, parasti nekārtīgi salikta priekšmetu vai parādību kopa; augsta siena kaudze ar kārti vidū`

[kàulan^as] < *kaulenes* `rožu dzimtas kazeņu ģints (*Rubus*) meža augs; tā sarkanas ogas`
 [kàulⁱ] `āboliņa stiebri; skeleta veidojumi, pie kā piestiprināti mīkstie audi`
 [kàulukàmbàrs] < *kaulukambaris* `miesās vājš cilvēks vai dzīvnieks`
 [kaût] `nodurt, nogalināt`
 [kàplⁱs] // [sòud^u kaplⁱs] `mēsļu raušamās līkzaru dakšas ar garu kātu`
 [kàpt] `raust (mēslus vai sienu)`
 [kàrkt] `ķērkt (par vārnām)`
 [kèlg^uss] `pelavnieks` (no ig. val.)
 [kerašⁱ] `pirtsakmeņi`
 [kicbùord^a] `vaigubārda`
 [kitèls] < *ķitelis* `halāts`
 [kiviten^e] `akmentiņš` (no ig. val.)
 [klaj^a putr^a] `šķidra putra`
 [klappâtùo gal^a] < *klapētā gaļa* `karbonāde`
 [klappiēt àr àusiēm // àusīm] < *klapēt ar ausīm* `nelikties ne zinis`
 [klàuziēt] < *klaudzēt* `daudz nepatiesi runāt`
 [klārs] `saprotams, skaidrs; dzids`
 [kleķàrs] < *kleķeris* `neprasmīgs krāsotājs, namdaris`
 [klepsiēt] < *klepsēt* `rīt`
 [kleškⁱ] `saku savelkamie koka gali`
 [klikat^as] `sandales`
 [klikučⁱ] `žagas`
 [klimpⁱ] `smalka maluma miltu klimpas`
 [klimt] < *klimst* `klaiņot bez darba`
 [kliņžⁱs] // [kliņģⁱs] < *kliņģis* `rokturis` (Ziemera izl. ž)
 [klòms] < *klams* `krāms`
 [klopatⁱ] < *klapati* `nepatikšanas, rūpes`
 [klučkⁱ] `rupja maluma kviešu miltu klimpas`
 [klukniēt] < *kluknēt* `dzert lieliem malkiem; glūnēt, lūrēt`
 [klukst^a] < *klukste* `cāļu māte; perētājvīsta`
 [klukstⁱ] `žagas`
 [klukv^a] `skāba jāņogu vai kādu citu ogu sula`
 [klùnkuriēt] < *klunkurēt* `vilkties`
 [klùnškiēt] < *klunkšķēt* `ar skaņu burbuļot kādā traukā, ja to kustina`
 [kluôt^uc] `klāt`
 [kļàpt] `ātri kaut ko dzert`
 [knaibakl^as] < *knaibekles* `knaibles`

[knapinuôtiš] < *knapināties* `taupīt, dažreiz pārlietu`
 [knaps] `trūcīgs, nepietiekams; nepietiekami liels, mazs`
 [knāzakⁱ] `knīši, sīki kukaiņi`
 [knipaliēt] < *knipelēt* `darināt mežģīnes, veidojot cilpas un sienot dažāda veida mezglus; knibināt, piemēram, melnās vietas no puspuvušiem kartupeļiem`
 [knīpstòng^as] < *knīpstangas* `knaibles`
 [kņùp^a] < *kņope* `spiedpoga`
 [kokałz^as] `sakaltuši dubļi, `zemes kukuržņi`
 [koki^a kùns] < *kaklakungs* `tāds, kas dzīvo uz cita rēķina; zemes kukuržņi`
 [kokàrs] < *kankars* `lupata`
 [kolaš^as] // [kaloš^as], retāk [kalaš^as] `melni, spīdīgi sieviešu apavi, kam papēža vietā bija jāieliek koka klucītis, lai būtu uz augsta papēža, galošu veids`
 [komatⁱ] `saku mīkstā daļa; pieturzīme (,), kas atdala teikuma daļas, vienlīdzīgus teikuma locekļus, veselo skaitli no decimālcipara u. c.`
 [komⁱ] < *kami* `no sagrūstas zirņu, kaņepju vai auzu masas veidotas pikas` (no ig. val.)
 [kònvèrc] < *konverts* `aploksne; segas pārvalks`
 [kopaīmⁱ] < *kapājumi* `sakapāta dzīvnieku barība`
 [kopijs] < *kopijs* `kafija`
 [korint^s] `rožu dzimtas ģints (*Amelanchier*) krāšņumkrūms; tā sulīgi, melni augļi // vācu ievas; to ogas`
 [kosⁱ] < *kasi* `kašķis`
 [kos^u bunt^a] < *kasu bunte* `kašķīgs cilvēks`
 [kos^u plink^a] < *kasu plinka* `kašķīgs cilvēks`
 [kotlat^a] < *kotlete* `no maltas vai kapātas gaļas veidots saplacināti ieapaļš cepts, retāk sautēts, ēdiens`
 [kòujinikⁱ] < *kūjenieki* `neaicināti viesi`
 [kòukàns] < *kūkans* `kūka, torte`
 [kòukuôt] < *kūkot* `bezdarbībā snaust`
 [kòulins] < *kūlenis* `klucis ar iedobumiem balķu piestiprināšanai uz ragaviņām; strauja pārmešanās pār galvu (piemēram, no tupus stāvokļa, arī lēcienā)`
 [kòur^a] < *karūsa* `karpu dzimtas ģints (*Carassius*) saldūdens zivs ar iesārtām spurām`
 [kozan^as] // [kozen^s] < *kazenes* `rožu dzimtas ģints (*Rubus*), puskrūms ar ložņājošu vai stāvu stumbru un zili melnām, paskābām ogām; tā ogas`
 [koz^as kùoj^a] `naglu velkamais rīks; paštīta cigarete, papīra strēmelē ietīta tabaka`
 [kràistīt] // [kràinīt] `smalstīt (putas, krējumu u. c.), krejot`

[kratīt sīn^u] < *kratīt sienu* `ārdīt sienu`
 [krāukāt] `atklepot`
 [krāžīn^a] `apkaklīte`
 [krāg^a] `apkakle`
 [krāmiēt] < *krāmēt* `izvietot, kraut`
 [krāmiētīs] < *krāmēties* `kārtot, pārcilāt; darboties bez lielas patikas`
 [krāmplaušs] < *kramplauzis* `noslēgtas telpas uzlauzējs un zaglis`
 [krāncs] < *krancis*, arī [sulāins] < *sulainis* `zābaku velkamais`
 [krāsl^a] < *krēsle* `izklīdēta saules gaisma neilgi pirms vai pēc saules lēkta`
 [krāuškiēt] < *kraukšķēt* `izdot berzējošas vai skrapstīgas paklusas skaņas; atskanēt šādam troksnim`
 [krebdešins] < *krepdešīns* `viegls smalka zīda audums`
 [krecel^e] `spirāle, gredzens, piemēram, cūkas aste`
 [krecinuôt] < *krecināt* `sīki, bieži klepot`
 [kreftīks] < *kreftīgs* `stiprs`
 [krēiman^{as}] < *krejmenes* `puķes, maijpuķītes (*Convallaria majalis*)`
 [kremal^a] `veca govys; ceptas cūkas gaļas āda`
 [krēncal^a] < *krencēle* `(parasti ogu) ķekars`
 [krēņčiⁱ] < *kreņči* `raizes, bēdas, neapmierinātība, arī īgnums, dusmas` (Ziemera izl. č)
 [krēņčiētīs] // [krēņķiētīs] < *kreņķēties* `raizēties` (Ziemera izl. č)
 [kreppapēirs] < *kreppapīrs* `krokots, elastīgs papīrs, kas atgādina krepus`
 [kreptīks] // [kreftīks] `stiprs (par ēdienu vai dzērienu)`
 [kreslⁱs] `uz ragavām uzliekams un noņemams sēdekļis, padarot tās par kamanām`
 [kriejmāt] < *kriejmāt* `nosmelt krējumu`
 [kriep^{as}] `krēpes; krēpas`
 [krikūms] `sīkums, nieks`
 [krikš^u putr^a] `zupa ar saceptiem tauku gabaliņiem`
 [kriļcs] < *kriļcis* `sliednis, pakāpieni durvju priekšā`
 [krīms] `grauzt`
 [krimuldan^a] < *krīmuldene* `himēnijsēņu klases pūkainsēņu dzimtas piltuveņu ģints suga (*Clitocybe fragrans*), krimelde`
 [kript] `sastingt, sasalt`
 [kristīc pīns] < *kristīts piens* `ar ūdeni atšķaidīts piens`
 [kristīng^a] `krustu šķērsu (izsvaidīti)`
 [kristīngā] `krusteniski (izlocīdams)`
 [krital^a] `kritis koka stumbrs, zars`

[kritùms] `zaudējums; stāvus lejupejošs slīpums; strauja ūdens plūsma, ūdenskritums`
 [kriv^u putr^a] `zupa ar saceptiem tauku gabaliņiem`
 [kròupìns] < *krūpins* `ķermeņa krūšu daļa, krūteža`
 [kròutaž^a] < *krūteža* `stērķelēta krekla priekšas daļa, kas aizvieto kreklu`
 [kruc] < *kruts* `stāvs; straujš, ātrs; ass, izlēmīgs cilvēks`
 [kruôss] < *krāss* `krāsns`
 [krustaìns] `rūtaìns`
 [krustⁱ] `krustceļi`
 [kruškⁱ] `krāsns aizšaujamie`
 [krutùms] `stāva vieta, stāvums`
 [krūdùms] `netīrīts spirts`
 [krùns] < *kronis* `vainags; kronis`
 [kukurogâ] < *kukuragâ* `nest bērnu uz muguras`
 [kukuřzn^{is}] `sakaltusi, sasalusi zemes pika`
 [kulaìņⁱ] `dūraiņi`
 [kul^aks] `dūre`
 [kùlcinuôt] < *kulcināt* `braukt sīkiem rikšiem`
 [kùls] `telpas vidus; retāk – noblietēts māla klons`
 [kùlstàunìks] < *kulstavnìeks* `plakana ierīce/sols, uz kura lika linus kulstīšanai`
 [kùlstakl^{is}] `linu kulstāmā lāpstiņa; kulstīkla`
 [kumèdiņⁱ] `joki`
 [kumùd^a] < *kumode* `pazema, skapim līdzīga (parasti koka) mēbele ar atvilktnēm galvenokārt drēbju glabāšanai`
 [kumûss] < *kumoss* `ēdiena gabals, ko var nokost vai ieņemt mutē vienā kodienā`
 [kùnd^a] < *kunde* `darījuma partneris`
 [kùng^a prùotâ] < *kunga prātâ* `iereibis`
 [kuô ar pun^u piriê] < *kā ar punu pierē* `pasacīt tieši acīs`
 [kuô ikss pa tàukìm] < *kā ikss pa taukiem* `laba dzīvošana, kā niere taukos`
 [kùoj^u àuc] < *kājauts* `auduma strēmele, ko aptina ap pēdu vai kājasstilbu`
 [kùoman^{as}] `rožu dzimtas lakstaugs ar aromātiskām, oranždzeltenām, avenēm līdzīgām ogām (*Rubus chamaemorus*); tā ogas, lācenes`
 [kùopiê] `kāpēc`
 [kùorkl^{is}] < *kārklis* (*Salix*) vītola krūms ar lokaniem zariem, veselām garenām lapām un ziediem stāvās spurdzēs (pūpolos)`
 [kùorkstiêt] < *kurkstēt* `kurtēt, pa ziemu dārzeņiem izžūt`
 [kùorkšiêt] < *kurkšēt* `kurkstēt`

[kùorp^a] `kurpe; kārpa`
 [kùorstuv^a] < *kārstuve* `ierīce vilnas kāršanai, sagatavošanai, lai vērptu`
 [(s)ivīš^u / vèirīš^u] kùort^a] < (*sieviešu / vīriešu*) *kārta* `sieviešu vai vīriešu dzimte`
 [kùortēls] < *kortelis* `īrēts dzīvoklis`
 [kùorūms] < *kārums* `iekāre; sevišķi garšīgs, izmeklēts ēdiens, dzēriens, kas kādam ļoti garšo`
 [kùoss] < *kāsis* `rīks auklu vīšanai`
 [kùoss] < *kāss* `klepus`
 [kùostuv^a] < *kāstuve* `piltuvveidīga ierīce ar sietu atverē kāšanai`
 [kùošⁱ] < *kāši* `nēši, uz pleciem turams darba rīks (parasti spaiņu) nešanai`
 [kuô vilks cāur Rēig^u] < *kā vilks caur Rīgu* `ļoti ātri`
 [kùozinīkⁱ] < *kāzinieki* `vīra radi kāzās`
 [kupcs] < *kupcis* `pircējs`
 [kuražēīks] < *kuražīgs* `varens, drosmīgs`
 [kurijs] < *kurijs* `kurš`
 [kurinīkⁱ] < *kurinieki* `sievas radi kāzās`
 [kuřkstiēt] < *kurkstēt* `gari, ritmiski kurkt (par vardēm)`
 [kùrr^ac] < *kurrats* `velns`
 [kùrv^a] `lamu vārds`
 [kùrvs] < *kurvis* `grozs`
 [kustīns] < *kustonis* `mājlops`
 [kutārs] < *hutors* `viensēta`
 [kùdaļ^a] < *kodaļa* `izkultītu linu sauja sagatavota vērpsšanai`
 [kù^a kùoj^as] < *koka kājas* `koka ierīces – gari koki, kuru galus ielikt padusēs, un ar piesistiem klučiem, uz kuriem stāvēt un soļot`
 [kùkīns] // [kùkāns] `kūka, torte`
 [kù^a rùz^as] < *kāršrozes* `malvu dzimtas dekoratīvs augs, ziemcietes puķes (*Alcea*)`
 [kùkas^u rotⁱ] < *kokasu rati* `rati ar koka asīm un ratu rumbām, dzelzs tikai apakšā, lai stipri nedīlst`
 [kùric^a] < *kūrica* `brišanas zvejas rīks, rāmī iestiprināts tīkls vai režģis, trejbridis`
 [kùsvuorns] `putns, kovārnis`
 [kuvērs] `aploksne`
 [kveřplⁱs] `sušķis, panīcis, vājš`
 [kvīerniēt] < *kvernēt* `nīkt, vilkt laiku bezdarbībā`
 [ķeblⁱs] `mazs soliņš`
 [ķāirs] // [ķēirs] < *ķeiris* `kreilis`
 [ķēiss] < *ķīsis* `zivs, ķīsis`

[ķemartīņš] < *ķemertiņš* `āra tualete`
 [ķēnc^e] `bieza mērcē, līmīga biezputra`
 [ķenērs] < *ķeneris* `enerģisks, prasmīgs cilvēks`
 [ķērpīt] `izturēt, paciest`
 [ķērss] < *ķerzis* `grozs, parasti no skaliem vai klūgām`
 [ķertīs pī roguļīm] < *ķerties pie roguļiem* `sākt, uzņemties atbildību, ķerties pie stūres`
 [ķibal^a] < *ķibele* `negadījums, kļūme, ķeza`
 [ķiek^{is}] < *ķēķis* `virtuve`
 [ķiern^a] < *ķērne* `koka trauks sviestam ar noteces caurumiņu apakšā`
 [ķiev^{as} pupⁱ] < *ķēves pupi* `asku sēņu nodalījuma diskomicēšu klases rumpuču dzimtas sēņu ģints (*Gyromitrabisītes*), bisītes`
 [ķiķinuôt] < *ķiķināt* `pie sevis sīki paklusi smieties`
 [ķimariētīs] < *ķimerēties* `krāmēties (parasti ar kaut ko sīku)`
 [ķiminⁱ] // [ķiman^{as}] < *ķimenes* `čēmurziežu dzimtas ģints, divgadīgi vai daudzgadīgi lakstaugi ar baltiem vai rožainiem ziediem saliktos čēmuros un aromātiskiem augļiem (*Carum carvi*); to sēklas ko izmanto kulinārijā un konditorijā, arī zāļu tējām`
 [ķipīc] < *ķipītis* `koka trauks ūdens smelšanai vai liešanai`
 [ķirp^a] `iegarena siena gubiņa`
 [ķiķariēt] < *ķiķerēt* `ilgi, cieši pētīt`
 [lac] `ledus; 3. pers. no *lekt*`
 [laidārs] `govju aploks kūts priekšā`
 [lāitīt] `glāstīt, braucīt ārstējot`
 [lakīt] `lakt`
 [lakstⁱ] `sīpolloki; stublājs un lapas (lakstaugiem); virszemes daļa (dažiem augiem, piemēram, kartupeļiem, burkāniem, bietēm u. c.)`
 [lakstīt] `lēkāt`
 [lakšⁱ] `savvaļas ķiploki`
 [lakt^a] `kūti piestiprināta horizontāla kārts vistu nakšņošanai; kalēja darbarīks, uz kura notiek kalšana`
 [lānck^a] `atplīsusi strēmele`
 [lānckārs] `atplīsusi strēmele`
 [laptiņ^a] `spēle, kurā ar koku sit bumbiņu, parasti lietots kā deminutīvs no *lapta*`
 [latērs] < *lateris* `pārnēsājamaais lukturis, vējlukturis`
 [lāupīt] `mizot`
 [laūšk^{is}] < *lausks* `sals, kad no aukstuma krakšķ vai plīst ledus, koki u. c., radot īsu, spalgu skaņu`

[làuškiēt] < *laušķēt* `būksķēt, skaļi noskanēt`
 [làuškinuôt] < *laušķināt* `taisīt skaļu troksni`
 [laviriēt] < *lavierēt* `izvairīties`
 [laž^as] `no koka veidota barotava govīm vai zirgiem`
 [lāktūrs] < *lākturis* `lukturis`
 [lārūms] < *lērums* `liels daudzums; juceklis`
 [lāšt^aks] < *lāštags* `gara maikste`
 [lecakc] < *leceks* `virszemes vai zemē iedziļināta būve ar noņemamu caurspīdīgu pārsegu straujākai augu audzēšanai`
 [lēidak^a] < *līdaka* `zivs, līdaka`
 [lēizīnikⁱ] < *līdzinieki* `vedējtēvs ar vedējmāti`
 [lēikab^as] // [lēikabⁱ] < *līkopi* `salīgšana, norunas apstiprināšana ar cienastu, iedzeršanu`
 [lēins] < *līnis* `zivs, līnis (*Tinca vulgaris*)`
 [leksiēt] < *leksēt* `ātri un daudz ēst`
 [lèntērs] // [lèndārs] < *lenteris* // *lenderis* `slita zirgu siešanai`
 [lepast^e] `kāda drēbes strēmele, kas karājas; frakas pagarinātā mugurdaļa`
 [leperiēt] < *leperēt* `šūpoties (parasti vējā); kaut kam nepietiekami piestiprinātam kustēties`
 [lieģārs] < *lēģeris* `darba vai koncentrācijasnometne`
 [liēks^a] `savēlies mēslu vai vilnas kumšķis zirga vai govys spalvās`
 [liēn^a] < *liene* < *lēle* `dēle`
 [lien^a] `atzveltne`
 [lienⁱ] < *lēni* `lēnām`
 [lievarⁱ] < *lēveri* `lupatas`
 [lig^a] `slimība`
 [likt] `vilkt (piemēram, zeķes)`
 [lillà] `violets`
 [limbuôt] < *limbāt* `bez vajadzības staigāt apkārt, vazāties; skriet`
 [linuôt] `ubagot; sena paraža lūgt dāvanas`
 [linuôtāis] < *linotājs* `ubagotājs; dāvanu prasītājs`
 [lipstīkⁱs] `ielāps`
 [liptintà||^a] `mākslinieka fraka ar pagarinātu, dziļi šķeltu muguras daļu`
 [liz^a] < *lize* `plakana koka lāpsta (mīklas veidojuma ievirzīšanai maizes krāsnī un izņemšanai no tās), krāsns lāpsta`
 [liz^as] < *lizes* `paštaisītas koka slēpes`
 [līkšar^a] < *liekšķere* `uzslaukāmā lāpstiņa; koka lāpsta graudu šķirošanai`
 [linijdrošk^a] < *līnijdroška* `astonvītiģi izbraucamie rati ar sēdekli garenvirzienā`

[liž] `lien`
 [lobijs pĩns] < *labais piens* `saldais piens`
 [lobũo rũk^a] < *labā roka* `labākais palĩgs; pakalpiņš; labās ķermeņa puses roka`
 [(seĩpul^a) lokstⁱ] `(sĩpola) loki`
 [lòmz^aks] < *lamzaks* `lempĩgs, neveikls cilvėks`
 [lòukaž^as] < *lũkažas* `raudzĩbas`
 [lòukⁱ] < *lũki* `liepu vai kārklũ mizas`
 [lòukupliėšais] < *lũkuplėšėjs* `pielĩdėjs`
 [lòuš^as] < *lũškas* `stangas, ko lieto kalvė`
 [lož^as] < *lažas* `no koka veidota barotava govĩm, aitām, cũkām vai zirgiem`
 [lubr^aks] `neveikls, slinks cilvėks`
 [luft^a] // [lupt^a] < *lufte* `svaigs gaiss`
 [lũmpⁱs] `dĩķis` (no ig. val.)
 [lũmsc] < *lumsts* `slaists`
 [lũmstĩtis] < *lumstĩties* `lavĩties`
 [(nàu) lũog^a] < (*nav*) *lāga* `nav, kā ir vėlams, vajadzĩgs`
 [lũņķⁱs] `desas lĩkums`
 [lũogĩm] < *lāgiem* `reizēm`
 [lupĩnuòt] < *lupĩnāt* `lobĩt`
 [lupĩnuòtis] < *lupĩnāties* `lobĩties`
 [lupĩt] `ēst`
 [lust^a] < *luste* `prieks, jautrĩba`
 [lustĩks] < *lustĩgs* `jautrs, priecĩgs`
 [lũks] < *logs* `stiklota mājās detaļa vėdināšanai un gaismas ieguvei`
 [lũks (zirgam)] < *loks* `aizjũga piederums; sĩpolloks`
 [lũn^a] < *lone* `nolĩgtā maksa par darbu`
 [lũp^u dũorss] // [dĩn^as dũorss] < *lopu* // *dienas dārzs* `ar sėtu nodalĩtas ganĩbas, kurās ielaiž lopus pa dienu`
 [lũzber^a lop^a] < [lũozbera lopa] `lauru lapa`
 [lũžņũòt] < *ložņāt* `lĩst, lodāt`
 [lũandr^aks] `ũdens smeļamais trauks`
 [lũap^ans] < *ļepans* `kaut kas smags, mĩksts, nespēcĩgs`
 [lũeck^a] `lipĩga dubļu vai mėslu pika; stėrbele`
 [lũėivārs] `staignājs, dũksnājs ezera malā`
 [lũek^as] `skriešus sĩkiem solĩšiem, tecĩņi`
 [lũepatuòt] `neveikli, gāzelĩgi skriet, cĩpot`
 [lũepariėt] < *ļeperėt* `kratĩties, mazliet kustėties`
 [lũerg^a] `pašbrũvēts šņabis, kandža; nekvalitatĩvs alkohols`

[l̥ɛrkstiēt] < *lerkstēt* `apnicīgi runāt vienu un to pašu`
 [livins] `staigājs, dūksnājs ezera malā`
 [lo^acks] `sejas (negatīvi) vaibsti, ģīmis, purns`
 [lukt] `nevarīgi karāties (piemēram, suņa ausis)`
 [l̥u^lkiēt] `pīpēt, smēķēt`
 [l̥urb^a] `dzērājs; vēdzele, mencveidīgo zivju kārtas mencu dzimtas sugas (*Lota lota*) saldūdens zivs, arī *ņurņiks*`
 [l̥urinuôt] < *lurināt* `plāpāt`
 [l̥urkstiēt] < *lurkstēt* `klačoties`
 [l̥urms] // [l̥urm^a] `tracis; pūlis; burzma`
 [mad^arcs] < *matracis* `izņemams (gultas vai dīvāna) atspere karkass, kas pārklāts ar mīkstu polsterējumu un apvilkt ar drānu`
 [magaričⁱ] `mielasts`
 [maiz̥it] `spaidīt, žņaudzīt, mīcīt, burzīt`
 [maigl^{as}] < *maigles* `knaibles`
 [māisākl̥is] < *maiseklis* `cilvēks, kas traucē, kavē (kādam) ko darīt`
 [maīt^a] < *meita* `sieviešu dzimuma bērns (attiecībā pret vecākiem); jauna, neprecējusies sieviete`
 [māitasgobāls] < *maitasgabals* `slikts, nelietīgs cilvēks`
 [maītisk̥is] < *meitisks* `sieviete`
 [makāns] `kaut kas dzīvs, īpašs, smags, liels; palaidnis`
 [makariēt] < *makarēt* `ķeksēt, dzīt no kaut kurienes ārā`
 [makšar^a] `makšķere`
 [makt^e] `spēks, enerģija`
 [maktèn] `loti`
 [maktīks] < *maktīgs* `enerģisks, izdarīgs`
 [māll^a māiz^a] `rupjmaize`
 [mānguôt] `diedelēt`
 [māntēls] < *mantelis* `mētelis`
 [mārguôt] `sīki smidzināt`
 [matiol^{as}] `puķes, lefkojas (*Mathiola*)`
 [matul^{as}] // [matùl^{as}] < *matoles* `vertikālās tītavas`
 [māukt] `vilkt (mugurā, kājās, galvā, uz kaut kā); sist`
 [māur^a puķīt^{as}] `mārpuķītes (*Bellis perennis*), maijrozītes`
 [māg^a] `kuņģis`
 [mārks] `mazs dīķis`
 [māžuôtis] < *māžoties* `ākstīties`
 [mèij^a] `nocirsts bērziņš vai bērza zars dekorēšanai`

[meīkstčaūls] < *mīkstčaulis* `pārmērīgi izlutināts; bailīgs; bez gribas`
 [meīkstpiēdiņš] < *mīkstpēdiņš* `pārmērīgi izlutināts`
 [mèimuruôt] `streipuļot`
 [mèist] < *mīzt* `urinēt`
 [mèizalⁱ] < *mīzeli* `urīns`
 [mèizalan^a] < *mīzelene* `maza, sarkana skudra, kas sāpīgi kož`
 [mekšiēt] < *mekšēt* `blēt`
 [mèldārs] < *melderis* `dzirnavnieks`
 [mèlstīs] < *melsties* `mānīties, melot`
 [mènt^a] `neliela, parasti koka lāpstiņa (piemēram, kā maisīšanai)`
 [mèrcs] `marts` (no ig. val.)
 [mestīs] < *mesties* `iesaistīties, drīz notikt`
 [mic^a] `aube, precētu sieviešu galvassega`
 [miel^as] < *mēles* `runas, valodas`
 [mielnas^a] < *mēlnese* `tenkotāja`
 [mieriēt] < *mērdēt* `nepietiekami barot, badināt`
 [mierglⁱs] < *mērglis* `nīkulis, vārgulis`
 [mikstumⁱ] < *mīkstumi* `miesa, gaļa bez kauliem`
 [miltūms] `niecīgs ēdiena daudzums, kripata`
 [mirinuôt] < *mirināt* `mērdēt badā`
 [mirūns] < *mironis* `miris cilvēks`
 [mirūņkaūls] < *miroņkauls* `sacietējums, izaugums uz kaula`
 [misiētīs] < *misēties* `kļūdīties`
 [misiņ^a graūzejⁱ] `mūziķi, pūtēji`
 [mistraīns] `raibs (par audumu)`
 [mistrⁱs] `jauktas labības sējums`
 [mitriķⁱs] `īpaši spēcīgs cilvēks`
 [mīgamic^a] < *miegamice* `liels gulētājs`
 [miss] < *miezis* `augonis acs plakstiņā`
 [mīž^a graūc] < *mieža grauds* `augonis acs plakstiņā`
 [mīturs] `nomizots egles koks, ar ko jauc katlā miltus`
 [mogun^a] < *magone* `divdīgļlapju augu dzimtas (*Papaveraceae*) ziedošs viengadīgs vai daudzgadīgs lakstaugs, parasti ar sarkaniem ziediem`
 [mòrv^a] `vājš cilvēks vai lops, mazēdājs, nebūs dzīvotājs`
 [mòurīc] < *mūrītis* `siltumkrāsns paplatinājums`
 [mòus^a] < *mūsa* `muša`
 [moūsīm] < *mūsiem* `mums`
 [mozgⁱs] `mezgls`

[mudeîgⁱ] < *mudîgi* `ātri, veikli`
 [mudîks] < *mudîgs* `čakls, strādīgs`
 [muff^a] < *muffe* `uzrocis`
 [mùišanuôš] < *muišanās* `traucēšana ar savu klātbūtni, darbošanās bez redzama rezultāta`
 [mùitīs] < *muties* `stipri censties, parasti bez rezultāta`
 [mukt] `bēgt`
 [mùld^a] `abra, garens, samērā liels trauks (parasti kā jaukšanai, mīcīšanai), koka sile`
 [muļķadas^a] < *muļķadesa* `muļķīgs cilvēks`
 [mùļļ^a] `tūļīgs, neveikls cilvēks`
 [mùļļât] `viļāt pa muti`
 [mùļļuôtīs] < *muļļāties* `kaut ko gausi, neveikli darīt, kavēties`
 [mūns] `mans`
 [mūnsteriēt] < *munsterēt* < *munsturēt* `krāmēties, mēģināt izlabot lietas`
 [mūnšt^uks] `pūšamā instrumenta vai pīpes iemutis`
 [mùokuṇaîn^as (mol^as)] < *mākoṇainas (malas)* `(malas ar) netīrumiem`
 [mùorkļⁱ] < *mārkļi* `slikti sapņi, murgi`
 [murak^as] `lācenes, rožu dzimtas lakstaugs ar aromātiskām, oranždzeltenām, avenēm līdzīgām ogām (*Rubus chamaemorus*); tā ogas` (no ig. val.)
 [muŗmūls] < *murmulis* `cilvēks, kas neskaidri, nesaprotami runā; nejēga`
 [muŗkšiēt] < *muršķēt* `neskaidri, tukši runāt`
 [muŗķel^e] `pavasara sēne, bisīte, lāčpurns`
 [mustal^a] `veca, savīkstījusies sieviete` (ig. val. ietekme)
 [musten^es] `mellenes, ēriku dzimtas *Vaccinium* ģints sugas (*Vaccinium myrtillus*) augš; tā ogas` (no ig. val.)
 [mustik^as] `mellenes, ēriku dzimtas *Vaccinium* ģints sugas (*Vaccinium myrtillus*) augš; tā ogas` (no ig. val.)
 [must's] `neattīstīts, neko nesaprot` (ig. val. ietekme)
 [musc] < *musts* `melns` (no ig. val.)
 [musturs] `auduma vai adījuma raksts`
 [mutasbajārs] < *mutesbajārs* `lielībnieks, cilvēks, kurš runā bravūrīgi`
 [mutīks] < *mutīgs* `pļāpīgs, runātīgs`
 [mutriķ's] `uzgrieznis`
 [muzikònt^u gal^a] < *muzikantu gaļa* `maltas teļa vai aitas kāju un galvas gaļas galerts`
 [mùziēt] < *mozēt* `nerrot`
 [na atneîtis] < *ne atņemties* `ne atrauties`

[nadatàisîc] < *nedataisīts* `nepabeigts, līdz galam neuztaisīts`
 [najiekt] < *nejēgt* `neprast`
 [nalūn] < *nelon* `nav vērts`
 [namārs] < *nemērs* `daudz; nenosakāma mēra`
 [nāms] `dzīvojamā māja; pirts priekša, kur vasarā vārīja ēdienu`
 [nārruôt] < *nerrot* `mulķot`
 [nařškātîs] < *narřķēties* `mudžināties`
 [nařškî] < *narřķi* `sīkumi, kas traucē`
 [nařškît] < *narřķīt* `mudžināt, sajaukt`
 [nastiltîs] < *nestilties* `neciesties, nepacietīgi dīdīties`
 [nařpetn's] < *neřpetns* `nejauks`
 [naûd^as mæss] `turīgs cilvēks`
 [nàu lil^a // lil^a bād^a] < *nav liela bēda* `nevajag bēdāties, raizēties`
 [navèižuôt] < *nevīžot* `būt slinkam, nevēlēties ko darīt`
 [nābuřks] < *nāburgs* `kaimiņš`
 [nāptāsc] < *neaptēsts* `nav apmācīts, bez pieredzes; aprobežots; neapdarināts (par koku)`
 [næss] < *nāzs* `nazis`
 [nèi·kuôdîs] < *nekādi* `nekādā veidā`
 [niēšî] < *nēši* `kāši, darbarīks ūdens nešanai`
 [ninnuôt] < *ninnēt* `dzert (par bērnu)`
 [nogî nîz] `gribas kaut ko darīt`
 [nònn^a] < *nonne* `tūlīga, lēna sieviete`
 [nòrv^a] `čīkstīgs, nīkulīgs cilvēks`
 [nòul^e] // [nòulàn] `nupat, tikko`
 [nòu·pat] < *nupat* `tikko`
 [nùokt aûškâ] < *nākt augšā* `piecelties; izdīgt`
 [nùoss] < *nāss; nāsis* `deguna dobuma ārējā atvere vai atveres`
 [nuôtaîns] < *nātans* `tāds, kas izgatavots no linu, retāk džutas, kaņepju vai nātru šķiedras; pakulu`
 [nùbedîšan^a] < *nobedīšana* `apglabāšana`
 [nùbieriēt] < *nobērēt* `apglabāt`
 [nùbrauřkiēt] < *nobrauřķēt* `īslaicīgi skaļi brīkšķēt, krakšķēt`
 [nùdarinuôt] < *nodarināt* `nograizīt lapas (dārzeni, kokam), nocirst zarus kādam kokam`
 [nùdraceît] < *nodracīt* `stingri piekodināt`
 [nùdroûksteît] < *nodrûkstīt* `piesacīt`
 [nùgraût] < *nograut* `nomest, ļaut izkrist no rokām, nogrūst`

[nù-iēstīs] < *noēsties* `nobaroties`
 [nùît] < *noiet* `pagrimt, nolaist līmeni`
 [nùît uz grūntⁱ] < *noiet uz grunti* `izputēt`
 [nùjīektīs] < *nojēgties* `noņemties`
 [nùkoûpiēt] < *nokûpēt* `nopotēt`
 [nùkrīms̥t] < *nokrimst* `nograuzt, pamatīgi noēst`
 [nùliktīs] < *nolikties* `saslimt, parasti ar augstu temperatūru; nokrist`
 [nùmàukt] < *nomaukt* `novilkt`
 [nùmàuktīs] < *nomaukties* `norausies, atsieties`
 [nùmiercs] < *nomircis* `samircis`
 [nùmⁱkt] < *nomigt* `aizmigt`
 [nùmòuriētīs] < *nomūrēties* `nosmērēties`
 [nùmù||uôûtīs] < *nomu||āties* `nosmērēties`
 [nùņurīt] < *noņurīt* `nogriezt ar neasu nazi`
 [nù pakaļ^{as}] < *no pakaļas* `no mugurpuses`
 [nùpassiēt] < *nopassēt* `nosargāt; pieskatīt`
 [nùplēitiēt] < *noplītēt* `nodzert`
 [nùplekniēt] < *nopleknēt* `noslaistīties`
 [nùplēnciēt] < *noplencēt* `nodzert`
 [nùpļurīt] < *nopļurīt* `kļūdīties; nevajadzīgi iztērēt; nesaprotami pateikt`
 [nùràût pīn^u] < *noraut pienu* `dot mazāk piena`
 [nùrīt] < *noriet* `nolamāt; apriet (suns)`
 [nùsit] < *nosiet* `noraīsīt, atsiet; stingri nosaitēt, nosiet`
 [nùskr^ac] < *noskretis* `nobružāts, nonīcis, neapkopts`
 [nùslûžīt] < *noslodzīt* `noslogot, uzlikt slogu`
 [nùslûonīt] < *noslānīt* `nopērt`
 [nùspr^ukt] < *nosprukt* `noslīdēt`
 [nùstēlliēt] < *nostellēt* `noregulēt`
 [nùstrûopiēt] < *nostrāpēt* `nosodīt; izrāmīt`
 [nùst^uc] < *nostuc* `nost, projām`
 [nùstuôdinuôt] < *nostādināt* `ļaut nostāties šķidrumam, piemēram, krējumam
 piena virsū vai duļķēm ūdens dibenā`
 [nùškibīt] < *nošķibīt* `nocirst zarus`
 [nùšļurcs] < *nošļurcis* `noskumis, bēdīgs`
 [nùt^e] < *note* `vajadzība`
 [nùteīks] // [nùtīks] < *notīgs* `vajadzīgs, derīgs`
 [nùvānniēt] < *novannot* `nomazgāt vannā`
 [nùžvižiēt] < *nožvidzēt* `nozibēt, nospindzēt`

[ṇaṣṭiēt] < ṇarstēt `samudžināt, sajaukt (parasti dziju, diegus)`
 [ṇeṙkṣtiēt] < ṇerkstēt `neapmierināti čīkstēt, čīnkstēt`
 [ṇir^as] `kausētu tauku atlikumi`
 [ṇuks] `gabaliņš (piemēram, maizes)`
 [ṇuṇṇ^as] `ģīmis, purns`
 [ṇurīt] `griezt ar neasu nazi`
 [ṇurk^a] `kūlenis, ienirstot ūdenī`
 [ṇurṇⁱks] `vēdzele, mencveidīgo zivju kārtas mencu dzimtas sugas (*Lota lota*)
 saldūdens zivs, arī *lurba*`
 [obūls] `bikšu priekša`
 [odiers] < *odieris* `odekolons`
 [òiskliktīs] < *aizkliegties* `iekliegties`
 [òissàul^a] < *aizsaule* `viņpasaule`
 [òistròukt] < *aiztrūkt* `pietrūkt`
 [òiššàujamis] < *aizšaujamaš* `aizbīdnis`
 [òiššàut] < *aizšaut* `aiztaisīt (ciet), aizvērt`
 [òiššnàlliēt] < *aizšnallēt* `aizsprādzēt`
 [òiz] `prievārds *aiz*`
 [òizacīs] < *aizacīs* `aizmuguriski, klāt neesot`
 [òizdirsnīc^a] < *aizdirsnīca* `nesakopta, pielūžņota vieta`
 [òizdīkt] < *aizdiegt* `pavirši aizlāpīt`
 [òizgoīš-] < *aizgājušo* `piemēram, [òizgoīšsvādin] < *aizgājušo svētdien* u. c.`
 [òizgoīc] < *aizgalds* `nožogojums kūti lauksaimniecības dzīvnieku turēšanai`
 [òizīt ar sirdi] < *aiziet ar sirdi* `nomirt ar sirdstrieku, infarktu`
 [òizlaīst] < *aizlaist* `nolaist, izputināt`
 [òizlaīstīs] < *aizlaisties* `aizskriet, aizsteigties`
 [òizlēkt] < *aizlēkt* `aizsteigties, arī aiziet`
 [òizlēca uz budi] < *aizlēca uz bodi* `aizgāja uz veikalu`
 [òizliktīs] < *aizlikties* `aizskriet`
 [òizlīniēt] < *aizlienēt* `aizņemties`
 [òizm^est (pūg^as)] < *aizmest pogas* `aizpogāt`
 [okuc] < *akots* `smalks, adatveidīgs graudzāļu zieda veidojums, vislielākie
 miežiem`
 [okutnⁱs] < *okutns* `apķērīgs, apsviedīgs`
 [òmb^a] `bērnaukle`
 [òntleīks] < *ontlīgs* `varens, prasmīgs, stabils, liels`
 [òls] < *alus* `putojošs alkoholisks dzēriens, ko parasti gatavo no miežu iesala un
 apiņiem`

[oplām] < *aplam* `nepareizi`
 [oŕkl's] < *arkls* `aršanai, ne vagošanai paredzēts arkl's`
 [ovakl's] < *āvaklis* `tāda cilvēka apzīmējums, kurš ākstās, ķēmojas`
 [ovārğāls] < *āverğelis* `palaidnis`
 [ozut^a] < *azote* `vieta uz krūtīm zem drēbēm; paduse`
 [padareīšan^a] < *padarīšana* `darīšanas; būšana; notikums`
 [padarniks] < *federnieks* `atsperu ecēšas`
 [padiēkl's] < *padēklis* `mājputna perēklī atstāta ola vai tai līdzīgs akmentiņš`
 [padūt rùk^u] < *padot roku* `palīdzēt`
 [pagaiš-] < *pagājušo* `piemēram, [pagaišsvādīn] < *pagājušo svētdien* u. c.`
 [pāisakl's] < *paisekles* `ierīce linu stiebru sasmalcināšanai un spalvu atdalīšanai`
 [pāisīt] `kratīt, purināt; laužīt linu stiebru apvalkus, mīstīt`
 [pakāisⁱ] < *pakaiši* `materiāls (piemēram, kūdra, salmi), ko kaisa mājdzīvnieku guļvietās un stāvvietās`
 [pakāt] `kakāt`
 [paklopiēt] < *paklapēt* `vairākkārt mazliet uzsist (pa priekšmetu)`
 [pakrāiškⁱ] < *pakreišķi* `pakrējums, rūgušpiena apakšējā kārtiņa, kas paliek virs sarūguša piena, kad nosmeļ krējumu`
 [pakšiēt] < *pakšķēt* `radīt paklusu īslaicīgu troksni līstot, pilot`
 [palaīn^a] < *palaidne* `cilvēks (parasti bērns), kas izdara vai mēdz izdarīt (parasti nelielus) pārkāpumus, neievēro uzvedības normas; arī nebēdnis, nerātnis`
 [palaīst mutⁱ] `runāt, ko nevajag`
 [palaīst nog^{us}] < *palaist nagus* `zagt`
 [palāuniks] < *pelavnieks* `telpa, kur vētīja un glabāja pelavas`
 [palav^{as}] < *pelavas* `smalki atkritumi pēc labības vētīšanas`
 [pālⁱ] < *pelni* `cietais atlikums pēc kurināmā vai organisku vielu sadegšanas`
 [pamaš^{as}] `mēnessērdzība, citas slimības`
 [pamaš^u lop^{as}] < *pamašu lapas* `māllēpju lapas`
 [pamēis] < *pamijs* `garš siena vai labības zārds`
 [pamili^a] < *famīlija* `ģimene`
 [pānc] < *pants* `krāvējs, novietojums, slānis (sienam, salmiem, nekultai labībai, parasti šķūnī)`
 [pānc^{kar}ⁱ] `kankari`
 [pānc^{as}] `mantas, drēbes`
 [pan^e] `virca, šķidrie kūtsmēsli`
 [papierouss] < *papiross* `ar tabaku pildīta, smēķēšanai paredzēta plāna papīra caurulīte ar samērā garu biezāka papīra iemuti; arī cigarete`
 [papasīt] `lūgt aizdot; jautāt`

[papuorškàis] `spurains, atiris; paspūris`
 [paputēis] < *paputējis* `daļēji aizgājis bojā`
 [papov^a] < *papuve* `ilgi neaparts lauks`
 [parikt^a] < *parikte* `ierīce, priekšmets`
 [paŋkⁱs] `flanelis`
 [pàrtij^a] `politiska organizācija; vienlaicīgs sūtījums`
 [pàr variēm] < *par varēm* `no visa spēka`
 [passiēt] < *passēt* `sargāt, uzmanīt; derēt (piemēram, apģērbs)`
 [pastàlliēt] < *pastellēt* `pasūtīt`
 [pastrēŋgⁱs] `agrāk ādas vai pakulu, vēlāk metāla atsaite, kas savieno ilksi ar ratu priekšējo ass galu`
 [paškulinuôt] < *paškulvināt* `pakratot saskalot`
 [patap^as] < *patapes* `palāses`
 [patēicins] < *pateiciens* `īss teiciens`
 [pàun^a] `sainis`
 [pàunenīks] < *pauninieks* `ceļojošs tirgotājs`
 [pàun^a žēic] < *paunu žīds* `tirgotājs`
 [paūškⁱs] < *paukšķis* `krītošas lietas troksnis`
 [pavad^a] `virve vai siksna, kas piestiprināta iemauktiem zirga vešanai vai piesiešanai`
 [pavàršk^a] `pastalas aukla`
 [paviēdar^a] < *pavēdere* `vēdera apakšējā daļa`
 [pažūbal^a] < *pažobeļe* `šaura telpa, ko veido jumta un griestu seguma savienojums`
 [pàrkūns] < *pērkons* `zibens un tā izraisītās skaņas parādība`
 [pàrnīc^a] < *pavārnīca* `kauss`
 [pedar^a] < *federe* `atspere`
 [pèick^a] < *pīcka* `pātaga, rīkste`
 [pèikstūls] < *pīkstulis* `grundulis, neliela karpu dzimtas sugas (*Gobio gobio*) saldūdeņos dzīvojoša zivs`
 [peīpan^a] < *pīpene* `lauku puķe, kurvjziežu dzimtas ģints (*Leucanthemum*), daudzgadīgs lakstaugs ar vienkāršām, pamīšus sakārtotām lapām, parasti baltiem vai dzelteniem ziediem`
 [pèip^es] < *pīpes* `papirosi; cigaretes`
 [pèipmāns] < *pīpmanis* `smēķētājs`
 [pèisakⁱ] `savēlušies, neķemmēti mati`
 [pèit^a] `samaltu vai sagrūstu kaņepju plācenis`
 [pèivul^a] `vijole`

[pekal^a] < *pekele* `pauna`
 [pekaliētis] < *pekelēties* `kārtot mantas, kārtoties ceļam`
 [peksiēt] < *peksēt* `kult labību; pērt bērnu` (varbūt no ig. val.)
 [pekstiņš] `joks` (varbūt no ig. val.)
 [pèl^l^a] < *peļņa* `ienākums, ko veido starpība starp realizācijas cenu un pilno pašizmaksu, samaksa`
 [pēncs] < *pencis* `kartupeļu biezputra`
 [pēndel^e] `mazs sains`
 [pēndēls] < *pendelis* `svārsts, vēzeklis`
 [pēndērs] `vēders` (varbūt no ig. val.)
 [pēndēruptr^a] `putra, ko vāra no zarnām, kuņģa, kartupeļiem un putrainiem`
 [pēntariēt] < *penterēt* `klusī, neskaidri runāt`
 [peraklⁱs] // [pīerklⁱs] `ligzda, perēklis`
 [perārrotⁱ] < *federrati* `atsperrati`
 [perinīc^a] < *periniece* `perētājvīsta`
 [pefķⁱs] `bērns ar sīku sejiņu`
 [pēnic^a] `eļļa, ar ko piesūcināja drēbi, lai padarītu ūdens necaurīdīgu`
 [pēš^a] `dzejolis, dziesma`
 [pērv^e] `krāsa`
 [pērvīēt] < *pervēt* `krāsot`
 [pess^a] < *pesse* `piepe; vecene`
 [pestēⁱ] `burvestības`
 [pestīt] `glābt, palīdzēt, atbrīvot`
 [petārn^as] < *peternes* `auklu vīzes; panēsātas vīzes`
 [piēcuōk] < *pēcāk* `vēlāk`
 [pīerstins] < *pirkstins* `uzpirkstenis`
 [pīerlīks] < *pērlīgs* `izvēlīgs`
 [pīersc] `pirksts; cimda daļa, kas nosedz pirkstu`
 [pīerstaīnikⁱ] // [pīerstinīkⁱ] > *pirkstinieki* `pirkstaini cimdī, kam ir izveidoti visi pieci pirksti`
 [pīgūrs] < *pīgors* `joks, aušība`
 [pillīgi] < *pilnīgi* `pavisam, pilnībā`
 [pimbērs] `pilnīgi vesels`
 [pinaklⁱs] < *pineklis* `virve vai no metāla kalts aizslēdzams rīks mājlopu kāju sapīšanai; traucēklis`
 [pīnzaliēt] < *pindzelēt* `krāsot`
 [pīnzaliētis] < *pindzelēties* `tūlāties; kaut ko smalku remontēt`
 [pīnzēl^e] // [pīnzēl^a] `ota`

[pìnkulʲ] `pinkas, savēlušies mati, lini vai vilna`
 [pìnkulʲuotʲs] < *pinkuļoties* `savelties pinkās`
 [pìņgaruc] // [pìņžaruc] < *piņģerots* `uzpirkstenis`
 [pìņķerietʲs] < *piņķerēties* `lēni krāmēties`
 [pipk^a] `ādas pātaga`
 [piprʲs] < *piprs* `pipars; paprika`
 [piriēšanuos] < *pirēšanās* `rāšanās, bāršanās`
 [pirietʲs] < *pirēties* `rāties, bārties; par pārkonu – [vacijs tāus pirās]`
 [pirmīt] `pirms brīža, iepriekš`
 [pirmuok] < *pirmāk* `vispirms`
 [pirst] `izvadīt gāzi no zarnām`
 [pisars] `knislis, sīks kukainis`
 [piskars] < *fiskars* `galda nazis ar koka spalvu, uz tā bijusi uzrakstīta somu firma`
 [pištaks] `cepumiņš`
 [pitrèlʲ^a] `petroleja`
 [piz^a] `vājšpiens`
 [pizdalins] < *pizdalīns* `ēteris`
 [pīc] < *piets* `cirvja platā puse`
 [pidorʲps] < *pie darbs* `rijas telpa, kur ar spriguļiem kūla vai vētīja labību`
 [pigulʲ^a] < *pieguļa* `zirgu u. c. lopu ganīšana naktī`
 [pikramietʲ] < *piekrāmēt* `sakārtot, salikt visu savās vietās`
 [pikristʲ] < *piekrist* `pielipt (pie katla dibena)`
 [pikūst mielʲ] < *piekost mēli* `paklusēt`
 [piķibinuotʲ] < *pieķibināt* `pielabot`
 [piķiezītʲ] < *pieķēzīt* `piemēslo`
 [pimēldietʲs] < *piemeldēties* `pielabināties`
 [pimiktʲ] < *piemigt* `iemigt, aizmigt`
 [pimūnsterietʲ] < *piemunsterēt* `piestiprināt, pielikt`
 [pinamašin^a] < *pienamašīna* `ierīce krējuma atdalīšanai no piena, separators`
 [pinapūik^a] < *pienapuika* `pusaudzis`
 [pinʲ (zivj)] < *zivs pieņi* `sēklinieku un sēklas šķidruma kopums zivju tēviņiem`
 [piritietʲ] < *pierietēt* `tesmenim piepildīties ar pienu`
 [pisist dōuš^u] < *piesist dūšu* `sātīgi paēst`
 [pisist kàntʲ] < *piesist kanti* `izrādīt simpātijas`
 [pisistʲs] < *piesisties* `uzmācīgi piebiedroties`
 [pistiķietʲ] < *piestiķēt* `piešūt klāt; pielikt trūkstošo`
 [pistuoj^a] < *piestāja* `(darbi) apstājās`
 [pišaut] < *piešaut* `pieliet, piebērt`

[pìtoùkt] < *pietūkt* `piepampt`
 [pìvîlkt] < *pievilgt* `drēbēm, matiem samirkt, piemēram, rasā`
 [pìvilluôtis] < *pievilloties* `piedzerties`
 [pìvilkētis] < *pievilkties* `piesūkties`
 [placs] < *placis* `laukums`
 [plakstòng^{as}] < *plakstangas* `plakanknaibles`
 [plaķen^{es}] `plakanknaibles`
 [plānd^a] `liela peļķe`
 [plāņč^a] < *plančka* `peļķe`
 [plaûciēt] < *plaucēt* `apliet ar verdošu ūdeni`
 [plāuks] `noplucis, neuzņēmīgs cilvēks`
 [plāvūms] `applūdusi pļava`
 [plēic] (vīr. dz. un siev. dz.) < *plīts* `kurināmā, arī sildāmā ierīce (parasti virtuvē) ēdienu un dzērienu gatavošanai`
 [plēisūms] < *plīsums* `uzrāvums, ieplēsts apģērbs`
 [plēišk^a] < *plīška* `izklaidīga sieviete`
 [plēitiēt] < *plītēt* `ilgstoši dzert`
 [plekciēt] < *plekcēt* `pērt (parasti bērnu)`
 [plekn^a] < *pletne* `mušu sitamais rīks`
 [plekn^c] `saspraužamā adata`
 [pleķ^{is}] `traips; plankums, izsitums`
 [plēnciēt] < *plencēt* `iekaustīt bērnu`
 [plēncs] < *plencis* `dzērājs`
 [plēndariēt] < *plenderēt* `iedzērušam vazāties`
 [plēndārs] < *plenderis* `dzērājs`
 [pletzēlz^{is}] `gludeklis`
 [pletizērs] `gludeklis`
 [pletkrakl^{is}] < *pletkreklis* `virskreklis`
 [plettiēt] < *pletēt* `gludināt`
 [pīerstaīnikⁱ] < *pirkstainieki*
 [plīēstis] < *plēsties* `strīdēties`
 [plikadēid^a] < *plikadīda* `tukšinieks`
 [plikašk^a] `nepilnīga, nabadzīga plātsmaize`
 [plikdīrs^{is}] `skrandainis`
 [plikašk^{is}] `plānā pankūka`
 [plikat^a] `nabags`
 [pliķ^{is}] `sitiens ar plaukstu (parasti pa vaigu); pļauka`
 [plink^a] `savēlušos matu šķipsna`

[plinkaîns] `ar saveltiem matiem, pinkains`
 [plònc^a] < *plancka* `sieviete ar nepiedienīgu uzvedību, padauza`
 [plošk^a] `maza svecīte apaļā trauciņā`
 [plucinuôt] < *plucināt* `apliet ar verdošu ūdeni (piemēram, miltus, nokautu cūku); plūkt spalvas`
 [plùoc^{as}] < *plāces* `nenobriedušas zirņu vai pupu pākstis`
 [pluôns pîns] < *plāns piens* `piens ar zemu tauku procentu`
 [plùovuôt] < *plāvot* `pludot, applūst`
 [plāsītis] < *plosīties* `neklausīt, niķoties; skaļi protestēt`
 [pļauk^a] `sitiens ar plaukstu (parasti pa vaigu); plīķis`
 [pļeck^a] `govs mēslu plācenis`
 [pļekstiēt] < *pļekstēt* `nepārtraukti apnicīgi runāt`
 [pļepan^a] < *pļepene* `pašķidra biezputra`
 [pļēršķiēt] < *pļerkšķēt* `pļāpāt`
 [pļēršķis] < *pļerkšķis* `pļāpa`
 [pļick^a] // [pļeck^a] `rupja maluma miežu karaša, iejaukta ar rūgušpienu un sodu`
 [pļôr^a] `klačīga sieviete`
 [pļòuk^a] < *pļūka* `caureja`
 [pļòutīt] < *pļūtīt* `izvadīt šķidrus izkārnījumus, caureja`
 [pļuktērs] < *pļukteris* `dzēriens, limonāde`
 [pļūmpiēt] < *pļumpēt* `nesātīgi dzert`
 [pļūndūrs] `dzērājs`
 [pļùorz^a] < *pļurza* `nepatikšanas`
 [pļurīt] `kaut ko neapdomīgi darīt`
 [pļuršķiēt] // [pļuršķiēt] // [pļurkstiēt] < *pļurkšķēt* // *pļurkstēt* `pļāpāt`
 [pļuršķis] < *pļurkšķis* `pļāpa`
 [poc] < *pods* `krāsns pamatne, arī klons`
 [pokât] `sist, pērt, dunkāt` (no ig. val.)
 [polâs^{as}] < *palāses* `lejup pilošs ūdens`
 [poli] < *pali* `plūdi`
 [pònc] < *pants* `siena, salmu vai labības krāvums šķūnī`
 [pònc^{as}] < *panckas* `vecas mantas, lupatas`
 [pònt^{aks}] < *pantags* `olu kultenis`
 [pòntag^a pìersti] < *pantaga pirksti* `nedroši pirksti`
 [popatk^{as}] `baumas, tenkas`
 [pops] `pareizticīgo mācītājs`
 [pòrtcigārs] < *portcigārs* `maza, plāna, kabatā nēsājama kārba (tabakas izstrādājumu glabāšanai); arī etvija`

[postàlníc^a] < *pastalniecē* `pastalu šujamās adatas nosaukums`
 [potrāns] `patrona`
 [potrijs] < *potrija* `fotogrāfija`
 [poûpûls] < *pûpols* `vītoli dzimtas augu ziedkopa; pûpolvītols (*Salix caprea*), blīgzna`
 [pòur^a lùod^a] < *pûra lāde* `lāde, kurā meita liek savu mantu iziešanai pie vīra`
 [pòurs] < *pûrs* `manta, ko vecāki dod līdzi meitai, izejot pie vīra; svara mērs, aptuveni 50 kg`
 [pòurvīt^a] < *pûrvieta* `platība, kuru varēja apsēt ar vienu pûru (aptuveni 50 kg) raudu`
 [pòustīs] < *pūsties* `atvilkt elpu, atpūsties`
 [pòužņi] < *pūžņi* `strutaini izdalījumi`
 [povāls] // [povalg^a] < *pavalgs* `aizdars`
 [prač's] < *praķis* `apģērbs, parasti bieza auduma jaka, žakete, pusmētelis; ikdienas apģērbs` (Ziemera izl. č)
 [pràilan^a] < *freilene* `jaunkundze, meitene`
 [praņ's] `bārkstis`
 [prast grùomat^u] < *prast grāmatu* `prast lasīt`
 [pravīt] `labot`
 [prēncs] < *frencis* `formas tērpa svārki ar sašaurinātu vidukli; vīrieša svārki, žakete`
 [priēslīc^a] < *prēslīca* `ratiņa sastāvdaļa, kur piestiprina kodaļu`
 [priest] < *prēst* `vērpt`
 [prišš] < *prišs* `svaigs, jauns`
 [pripaž'i] `piejūgšanas koki, zveņģeles`
 [prištiki] `gardumi`
 [prilūks] < *prieloks* `adītas vilnas zeķes valnītis`
 [prokv^asc] < *prokvasts* `blēņdaris`
 [prosc] < *prasts* `nepieklājīgs cilvēks; pārāk vienkāršs`
 [prùndaliņ^a] `labi kopta tele vai govs`
 [prûm^uc] < *promuc* `prom`
 [prûv^a] < *prove* `uzlaikošana; mēģinājums`
 [prùviēt] < *provēt* `uzlaikot; mēģināt`
 [puc!] `izsaukmes vārds, rīdot suni`
 [puc] < *puds* `svara mērvienība, aptuveni 16 kg`
 [puciēt] < *pucēt* `spodrināt`
 [puciētīs] < *pucēties* `uzposties, greznoties`
 [pucinuôt] < *pucināt* `rīdīt suni`

[pucnæss] < [pucnass] < *pucnazis* `bārdas nazis`
 [pucpapèirs] < *pucpapīrs* `smilšpapīrs`
 [pudumènt^a] < *fundaments* `pamats`
 [puġⁱ] `pūkas (parasti no linu drēbes)`
 [pùisisk^{is}] < *puisisks* `vīrietis`
 [pujen^e] // [pojan^a] `peonija, gundegu dzimtas ģints (*Paeonia*), daudzgadīgs
 augs ar lieliem, parasti sarkanīgiem, sārtiem vai baltiem, ziediem`
 [puksîc] < *fukstis* `mazs rokas zāģītis`
 [puktîks] < *puktīgs* `dusmīgs`
 [pulieriêt] < *pulierēt* `pulēt; spodrināt`
 [pùlk^a] `daudz`
 [pùlkuôkⁱ] `vairāk`
 [pùnktîks] < *punktīgs* `precīzs`
 [pùnktiriêt] < *funktierēt* `prātot, gudrot`
 [pùnktîrs] < *funktieris* `ideja, doma`
 [pùns] `pēc sasituma radies satūkums; kāršu spēle Malēnijā`
 [puņķⁱ] `izdalījumi no deguna dobuma gļotādas iesnu laikā`
 [puņķ^u top^a] < *puņķu tapa* `iesnains cilvēks, neslaucītu degunu`
 [pùolûms] `laukums (plavā, no krāsas u. c.)`
 [pùorasmîns] < *pārsmens* `trinot nazi vai izkapti, radusies pārāk plāna metāla
 sloksnīte, kas noliecas`
 [pùorkârs] < *pārķars* `šaura zemes strēle, kas iestiepjas no pussalas uz ezera
 vidu, sēre; vārgs cilvēks`
 [pùorm^est prùotâ] < *pārmest prātā* `padomāt`
 [pùormestîs] < *pārmesties* `priekšlaicīgi atnesties; kad slimā govs nedod piena;
 pāriet no viena uz kaut ko citu; ātri pārvirzīties, piemēram, lecot pāri; strauji
 pagriezties`
 [pùorkrâmiêt] < *pārkrāmēt* `sakārtot citādi, sašķirot`
 [pùorskalât] < *pārskalot* `atkārtoti skalot; mazliet paskalot`
 [pùorsuôpiêt] < *pārsāpēt* `beigt sāpēt`
 [pùort^a vit^a] < *pārta vieta* `uguns vieta, biežāk pavardā`
 [pùorûss] < *porūzis* `priekštelpa, priekšnams`
 [pùorvîlkc pîns] < *pārvilkts piens* `vājpiens`
 [pùorvîlkt pîn^u] `ar aparātu atdalīt krējumu no vājpiena`
 [pùotarⁱ] < *pātari* `lūgšanas; apnikušas runas, pamācības`
 [puran^a] < *purene* `gundegu dzimtas ģints (*Caltha*), daudzgadīgs mitru vietu
 augs ar spilgti dzelteniem ziediem un veselām zobainām lapām`
 [puřdûls] // [puôřdûls] < *purdulis* `puņķis; iesnains cilvēks, neslaucītu degunu`

[puṛpinuôt] < *purpināt* `dusmās murmināt`
 [puṛsl^as] `deguns, nāsis`
 [pusrotâ] < *pusratā* `pusdarīts`
 [pušāinūms] `pušums, brūce; plīsums, caurums`
 [pušīrs] < *pušieris* `kļūme`
 [putins] < *putenis* `sniega pārvietošanās stipra vēja iedarbībā`
 [putrasbiks^e] `cilvēks, kas bez jēgas dauzās un traucē`
 [pušaīns] `ievainots, savainots; saplīsis, ieplīsis`
 [pušīrs] `kļūda`
 [pušūms] `brūce`
 [putr^a] `piena zupa`
 [pûc] < *podš* `paliels māla vai metāla trauks, parasti pārtikas glabāšanai`
 [pûc] < *pūds* `svara mērvienība, piemēram, *linu pūds* ir pārdošanai sasiets linu kūlis 20 mārciņas, t. i., apmēram 8 kg smags`
 [pùl^u putr^a] < *poļu putra* `zupa ar saceptu tasuku gabaliņiem`
 [pùròuss] < *porūzis* `pieliekamais`
 [radīb^as] `atradums`
 [ràizuôt] < *reizot* `vairākas reizes kaut kur iet, staigāt`
 [rakārs] < *rakaris* `palaidnis`
 [rakīt] `ierušināt`
 [rašt^aks] `palaidnis`
 [ratīns] // [ratiņš] `vērpjamais ratiņš, kājminama ierīce ar ratu vilnas vai augu šķiedru vērpšanai dzijā vai diegos, arī dzijas sašķetināšanai`
 [ràugⁱ] `bērna raudzības`
 [ràus] < *rāva* `sarkanīgi brūns purva ūdens ar paaugstinātu dzelzs saturu`
 [rustīs] < *rausties* `celties augšā`
 [razgāls] < *rezgals* `koka resnais gals`
 [recaklⁱs] < *receklis* `želantīns, kas rodas, vārot galertu`
 [redal^s] < *redeles* `barotava katram mājdzīvniekam`
 [rèiklurāvāis] < *rīklurāvējs* `slepka`
 [rèils] < *rīlis* `rijējs`
 [rèišierm^a] < *reiširme* `lietussargs`
 [rèit^a] < *rīte* `malkas grēda`
 [rèiviēt gūdām kânt^s] < *rīvēt godam kantes* `aizskart godu`
 [rèivūls] < *rīvulis* `plaukts, stāvs ar daudziem plauktiem grāmatu, trauku u. c. novietošanai`
 [reman^s] < *remenes* `dārza zemenes`
 [ren^e] `garens padziļinājums kādā virsmā, parasti šķidrums novadīšanai`

[repî savilkētis] `savilkties stipri sasaluša cilvēka pozā`
 [revamīs kapl'is] `ravējamais kaplis`
 [reviēt] < *revēt* `ravēt`
 [rezgāls] < *rezgalis* `resnākais (parasti koka, priekšmeta) gals`
 [ric^e] `ceļa gramba, iebraukta mīkstā zemē`
 [rič'iks] // [ričig^a] < *ricigs* // *riciga* `vistas muskuļkuņģis`
 [rikteīg^a] < *riktīga* `īsta, pareiza`
 [rikteīgⁱ] < *riktīgi* `kārtīgi; pareizi`
 [riktiēšanuōs] < *riktēšanās* `taisīšanās`
 [riktiētīs] < *riktēties* `taisīties, gatavoties`
 [rimbūls] < *rimbulis* `aplis`
 [rimbuļains] `raksts ar aplīšiem`
 [riņķen^s] `apļa šūpoles ap ieraktu stabu ar virvju cilpām sēdēšanai`
 [ritins] < *ritenis* `velosipēds; ritenis`
 [rīpt] < *riept* `apvārdot`
 [rīr^a] < *riere* `padziļinājums krāsns mūrī`
 [ripuliskⁱ] `velšus, kūleniski; kaut kam apkārt`
 [riškav^a] < *riekšava* `cieši kopā saliektas abu roku plaukstas, lai varētu ko iesmelt, ievietot u. tml.`
 [roc] < *rats* `ritenis`
 [rogⁱ] < *ragi* `pūšamie instrumenti`
 [roguļⁱ] `rokturi, stūre`
 [rolāc] // [rolād^a] < *rolāde* `gaļas rulete`
 [rospusk^a] < *raspuska* `izbraucamie rati ar nolaižamiem sānu dēļiem vai atsevišķi uzliekamu atzveltni`
 [rotⁱ] < *rati* `darba dzīvnieku vilkmes transportlīdzeklis`
 [roūgūls] < *rūgulis* `rūgušpiens no saldā piena`
 [roūgūmpūc] < *rūgumpods* `īgņa`
 [ròum^a] < *rūme* `vieta`
 [rozbāiniks] < *razbainieks* `negantnieks, laupītājs`
 [rozgⁱ] `žagari, pēriens`
 [rudūls] < *rudulis* `raudām līdzīga karpu dzimtas (*Scardinius erythrophthalmus*) saldūdens zivs, bet ar sarkanām acīm un spurām`
 [rūdūls] < *rundulis* `apaļš veidojums, puķu dobe`
 [runiņ^a] `sasiets rudzu kūlītis, stats`
 [rūnkūls] < *runkulis* `lopbarības biete`
 [rūnšt^uks] `neuzticams, blēdīgs puika`
 [rūomît] // [rūnît] < *rāmīt* // *rūnīt* `kastrēt`

[rup^a màiz^a] < *rupjmaize* `no rupja maluma rudzu miltiem cepta maize`
 [rup^ucs] < *rupucis* `krupis; grūti valdāms (nievājošs apzīmējums)`
 [rùciņ^a] < *rociņa* `pļaujammašīnas izkaps kustinātājs kloķis`
 [rùk^a] `piedurkne; ķermeņa daļa, roka`
 [rùzītis] < *rozīties* `staipīties`
 [sadīkt] < *sadiegt* `sašūt pusgatu`
 [sadròuviētis] < *sadrūvēties* `sabozties`
 [sadusaīšš] < *sadusējuši* `sasmakuši, sapelējuši`
 [sadusiēt] < *sadusēt* `sasmakt`
 [sadūt birg^u] < *sadot birgu* `bārties`
 [sadūt pipr^us] < *sadot piparus* `bārties`
 [sagaldīēt] < *sagaldēt* `sacietēt`
 [sakānnaš^a (màiz^a)] < *sakannējusi (maize)* `pusjēla, puscepta maize, kas siltumā staipās`
 [sakasneīc] // [sakasnīc] < *sakasnītis* `mīklas palieku kukulītis`
 [sakumⁱ] `dakšas`
 [samozg^as] < *samazgas* `ūdens, kurā mazgāti ēdiena trauki; ūdens ar ēdienu, pārtikas produktu atliekām`
 [sapāuksnīt] `iekaustīt`
 [sapins] < *sapnis* `redzes vai dzirdes tēli, kas parādās miegā; tas, pēc kā ilgojas`
 [sarepāis] < *sarepējis* `apkaltis`
 [saròumiētis] < *sarūmēties* `satilpt, saspiesties`
 [sasⁱst] `saplēst; sakult; piekaut; (plaukstas) plaukšķināt`
 [saskrāduôt] < *saskrādēt* `saspregāt, iekaist (ādai)`
 [saslāuk^as] `saslaucīti netīrumi, gruži, mēsli`
 [saškulīnuôt] < *saškulvināt* `pakratot sajaukt`
 [sašvūores] < *sašvarcis* `sašvakojies, slikti jūtas`
 [(bes) satapiņ^a] < (*bez*) *satapiņa* `bez jēgas`
 [satvārs] `sāts`
 [sàul^a spīž] < *saule spiež* `ļoti karsē, saulains karsts laiks`
 [sàuliē capt^a karaš^a] < *saulē cepta karaša* `govs mēsli`
 [sauslop^a] < *sauslapa* `dzēšlapa`
 [savāņguôt] `sagūstīt, saķert, apcietināt` (no ig. v.)
 [sàbrⁱs] `kaimiņš`
 [sànal^as] < *sēnalas* `graudu apvalki, kas paliek pēc malšanas`
 [sàrmūkst^a] `sērmūkslis parastais pīlādzis (*Sorbus aucuparia*)`
 [sàtuv^a] < *sētuve* `sietam līdzīgs apaļš koka trauks, ko uzkāra kaklā, iebēra iekšā sēklas graudus noteiktas platības apsēšanai`

[sedùlk^a] `aizjūga siksna, kas satur ilksis`
 [separatōrs] `ierīce krējuma atdalīšanai no piena`
 [separiēt] < *separēt* `ar aparātu atdalīt krējumu no vājpiena`
 [set^uks] `gailis; arī nabadzīgs igauniskas izcelsmes pauninieks, kādi pēc
 Otrā pasaules kara apbraukāja vai apstaigāja Ziemeļaustrumvidzemes sētas,
 piedāvājot ko pārdošanai un vācot dāvanas; pēc cilmes apzīmējums saistīts ar
 Dienvidaustrumigaunijā, bet īpaši Krievijas Pleskavas apgabālā dzīvojošiem
 stipri slāvizētiem pareizticīgajiem igauņiem – setu; setu amatnieki un tirgotāji`
 [sieks^{al}] `netīrīga būtne, sušķe`
 [siēns] // [siēn^as] `sēnes`
 [sierps] < *sirpis* `roku darbarīks labības vai zāles griešanai – rokturī iestiprināts,
 puslokā izliekts asmens ar sašaurinātu galu`
 [sikūls] < *sikulis* `skopulis`
 [sip^aks] `kripata`
 [sipinuōtīs] < *sipināties* `knapināties, skopoties`
 [siṛdīks] < *sirdīgs* `dusmīgs`
 [siṛdītīs] < *sirdīties* `dusmoties`
 [siṛsins] < *sirsenis* `lapseņu dzimtas sugas (*Vespa crabro*) liels kukainis, kam
 raksturīgs trausls, brūngani dzeltenī svītrots vēders un kas ligzdas būvē koku
 dobumos un pažobelēs`
 [sist pūosag^as] < *sist pasakas* `plāpāt`
 [sist] `kult (sviestu, olas, labību); pērt; sist plaukstas, naglas, bungas, bumbu u. c.`
 [sin^a kàuž^a] < *siena kaudze* `augsta siena kaudze ar kārti vidū`
 [sīt] < *siet* `siet mezglu; siet sieru vai biezpienu`
 [skabūss] < *skabūzis* `pieliekamais`
 [skālps] < *skalbis* `parastā kalme, skalbe`
 [skāudīg^a suōp^a] < *skaudīga sāpe* `stipra sāpe`
 [skōmb^a] < *skamba* `skabarga; sīka skaidiņa; skals`
 [skrabinuōt] < *skrabināt* `skrāpēt`
 [skrapstiēt] < *skrapstēt* `rūsēt`
 [skrāduōt] < *skrēdāt* `plaisāt`
 [skrēivāls] < *skrīvelis* `rakstvedis`
 [skretal^a] `šķībs vai vecs ratu ritenis`
 [skrimstal^a] `skrimslis`
 [skrōubēnķis] < *skrūvbeņķis* `ēvelsols`
 [skrūdāls] < *skroderis* `drēbnieks, amatnieks, kas šuj virsdrēbes`
 [skrūtiēt] < *skruotēt* `dzirnavās ar īpašu ierīci atdauzīt miežu, kviešu vai rudzu
 graudus no čaumalām`

[skùmšk'is] < *kumšķis* `biezi saaudzis, arī savēlies matu kopums, kušķis`
 [skùncmâsl'i] < *skuntsmēsli* `mākslīgie mēsli`
 [skùnst^a] < *skunste* `māka; māksla`
 [skùod^a] < *skāde* `kaitējums; arī zaudējums; bojājums`
 [skuôpinuôt] < *skāpināt* `spiest kāpties atmuguriski vai uz priekšu`
 [skùst^a] < *skoste* `kosa, daudzgadīgs lakstaugs ar ložņājošiem sakneņiem, stāvu, zarainu vai bezzaru stublāju ar dobiem posmiem`
 [slaj'i] < *sleji* `aizjūga daļa no ādas loksne, kas neļauj slidēt, braucot no kalna`
 [slaktiēt] < *slaktēt* `kaut mājlopus`
 [slāmsc] < *slamsts* `slaists, sliņķis`
 [slāucan^a] < *slaucene* `slauktuve`
 [slèim^asc] < *slīmests* `ierīce koku mizošanai; sliņķis`
 [slit^a] `horizontāli nostiprināts balķis zirgu piesiešanai, parasti pajūgu stāvvietās`
 [slūmsc] // [slāmsc] `slaists`
 [slūonît] < *slānīt* `stipri sist, pērt`
 [smecàrs] `cūkas smeceris, šņukurs, deguns, snuķis`
 [smečèi] < *smeķē* `garšo` (Ziemera izl. č)
 [smeķiēt] < *smeķēt* `garšot`
 [smeķ'is] `garša`
 [smeķ'iks] < *smeķīgs* `garšīgs`
 [smèlt^a] < *smelte* `pabiras`
 [smèltiēt] < *smeltēt* `sist`
 [smicàns] `miegapēle, liels gulētājs, susuris; slapjas malkas pagale`
 [socum'i] < *sakumi* `četrstaru dakšas`
 [sok^as] < *sakas* `aizjūga piederums, ko mauc darba dzīvniekiem kaklā`
 [sołdijs kriējums] < *saldaiss krējums* `svaigs, nesaskābis krējums`
 [sołdijs pīns] < *saldaiss piens* `svaigs, nesarūdzis, nekrejots piens, pilnpiens`
 [sołdskuôbmaiz^a] < *saldskābmaize* `no bīdelētiem rudzu miltiem cepta maize ar saldenskābu garšu`
 [sòlm'i] < *salmi* `sausī labības, pākšaugu, zāļu, eļļas augu stiebri, lapas, ziedkopas, kas paliek pēc graudu, sēklu izkulšanas`
 [sor^a rot'i] < *sera rati* `rati kaltēt un kult paredzētai labībai`
 [sòrs] < *sers* `labība, ko ved rijā kaltēt kulšanai`
 [sos'i] < *sasi* `negatavi, zaļi augļi vai ogas`
 [sòuc] < *sūds* `mēsls; 3. pers. no *sūkt*`
 [sòudabrūols] < *sūdabrālis* `tāds, uz kuru nevar paļauties`
 [sòud^a ķekss] < *sūdu ķeksis* `mēslu raušamais`
 [sòuzāmbèibal^a] < *sūdzambībele* `sūdzētājs`

[sòukstît] < *sūkstīt* `sūkt, sūkāt`
 [sòukstītīs] < *sūkstīties* `žēloties`
 [sovāns] < *sivēns* `cūkas mazulis`
 [spaļⁱ] `pārpalikumi pēc linu vai citu šķiedraugu kulšanas; zarnu kaitēklis`
 [spāņģ^{is}] `spainis`
 [spārkl^e] `kājstarpe`
 [spèlt^e] `iedobe pie mūrīša; arī kurtuve; karstums, uguns, siltums`
 [spic^a] < *spice* `galotne; jumta čukurs`
 [spiergl^{is}] < *spirgls* `brašs`
 [spierksc] < *spirksts* `dzirkstele`
 [spierkstal^a] < *spirkstele* `dzirkstele`
 [spinzal^a] < *spindzele* `dundurs ar skaļu rūkoņu`
 [spirinuôfts] < *spirināties* `sīki spārdīties`
 [spižēls] // [spiğāls] < *spieģelis* `spogulis` (Ziemera izl. ž)
 [spitiņ^a putr^a] `putra, ko vāra no zarnām, kuņģa, kartupeļiem un putraimiem, arī penderputra`
 [sprauðins] < *spraudiens* `saspraude`
 [sprāukumⁱ] `putraimi`
 [sprāuns] `žirgts, možs, veselīgs, izveicīgs cilvēks`
 [sprigūls] < *sprigulis* `darbarīks labības kulšanai, kurš sastāv no kāta un pie tā piesietas vāles`
 [sprīņguôt] `lēkāt, skraidīt (par mājlopiem, kad tie pirmoreiz pavasarī izlaisti no mītnes)`
 [sprūžins] // [sproužins] < *sprūdziens* `sprūds, tapiņa`
 [spucal^a] < *spucele* `linu vai dzijas sauja`
 [spūrg^a] `atārdījušies diegi, atplīsusi drēbes gabala mala`
 [stabāns] `vecs, parasti iepuvis koks vai ciets stublājs`
 [stac] < *stats* `labības kūļu kopums, runiņa`
 [stakl^a] < *stakle* `kājstarpe; koka sazarojuma vietas starpa; priekšmets, kas izveidots (parasti no koka) ar šāda veida starpu, žuburs`
 [stakliniks] < *staklinieks* `spīļarkls vagošanai`
 [stāll^{is}] `zirgu mītne`
 [stařķ^{is}] < *stārķis* `putns (*Cinconiidae*), Latvijā ir baltais un melnais stārķis`
 [stāviēt acīs] < *stāvēt acīs* `būt atmiņā`
 [stebariēt] < *steberēt* `nestabili iet`
 [steliņģ^{is}] `stāvvieta vienam zirgam`
 [stèlliēt] < *stellēt* `sūtīt`
 [stèncāl^a] `stutmalka`

[stendar^a] < *stendere* `durvju vai loga ailes sānu pārsegums`
 [stèrv^a] `slikta sieviete, maita`
 [stib^a] `rīkste, resnāka par *vicu*`
 [stibît] `stiept, nest`
 [stierķal^a] < *stērķele* `ciete`
 [stignāins] `staigns`
 [stiltîs] < *stilties* `rimties`
 [stimbāns] `spieķa resnuma koks`
 [stipāns] `desas līkums`
 [stīrp^a] `iegarena siena kaudze`
 [stobaīn^a zem^a] < *stabaina zeme* `zeme, kur balta smilts nelielās joslās mijas ar mālzemi`
 [stodūls] < *staduls* `stallis`
 [stonā] < *stanā* `nepārtraukti, bez apstājas`
 [stòng^{as}] < *stangas* `knaibles`
 [stopārs] < *stapars* `fekālija, mēslu gabals, zirgābols, aitas, kazas vai zaķa spira`
 [stòuķiēt] < *stūķēt* `bāzt kaut kur kaut ko iekšā`
 [strič's] < *striķis* `virve, aukla` (Ziemera izl. č)
 [striēķ's] < *strēķis* `(malkas) grēda, retāk siens salikts šķūnī; arī rinda`
 [striēķíc] < *strēķītis* `gabaliņš (piemēram, pļavas vai lauka gabaliņš); neliels laika gabaliņš`
 [striēķî tikt] > *strēķî tikt* `tikt galā`
 [strīņķiēt] < *strīķēt* `trīt, asināt ar galodu`
 [strīņķ's] < *strīķis* `galoda`
 [strucíc] < *strucītis* `maza mucīņa līdznesamam dzērienam`
 [strūņķ's] `desas līkums`
 [studīriēt] `studēt, mācīties`
 [stup^a] < *stupe* `rīkste`
 [stūbren's] < *stobrenes* `šauras bikses ar apaļiem galiem`
 [stūmītis] < *stomīties* `raustīt valodu`
 [stūps] < *stops* `tilpuma mērvienība 1,275 l`
 [suk^{as}] `divpusējs suseklis`
 [sukât] `ātri ēst ar pilnu muti`
 [sukn^a] `pašausta savelta vilnas vadmala, tūks`
 [sukuôt mot's] < *sukât matus* `ķemmēt matus`
 [sukuôt (vill^u, lin^{us})] < *sukât (vilnu, linus)* `ar īpašu rīku tīrīt no piemaisījuma un līdzināt (linus, kaņepājus, vilnu), atdalīt pogaļas (parasti liniem) u. tml.`
 [suk's] `sivēns, puscūcis`

[sulaîns] < *sulainis*, arī [krāncs] < *krancis* `ierīce zābaku novilkšanai`
 [sùlļât] `raudāt`
 [sumazg^as] `ar karstu ūdeni aplieta zāle lopu barošanai`
 [sumîkst^a] // [sumûkst^a] `zirga sakas savelkamā siksna vai aukla`
 [sunît] `lamāt, skaļi noniecināt`
 [sunîšⁱ] `kurvjziežu dzimtas ģints (*Bidens*) viengadīgs lakstaugš ar brūngani dzelteniem vai zeltaini dzelteniem ziediem kurvīšos un sēkļeni, kam ir divi vai četri atskabargaini izaugumi, kuri ķeras pie drēbēm; kustību rotaļa, kurā vienam dalībniekam jāpanāk kāds no bēgošajiem pārējiem dalībniekiem un jāpieskaras viņam`
 [sùntan^a] `suns, ar nicinošu nozīmi, parasti vecs`
 [sùntanît^a] `vecs, bet mīļš sunītis`
 [suņabuŗškⁱs] < *suņaburkšķis* `čēmurziežu dzimtas ģints (*Anthriscus*) augš ar sīkiem baltiem ziediem čēmuros`
 [suņanogl^a] < *suņanagla* `augonis sēžamvietā`
 [sùolaîms] // [sùolijûms] < *sālījums* `vārāmā sāls šķīdums`
 [sùolaîns] < *sālains* `sāļš`
 [sùolnîc^a] < *sālnīca* `sālstrauks`
 [suôv^a] `brūce, iegarena rēta`
 [sùovaîn^a vit^a] < *sovaina vieta* `dziļi izvagota, plēsta vieta`
 [suŗķiêt] < *surķēt* `pīpēt`
 [suŗķⁱs] `pīpētājs`
 [susaklⁱs] < *suseklis* `rīks linu un vilnas sukāšanai; matu suka`
 [susālnîks] < *suselnieks* `suku sējējs; ubagotājs; pārnēstā nozīmē – piemānītājs`
 [susl^a] `slikts dzēriens`
 [sust] `sautēties; žūt; gulēt`
 [susûrs] `raudulis`
 [susuruôt] `raudāt`
 [sut^a] `tvaiks`
 [sutîns] < *sutinis* `ļoti karsts, mikls, spiedīgs laiks`
 [sutinuôt] < *sutināt* `sautēt (piemēram, kāpostus, gaļu); karsēt`
 [sûklⁱs] `ieleja; zema, mitra vieta; pļaviņa krūmu, tīruma vai meža vidū`
 [svebel^e] `vabole`
 [sveķ^u pîns] < *sveķu piens* `jaunpiens, pirmajās 10 dienās pēc govs atnešanās`
 [svet^acs] `vieta, kur iesprauž skalu`
 [sviêpiêt] < *svēpēt* `apdūmot, kūpināt`
 [sveķāls] < *sveķelis* `sveķains (parasti priedes) iekurs`
 [sviķēls] < *sviķelis* `pamīšus labisks un kreilisks adījums, parasti cimdu, zeķu u. c. valnītim`

[svīlpast^a] < *svilpaste* `bezrūpīga sieviete`
 [svūoķan^e] < *svāķene* `vedeklas vai znota māte`
 [svūorkⁱ] < *svārki* `vīriešu žakete, jaka; sieviešu apģērba gabals no vidus uz leju, brunči`
 [svūorp^sc] < *svārpsts* `urbis`
 [šalt^a] < *šalte* < *šalts* `ūdens, sniega vai gaisa brāzma`
 [šaparijs] < *šaparijs* `pieliekamais`
 [šāumiēt] < *šaumēt* `putot`
 [šāupal^a] < *šaufele* `lāpstiņa grūžu uzslaucīšanai, savākšanai, liekšķere`
 [šaūtrⁱs] < *šautrs* `vieglis, irdens, nesablīvēts, porains, piemēram, zeme; cilvēks, kas nav īsti pie prāta`
 [šēibērs] < *šīberis* `krāsns vai plīts dūmvada aizšaujamais`
 [šēilāik] `ap šo laiku`
 [šekc] < *šekts* `zābaka stulms; stulmu zābaks`
 [šekūr] `šeit`
 [šept^a] < *šepse* `darīšanas, nodarbošanās, darbs, amats`
 [šeptiēt] < *šeptēt* `veikt darījumus`
 [šeŕps] `ass, neiecietīgs cilvēks`
 [šībārs] < *šīberis* `plīts vai krāsns aizbāznis`
 [šierm^a] // [šierms] < *širme* // *širmis* `lietussargs, saulesargs; cepures nags`
 [šignītis] < *šignīties* `klūdīties`
 [šikatērs] `apmetums`
 [šiliriētis] < *šilierēties* `rēgoties, kustoties mirgot`
 [šilt^a] < *šilte* `izkārtne, informācijas plāksne; etiķete`
 [šimpiēt] < *šimpēt* `izsmiet, izjokot`
 [šindāls] < *šindelis* `jumta skaida, luba`
 [šindārniks] < *šindernieks* `atejas mēslu izvedējs, asenizators`
 [šindārs] < *šinders* `atejas mēslu izvedējs, asenizators`
 [šīrcs] < *šircis* `priekšauts`
 [ši] `šurp`
 [škaīdīt] < *skaldīt* `ar triecieniem dalīt (kādu materiālu, parasti koksni) šķiedru garenvirzienā`
 [škāndaliēt] < *skandalēt* `taisīt traci, strīdēties`
 [škatarāt] < *šķeterēt* `savienot (divus vai vairākus pavedienus), vienlaikus tinot (tos) uz spoles`
 [škāut^a] < *šķaute* `naža mugura`
 [škavuôt] < *šķavāt* `šķaudīt`
 [škeīsc] < *šķīsts* `tikumisks; šķidrs`

[šketariēt] < *šketerēt* `savienot (divus vai vairākus pavadienus), vienlaikus tinot (tos) uz spoles; skriet prom`
 [škibīt] < *škībūt* `aplauzt zarus (piemēram, krūmam)`
 [škiergat^a] < *šķirgata* `ķirzaka`
 [škieriēt] < *škērēt* `griezt ar šķērēm`
 [škierms] < *škērms* `skābs (putra, arī seja); slikts (dūša)`
 [šķilbarⁱ] // [šķilbarⁱ] < *šķilberi* `sīki sagriezti mājlopu iekšu gabaliņi`
 [šķiņķis] < *šķiņķis* `dāvana`
 [škout^a] < *škūte* `obligāts, neapmaksāts darbs`
 [škuļvinuôt] < *škulvināt* `skalināt, sakratīt šķidrumu`
 [škūmšķis] < *skumšķis* `kušķis`
 [škūorstīt] < *škurstīt* `šķirstīt`
 [škurinuôt] < *škurināt* `kustināt, kratīt, plivināt, spicēt (ausis); šķirstīt`
 [škūrmul^a klučkⁱ] `vājpiena rūgušpiena kunkuļi`
 [škūrmūls] // [škuŕmūls] < *škurmulis* `rūgušpiens no vājpiena`
 [škūbītis] < *škobīties* `vilkt šķībi seju, šķobīt`
 [škērmietis] < *škermēties* `sekmēties`
 [šķībīt] `darināt`
 [šķierpiēt] < *škērpēt* `ar stakļarklu, kam piesieta vērstuve, pārart sablīvējušos rudens arumu`
 [šķilbarⁱ] // [šķilbarⁱ] < *šķilberi* `sīki sagriezti mājlopu iekšu gabaliņi`
 [šķiņķiēt] // [šķiņķiēt] < *šķiņķēt* `dāvināt`
 [šlak^a] `dzimta, iedzimtība; piederība sabiedrības slānim, grupējumam, organizācijai (nievājoši)`
 [šlaks] `pulksteņa vēzeklis, svārsts`
 [šlējārs] < *šleijers* `plīvurs`
 [šlēip^a] < *šleife* `lente, parasti sasieta pušķī`
 [šlëndariēt] < *šlenderēt* `klaiņot`
 [šlep^a] < *šlepe* `sieviešu tērpa apakšējā daļa, kas aizmugurē velkas pa zemi`
 [šlips^a] < *šlipse* `kaklasaite`
 [šlīk^a] < *šlieka* `slieka`
 [šlāmb^as] `lielas lūpas`
 [šlāugāns] `vārgs, nespēcīgs`
 [šlāk^a] `sniegs ar lietu kopā, slapdraņķis`
 [šlaks] `pulksteņa svārsts`
 [šlīkas] < *šliekas* `siekalas`
 [šloban^a] < *šlobene* `bezformīga cepure`
 [šlōukt] < *šlūkt*, iet, kājas pa zemi velkot; slīdēt `

[š|uk^a] `dzēriena (parasti alkohola) malks`
 [š|ukt] `slīdēt uz leju`
 [š|urkstiēt] < *š|urkstēt* `radīt skaņas ar samirkušiem apaviem`
 [šmāukstinuôt] < *šmāukstināt* `sakļaut un ar skaņu atlaist lūpas kā sūkājot`
 [šmarît] `stipri līt`
 [šmot^aks] < *šmataks* `prāvs gabals (piemēram, gaļas)`
 [šmuc^a] < *šmuce* `netīrumi; neglīta rīcība, nepatīkšanas`
 [šmuguliēt] < *šmugulēt* `blēdīties, šmaukties`
 [šmukuôk] < *smukāk* `skaistāk`
 [šmurguôtis] < *šmurguoties* `negribīgi ēst, izķēpājot ēdienu`
 [šmuriēt] < *šmorēt* `sautēt (parasti gaļu)`
 [šnabdagūns] < *šnabdegunis* `dzērājs`
 [šnall^as] < *šnalles* `vīriešu bikšu lences, bikšturi; bikšu sprādzes`
 [šnèidarīn^a] < *šneideriene* `dāmu šuvēja`
 [šnèidārs] < *šneiders* `drēbnieks`
 [šnibîc] < *šnibītis* `V veida kakla izgriezums apģērbā`
 [šņakariēt] < *šņakarēt* `pārcilāt ēdienu, izvēloties labāko`
 [šņakariētis] < *šņakarēties* `izlasīt no ēdiena labāko`
 [šņips] < *snīpis* `deguns`
 [šņud^aks] // [šņoud^aks] < *šņūdaks* `kabatlakats`
 [šņukuriēt] < *šņukurēt* `ošņāt, meklēt`
 [šņukurs] `cūkas deguns, snukis`
 [šņuorkuôtis] < *šņurkoties* `šņaukāties`
 [šoktⁱ] `gumijas stulmu zābaki`
 [šòum^es] < *šūmes* `putas`
 [šòumiēt] < *šūmēt* `putot`
 [šòuplùod^a] < *šūplāde* `atvilktne`
 [šòupul^as] < *šūpoles* `šūpošanās (parasti rotaļu) ierīce – virvēs, stieņos u. tml.
 iekārta plāksne, sēdekļis`
 [šòrv^a] `plaisa`
 [šovā] < *šovaja* `šuvēja`
 [špaciriēt] < *špacierēt* `pastaigāties`
 [špāseīks] < *špāsīgs* `jocīgs, dīvains, savāds`
 [špic^a] < *špice* `mežģīne`
 [špic^e] `(parasti koka) galotne`
 [špicka^a] `sērkociņš`
 [špickast^a] < *špickaste* `sērkociņu kastīte`
 [špilkūms] `krāsns spelte, kur glabāt siltu ēdienu; vidēja izmēra bļodiņa ēdiena

glabāšanai`

[špuktal^a] < *špuktele* `stiprāka dzēriena malks`

[šraubēncīrs] < *šraubencieris* `skrūvgriezis`

[šrējījā] // [šrējiskⁱ] `slīpajā diegā`

[štāndīgⁱ] `lepni`

[štāndīks] < *štāndīgs* `lepns, kundzisks`

[štābel^e] `kārtās sakrauta grēda`

[štāt^e] `goda drēbes (parasti izejamās)`

[štātīētīs] < *štātēties* `pucēties, lepoties ar izejamu apģērbu`

[štībīt] `ar pūlēm nest ko smagu`

[štīm^a] < *štimme* `apreibums no alkohola`

[štīmīēt] < *štimmēt* `skaņot (instrumentu); saskanēt (viedokļi)`

[štīmūns] < *štīmungs* `garastāvoklis; apreibums no alkohola`

[štoker^s] < *štoķenes* `ērķšķogas`

[štokrūz^a] < *štokroze* `kāršroze, malvu dzimtas ģints (*Alcea*), dekoratīvs lakstaugs ar stāvu, garu stublāju un krāšņiem dažādas krāsas ziediem lapu žāklē`

[štoks] `spieķis`

[štoppiēt] < *štopēt* `bāzt kaut ko iekšā, parasti cieši pieblīvējot`

[štrāms] < *štrems* `brašs, stalts, iznesīgs`

[štripp^a] < *štripe* `zeķtura gumija`

[štrippiēt] < *štripēt* `piestiprināt`

[štrippiât^a] `saite, lencīte, siksniņa`

[štrūmbānt^s] < *štrumbantes* `bikšturi, trakses`

[štrūntⁱ] `sīkumi, krāmi`

[štucārs] < *štucers* `pielūdzējs`

[študīriēt] < *študierēt* `izdomāt; pētīt`

[štukālnīks] < *štukalnieks* `jokdaris, triku meistars, viltnieks, gudrinieks`

[štukatērs] `apmetums`

[štūorm^a] < *šturme* `lietus gāze`

[štūviēt] < *štovēt* `sautēt`

[šudin] < *šūdīn* `šodien`

[šūms] `troksnis`

[šumīt] `trokšņot`

[šustrⁱs] < *šustrs* `apsviedīgs`

[švaks] `vājš, nespēcīgs`

[švāgārs] < *švāģeris* `māsas vīrs`

[švēik^a] < *švīka* `svītra`

[švēiran^a] < *švīrene* `brāļa sieva, arī vīra brāļa sieva`

[švèndariêt] < *švenderēt* `bārt`
 [švòukstiêt] < *švūkstēt* `šņākt, čūkstēt, švīkstēt`
 [švùnk^a] `liels ātrums vai spēks; reibums`
 [švùnkroc] < *švunkrats* `spararats`
 [tacît] `asināt`
 [tài] `tā (siev. dz. nom.)`
 [tài^l's] < *teiklis* `lielīgs cilvēks`
 [tālvař^{is}] < *telverķis* `šķīvis; ēdiena, vielas daudzums, kas ietilpst šķīvī`
 [tāl^l'a] `viduklis; zeķturis vai krūšturis`
 [tānki] `masīvi, izturīgi saišu zābaki ar biezu zoli`
 [tārkšķiêt] < *tarkšķēt* `runāt bez apstājas`
 [tāukenīc^a] < *taukeniece* `zupa ar saceptiem speķa gabaliņiem`
 [tān] `tagad, pašreizējā laikposmā; mūsdienās`
 [tārāc] < *tērēts* `dīvains`
 [tēils] < *teilis* `apgērba plecu daļa`
 [tēistītīs] < *tīstīties* `tuntuļoties, satīties`
 [tēķ^{is}] `aitu tēviņš`
 [tēlst] `aizgūtnēm dzert`
 [tērpaiņš] < *terpentīns* `dzidrs, bezkrāsains, gaistošs šķidrums ar raksturīgu smaržu – skuju koku sveķu sastāvdaļa`
 [tesl^{is}] `rīma`
 [test] `stipri klepot`
 [tierpuļⁱ] < *tirpuļi* `drebuļi, trīsas`
 [tiest] < *tēst* `asināt mietu; pērt`
 [tikamīs] < *tikamies* `tikmēr`
 [tikšķinⁱ] `dārza vaboles`
 [tims^a] < *tumsa* `stāvaklis bez gaismas vai ar vāju apgaismojumu`
 [tīmss] `tumšs`
 [tirajⁱ] `izkultu zirņu stiebri`
 [tis] `tas`
 [tiujuôkⁱ] < *tivjāk* `tuvāk`
 [tivūmnīks] < *tuvumnieks* `kaimiņš, radnieks`
 [tī] `tie`
 [tokš] < *takš* `taču`
 [tòrb^a] < *tarba* `kaklā karama gana kule, šūta no auduma`
 [tòrps] < *torfs* `kūdra`
 [tòuc^a] < *tūce* `lietus mākonis`
 [toûcît] < *tūcīt* `bāzt kaut ko iekšā, parasti cieši pieblīvējot, mīcīt, stampāt, spiest`

[toûcîtîs] < *tûcîtîes* `ar pûlēm pārvietoties pa samirkušu mālainu augsni`
 [toûskûms] < *tûskums* `satūkums, tūska`
 [traks^s] `vīriešu bikšu lences, bikšturi`
 [trākaldīgⁱ] < *trākeldiegi* `diegi apģērba gabalu sadiegšanai`
 [trākaliēt] < *trākelēt* `sadiegt lieliem dūrieniem, parasti apģērba pielaikošanai`
 [trāns] `veikalā pirktā zābaksmēre`
 [trepiēt] < *trepēt* `trūdēt un kalst`
 [tròpîtîs] < *trāpîtîes* `nejauši gadīties`
 [trèikûojs] < *trijkājis* `kubuliņš veļas mazgāšanai vai produktu turēšanai; no dzelziem taisīta ierīce, kur iekar katlu ēdiena vārīšanai`
 [trèipûss] < *treipūzis* `neliela siltumnīca`
 [trektārs] < *trekteris* `piltuve`
 [trippāterⁱ] `bērnu slēpšanās spēle, kurā jāmēģina pirmajam piesist pie sienas vai koka, sakot "tripāter"`
 [trub^a] `caurule`
 [trûms] `izaugums, plaissa; augonis`
 [trûms] // [trumûls] < *trumulis* `kanna ūdens vārīšanai`
 [trūtiņš] < *trotiņš* `maza galoda, strīķis`
 [tuntûls] < *tuntulis* `neveikls cilvēks, tūļa; satinies, satuntuļojies`
 [tùopiē] `tāpēc`
 [tùoraks] < *tvorags* `biezpiens`
 [tùos] `tās`
 [tupal^s] < *tupeles* `ikdienas apavi, arī koka tupeles`
 [tups] `neass, truls`
 [turiēt bād^u] < *turēt bēdu* `rūpēties, raizēties`
 [turiēt kântⁱ] < *turēt kanti* `godam turēties`
 [tùl^a] // [tùol^a] < *tole* `govs bez ragiem`
 [tùmār] < *tomēr* `pretstatījuma, sakārtojuma saiklis tomēr`
 [tvoīc] < *tvorts* `apstāja, patvērums, bez tvorta – bez apstājas, bez sāta`
 [ubistērs] `nabags`
 [uccuôt] < *uccināt* `auklēt bērnu`
 [ukkâ (òizît)] `postā (aiziet), iznīkt, bojāties` (no ig. val.)
 [ukc^e] `uzvija`
 [uôbulaîns (zirks)] < *ābolains* (zirgs) `zirgs, kura spalva ir ar gaišākiem plankumiem`
 [ùolavîc^a] < *ālavīca* `ālava, neauglīga (parasti govys)`
 [ùovîtîs] // [āvîtîs] < *āvītîes* `ākstīties`
 [uskrāmiēt] < *uzkrāmēt* `uzlikt lielu daudzumu`

[usparikt^a] < *uzparikte* `ierīce`
 [uspassiēt] < *uzpasēt* `uzmanīt`
 [uspravīt] < *uzpravīt* `uzlabot`
 [ustab^as aūšk^a] < *istabas augša* `bēniņi`
 [ustab^as maīt^a] < *istabmeita* `kalpone`
 [ustacīt] < *uztacīt* `uzasināt, uztrīt`
 [ušņⁱ] < *usnes* `nezāles ar nelieliem asumiem`
 [utubūng^a] `nabags`
 [ūlīc^a] < *olnīca* `ar kārtīm nožogots ganu ceļš`
 [ūrmākārs] `bērns, kurš visur ložņā un iejaucas`
 [vacum^a m aiz^a] `uzturs, ko dod līdz mūža galam`
 [vacuōsmuōt^as kumūsⁱ] < *vecāsmātes kumosi* `sniegs lielām, ķepīgām pārslām`
 [vadakl^a] < *vedekla* `dēla sieva`
 [vadg^a] `dzelzs laužnis, cērte`
 [vāin^a] `kaite, slimība; nosodāma rīcība`
 [vairajumū glūoz^a] < *vairojamā glāze* `palielināmais stikls, lupa`
 [vakc] < *vakts* `sargāšana`
 [vaktiēt] < *vaktēt* `uzmanīt, sargāt`
 [vāll^a sōuc] < *velna sūds* `piķa gabals; agrāk aptiekā nopērkamas zāles ar nepatīkamu smaku mājlopu ārstēšanai`
 [vālls] < *velns* `ļauņais gars, nelabais, sātans; ļauns cilvēks`
 [vaļīks] < *vaļīgs* `nepiesiets; vāji piesiets`
 [vanakl^a] `velēšanas dēlis vai galds, velētava`
 [vānckārs] `aizperēta, neizšķīlusies ola, kurā dīgļa attīstība apstājusies`
 [vānckuōtīs] < *vanckāties* `vilkties līdz, vazāties`
 [vāndīt] `sajaukt`
 [vāng^a] `rokturis` (varbūt no ig. val.)
 [vāņķīt] `pieskatīt (parasti bērnu)`
 [vāfz^a] `bars; sarežģītas, grūti kārtojamas darīšanas; nepatīkšanas; jezga`
 [vast^uks] // [vašt^uks] < *vastūks* `vaskadrāna, audums, kas no vienas vai abām pusēm ir pārklāts ar ūdensnecaurlaidīgu plēvi`
 [vatag^a] `(zosu) rinda`
 [vāukšīēt] < *vaukšēt* `riet`
 [vāciv^a] < *vācieva* `korinte, rožu dzimtas ģints (*Amelanchier*) krāšņumkrūms ar ovālām lapām, baltiem ziediem ķekaros un melniem, sulīgiem augļiem`
 [vāgūss] < *vāgūzis* `šķūnis ratu un ragavu glabāšanai`
 [vārpst^a] `metāla detaļa, kas mainot leņķi, maina spīļarklam zemes mešanas virzienu; vērpsšanas rīks, vārpstiņa`

[váz^a] `spieķis, nūja, vēzda staigāšanai`
 [vèilît^a] < *vīlīte* `maizes kukuļa maliņa; maza vīle, asināšanas instruments`
 [vèiliēt] < *vīlēt* `asināt`
 [vèivel^s] < *vīveles* `vēdersāpes (te – zirgiem), kas parasti saistītas ar vēdera
 dobuma orgānu slimībām, arī kolikas`
 [veīz^as] < *vīzes* `no kārklu lūkiem savīti apavi (parasti bērniem)`
 [vèlbùms] < *velbomis* `resnais steļļu bomis, uz kura uztin dziju`
 [velekn^a] // [venakl^a] < *velekne* `velēšanas dēlis vai galds, velētava`
 [veliēt] < *velēt* `mazgāt veļu, sitot ar koka vāli`
 [vepr^s] `cūku ģints vīrišķais dzīvnieks, izkastrēts kuilis`
 [veřč^s] < *verķis* `rīks, instruments; detaļa (Ziemera izl. č)`
 [veřveliēt] < *vervelēt* `neskaidri runāt`
 [vešš^a] `veļa, drēbes`
 [vic^a] `rīkste`
 [vicût] < *vicot* `skriet, ātri iet`
 [vid^ucs] < *viducis* `vidus; viduklis`
 [viê] `vēl`
 [viêžal^a] < *vēdzele* `mencveidīgo zivju kārtas mencu dzimtas sugas (*Lota lota*)
 saldūdens zivs, arī *ņurņiks* un *ļurba*`
 [viējagruôpsl^s] < *vējagrābslis* `beztatbildīgs cilvēks`
 [viējs] < *vējš* `gaisa masu kustība attiecībā pret zemes virsmu; no cilvēka
 neatkarīgi apstākļi`
 [vieķšiēt] < *vēķšēt* `brēkt`
 [vīerl^ups] < *virļups* `smēļamais ar garu, slīpu kātu`
 [vīermal^a] < *vērmele* `kurvjziežu dzimtas vībotņu ģints sugas (*Artemisia
 absinthium*) daudzgadīgs lakstaugs ar spēcīgu, rūgtenu smaržu un garšu, ar
 stāvu, sudrabpelēku stublāju, plūksnaini dalītām lapām un sīkiem, dzelteniem
 ziedu kurvīšiem saliktās skarveida ziedkopās, derīga zāļu tējai`
 [viks^a] < *vikse* `zābaksmēre`
 [viksiēt] < *viksēt* `smērēt zābakus ar vici, spodrināt`
 [villāini klučkⁱ] < *vilnainie klučki* `kartupeļu klimpas`
 [villūtīs] < *villoties* `plūkties`
 [vīnd^a] `ierīce ūdens spaiņu izvilkšanai no akas`
 [vitiēt] < *vitēt* `balsināt`
 [vi·suōdīs] < *visādi* `dažādi`
 [vizbulīt^as] < *vizbulīte* `agri ziedošs gundegu dzimtas ģints (*Hepatica*)
 daudzgadīgs lakstaugs ar rozetē sakārtotām ādainām lapām un ziliem (zilā
 vizbulīte) vai baltiem (baltā vizbulīte) ziediem`

[vînrûcs] < *vienrocis* `īsa izkopts rudzu pļaušanai ar vienu roku`
 [vî·nuôdîs] < *vienādies* `vienmēr, nepārtraukti`
 [vòilokⁱ] < *voilaki* `velteņi`
 [vonag^a zierņⁱ] < *vanagzirņi* `zilie vanagzirņi (*Vicia cracca*); dzeltenie vanagzirņi, dedestiņas (*Lathyrus*)`
 [vònckārs] < *vanckars* `ieperēta ola`
 [vòng^a] < *vanga* `spaiņa vai kannas osa`
 [voskijs] < *vaskijs* `dzeltenā krāsā`
 [voskūms] < *vaskums* `olas dzeltenums`
 [vuc] < *vuts* `uts, kukaiņu klases dzīvnieku kārtas dūrēju apakškārtā`
 [vucāns] `jērs`
 [vuļinuôt] < *vuļināt* `viļāt, valstīt`
 [vùogⁱ] < *vāgi* `rati`
 [vuôjinîks] < *vājinieks* `slimnieks`
 [vùorn^u kùoj^as] < *vārnu kājas* `sinonīms baltajām vizbulītēm; grumbiņas ap acīm`
 [vùicît] `dzīt lopus`
 [vùoļuôtîs] < *vāļāties* `nomodā valstīties pa gultu`
 [vùortⁱ] < *vārti* `sētas atveramā daļa; siena krāvums vārtos, kam pamatā divi koka trijstūri sasieti viens pret otru`
 [vurinuôt] < *urināt* `urbināt, skrubināt (parasti degunu)`
 [vùrstⁱ] `asins desas, putraimu desas` (paši domā, ka no ig. val.)
 [vuřškiēt] < *vuřšķēt* `neskaidri runāt`
 [vùrv^a] `bezkaunīga sieviete; pļāpa`
 [vuřvût] < *vurvot* `vervelēt`
 [vuřk^a] `aita`
 [zaks] `ganiņa kule`
 [zaķ^a zořn^as ār škalđituôm pupuôm] < *zaķa zarnas ar skaldītām pupām* `joks, kad bērns prasa, ko dos ēst`
 [zaķpostal^a] < *zaķpastala* `bailīgs cilvēks`
 [zaļ^a gaļ^a] `jēla gaļa`
 [zàļknāps] < *zaļknābis* `pusaudzis`
 [zapt^e] // [zapt] `ievārtījums`
 [zārķⁱs] `zārks` (Jaunlaicēnē 1 runātājs, daļā Ziemera izl. [zārčⁱs])
 [zebenîks] < *zebenieks* `zirga auzu kule, tarba`
 [zediņ^u sàt^a] < *zediņu sēta* `no alkšņu vai nelielu eglīšu zariem stāvus pīta sēta (parasti ap puķu dārzu)`
 [zeišļuôt] < *zīšļāt* `ilgi viļāt mutē`

[zèltstarî^a] < *zeltstarîte* `ziedošs liliju dzimtas ģints (*Gagea*), sīks, daudzgadīgs
 meža sīpolaugs, meža zeltstarīte (*Gagea lutea*) ar dzelteniem ziediem`
 [zemaîns] `aplipsis ar zemi`
 [zèmnîk^a brùk^{asc}] < *zemnieka brokastis* `omlete ar piedevām`
 [zèŋgal^a] // [zvèŋgal^a] < *zveŋģele* `dīsele`
 [zicⁱ!] `sēdi (sunim)!`
 [ziciêt] < *zicēt* `sunim sēdēt uz divkājām`
 [ziēval^a] < *zēvele* `liesma, svelme; dzirkstele; sērs` (iespējams, ka ar ig. val.
 starpniecību)
 [zilpuķî^a] < *zilpuķīte* `zilā vizbulīte, vizbulīšu suga (*Hepatica nobilis*)`
 [zilc^e] // [goîv^as sîrs] < *galvas siers* `aukstā gaļa no galvas gaļas`
 [zilcgaî^a] `aukstā gaļa`
 [zirnakîs] < *zirneklis* `zirneklīveidīgo klases kārtā (*Aranea*)`
 [ziūs] < *zivs* // *zīvis* `dzīvnieks // dzīvnieki, kas dzīvo ūdenī, elpo ar žaunām un
 kam ir abpusēji saplacināts, parasti zvīņām, klāts, ķermenis, spuras`
 [ziğāls] < *zieģelis* `zīmogs`
 [zîst] < *ziest* `smērēt`
 [zîst] `sūkāt mātes krūti`
 [zîžluôt] `zelēt, ilgi viļāt pa muti`
 [znùc] < *znots* `meitas vīrs`
 [zoks] < *zaks* `tarba zirgam`
 [zòdat^u put^a] < *zaldātu putra* `jebkāda zupa ar saceptiem speķa gabaliņiem`
 [zòrt^e] `šķirne`
 [zòrtiêt] < *zortēt* `šķirot`
 [zòutan^a] `zivs`
 [zuôîinîks] < *zāîinieks* `sega, deķis zāles nešanai`
 [zùorc] < *zārds* `koka konstrukcija (kopā ar sienu, labību u. tml.) žāvēšanai uz
 lauka`
 [zup^a] `šķīdris vārīts sakņu vai gaļas ēdiens`
 [zupàrs] < *zupers* `superfosfāts`
 [zutnⁱs] `naudas maks`
 [zùbàns] < *zobens* `cērtamais un duramais metāla ierocis ar rokturi`
 [zùst^a] < *zoste* `mērce`
 [zvalstîtîs] < *zvalstīties* `līgoties, grīloties`
 [zvetiêt] < *zvetēt* `sist`
 [žauîtîs] < *žauties* `krist, kļūpt`
 [žâkstîtîs] < *žâkstīties* `âkstīties`
 [žâviêt] < *žāvēt* `mazināt mitrumu ar siltumu, gaisa plūsmu, kaltēt`

[žebaŋkl'is] < *žeberklis* `dakšas ar atskabargām zivju duršanai`
 [žebùrs] < *žuburs* `auga daļu (parasti zaru, vasu) vai dzīvnieka ragu kopums, kas veidojas vienā un tai pašā augšanas vietā`
 [žèid^a bùord^a] < *žīda bārda* `istabas puķe – nokarenā zebrīna (*Zebrina pendula*)`
 [žèid^a klučk'i] < *žīda klučki* `kartupeļu klīmpas`
 [žèid^u putr^a] < *žīdu putra* `jebkura zupa ar saceptiem speķa gabaliņiem`
 [žèigùrs] < *žīgurs* `putns, zvīrbulis`
 [žeper^u zùorc] < *žeperu zārds* `no eglītes vai priedītes ar daļēji apcirstiem zariem taisīta ierīce siena vai labības žāvēšanai`
 [žiparīks] < *žiperīgs* `veikls, kustīgs`
 [žipàrs] < *žiperis* `veikls, kustīgs cilvēks`
 [žloben^a] `formu zaudējusi cepure`
 [žlùorkstiēt] < *žlurkstēt* `spiežoties pret kaut ko, radīt samērā skaļu troksni (piemēram, par slapjiem, piemirkušiem apaviem)`
 [žmaûžīt] `spaidīt, izspiest (ūdeni)`
 [žouksn'is] < *žūksnis* `vīstoklis`
 [žubùrs] `pamijs, kārts ar apcirstiem zariem; auga (parasti zaru, vasu) vai dzīvnieka ragu kopums, kas veidojas vienā un tajā pašā vietā`
 [žuòkstītis] < *žākstīties* `garlaikoties; žāvāties`
 [žùornīt] < *žurnīt* `mīcīt, žņaudzīt (rokās)`
 [žùovuôtis] < *žāvāties* `nepatvaļīgi dziļi ieelpot ar atvērtu muti (kad nāk miegs vai ir garlaicīgi)`
 [žvaīkstītis] < *žvaikstīties* `šķobīties, savilkst greizi seju`
 [žvaŋkstiēt] < *žvarkstēt* `runāt muļķības, runāt tukšu`
 [žvižinuôt] < *žvidzināt* `sparīgi vicināt`
 [žvīnžiēt] < *žvindzēt* `atskanēt asām metāliskām skaņām`
 [žvingùls] < *žvingulis* `reibonis no alkohola lietošanas`

V. NOBEIGUMS

Tikšanās ar izlokšņu runātājiem vienmēr ir kā senas bagātību lādes atvēršana. Atceroties daudzas sen vairs neeksistējošas skolas, slēgtās pasta nodaļas, aptiekas un veikalus, došanos strādāt uz citiem novadiem, Rīgu vai ārzemēm, arvien vairāk redzētos sludinājumus par māju un mežu pārdošanu..., apbrīnas un cieņas vērts joprojām ir to cilvēku izturīgums, kuri turpina dzīvi laukos un dalās tajā, ko paši prot. To Malēnijā vienmēr gribas saukt par skarbajos dabas un vēstures apstākļos radušos spītu, kas stiprina nacionālo pašapziņu un arvien no jauna ir saklausāms starp rindiņām arī malēniešu stāstījumos, kuros rodamas arī citu valodu un tautu sakaru pēdas. Malēnija nav nekāds Sūnu ciems, bet bagātīgo ziemu dēļ to varētu saukt par Sniega ciemu vai Latvijas Ziemeļpolu. “Analizējot dažādos laika posmos veiktos pierakstus un dažādu informantu runu, varam konstatēt ne tikai izlokšnes attīstības dinamiku, senāku un jaunāku valodas vienību koeksistenci, bet arī vērot gan kaimiņizlokšņu un latviešu literārās valodas, gan citu valodu ietekmi” (Markus, Vulāne 2023, 430). V. Rūķe-Draviņa, rakstot par dažādu Latvijā dzīvojošu tautību valodas datu iekļaušanu dialektu atlantos, uzsvērusi: “Kaut arī ne gluži bez intereses būtu ietilpināt atlantā arī citas Latvijas teritorijā dzīvojošās tautības, piem., baltkrievis Latgalē, izklausinot to pārstāvjus pēc tām pašām resp. līdzīgām aptaujas lapām, tomēr latviešu valodniecībai vispirms vajadzīga tieši latviešu valoda. [...] Jācer, ka jau pieminētos baltkrievis Latgalē, igauņus Latvijas ziemeļu daļā utt. uzņems attiecīgo valodu pētnieki savos atlantos, tādējādi pakalpodami salīdzināmajai dialektoloģijai” (Rūķe-Draviņa, 2017, 466). Latviešu valodas dialektu atlantos un atsevišķos izlokšņu aprakstos ietilpināti latviešu valodas izlokšņu dati, tomēr arī skaidri saprotams, ka kaimiņvalstu saskares pētījumos labākos rezultātus mūsdienās varam iegūt, vienojoties par starpvalstu pētījumiem. Tas attiecas arī uz igauņu valodas un dialektu pēdām Latvijas teritorijā pie Igaunijas robežas. Arī šīs monogrāfijas tapšanas laikā papildinājās no igauņiem aizgūtās leksikas krājums, vēl skaidrāk malēniešu izlokšnēs tika apzināti Dienvidigaunijai raksturīgie galotņu un piedēkļu patskaņu *e* un *ē* pārveidojumi par *a* un *ā*, kā arī dienvidigauniem raksturīgā pakalējo-priekšējo vokāļu harmonija supīna

gadījumos, bet nākotnē mūs varētu gaidīt vēl citi atklājumi. Uz to norādījām jau grāmatā “Radošie malēnieši un viņu valoda”: “Gan lielu pilsētu trūkums, gan paugurainā teritorija, ko lauksaimnieciski grūti apstrādāt, protams, ietekmē novada ekonomisko attīstību. Tieši tāpēc te meklējams un atrodams izteiktāks novada savdabīgums un īpašas kultūrvēsturiskas vērtības, ko ātrāk zaudē industriāli attīstīti apvidi. Pie kultūrvēsturiskām vērtībām pieskaitāmi arī ciešie sakari ar igauņiem. To pētījumi būtu turpināmi” (Markus, Raipulis, 2010, 61).

Kopumā monogrāfijā veikta padziļināta malēniešu izlokšņu izpēte, labotas un papildinātas iepriekšējās ziņas par Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksni, sniegti atzinumi par valodu un izlokšņu mijiedarbību ģeolingvistisku (Latvijas-Igaunijas pierobeža) un sociolingvistisku (literārās valodas dominante, izglītība, darbs, plašsaziņas līdzekļi, kultūras u. c. pasākumi, komunikācija ar kaimiņiem, radniekiem u. c.) apstākļu ietekmē. Iepriekš publicētos rakstos, kā arī, veidojot grāmatu “Bērnu dīnas pīminut. Ziemera izloksne” (Supe, Markus, 2023), ļoti skaidri bija pamanāms, ka lingvistiskās pazīmes nereti atšķiras ne tikai vienā izlokšņu grupā, bet arī vienā izloksnē vērojami dažādi atšķirīgi raksturīgo pazīmju grupējumi. Vairākkārt pārliecinājāmies arī, ka parādības $-e > -a$ un $-ē > -ā$ izplatībai galotnēs un piedēkļos varētu iezīmēt joslu, kas ietu pāri vismaz trim kaimiņizloksnēm, pilnībā neseģtu nevienu no tām, tomēr šis pārveidojums visizteiktāk bija konstatējams tieši Jaunlaicenes un Veclaicenes izloksnē. Pārmaiņa $-e > -a$ un $-ē > -ā$ mūsdienās saklausāma arvien retāk, tomēr ir pilnīga pārliecība, ka tā nav raksturīga tikai dienvidigauņu radniekiem un ļoti iespējams, ka šīs parādības izplatības areāls bijis plašāks par šobrīd konstatējamo. Jau agrāk bija pierakstīts, ka, piemēram, $k > č$ un $g > dž$ Malēnijā runāja tikai dažās ģimenēs. Bija zināms Ziemera un Jaunlaicenes izlokšņu saturā dzīvojošās Rūdolfa un Sofijas Pakalnu ģimenes stāsts, kurā Rūdolfs visu mūžu visās pozīcijās runāja $k > č$ un $g > dž$, bet Sofija pēc vietējās feldšeres aizrādījuma, ka tik dziļi malēniski nav glīti runāt, apguva k un g izrunu un izvairījās no pārveidojuma (fiksēts D. Markus dialektoloģijas un folkloras prakses laikā 1971. gadā). Arī monogrāfijas “Izloksnes Latvijas-Igaunijas pierobežā: Jaunlaicene un Veclaicene” tapšanas laikā bija jāpārliecinās, vai notikusi izloksnes saglabāšanās vs. zaudēšana, mainot dzīves vietu uz citas izloksnes teritoriju vai sākot dzīvi kopā ar citas izloksnes vai valodas runātāju, tādēļ

tika salīdzināta informantu atšķirīgā izruna ar citiem attiecīgās izlokšnes runātājiem. Reti saklausāmās īpatnējās izlokšņu parādības kļūst arvien sporādiskākas, vērojamas izlokšnes lietojuma svārstības, paralēlformas, tāpēc jo lielāks gandarījums par ilgstošākām dabiskām sarunām ar malēnisko izlokšņu pratējiem, kas atkal pavēra iespēju vēl dzirdēt, fiksēt, analizēt un popularizēt šādas fonētiskās, morfoloģiskās, leksiskās un sintakses parādības, cenšoties paglābt tās no pazušanas, kā arī papildināt iepriekšējos izlokšņu vākus. Jau 2010. gadā veclaicniete Maija Bleiferte sarunā izteicās: “Malēniskais lauziens ir skaists, nevajag mēģināt stiept. Mani tracina, ja mākslīgi stiepj. Jālieto arī tie vietējie vārdi, lai neaizmirstas, lai bērni saprot. Priecājos, kad kāds ar mani runā malēniski, bet neesmu pārliecināta, ka pati labi māku. Ir jau malēniskie cilvēki, ar tiem ir vērts parunāt.”

Interesi rosinošas un saistošas vienmēr ir valodā saklausāmās atšķirības, bet ievērojams ir arī malēniskais dzīvesveids un humors, piemēram, gluži kā smaids raisošā doma Jāņa Rokpeļņa dzejas rindās

“ne vien graudi ko sēji
arī mēsli ir vienreizēji”

ir J. Udrasa stāsts par pūtēju orķestra nedienām, kad *vīns īpouta pauzie un pots soka*: “*Nu gon soudi iznuoca!*” *A Roudiņš* (diriģents – D. M.) *mīrināja*: “*Kur jau ir soudi, tur augš kvīši!*” > [vīns īpout^a pāuziē ūn poc sok^a: “nu gòn sòudⁱ iznùoc^a!” a Ròudiņš mīrinaj^a: “kùr jàu ir sòudⁱ, tùr aùks kvīši!”] `viens iepūta pauzē un pats saka: nu gan sūdi iznāca!” bet Rūdiņš mierināja: “Kur jau ir sūdi, tur augš kvieši!”

Šīs grāmatas tapšanas laikā sarunās un nestrukturētās intervijās iedzīvotāji no abu pētāmo izlokšņu teritorijām arī paši izrādīja iniciatīvu – piedāvāja fotogrāfijas, rakstīja un stāstīja par piedzīvoto, bet uzaicinātie informanti zvanīja: “*Man viel vīns vuords īnuoca pruoatā...!*” > [“màn viēl vīns vùorc inùoc^a prùotā...!”] `man vēl viens vārds ienāca prātā...!’ Milzīgs paldies malēniešiem par iesaistīšanos grāmatas tapšanā! Sarunu laikā secināts, ka izlokšnēs sadzīvo daudz leksisku, fonētisku un gramatisku variantu, kā pa brīdim teica J. Udrass, ka *var ij tuo, ij tuo* > [vār ij tuô, ij tuô] `var gan tā, gan tā’. Tā kā plašsaziņas līdzekļu, izglītības un kultūras iestāžu darbības un

sabiedrības locekļu daudzveidīgas sakarsmes rezultātā pastiprinās literārās valodas sociolingvistiskā priekšrocība, arī grāmatas tapšanas procesā izlokšņu teicēji runāja labā literārajā latviešu valodā, bet vecākās paaudzes pārstāvji arī raitā izloksnē, tomēr kopumā tika lietoti arī no izloksnes gan vairāk, gan mazāk atšķirīgi varianti, un pat viens un tas pats informants dažkārt maldījās dažādās variācijās, piemēram, [nùteîks] // [nùtîks] < *notîgs* `vajadzîgs, derîgs`; [perakl's] // [pîerk'l's] `ligzda, perēklis`; [kòukàns] // [kùkàns] // [kùkins] `kūka, torte`, [skùluôtàs] // [skùlâtàs] < *skolotājas*, [venakl^a] // [velekn^a] `velēšanas dēlis vai galds, velētava`. Protams, iespējamie iemesli var būt arī citu izlokšņu un valodu ietekmē, tāds piemērs šķiet [petafn^as] `auklu vīzes; panēsātas vīzes`, kas raksturīgāks Latgalē runātajām izloksnēm.

Svārstīgajos gadījumos nebija viegli izšķirties, vai visus variantus iekļaut no literārās valodas atšķirīgo vārdu sarakstā, nācās censties noskaidrot izloksnē dominējošo sistēmu, rādīt pēc iespējas vairāk, bet galu galā tomēr paļauties uz J. Udrasa formulēto malēniešu atziņu: “*Eistīm malenīšīm likumi nav drukoti*” > [“*ēistīm malenīšīm likumī nàu drukuôtī*”] `īstiem malēniešiem likumi nav drukāti`.

Izloksnes saglabāšanā un dažādošanā arī ģimenei ir sava loma. Diendienā dzīvojot kopā, nostiprinās biežāk runāti vārdi un to formas, aizmirstas retāk izmantotie, veidojas tikai ģimenē lietoti varianti. Izmaiņas notiek arī laika gaitā, īpaši literārās valodas un izloksnes, paaudžu un arī atšķirīgu izlokšņu saturā, par to liecināja atšķirības starp dažādu autoru iepriekš publicētajiem un pašreizējā monogrāfijā sniegtajiem valodas materiāliem. Bez jau minētajiem izlokšņu atšķirību iemesliem, problēmas rada arī dažādi citi sociolingvistiski apstākļi, piemēram, ne vienmēr ir iespējams noteikt, vai paralēli izloksnē lietotajam vārdam lietotie sinonīmi iegūti runātāja saskarē ar citām izloksnēm un literāro valodu vai pat tie iepatikušies no kāda literāra darba vai filmas. 2024. gada 27. septembrī 29. starptautiskajā zinātniskajā J. Jablonska (*Jonas Jablonskis*) konferencē Viļņas Universitātē pēc prezentācijas par to, kā malēnieši runā latviešu literārajā valodā, klausītāji secināja, ka tā nav pilnībā ne latviešu literārās valodas, ne malēniešu izlokšņu vokālisma izruna un līdzīgi tam, ka ir britu angļu valoda, amerikāņu angļu valoda u. tml., smaidot ieteica šādu runu saukt par malēniešu latviešu valodu.

Par veiktā pētījuma galvenajiem secinājumiem uzskatāms tas, ka:

- monogrāfijā noteikti precīzi kritēriji, kas atšķir dziļo latgalisko izlokšņu malēniešu variantu no Latgalē runātajām dziļajām latgaliskajām izloksnēm;
- pētītajā teritorijā iedzīvotājiem ir pozitīva attieksme gan pret literāro valodu, gan malēniešu izloksnēm, vienlaikus uzsverot, ka izloksnes pārsvarā tiek lietotas tikai sadzīvē, Malēniešu valodas nometnēs un folkloras pasākumos vai kolektīvos;
- diglosijā ar literāro valodu turpinās izlokšņu prasmes mazināšanās, tajās runā galvenokārt vecākās un daļēji vidējās paaudzes cilvēki, bet jaunākā paaudze runā izloksnē ar retiem izņēmumiem, to veicina literārās valodas dominēšana izglītības sistēmā, plašsaziņas līdzekļos, izglītojošos, informatīvos un kultūras pasākumos, darba vietās un sabiedrības ikdienas komunikācijā;
- runājot latviešu literārajā valodā, malēnieši visbiežāk saglabā savām izloksnēm raksturīgo spēcīgo laužto zilbes intonāciju un šaurā *e* un *ē* izrunu platā patskaņa *e* un *ē* vietā;
- sociolingvistisku apstākļu ietekmē pastiprinās izlokšņu jaukšanās un zaudēšana, mainoties paaudzēm, kā arī dažādās izloksnēs vai valodās runājošu radnieku, t. sk. ģimenes locekļu, saskarsmē. Izlokšņu dinamika atklājas salīdzinājumā ar piemēriem dažādu autoru iepriekšējās publikācijās;
- izloksnes saglabāšanos vs. zaudēšanu, ietekmē pastāvīga dzīves vieta vai tās maiņa uz citas izloksnes teritoriju;
- atšķirības vērojamas ne tikai viena dialekta, bet arī vienas izlokšņu grupas blakus izloksnēs, to pastiprina arī dzimtas vai ģimenes tradīcijas un ieradumi;
- Latvijas-Igaunijas pierobežā, Jaunlaicenes un Veclaicenes iedzīvotāju runā konstatējama būtiska saskare ar igauņu valodu un tās Veru dialektu. Šajā mijiedarbībā monogrāfijā norādītas vairākas pētījumā gūtas novitātes: 1) patskaņa *a* lietojums *e* vietā vārdu galotnēs un piedēkļos, 2) nosacījums ne tikai par supīna ar *-tu* lietošanu kustības darbības vārdos, bet arī vokāļu harmonija, kurā netiek pieļauti priekšējie vokāļi pirms gala zilbes *-tu*, 3) papildināts no igauņu valodas aizgūto vārdu un frāžu krājums pētītajās izloksnēs;

- izmantojot valodas analīzei izlokšņu runātāju stāstījumus, vienlaikus atklājas arī attiecīgā novada kultūrvēsture, runātājiem nozīmīgi notikumi, iespējami atklājumi, kuros rodama ne tikai valodniekus interesējoša informācija. Salīdzinoši maz pētītajā Ziemeļaustrumvidzemē ļoti noderīga būtu plašu valodnieku ekspedīciju organizēšana nākotnē.

Pētījuma rezultāti rada jaunus jautājumus, viens no turpmākiem pētniecības uzdevumiem ir arī plaša malēniešu runāto tekstu korpusa veidošana, kas dotu iespēju plašākai lingvistiskai, t. sk. instrumentālai izpētei. Tas tomēr nemazina pierakstīto tekstu un to analīzes vērtību. Kā savā monogrāfijā “Dabīgais intelekts jeb Literatūras filozofija” norādījusi Skaidrīte Lasmane: “.. jādomā, ka grāmata neizskanēs kā kapu zvans dabīgajam intelektam un tā auglīgajai pārstāvībai ..” (Lasmane, 2024, 7). Malēniešu varianta lietojums Igaunijas pierobežā ir pamats turpināt pētīt igauņu valodas un Veru dialekta lietojumu šajā teritorijā un sekot valodu lietojumam nākamajās paaudzēs. Iepriecina fakts, ka arī Igaunijā pētnieki ieinteresējušies par šo pierobežu, kurā brīžiem mainījusies pat savstarpējā valstiskā robeža. Tā 2024. gada nogalē izdota grāmata “*Ühe kogukonna mitu nägu*” (Vienas kopienas dažādās sejas) (Suurmaa, 2024) ar kultūrvēsturisku ieskatu Lūcinieka apkaimē, kas bijusi Vecclaicenes teritorijā, bet tagad iekļaujas Igaunijas Veru (*Võru*) novada dienviddaļā. Īpaša nodaļa grāmatā veltīta bērnu izglītošanai latviešu un igauņu valodā.

Apzinoties, ka nepietiek aprakstīt tikai dialektus un lielās izlokšņu grupas, bet jāanalizē arī mazāku izlokšņu grupu varianti un atšķirības vienas izlokšnes teritorijā, ir būtiski turpināt aptaujas, ierakstus, intervijas un tikšanās ar izlokšnes runātājiem. Katrā tādā reizē priecē vecākās paaudzes dzīves pieredze, atklājas un nostiprinās arvien jaunas valodas un plašākā nozīmē – kultūras vērtības, ko varam nodot tālāk jaunajiem un popularizēt gan savās mājās, gan ārpus Latvijas. Valodniecības speciālistiem tā ir iespēja izdarīt arī atklājumus! Malēniešu runātais variants tam ir spilgts piemērs. Jā, jaunākās paaudzes izlokšnes prasme mazinās, daudzi to neprot, pirmajā brīdī par piederību malēnisko izlokšņu runātājiem visbiežāk liecina saklausāmā ļoti asā lauztā zilbes intonācija un dažkārt arī šaurā *e* un *ē* lietojums plato patskaņu vietā. Pretēji tam

malēniskās identitātes apzināšanās un lepnums par to nemazinās, pētāmajā teritorijā dzīvojošie jaunieši lepojas, ka viņus uzskata par malēniešiem.

Un vēlreiz – V. Rūķe-Draviņa, beidzot rakstu par latviešu izlokšņu pētīšanas darbu no 1918. līdz 1938. gadam: “Latv. izlokšņu plašajā pētīšanas darbā vajadzīgs daudz garīgas enerģijas, zināšanu un prasmes, kā arī nepieciešamā materiālā atbalsta. Bet latviešu zinātne un cieņa pret latviešu tautas valodu kā latviskās kultūras paudēju to prasa!” (Rūķe-Draviņa, 2017, 311).

39. attēls. 2024. gada vasaras vidū Veclaicē netālu no Igaunijas robežas (I. Briediņas foto). Apmēram 300–400 m pēc attēlā redzamās J. Udrasa mājas ir Latvijas-Igaunijas robeža

LITERATŪRA

- Amoliņa, Ruta (1965). *Jaunlaicenes izloksnes fonētika*. Kursdarbs. Rīga.
- Ābele, Anna (1930). Alūksnes izloksnes intonācijas. *Filologu biedrības raksti*. 10. sēj. Rīga: Filologu biedrības izdevums, 80–91.
- Ābele, Anna & Lepika, Milda (1928). Par Apukalna izloksnēm. *Filologu biedrības raksti*. 8. sēj. Rīga: Filologu biedrības izdevums, 19–49.
- Balode, Sarmīte (2000). *Kalnecmpju pagasta Kalnamuižas daļas izloksnes apraksts*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Balode, Sarmīte (2008). *Kalnienas grāmata*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Balode, Sarmīte (2016). Vidzemes latgaliskās izloksnes: Beļava, Litene, Stāmeriena. *Avoti vēl neizsīkst. Latviešu valodas dialekti 21. gadsimtā*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 267–292.
- Balode, Sarmīte (2018). Īss izlokšņu īpatnību apraksts. *No Apukalna veroties. Alūksnes puses malēnieši senāk un tagad*. Jaunlaicenes muižas muzejs. Rīga: Sava grāmata, 18–21.
- Balodis, Uldis (2017). E-pasta vēstule Hannesam Korjusam, 25.02.2015. *Hanness Korjuss. Ludzas igauņi. Zemes dieva tauta*. Rīga: Lauku Avīze, 126–127.
- Beldavs, Kārlis Voldemārs (1937). Mani vikara gadi. *Rakstu Avots*, Nr. 8/9. Rīga: Ev. Lut. Baznīcas virsvalde.
- Bērziņš, Zigfrīds (1967). *Vietvārdi Veclaicē*. Diplomdarbs. Rīga.
- Blinkena, Aina (1987). Priekšvārds. *Latviešu valodas kontaktu pētījumi*. Rīga: Zinātne, 5–6.
- Boiko, Kersti (2001). Igaņu valodas savienojuma verbi un to atbildes latviešu valodā (izpētes stāvoklis). *Linguistica Lettica*, 8. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 180–193.
- Bormane, Ruta (1966). *Jaunlaicenes izloksnes morfoloģija*. Diplomdarbs. Rīga.
- Breidaks, Antons (1996). *Augšzemnieku dialekta latgalisko izlokšņu fonētikas atlants*. Daugavpils: Saule.
- Breidaks, Antons (2006) [1966]. Augšzemnieku dialekta latgalisko izlokšņu dialektālā leksika un tās vēsturiskie sakari. Disertācija filoloģijas zinātņu kandidāta grāda iegūšanai. Antons Breidaks, *Darbu izlase*, 1. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 39–224.
- Breidaks, Antons (2007) [1983]. Injunktīva formu relikti latgaliskajās un sēliskajās izloksnēs. Antons Breidaks, *Darbu izlase*, 2. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, Daugavpils Universitāte, 235–237.
- Breidaks, Antons (2007). Latviešu valodas vēsturiskā gramatika. Lekciju konspekts. Antons Breidaks, *Darbu izlase*, 2. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, Daugavpils Universitāte, 522–590.
- Brencis, Eduards (1911). Apvidus vārdi ap Aluksni. E. Brenča sakrāti un paskaidroti. *Rīgas Latviešu Biedrības Zinību Komisijas Rakstu krājums*, 15. krājums. Rīga: RLB, 104–146.
- Brencis, Eduards (1914). Nuovēruojumi no alūksniešu izluoksnes. *Rīgas Latviešu Biedrības Zinību Komisijas Rakstu krājums*. 17. krājums. Rīga: RLB, 103–150.
- Briediņa, Dace (1974). *Apukalna novada izlokšņu fonētika*. Diplomdarbs. Rokrakstā. Rīgā: Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā Pēteru Stučkas Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātes Latviešu valodas katedra.
- Bušmane, Brigīta (2007). *Piena vārdi. Piena produktu nosaukumi latviešu valodā*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

- Bušmane, Brigita (2019). *Dravanta, svilpene, circeņu zupa un citi putru resp. zupu nosaukumi latviešu valodas izloksnēs. Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 23 (1/2). Liepāja: LiePA, 12–23.
- Bušs, Ojārs (1986). Par ģermāņu cilmes leksikas aizgūšanas virzieniem dziļajās Latgales izloksnēs. *Dialektālās leksikas jautājumi*, 2. sēj. Rīga: Zinātne, 5–21.
- Cimermanis, Saulvedis (2017). Ceļavārdi. *Hanness Korjuss. Ludzas igauņi. Zemes dieva tauta*. Rīgā: Lauku Avīze, 7–11.
- Endzelīns, Jānis (1951). *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Fromhold-Treu, Bruno (1863). Der Oppekalsche Dialekt. *Magazin*, XIII, 1, 21–29.
- Gundare, Ieva (sast. un red.) (2015). *Pededzes pagasta Petričeki*. Rīga: Izdevniecība “Laika grāmata”.
- Jansone, Ilga (2007). No cepurēm un lakatiem līdz salām un ārēm. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, A daļa, 61(4), 47–76.
- Jansone, Ilga (2014). Opekalna draudzes apdzīvoto vietu nosaukumi. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 18 (1). Liepāja: LiePA, 112–124.
- Jaunlaicenes muižas muzejs (2018). *No Apukalna veroties. Alūksnes puses malēnieši senāk un tagad*. Rīga: Sava grāmata.
- Jokubauska, Nellija (sast.) (1983). *Augšzemnieku dialekta teksti. Latgaliskās izloksnes*. Rīga: Zinātne.
- Kagainē, Elga (1992). *Semantiskie dialektismi Ziemeļrietumvidzemes izloksnēs*. Rīga: Zinātne.
- Kagainē, Elga (2004). *Lokālie somugrismi latviešu valodas Ziemeļrietumvidzemes izloksnēs*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Karulis, Konstantīns (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca divos sējumos*. I. Rīga: Avots.
- Kiparsky, Paul & Pajusalu, Karl (2000). *Seto vowel harmony and the typology of disharmony*. Stanford University, MS, 1–38. <https://web.stanford.edu/~kiparsky/Papers/seto.pdf>.
- Kiparsky, Paul & Pajusalu, Karl (2003). Towards a typology of disharmony. *The Linguistic Review*, 20 (2–4), 217–241. <https://doi.org/10.1515/tlir.2003.009>.
- Kurzemniece, Ineta (2008). *Žogu nosaukumi latviešu valodas izloksnēs*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Laganovskis, Guntars (2020). *Latvisko daudzveidību stiprinās Vēsturisko zemju likums. Latvijas kultūrvēsturiskais iedalījums*. <https://lvportals.lv/skaidrojumi/320250-latvisko-daudzveidibu-stiprinas-vesturisko-zemju-likums-2020>
- Lasmane, Skaidrīte (2024). *Dabīgais intelekts jeb Literatūras filozofija*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Laumane, Benita (1973). *Zivju nosaukumi latviešu valodā*. Rīgā: Zinātne.
- Laumane, Benita (1996). *Zeme, jūra, zvejvietas. Zvejniecības leksika Latvijas piekrastē*. Rīga: Zinātne.
- Laumane, Benita (2005). *Smalki lija zelta lietūs. Dabas parādību nosaukumi latviešu valodā I*. Liepāja: LiePA.
- Leikuma, Lidija (1993). *Darbības vārds Krāslavas, Aulejas, Skaistas un Izvaltas izloksnē. Disertācija filoloģijas doktora grāda iegūšanai*. Rīga.
- LVDA, 1999 – Bušmane, Brigita, Laumane, Benita, & Stafecka, Anna (1999). *Latviešu valodas dialektu atlants. Leksika*. Rīga: Zinātne.

- LVDA, 2021 – Kurzemniece, Inese, Markus-Narvila, Liene, & Stafecka, Anna. (sast. un atb. red.) (2021). *Latviešu valodas dialektu atlants. Morfoloģija I. Apraksts, kartes un to komentāri*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, Zinātne.
- LVDA, 2022 – Kurzemniece, Ineta, Markus-Narvila, Liene, Stafecka, Anna. (sast. un atb. red.), & Vulāne, Anna (2022). *Latviešu valodas dialektu atlants. Morfoloģija II. Sintakse. Apraksts, kartes un to komentāri*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- LVG, 2013 – Auziņa, Ilze, Breņķe, Ieva, Grigorjevs, Juris, Indričāne, Inese, Ivulāne, Baiba, Kalnača, Andra, Lauze, Linda, Lokmane, Ilze, Markus, Dace, Nītiņa, Daina, Smiltnece, Gunta, Valkovska, Baiba, & Vulāne, Anna (2013). *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.
- Markus, Dace (1994). *Latviešu augšzemnieku izlokšņu zilbes prosodija: Eksperimentāls pētījums*. Darbs humanitāro zinātņu habilitētā doktora grāda iegūšanai. Viļņa.
- Markus, Dace (1997). *Latviešu augšzemnieku izlokšņu zilbes prosodija: eksperimentāls pētījums*. Rīga: Vārti.
- Markus, Dace (2012a). Malēniešu renesanse? *SCIENTIAE ET PATRIAE. Veltījums akadēmiķei profesorei Vairai Viķe-Freibergai 75. dzimšanas dienā*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 223–232.
- Markus, Dace (2012b). *Viena diena ar malēniešiem*. DVD, filma – mācību materiāls dialektoloģijā, kultūras vēsturē un latviešu valodas kursos. Operators Juris Logins. Rīga: RPIVA. <https://www.youtube.com/watch?v=PtoylT7eWLY>
- Markus, Dace (2022). Dažas fonētiskas parādības Ziemeļaustrumvidzemē. *Linguistica Lettica*, 30. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 104–114. <https://doi.org/10.22364/lingualet.30>.
- Markus, Dace (2024). No izlokšnes līdz dialektu atlantam. Vai arī otrādi? *Vārds un tā pētīšanas aspekti*, 28. Rīga: RTU Izdevniecība, 56–66.
- Markus, Dace, Auziņa, Ilze, Rābante-Buša Guna, & Miķelsone, Paula (2025). Vokāļu kontrakcija latviešu valodā: no izlokšņu materiāliem līdz latviešu valodas runas korpusiem. Referāts akadēmiķa Jāņa Endzelīna 152. dzimšanas dienas atcerei veltītajā starptautiskajā zinātniskajā konferencē *No pirmās grāmatas līdz digitālajiem tekstiem: valodas attīstība 500 gados*. Rīga: LU LVI, 20.–21.02.2025.
- Markus, Dace & Raipulis, Jēkabs (2010). *Radošie malēnieši un viņu valoda*. Rīga: Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis.
- Markus, Dace & Vulāne, Anna (2023). Kā loka verbus *ēst* un *gulēt* dažās dziļajās latgaliskajās izloksnēs? *Linguistica Lettica*, 32. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 426–444. <https://doi.org/10.22364/lingualet.32>.
- Markus-Narvila, Liene (2018). Velns un tā sinonīmi latviešu valodā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 13. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 43–65.
- ME – Mīlenbahs, Kārlis (1923–1932). *Latviešu valodas vārdnīca*. 1.–4. sēj. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīga.
- Norvik, Miina, Balodis, Uldis, Ernštreits, Valts, Kļava, Gunta, Metslang, Helle, Pajusalu, Karl, & Saar, Eva (2021). The South Estonian Language Islands in the Context of the Central Baltic Area. *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri*. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 33–72. <https://doi.org/10.12697/issn 1736-8987>.
- Ozola, Ieva & Markus-Narvila, Liene (2021). *Valoda. Laiks. Lejaskurzeme*. Liepāja, Rīga: Liepājas Universitāte, LU Latviešu valodas institūts.

- Pajusalu, Karl (2014). Dienvidigauņu valodas paveidi Latvijā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, 9. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 35–49.
- Parve, Merike (1998). About the phonetic peculiarities of short vowels in the Võro dialect. *Linguistica Uralica*, 34(3), 241–246.
- PMLP, 2025 – Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (2025). *Fizisko personu reģistra dati*. www.pmlp.gov.lv/lv/pakalpojumi/fizisko-personu-registrs-0 Skatīts 01.01.2025
- Raģe, Silvija (2003 [1964]). Ērgemes, Lugažu un Valkas izloknes fonētika un morfoloģija. Silvija Raģe, *Darbu izlase*. Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, 15–154.
- Raģe, Silvija (2003 [1970]). O nekotorih zaimstvovanijah iz estonskogo jazika v govorah Vidzeme. Silvija Raģe, *Darbu izlase*. Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, 192–207.
- Raģe, Silvija (2003 [1986]). Baltijas somu valodu aizguvumi latviešu valodā, ko pirmais etimoloģizējis J. Endzelīns. Silvija Raģe, *Darbu izlase*. Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts, 271–336.
- Reķēna, Antoņina (1975). *Amatniecības leksika dažās Latgales dienvidu izloksnēs un tās sakari ar atbilstošajiem nosaukumiem slāvu valodās*. Rīga: Zinātne.
- Rezakova, Laura (sak.) (2007). *Vidzeme, novadu teikas*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
- Rudzīte, Marta. (1964). *Latviešu dialektoloģija*. Rīgā: Latvijas Valsts izdevniecība.
- Rūķe-Draviņa, Velta (2017) [1939]. Latgales izlokšņu grupējums. Velta Rūķe-Draviņa, *Darbu izlase*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 350–404.
- Rūķe-Draviņa, Velta (2017). Latviešu valodas atlants. Velta Rūķe-Draviņa, *Darbu izlase*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 462–493.
- Sarkanis, Alberts (2024). Viltusdraugi un pusdraugi latviešu un lietuviešu valodā. *Linguistica Lettica*. Speciālizlaidums. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 244–273.
- Siņeļņikova, Daina (2002). Muns tāvs ir malenīts, a muote – grāmatnīca. *Malienas Ziņas*, 5.
- Spektors, Andrejs et al. (2025). *Tēzaurus.lv*. Pavasara versija.
- Stafecka, Anna (1987). Mājsaimniecības priekšmetu nosaukumi latviešu valodas dialektu atlantā. *Latviešu valodas kontaktu pētījumi*. Rīga: Zinātne, 199–227.
- Stafecka, Anna (2016). Augšzemnieku dialekts. *Avoti vēl neizsīkst. Latviešu valodas dialekti 21. gadsimtā*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 264–266.
- Stafecka, Anna (2022). Supīns. *Latviešu valodas dialektu atlants. Morfoloģija. II. Sintakse*. Rīga: Zinātne, 123.
- Supe, Vizma & Markus, Dace (2023). *Bērnu dīnas pieminut. Ziemera izlokсне*. Liepāja: LiePA.
- Suurmaa, Lauri (sast.) (2024). *Ūhe kogukonna mitu nägu. Luutsniku ja Vana-Laitsna kultuurilugu*. Luutsniku.
- Trumpa, Edmunds (2013). *Latviešu ģeolingvistikas etiķes*. Rīga: Zinātne.
- Usāne, Santa (2021). *Pārrobežu sadarbība pierobežas teritorijās*. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte.
- Valģe, Velga (1972). *Īpatnējā leksika Veclaicenes ciemā*. Kursdarbs. Rīga.
- VPSV, 2007 – Skujiņa, Valentīna (vad.) (2007). *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

SUMMARY. LATVIAN SUBDIALECTS ON THE LATVIAN-ESTONIAN BORDER: JAUNLAICENE AND VECLAICENE

Students and researchers have studied Latvian subdialects spoken across all of Latvia's territory. Dialectological expeditions have usually been organised in Kurzeme (by Liepāja University dialectologists and students) and in Latgale (by Latvian University linguists and students), but materials in the Malenian variety of northeastern Vidzeme have not been collected as part of organised expeditions. Language as a component of national identity, however, is especially important in border regions. It makes one reflect not only on the richness found in its many and varied subdialects, but also on the resilience of language – and subdialects – in language contact situations. The monograph *Latvian subdialects on the Latvian-Estonian border: Jaunlaicene and Veclaicene* uses narratives of subdialect speakers to describe and analyse various topical questions in geolinguistics, Latvian dialectology, and sociolinguistics. This monograph also includes an in-depth study of the Malenian subdialects, corrects and expands on earlier information about the subdialects of Jaunlaicene and Veclaicene, and provides observations on mutual influence in language and subdialects in circumstances influenced by the geolinguistic (the Latvian-Estonian border region) and sociolinguistic (education, work, mass media, cultural and other events, communication with neighbours, relatives, etc.) environment. **The central task of this monograph is to explore the specific features of Malenian – a High Latvian deep Latgalian subdialect variety.**

The term “Malenia” (Malēnija) was officially approved by the Latvian Language Expert Commission only on 10 January 2024. Malenia is a region

in northeastern Vidzeme; the deep Latgalian subdialects of the High Latvian dialect are spoken there. Malenia includes nearly all of Alūksne municipality (with the exception of Liepna parish), the eastern portion of Gulbene municipality, and the northeastern part of present-day Smiltene municipality (the former Ape municipality rural territory). Malenian speech is central to the beliefs, way of life, environment, and history of Malenia. In the context of dialectology, we can say that in addition to the deep Latgalian subdialects spoken in Latgale, there are also deep Latgalian subdialects spoken in Vidzeme, which we identify as a unique deep Latgalian subdialect variety – the Malenian subdialects.

In addressing the tasks set forth for this monograph, several questions are touched upon, dealing with 1) preservation vs. loss of a subdialect when moving to a place where a different subdialect is spoken, 2) the survival vs. loss of a subdialect in diglossia with the standard language, 3) subdialects when communicating across generations or within a family, 4) the similarities and differences of neighbouring subdialects, 5) contact with another language – in this case, especially Estonian.

This monograph is based primarily on narratives from speakers of two Malenian subdialects – Jaunlaicene and Veclaicene, which are illustrated with photographs and show daily life in the family as well as school, work, and cultural life, and the connection with the local Apukalns church and cemetery. They also tell of values, how jokes are understood, and of difficulties. History forms the background of this story, but at its centre lies spoken language. When questions or problems arose, examples were used from other subdialects spoken in Jaunlaicene, Veclaicene, Karva, and Ziemeļi as well as from speakers of Estonian. So that subdialects could be more clearly understood not only by specialists in linguistics, but also others who are interested, the subdialect texts are given in a simplified form (without noting sound changes and using special notation only for the diphthong *uo*) as well as in the full traditional Latvian phonetic transcription.

Both of the subdialects analysed here have the two syllable tones characteristic of High Latvian deep Latgalian subdialects – the falling ([kvišⁱ] < *kvieši* ‘wheat’) and broken ([gluôpt] < *glābt* ‘to save’) tones, which

can be heard in all long syllables, e.g., [kol̥lâ] < *kalnā* ‘on the hill’. When contraction occurs, the vowel is lengthened and the tone often becomes a drawn or stretched tone, e.g., *runājām* > [runām] ‘we spoke’, *neaptēsts* > [nāptāsc] ‘inexperienced’, *šuvēja* > [šovā] ‘seamstress’, *pēdējo* > [piēdū] ‘(the) last (one) (acc.)’. Tonal minimal pairs have also been heard in certain word classes, e.g., [zìst] ‘to smear’ and [zîst] ‘to suck’, [liēn^a] ‘backrest’ and [liēn^a] ‘leech’, also *meita* > [māit^a] ‘daughter’ and *maita* > [māit^a] ‘carriage or a bad person’, *loks* > [lùks] ‘a shaft bow or a bow used for arrows’ and *logs* > [lùks] ‘window’.

All informants also show monophthongisation of the diphthongs *ie* and *o* [uo], which is typical of deep Latgalian subdialects (see also Endzelīns 1951, 137–138), e.g., *ie* > *ī* in the words *diena* > [dīn^a] ‘day’, *iedomāties* > [īdūmuōtīs] ‘to imagine’, *tiek* > [tīk] ‘(s/he) gets, (they) get’, *iet* > [īt] ‘to go’, *svētkiem* > [svātkīm] ‘for holidays’, *piedzimis* > [pīzīms] ‘born’, *vietā* > [vītā] ‘in (a) place’, *krieviem* > [krīvīm] ‘for Russians’ and *o* [uo] > *ū*, e.g., in the words *skola* > [skūl^a] ‘school’, *domas* > [dūm^as] ‘thoughts’, *vecu* > [vacū] ‘(the) old (one) (acc.)’, *ļoti* > [lūtⁱ] ‘very’, etc.

The long vowel, which results from the monophthongisations *ie* > *ī* and *uo* > *ū* sometimes is shortened. Thus, for example, the long vowel resulting from the monophthongisation *ie* > *ī* and *uo* > *ū* can sometimes be shortened, e.g., *sestdiena* > *sazdīna* > [sazdīn^a] ‘Saturday’, *vien* > *vīn* > [vīn] ‘only’, *šodien* > *šūdīn* > [šūdīn] ‘today’, *dilonis* > *dilūns* > [dilūns] ‘pulmonary tuberculosis’, sporadically also *liels* > *līls* > [līls] ‘large’. In general, however, this sort of vowel shortening is not a stable feature of modern Malenian subdialects. Sometimes *ie* > *ei*, e.g., *notiek* > [nūtēik] ‘(it) happens’, *tiek* > [tēik] ‘(s/he) gets, (they) get’, *nuoliek* > [nūtēik] ‘(s/he) puts down, (they) put down’, *jāpaliek* > [jūtōpalēik] ‘must stay’, *drīzāk* > [drēizuōk] ‘rather’, *zīmuļi* > [zēimuļⁱ] ‘pencils’, sometimes also *ī* > *ei*, e.g., *izvadīšana* > [izvadeīšan^a] ‘funeral’, *dzīvot* > [zēīvuōt] ‘to live’, *apdzīvota* > [apzēīvuōt^a] ‘inhabited’, *piedzīvojumi* > [pīzēīvajumⁱ] ‘experiences’, *trīs* > [treīs] ‘three’, but the word *izglītība* ‘education’ can be pronounced both with and without a change to the vowel: [izgleītīb^a].

Vowel and diphthong changes have generally been observed to be widespread and varied; in the monograph, they are described in stressed as well as unstressed environments, for example, sporadic occurrences of $a > o$, as well as, $\bar{e} > ie$, $ei > ai$, and less often, $ir > ier$, $u > o$, $u > i$, $i > u$. Also $\bar{a} > uo$; however, it should also be noted that without experimental evidence no claim can be made regarding the intermediate form mentioned by Endzelīns, which may sound like $\bar{o}a$ in Apukalns (Endzelīns, 1951, 125). The changes affecting the vowels u and $\bar{u}$ and the diphthongs uo and ou yield many variants. However, iu or yu used in place of $\bar{u}$ in certain subdialects spoken in Latgale, e.g., [jīūs] ‘you (pl.)’, [myūs^u] ‘our’, [cȳuk^a] ‘pig’, do not occur in Malenian subdialects.

Most notable is $e > a$ and $\bar{e} > \bar{a}$ occurring in various positions, which has not been mentioned in any Latvian dialect atlas, but occurs in both of the subdialects examined here, e.g., $\bar{a}bece > [\bar{a}bec^a]$ ‘ABC-book’, $bedre > [bedr^a]$ ‘pit’, $bode > [būd^a]$ ‘shop’, $vecenes > [vecan^as]$ ‘old women’, $\bar{l}īdzeklis > [\bar{l}èizakl̥is]$ ‘means, aid’, $zem > [zàm]$ ‘under’, $lejā > [lajâ]$ ‘down’, $kartupeļi > [kârtupaļ̥i]$ ‘potatoes’, $kamere > [kamar^a]$ ‘rind, crust’, $Jaunlaicene > [Jaûnlâican^a]$, and which also corresponds to a phenomenon encountered in southern Estonia. The ending $-e$ was also clearly pronounced as $-a$, which resulted in entire strings of words ending in $-a$ in some sentences, for example, $maza mirusi mātes māsa > [moz^a mirus^a mūt^as mūs^a]$ ‘a small deceased mother’s sister’. This phenomenon appeared more consistently in Jaunlaicene and Veclaicene than in the Ziemeļmalenian subdialect, which had been studied earlier (cf. Supe, Markus, 2023).

The Atlas of Latvian dialects mentions the change observed in the prefix $aiz- > oiz-$ and the preposition $aiz > oiz$ ‘behind, past’, but, this is not shown on the map for the corresponding subdialects; however, during the course of the documentation, the informants had consistently shown this change in their speech, which is so characteristic of the Malenian subdialects, e.g., $aizrādīja > [\bar{o}izrùodij^a]$ ‘(s/he, they) reproached’, $aizbraukuši > [\bar{o}izbràuk̥ʷš̥]$ ‘departed (pl.)’, $aizbērts > [\bar{o}izbârc]$ ‘filled up’, $aizrādīšana > [\bar{o}izrùodīšan^a]$ ‘reproaching’, $aiz Opukalna > [\bar{o}iz Opukol̥l^a]$ ‘behind Apukalns’, $aiz Ape > [\bar{o}iz Op^as]$ ‘past Ape’, $aiz baznīcas > [\bar{o}iz baznîc^as]$ ‘behind the church’, $aiz robežas > [\bar{o}iz rùbaž^as]$ ‘on the other side of the border’, etc. Neither J. Endzelīns’

Latviešu valodas gramatika (Grammar of Latvian) nor M. Rudzīte's *Latviešu dialektoloģija* (Latvian Dialectology) mention this change in these regions.

Many words are pronounced with an epenthetic *i* inserted into difficult to pronounce consonant clusters, e.g., *stobrs* > [stùbr's] 'barrel', *taisns* > [tài'sn's] 'straight', *nopietns* > [nùpìt'n's] 'serious', *otrs* > [ùtr's] 'second, other', *plikašks* > [plikašk's] 'thin pancake', *stiprs* > [stipr's] 'strong', *spīrgls* > [spīergl's] 'sprightly', *krēsls* > [krâsl's] 'chair', etc., avoiding phonetic pseudosyllables with an unrealised vowel, e.g., *taisns* > [tài'sn̥s], where the nucleus of the consonantal syllable is a sonorant; however, insertion of the vowel *i* – in the analysed subdialects – was also observed when the consonant cluster contained only obstruents, e.g., *plikašks* > [plikašk's] 'thin pancake', *sesks* > [sesk's] 'polecat', also *meitīks* > [maitisk's] 'of women or girls', etc., as well as sporadically occurring word-finally, e.g., *smukāk* > [šmukuôk'i] 'more beautifully', *drīz* > [drèiž'i] 'soon', *daudz cilvēku* > [dāuž'i cilvēk^u] 'many people'. Vowel loss has often been observed occurring after *j*, e.g., *nokristījis* > [nùkristi̯j's] 'baptised', *rādījis* > [rùodi̯j's] 'shown', etc., where *i* occurs instead of long *ī* in suffixes and where a partial vocalisation of *j* occurs following the loss of the last vowel. The vowel *i* is also lost in the forms *palicis* > [pal'cs] 'remained', *nomiris* > [nùmirs] 'died', *manis* > [mañs] '1SG.GEN', but the suffix *-u-* is lost next to the consonant *j*, e.g., *nolādējuši* > [nùluôdaïšš] 'cursed', *kapājumi* > [kopaîm'i] 'chopped up animal feed', etc.

In several 2nd and 6th declension nouns a similar vowel loss results in a change in the nominative singular ending *-is* > *-s*, e.g., *brālis* > [brùols] 'brother', *lācis* > [luôcs] 'bear', *asaris* > [asàrs] 'perch (species of fish)', *cirvis* > [cīrs] 'axe', *dakteris* > [doktars] 'doctor', *Pēteris* > [Pitàrs] 'Peter', *zīmulis* > [zèimùls] 'pencil' and in the nominative and accusative plural, e.g., *klētis* > [klīec] 'granaries', *sirdis* > [sīrc] 'hearts'. The loss of the vowel *i* in the plural of the noun *zivs* 'fish' has resulted in full vocalisation and the plural form appearing identical to the nominative singular [zius] 'fish (sg. and pl.)', but the loss of *i* in the noun *nazis* 'knife' results in voicing assimilation *z* > *s* and the lengthening of the vowel *a* > *ā*, i.e., [nàss]. The loss of the vowel *e* > *a* has also been observed, although Jaunlaicene informant Maija's pronunciation of the form [sien^as] < *sēnes* 'mushrooms' differs from Veclaicene informant Jānis's pronunciation of this form [siens] < *sēnes* 'mushrooms'.

Other sound changes are also analysed in the monograph: the widespread phenomenon of regressive and progressive assimilation – both in contact and at a distance, e.g., *aizsaule* > [òissàul^a] ‘afterlife’, *ķieģelis* > [ġġàls] ‘brick’, *daudz cilvēku* > [dàuc cīlvak^u] ‘many people’, *čūska* > [čòuš^a] ‘snake’; assimilation in the cluster *-ln-* > *-ll-*, e.g., *Opukalna* > [Opukoĭl^a] ‘Apukalns (gen.)’, *vilna* > [vīll^a] ‘wool’; the appearance of the affricate *c*, e.g., *braukts* > [bràukc] ‘driven’, *gads* > [goc] ‘year’; partial or full vocalisation, e.g., *gājis* > [gùojs] ‘gone’, *nav* > [nàu] ‘(s/he) is not, (they) are not’; the emergence of a central point of articulation, which is often combined with vowel lengthening and other changes, e.g., *nesīšu* > [nešš^u] ‘(I) will carry’, *izauguši* > [izaûg^ušš] ‘grown (pl.)’. Compared with earlier studies, it is possible to conclude that the area in which *ķ* and *ġ*, respectively, are changed to *č* and *dž* has decreased. Currently, the presence or absence of the changes *ķ* > *č* and *ġ* > *dž* is not uniform in the Malenian subdialects. Metathesis has been observed for the cluster *-kš-*, e.g., *iekšā* > [iškâ] ‘inside’, *apakšā* > [apuškâ] ‘below’, also *augšā* > [aûškⁱ] and [aûškâ] ‘on top (of)’, where *g* > *k* also occurs. The loss of consonant *k* has been observed, e.g., *pirksts* > [piersc] ‘finger’; the loss of *v*, e.g., *durvis* > [dùrs] ‘door’; the loss of the *t*, e.g., *brūtgāns* > [brùgàns] ‘groom’; the loss of *n*, e.g., *krāsns* > [kruôss] ‘stove’; the loss of *h* in the loanword *hūte* > [ùt^a] ‘hat’; as well as the loss of *d*, e.g., *palaidne* > [palaîn^a] ‘mischievous girl’; the consonant *t* is not pronounced word-finally *ciet* > [cī] ‘closed’ nor is the consonant *c* in the words *tāpēc* > [tùopiê] ‘because’ why *kāpēc* > [kùopiê] ‘why’, nor *r* in the words *ir* > [i] ‘(s/he) is, (they) are’, *ar* > [a] ‘with’, nor – in quick speech – in *četrdesmit* > [čèsm^t] ‘forty’ with the loss of the middle part of the word, etc. Less common is the palatalisation of *l* and *n*, e.g., *netālu* > [natuôlⁱ] ‘nearby’, *brunči* > [brùņčⁱ] ‘skirt’, *kandža* > [kaņž^a] ‘moonshine’, as well as the reverse phenomenon – the pronunciation of the palatal consonant *ņ* as dental *n*, e.g., *ņēma* > [niêm^a] ‘(s/he, they) took’, *neņēma* > [naniêm^a] ‘(s/he, they) did not take’, *ņemta* > [naîmt^a] ‘taken’, which has been observed in word forms derived from the root *ņem* ‘take’; dissimilation is rarely observed, e.g., *skrīveris* > [skrèivàls] ‘scribe, clerk’, as is vowel shortening, e.g., *mēs* > [mes] ‘we’ and *ie* > *ī* > *i* – *sestdiena* > [sazdin^a] ‘Saturday’, *vien* > [vīn] ‘only’, sometimes also *liels* > [līls] ‘large’, etc. The addition of *v* is also observed, e.g., *uts* > [vuc] ‘louse’ as well as the addition of *s*, which – in contrast to the observations of M. Rudzīte – is observed not only before voiceless consonants, e.g., *kumšķis* > [skùmškⁱs]

‘clump’, but also word-initially before a vowel, e.g., *ilkss* > [sɪlkss] ‘shaft, thill’. Sound changes are also described in certain other phonetic cases as well as at the intersection of phonetics and morphology, for example, *uo* > *ā* > *a* and *uo* > *a*, before the consonant *j*, as in *piedzīvojumi* > [pɪʒeɪvajumɪ] ‘adventures’, etc.

The preposition *da* ‘(up) to, as far as’ and prefix *da-* are encountered, though rarely, in the Malenian subdialects, e.g., [dabrāuc^u da mež^a] ‘(I) drove as far as the forest’, [dabrāuc^u da Oluksnāi, da kūr^a diriģentēi] ‘(I) drove to Alūksne, to the choir director’. The preposition *zām* < *zem* ‘under’ was also encountered, e.g., [sūns guļ apuškā zām goļ^a] ‘the dog is sleeping below, under the table’, while the prefix and preposition *nū* ‘from’ were pronounced the same, e.g., *noiet no ceļa* > *nūit nū ceļa* > [nūit nū ceļ^a] ‘to go off the road’. The prefix *uz-* > *iz-* and preposition *uz* > *iz* ‘on(to)’ as well as *no* > *iz* ‘from, out of’ were used only by the informant Maija, e.g., *izkāpa no gultas* > *izkuopa iz gultas* > [iskuôp^a iz guļt^as] ‘(s/he, they) got out of bed’ or *uzkāpa uz kalna* > *izkuopa iz kolla* > [iskuôp^a is koļ^a] ‘(s/he, they) climbed onto the hill’ and *uzkāpa kalnā* > *iskuopa kollā* > [iskuôp^a koļlā] ‘(s/he, they) climbed up the hill’. This is evidence of the gradual disappearance of this phenomenon. A few nouns with the prefix *su-* were also encountered, e.g., [sumazg^as] ‘grass doused with hot water used to feed livestock’ and [sumīkst^a] ‘the adjustable strap on a horse collar’, the origin of which near the Estonian border is difficult to explain. A divergent use of the preposition *par* ‘about, for’ was encountered once – *pa dienu* > [pār dīn^u] ‘during the day’.

In contrast with information in the dialect atlas, the shift in the conjunction *un* > *i* ‘and’ occurs not only in Jaunlaicene, but has also frequently been observed in Veclaicene. Sometimes individual vowels have been observed just filling a pause, but other times, for example, *i* is used with a concrete meaning, e.g., in place of *ir* ‘(s/he) is, (they) are’, *jau* ‘already’, *un* ‘and’, *ar* ‘with’, *arī* ‘also’, *ij* [ij] ‘both...and...’: *tur ir kaut kas palicis* > [tūr i kaū kas pal’ics] ‘something has remained there’. Sometimes both variants are encountered within the same phrase, e.g., *dzīvoja viens vecpuisis, i, viņš ir mammai brālēns* > [ʒeɪvaj^a vīns vacpūiss, i, viņš i mammāi brālēns] ‘a bachelor was living [there], and, he is mum’s cousin’. Also frequently shortened is *ar* ‘with’ – pronounced just as *a* – and *arī* ‘also’, which is sometimes pronounced

as *ar* or just *a* and is occasionally also used in place of *bet* ‘but’. The long vowel *ī* was used less often in place of *arī* ‘also’, *ir* ‘(s/he) is, (they) are’, *vairs* ‘anymore’, e.g., *vot, tādī ir numuri* > [vot, tuôdī ī numurī] ‘see, that’s what the numbers are like’. In transcription, an effort was made to use commas in the text to separate the vowels which occur only to fill pauses. In certain circumstances it was also necessary to separate other words, which while nevertheless used for specific functions, were also used to fill a pause.

In the monograph, the reader can see, that words such as *brālis* ‘brother’, *kakls* ‘neck’, *māte* ‘mother’, *sēne* ‘mushroom’, *balss* ‘voice’, *medus* ‘honey’, etc., can differ, change their paradigm, or divide into various paradigms in the language of subdialect speakers. This is influenced by the processes of linguistic change, which have occurred during the history of the language, as well as phonetic changes in the present day, about which one can read in the morphological analysis. The declension of the word *alus* ‘beer’ has always had many variants across different subdialects. This is also the case in the Malenian subdialects where the declension of *alus* shows mixing of *o*- and *i*-stem as well as (*i*)*io*-stem forms. Phonetic changes can be seen in nouns with consonantal stems and the frequent use of the suffix *-in-*, e.g., *tesmenis* > [tesmīns] ‘udder’, *kustonis* > [kustīns] ‘animal’, *akmens* > [akmīns] ‘stone’, *zibens* > [zibīns] ‘lightning’, but also with a phonetic change, *rudens* > [rudāns] ‘autumn’, and in the speech of one informant also *malēniski* > [maliniskī] ‘in Malenian’ and *malēniska* (runa) > [malinisk^a] ‘Malenian (speech)’. A negative, pejorative quality was also identified in nouns derived using the suffix *-en-*, e.g., *sūntene* ‘dog’ (standard Latvian unsuffixed form: *suns*), or also one indicating something not worthy of note or unimportant, e.g., [zòutan^as] ‘fish (pl.)’ (standard Latvian unsuffixed form: *zivis*). Changes in grammatical gender also were observed, e.g., the feminine gender nouns *balss* ‘voice’, *lupata* ‘rag’, *čupa* ‘heap’, *kļava* ‘maple (tree)’, *šoseja* ‘highway’, *pēda* ‘foot’, and *plīts* ‘stove’ used as masculine nouns – [skāļš bōlss] < *skāļš balss* ‘loud voice’, [lup^ac] < *lupats* ‘rag’, [čups] < *čups* ‘heap’, [kļāus] < *kļavs* ‘maple (tree)’, [šosijs] < *šoseja* ‘highway’, [pâc] < *pāds* ‘foot’, *karsts plīts* > [kořsc plēic] ‘hot stove’, or the masculine gender noun *bass* ‘bass’ used as a feminine noun – [bass^a] < *basse* ‘bass’; different variations can also be seen in the pronunciation of borrowed and infrequently used words. The Malenian noun declension paradigms provided by the informants generally showed

clear mixing of genders and endings from various stems, as also shown by J. Endzelīns and M. Rudzīte in their publications as well as *The Atlas of Latvian dialects* (LVDA, 2021), though the specific examples and subdialects where they occur do at times differ. Variation is promoted by phonetic changes as well as differing declension practices, which have taken root in the family and perhaps also in the community.

This book provides information on the diverse forms of pronouns in Malenian, which show the aforementioned sound changes, a large number of synonyms for demonstratives as well as that Malenians' use of the prefix *nei-* to form negative pronouns, e.g., *neviens* > [nèi·vîns] 'no one', *nekas* > [nèi·kas] 'nothing', *nekāds* > [nèi·kuôc] 'not of any kind', which has earlier been mentioned only in J. Endzelīns' *Latviešu valodas gramatika* (Grammar of Latvian). By contrast, *ne-* > *na-* is used in the comparative and adversative conjunctions, e.g., *nekā* > [nakuô] 'than', *nevis* > [nav^us] 'instead (of)'.

The formation of reflexive verbs in the analysed subdialects shows a complete absence of the insertion of *-sa-* or *-za-* after a prefix, as none of the surveyed subdialect speakers accepted such forms. The morphological analysis of the verbs appearing in the narratives is illustrated with the conjugation of the verbs *ēst* 'to eat' and *gulēt* 'to sleep' in the Ziemeris and Veclaicene subdialects, which had been published earlier but is supplemented here with their conjugation also in the Jaunlaicene subdialect. Special attention is paid to the use of the infinitive endings *-t* and *-ti* as well as the supine as an ancient Indo-European verb form. Infinitive forms ending in *-t* occurred in the analysed subdialects if the construction did not include a motion verb, e.g., *nevaru pagulēt* > *navaru paguliet* > [navar^u paguliêt] '(I) can't sleep'. The ancient infinitive ending *-ti* was used with motion verbs, in which case the vowel in the verb root showed the change *ē* > *ie*, e.g., *iesim ēst* > [îsâm îêt'] 'let's go eat'. Also, the Malenian subdialect examples convincingly show that for supine forms in these northeastern Vidzeme subdialects, a rule exists where a front vowel cannot occur before the ending. In the analysed subdialects, the vowel *a* occurs here. This phenomenon can be interpreted as vowel synharmonism between the verb ending and the vowel in the preceding root or suffix, which also occurs in southern Estonia as back-front vowel harmony and may have influenced

the development of the aforementioned phonological phenomenon in the Latvian-Estonian border region.

An especially high degree of instability and variants occurred in the use of definite adjectives. Speakers of the analysed subdialects showed hesitation and uncertainty as well as unwillingness to use these endings. This behaviour as well as the examples found in *The Atlas of Latvian dialects* (LVDA, 2021) makes one ask, what could have influenced Veclaicene subdialect speakers so that [lobijs] ‘(the) good (one)’ (standard Latvian: *labais*) would be declined in the singular locative as [lobajâ] ‘in (the) good (one)’ (standard Latvian: *labajā*), and so on. The analysis of word classes is supplemented in this book by the declension and conjugation tables in the section “Morfoloģija” (*Morphology*).

Syntactic differences between the informants’ speech and the material in *The Atlas of Latvian dialects* (LVDA, 2022) must be viewed as an objective phenomenon. However, the choice of material and informants can also be a cause of such differences.

Meeting subdialect speakers is like opening a chest filled with ancient treasures, which calls to mind both inherited and borrowed words such as [isòuklʲs] < *iesūkļis* ‘hollow, gully’, [roûgùls] < *rūgulis* ‘sour milk made from fresh milk’ and [škùrmùls]// [škuŕmùls] < *škurmulis* ‘sour milk made from skim milk’, [babr^a kùorklʲ] < *bebra kārklī* ‘dwarf willows in a bog’, [atpilic] ‘the last child; an autumn lamb’, [dìkùcʲņš] < *dievkociņš* ‘arbor vitae’, [òizît ukkâ] ‘to perish’, [lùmpʲs] ‘pond’, [pèndèrputr^a] ‘porridge made from intestines, stomach, potatoes, and barley’, etc. On the lexical level, Malenian speech is often associated with expressions like *kasīt sienu vai lapas* > [kasît sìn^u vâi lop^as] ‘to rake hay or leaves’ (lit. to scratch hay or leaves); *griezt malku* > [grîst mólk^u] ‘to saw firewood’ (lit. to cut firewood); *sist olas vai sviestu* > [sist ùl^as vâi svîst^u] ‘to whip eggs or butter’ (lit. to hit eggs or butter); *kaltēt sienu vai drēbes* > [kàltiêt sìn^u vâi drieb^as] ‘to dry hay or clothes’ (lit. to parch hay or clothes); *cirst sienu* > [cierst sìn^u] ‘to cut hay’ (lit. to chop hay); and *ietaisīt malku* > [itàisît mólk^u] ‘to prepare firewood’ (lit. to make firewood); there is also a modification of the traditional expression “*Jū dziļuok mežā, jū vairuok ūgu*” > [“jù žiļuok mežâ, jù vâiruok ūg^u”] ‘the deeper in the

forest, the more berries’. In place of the usual expression *uz pusēm* ‘in two, in half’, Malenians say *vusi izškeiram uz daļūom* > [vusⁱ išškèiràm uz daļuôm] ‘we all divided (it) in parts’. An interesting compound was also identified – [kràslàikâ] ‘at twilight’ (standard Latvian: *krēslas laikā*). The monograph also includes the “Malēniešu leksikas saraksts” (*Malenian vocabulary list*), which gives the pronunciation and meaning of words.

Remembering the many schools that no longer exist, closed post offices, pharmacies, and shops, leaving to work in other places, Rīga, or abroad, the increasing number of advertisements announcing houses and forests for sale..., the endurance of the people who continue to live in the countryside is worthy of admiration and respect and also that they share what they know – the hardiness and stubbornness arising from the stark conditions created by nature and history, which can be heard in the tales told by Malenians. Latvian subdialect data are included in Latvian dialect atlases and individual subdialect descriptions; however, in studies of contact between neighbouring nations, the best results can be obtained by coming together and conducting cross-border research. This also applies to the traces of Estonian language and dialects found in Latvia near its border with Estonia.

Recognising that it is insufficient only to describe dialects and larger subdialect groups, but that it is also necessary to analyse smaller subdialect group varieties and differences within the territory of a single subdialect, it is essential to continue surveys, recordings, interviews, and meetings with subdialect speakers. This is also an opportunity for specialists in linguistics to make new discoveries! The variety spoken by Malenians is an excellent example of this. Knowledge of the subdialect is decreasing among younger generations, but by contrast, awareness of and pride in Malenian identity is not decreasing, young people living in this region are proud to be considered Malenians.

Ak, mani mīļie malēnieši, tik daudzvalodīgi, strādīgi un radoši skarbā un vienlaikus lieliskā dabas vidē! Brīžiem dabūju lielas, bet pozitīvi iedvesmojošas galvassāpes, kad mēģināju atlasīt no vairākiem variantiem galveno pamatvārdu vai formu. Variantu ir daudz. Kā gribētos, lai Malēnijā augušie šodienas mazbērni ieinteresētos par vecvecāku runu, kas diemžēl mazinās ar katru paaudzi!

Dr. habil. philol. Dace Markus

Zinātniskā monogrāfija

Izloksnes Latvijas-Igaunijas pierobežā: Jaunlaicene un Veclaicene

2025